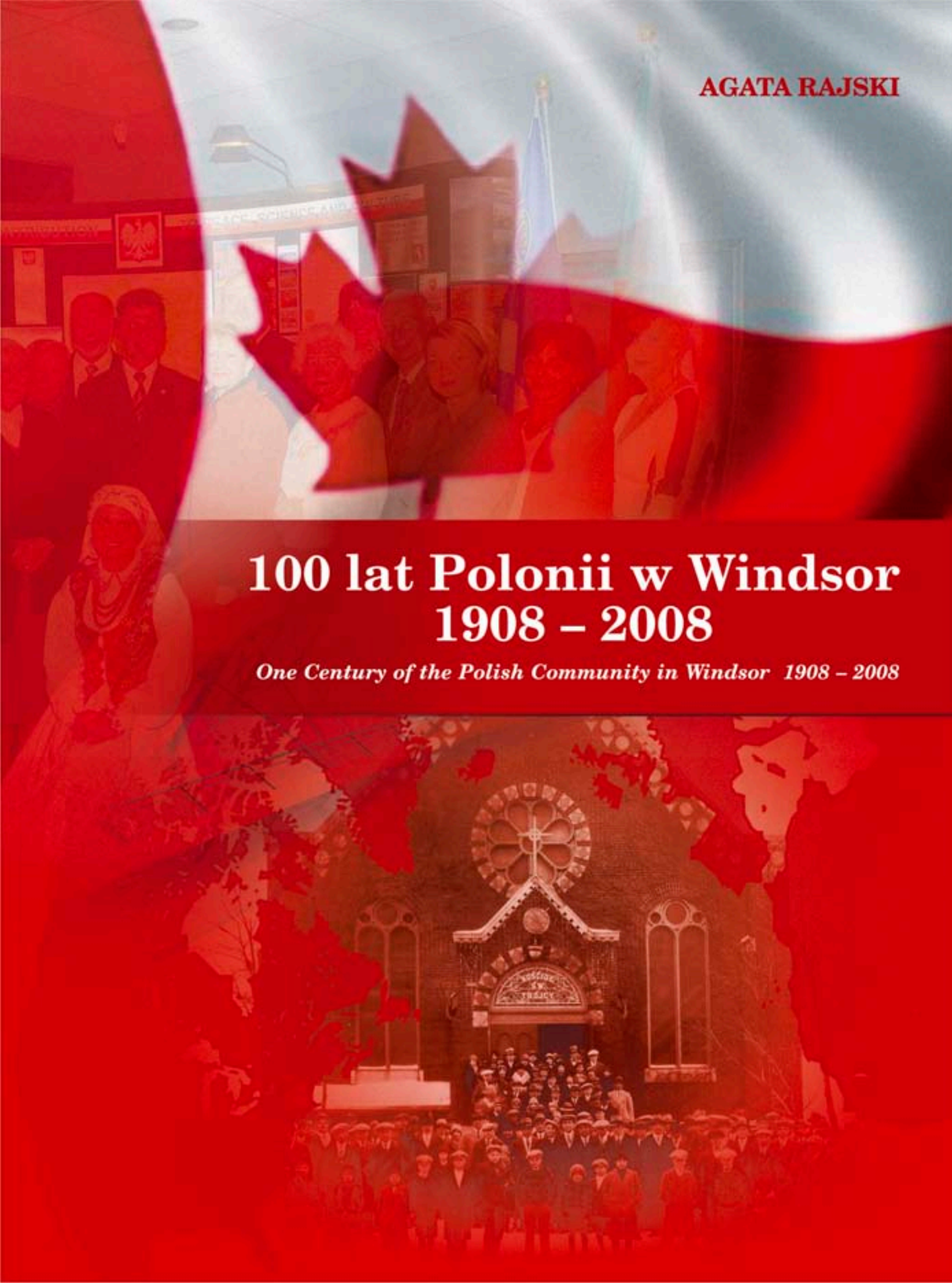

AGATA RAJSKI

100 lat Polonii w Windsor 1908 – 2008

One Century of the Polish Community in Windsor 1908 – 2008

Agata Rajski

100 lat Polonii w Windsor 1908 – 2008

***One Century of the Polish Community
in Windsor 1908 – 2008***

Przekład na język angielski: Frank Simpson

Translated from the Polish by: Frank Simpson

Windsor 2008

© Copyright by Agata Rajski

Publikację recenzował prof. dr hab. Adam Walaszek
z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

*This publication was reviewed by Prof. Dr. Hab. Adam Walaszek,
of the Jagiellonian University in Kraków*

Tekst tłumaczył na język angielski prof. Frank Simpson,
Profesor Geologii Uniwersytetu w Windsor.

*The text was translated from the Polish by Prof. Frank Simpson,
Professor of Geology, University of Windsor*

Książkę finansowała: Fundacja Trillium z Ontario w Kanadzie

This book was funded by: the Ontario Trillium Foundation, Canada

Wydawca / *The publisher:*

Walkerville Publishing
201-420 Devonshire Road
Windsor, Ontario N8Y 4T6, Canada

ISBN: 978-0-9781290-3-3

Druk / *Printed:*

Brzeska Oficyna Wydawnicza
32-800 Brzesko, ul. Czarnowiejska 1, Poland
oficyna@brzesko.net.pl

***Książkę tę dedykuję
najważniejszym osobom w moim życiu,
mężowi Wiesławowi oraz córkom Annie i Natalie.
Dedykację kieruję również
do członków polskiej grupy etnicznej,
którzy obrali Windsor za swój dom.***

*I dedicate this book
to the most important people in my life,
my husband Wiesław and daughters Anna and Natalie.
I also dedicate it to members of the Polish ethnic group,
who chose Windsor as their home.*

**„...Ale nie deptcie przeszłości ołtarzy,
Choć macie sami doskonalsze wznieść;
Na nich się jeszcze święty ogień żarzy,
I miłość ludzka stoi tam na straży,
I wy winniście im cześć!...”**

Adam Asnyk

”...But do not step on altars past,
Though you have better to erect;
On them still glows a holy fire,
And there on guard stands human love,
And you should give them your respect!...”

(English translation by Frank Simpson)

O TŁUMACZU

Frank Simpson uzyskał stopień doktora nauk przyrodniczych w zakresie geologii dynamicznej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie a także baccalaureate z geologii na Uniwersytecie Edynburgu. Jest profesorem geologii oraz koordynatorem *International and Development Research, Education and Training in Windsor International* na Uniwersytecie w Windsor. Niektóre jego tłumaczenia na język angielski z polskiego otrzymały międzynarodowe uznanie, m.in. sprawozdania polsko-mongolskich wypraw na pustyni Gobi oraz książka z fikcji naukowej *Powrót z gwiazd* Stanisława Lema.

ABOUT THE TRANSLATOR

Frank Simpson obtained a degree of Doctor of Natural Sciences in the field of dynamic geology at the Jagiellonian University of Kraków and a B.Sc. in geology from the University of Edinburgh. He is Professor of Geology and Coordinator of *International and Development Research, Education and Training in Windsor International* at the University of Windsor. Some of his translations from Polish to English have received international acclaim. They include reports of the Polish-Mongolian Expeditions to the Gobi Desert and the science fiction novel "Return from the Stars" by Stanisław Lem.

Wręczenie funduszu Ontario Trillium Foundation
Presentation of grant from Ontario Trillium Foundation

O lewej (from left): Hon. Dwight Duncan – MPP Windsor-Tecumseh, Minister of Finance, Brian Masse – MP Windsor-West, Andrzej Krężel – Consul of The Republic of Poland in Toronto, Jerry Barycki – President of the Polish-Canadian Business and Association of Windsor, Władysław Lizoń – President of the Canadian-Polish Congress, Joe Comartin – MP Windsor-Tecumseh.

Ontario Trillium Foundation przyznała fundusz
 Polsko-Kanadyjskiemu Stowarzyszeniu Biznesmenów i Profesjonalistów w Windsor
 umożliwiającą opublikowanie książki *100 lat Polonii w Windsor, 1908-2008*.

Jesteśmy wdzięczni Rządowi Prowincji Ontario
 za stworzenie tego programu, który pozwolił na spopularyzowanie
 osiągnięć Polonii w mieście Windsor, Prowincji Ontario w Kanadzie.

*The Ontario Trillium Foundation awarded a grant
 to the Polish Canadian Business and Professional Association of Windsor,
 making possible the publication of the book “One Century of the Polish Community in Windsor, 1908-2008”*

*We are grateful to the Government of the Province of Ontario
 for the creation of this programme, which has permitted the popularization
 of the achievements of Polonia in the City of Windsor, Ontario, Canada.*

**THE ONTARIO
 TRILLIUM
 FOUNDATION**

**LA FONDATION
 TRILLIUM
 DE L'ONTARIO**

SPIS TREŚCI

Od autora	10
Wstęp	12
Osadnictwo Polaków w Kanadzie	14
Spółeczność polska w Kanadzie	14
Historia polskiej emigracji	16
Drogi Polaków do Windsor	18
Windsor „Miasto Róż”	22
Charakterystyka regionu	22
Najważniejsze fakty z historii Windsor	24
Ślady Windsor w historii Kanady	28
Windsor w czasie drugiej wojny światowej	32
Polska Parafia jako centrum życia duchowego i świeckiego	44
Historia parafii Św. Trójcy	44
Siostry Urszulanki Serca Jezusa Konającego	54
Szkoła Języka Polskiego przy parafii św. Trójcy	58
Organizacje i stowarzyszenia polonijne w Windsor	68
Stowarzyszenie Polskiego Domu Ludowego	68
Polsko-Kanadyjski Klub Miast Granicznych	70
Placówka 126 Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Windsor	72
Związek Polaków w Kanadzie Grupa 20	74
Koło Polek Grupy 20-tej Związku Polaków w Kanadzie	80
Grono Młodzieży Grupy 20-tej Związku Polaków w Kanadzie	80
Kongres Polonii Kanadyjskiej	80
Polski Klub Towarzyski w Windsor	82
Drużyna Harcerska	84
Klub Sportowy „Polonia”	84
Zespół Pieśni i Tańca „Tatry”	86
Polonia Park	88
Villa Polonia	90
Polska Wioska (Carrousel of the Nations)	90
Polonia Centre (Windsor) Inc.	92
Polska Unia Kredytowa (St. Stanislaus – St. Casimir’s Polish Parishes Credit Union Ltd., Holy Trinity Branch)	92
Grupa Teatralno-Wokalna „Płomień”	94
Polsko-Kanadyjskie Stowarzyszenie Biznesmenów i Profesjonalistów	96
Inne organizacje polonijne	98
Działalność społeczno-kulturalna Polonii w Windsor	100
Polscy intelektualisci	100
Ludzie sztuki	104
Ludzie biznesu	106
Wpływ Polonii na życie społeczne w Windsor	108
Wydarzenia z życia Polonii w Windsor ostatnich lat	112
Znani obywatele Windsor	122
Zakończenie	130
Bibliografia	133

CONTENTS

From the Author	11
Introduction	13
The Settlement of Poles in Canada	15
The Polish community in Canada	15
The history of Polish emigration	17
Polish roads to Windsor	19
Windsor, “City of Roses”	23
Characteristics of the region	23
Most important facts from the history of Windsor	25
Marks of Windsor on the history of Canada	27
Windsor during the Second World War	31
The Polish Parish as a Centre of Spiritual and Secular Life	45
The history of the Holy Trinity Parish	45
The Ursuline Sisters of the Agonizing Heart of Jesus	57
The Polish Language School of the Holy Trinity Parish	61
Polonia Organizations and Societies in Windsor	69
The Polish People’s Home Association	69
The Border Cities Polish-Canadian Club	71
Post 126 of the Polish Army Veterans Association in Windsor	71
The Polish Alliance of Canada, Group 20	75
The Polish Women’s Circle of the Polish Alliance of Canada Group 20	77
The Youth Group of the Polish Alliance of Canada Group 20	77
The Canadian-Polish Congress	79
The Polish Social Club in Windsor	81
The Scout Troop	83
The Polonia Sports Club	83
The Tatry Song and Dance Ensemble	85
Polonia Park	87
Villa Polonia	89
The Polish Village (Carrousel of the Nations)	89
The Polonia Centre (Windsor) Inc.	91
The Polish Credit Union (St. Stanislaus – St. Casimir’s Polish Parishes Credit Union Ltd., Holy Trinity Branch)	93
The Theatrical-Vocal Group Płomień	93
The Polish-Canadian Business and Professional Association	95
Other Polonia organizations	99
Socio-Cultural Activities of Polonia in Windsor	101
Polish intellectuals	101
People in the arts	107
People in business	107
Influence of Polonia on community life in Windsor	109
Events from the life of the Windsor Polonia in recent years	113
Well known citizens of Windsor	125
Concluding Remarks	131
Bibliography	133

OD AUTORA

Urodziłam się w Polsce w 1964 roku. Po ukończeniu szkoły podstawowej podjęłam naukę w liceum ogólnokształcącym w Tarnowie. Po zdaniu egzaminu dojrzałości dostałam się na studia w Wyższej Szkole Pedagogicznej (dziś Akademia Pedagogiczna) w Krakowie. Lata moich studiów zbiegły się z trudnym okresem w historii Polski – okresem „Solidarności” polskiego społeczeństwa, walczącego z ustrojem komunistycznym. Okres ten, zapoczątkowany wprowadzeniem stanu wojennego i trwający do końca lat 80-tych, wpisał się w karty historii emigracji jako okres wzmożonej emigracji solidarnościowej. Kryzys gospodarczy, napięta sytuacja polityczna i brak jakichkolwiek perspektyw na przyszłość, zmusiły tysiące młodych ludzi do opuszczenia swego kraju i podjęcia trudu emigracji w poszukiwaniu wartości demokratycznych, opartych na wierze katolickiej i stawiających godność człowieka za cel najwyższy.

W 1987 roku, po trzecim roku studiów, wyjechałam do Niemiec (wówczas Niemcy Zachodnie) śladem mojego męża (wówczas narzeczonego), który rok wcześniej wyjechał z Polski, również przerywając studia (Politechnika Krakowska). W 1988 roku, dzięki ks. Piotrowi Sanczenko, przyjechaliśmy do Windsor. Rozpoczęliśmy nowe życie w kraju, który dał nam wiele możliwości. W 1990 roku urodziła się nam córka Anna. Jednak początek lat 90-tych zbiegł się również z recesją gospodarczą w Windsor. Zdecydowaliśmy się więc na wyjazd do Edmonton (1991 r.)

Lata spędzone w Windsor były dla nas bardzo ważne gdyż to właśnie tam rozpoczęliśmy dorosłe życie, wypełniając obowiązki rodzicielskie, rozwijając się zawodowo i asymilując z nowym krajem i społeczeństwem. Mieliśmy okazję poznać wielu wspaniałych ludzi, m.in. ks. Wawrzyńca Wnuka, ks. Piotra Sanczenko, ks. Zbigniewa Rodzinkę, S. Urszulankę i panią Marię Chodorowicz, która zawsze służyła radą i pomocą młodym emigrantom. Wielce doceniamy to, iż spotkaliśmy na swej drodze Mariana Stasiaka i jego rodzinę. To dzięki niemu otworzyliśmy w Edmonton wspólny zakład (Alberta Precision Tool), produkujący części do maszyn i urządzeń wydobywających ropę naftową.

W Edmonton mieszkaliśmy do 1996 roku. Tam urodziła się nam córka Natalie. Tam również uzyskaliśmy obywatelstwo kanadyjskie, stając się tym samym pełnoprawnymi obywatelami Kanady.

W 1996 roku, po dziesięciu latach emigracji, wróciliśmy do Polski. W 2000 roku podjęłam studia wyższe zawodowe z filologii angielskiej na Uniwersytecie Rzeszowskim. W 2006 roku ukończyłam studia magisterskie na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych w Instytucie Amerykanistyki i Studiów Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Za temat pracy magisterskiej obrałam *Dzieje Polonii w Windsor*, którą pisałam pod kierunkiem prof. dr hab. Adama Walaszka. Temat ten jest mi bliski sercu i jestem dumna z tego, iż dzięki pomocy wielu ludzi, udało mi się stworzyć małą monografię polskiej grupy etnicznej w Windsor.

Choć minęło wiele lat, to jednak nadal czuję więź z miastem Windsor i polską społecznością, do której kiedyś należałam. Przebywając w Windsor w 2005 roku, w poszukiwaniu materiałów do niniejszej pracy, dostrzegłam wielką wagę i zakres aktywności, jaką podejmują członkowie Polonii dla rozsławienia Polski, jej bogatej historii oraz kultury. Działania ludzi, którzy dbają o dobre imię Polski – kraju swych przodków oraz społeczności polskiego pochodzenia, uważam za przejaw patriotyzmu. Oddaję do rąk czytelników książkę, mając nadzieję że wiele osób znajdzie w niej część własnej historii. Z okazji 100-lecia obecności polskiej diaspory w Windsor, życzę wszystkim jej członkom aby nigdy nie zapomnieli swej tożsamości i byli dumni ze swych słowiańskich korzeni.

FROM THE AUTHOR

I was born in Poland in 1964. After completion of elementary school, I began studies at a high school in Tarnów. I passed the final high-school (matriculation) examination and entered the Higher College of Teacher Training (today the Pedagogical University) in Kraków. My years as a student coincided with a difficult time in the history of Poland – the “Solidarity” period of Polish society, fighting against the communist system. This period, beginning with the introduction of Martial Law and lasting until the end of the 1980s, is entered on the pages of the history of emigration as the time of increased Solidarity emigration. An economic crisis, a tense political situation and an absence of any kind of prospect at all for the future forced thousands of young people to forsake their country and take on the difficulties of emigration, in a search for democratic values, based on the Catholic belief and raising human dignity to its highest purpose.

In 1987, after my third year of studies, I traveled to Germany (then West Germany), following my husband (at that time, my fiancé), who had left Poland a year earlier, also interrupting his studies (Kraków University of Technology). Thanks to Father Piotr Sanczenko, in 1988 we traveled to Windsor. We began a new life in a country, which gave us many opportunities. In 1990, our daughter Anna was born. However, the start of the 1990s coincided with an economic recession in Windsor. Therefore we decided on a move to Edmonton in 1991.

The years spent in Windsor were very important to us, for it was there that we began adult life, fulfilling parental responsibilities, developing professionally and becoming assimilated in a new country and society. We had the opportunity to meet many fine individuals, including Father Wawrzyniec Wnuk, Father Piotr Sanczenko, Father Zbigniew Rodzinka, the Ursuline Sisters and Ms. Maria Chodorowicz, who always gave advice and help to young emigrants. We greatly appreciate the fact that along the way we met Marian Stasiak and his family. Thanks to him, we opened our joint plant (Alberta Precision Tool) in Edmonton, making parts for machines and equipment for oil production.

We lived in Edmonton until 1996. Our daughter Natalie was born there. We also gained Canadian citizenship there, in this way becoming Canadian citizens with full, legal rights.

In 1996, after ten years in emigration, we returned to Poland. In 2000, I began degree studies in English Philology at Rzeszów University. In 2006, I completed Master’s studies in the Faculty of International and Political Studies, Institute of American Studies and Polish Diaspora, Jagiellonian University of Kraków. I chose as the topic of my Master’s thesis *The History of Polonia in Windsor*, which I wrote under the guidance of Prof. Dr. Hab. Adam Walaszek. This topic is close to my heart and I am very proud that, thanks to the help of many people, I was able to write a small monograph on the Polish ethnic group in Windsor.

Even though many years have passed, I still feel ties to the City of Windsor and the Polish community, to which I once belonged. While in Windsor to collect material for the present account in 2005, I perceived the great significance and range of activities, undertaken by the members of Polonia to spread the fame of Poland, her rich history and culture. I regard the activities of these people, who nurture the good name of Poland – the land of their ancestors – as well as of their own society of Polish origin, as a sign of patriotism. I give this book into the hands of readers, in the hope that many people will find there a part of their own history. On the occasion of the one hundred years of the presence of the Polish diaspora in Windsor, I wish for all of its members that they will never lose their identity and will always be proud of their Slavic roots.

Wstęp

Polska to kraj o bogatej historii sięgającej IX wieku. W okresie średniowiecza była potężną europejską monarchią, a połączona unią z Litwą władała w XVI wieku ziemiami rozciągającymi się od Morza Bałtyckiego do Czarnego. W XVII wieku została osłabiona przez nieefektywny system elekcji królów. Zachłanni sąsiedzi, Prusy, Austria i Rosja, ingerując w wewnętrzne sprawy Polski, dokonali w 1795 roku trzeciego rozbioru, wymazując ją tym samym z mapy Europy. Polacy, pozbawieni swej ojczyzny, zrywali się do walk o jej niepodległość walcząc u boku Napoleona i biorąc udział w powstaniach. W 1918 roku Polska odzyskała niepodległość i stała się wolnym państwem. Jednak swą wolnością nie cieszyła się długo gdyż w 1939 roku przeszła pod niemiecką okupację. Rok 1945 położył kres działaniom wojennym ale nie przyniósł Polsce pełnej niezależności. Sąsiedztwo państwa sowieckiego i jego ingerencja w sprawy polskie ograniczało jej swobodny rozwój. Dopiero lata 80-te XX wieku położyły kres wpływom wschodniego sąsiada.

Działania wojenne oraz sytuacja polityczno-ekonomiczna kraju, szczególnie w ciągu ostatniego stulecia, rozbudziły dążenia Polaków do poszukiwania spokojnego i lepszego życia za oceanem. Przełom XIX i XX wieku zapoczątkował falę masowej imigracji Polaków do Kanady. Wcześniejsza imigracja miała bowiem charakter jednostkowy. Celem niniejszej pracy jest przedstawienie stuletnich dziejów polskiej grupy etnicznej, która w 1908 roku osie-

dliła się w Windsor, południowej części prowincji Ontario.

Praca ma charakter informacyjny i oparta jest w głównej mierze na unikalnych tekstach źródłowych, których autorami są przedstawiciele polskiej społeczności z Windsor. Teksty te odzwierciedlają istotne momenty z życia Polonii i mają wymiar lokalny, związany z życiem miasta i regionu. Drugim źródłem informacji była dla mnie literatura historyczna, która stanowi tło do przedstawionych zagadnień. Kolejny ważny blok źródeł stanowią archiwalia. Roczne sprawozdania z diecezji London, zestawienia statystyczne pochodzące z Uniwersytetu oraz z archiwum biblioteki publicznej w Windsor, pozwoliły ustalić wielkość polskiej migracji w Windsor w latach 1901-2001. Ważnym źródłem były również wywiady przeprowadzone z przedstawicielami imigracji powojennej oraz posolidarnościowej, które pozwoliły zrozumieć jakie zmiany zachodziły w życiu Polonii wraz z pojawieniem się różnych fal imigracyjnych.

Pierwszy rozdział pracy dotyczy szerszego zagadnienia, związanego z osadnictwem Polaków w Kanadzie. Przedstawiono krótki rys historyczny polskiej imigracji do Kanady z uwzględnieniem dróg, jakie przemierzali członkowie polskiej diaspory z Windsor. Dalsza część rozdziału zawiera ogólną charakterystykę polskiej społeczności w Kanadzie.

Rozdział drugi traktuje o historii miasta. Poprzez ogólną charakterystykę regionu i najważniejsze fakty historyczne przedsta-

wiono rolę jaką odegrało Windsor w historii Kanady.

Kolejny rozdział poświęcono parafii św. Trójcy, która stanowi nie tylko centrum życia duchowego, ale również świeckiego. Przy polskiej parafii rozwijała się większość polonijnych organizacji i zaczęła funkcjonować Szkoła Języka Polskiego. Pracę parafii wspierają siostry Urszulanki, które przyjechały do Kanady w przeddzień zakończenia II Soboru Watykańskiego. Postanowienia Soboru były ważne dla rozwoju parafii etnicznych, które za swoje zadanie obrały pomoc rodakom na emigracji oraz pielęgnowanie polskiego języka, kultury i tradycji swych przodków.

Następny rozdział dotyczy organizacji i stowarzyszeń polonijnych, które formowały się od pierwszych lat obecności Polaków w Windsor. Obszerność rozdziału świadczy o dużej aktywności i zaangażowaniu polskiej grupy etnicznej w sprawy związane z życiem Polonii, miasta w którym żyje oraz kraju swych przodków.

Ostatni rozdział przedstawia działalność społeczno-kulturalną Polonii. Jej aktywność i owoce pracy skłoniły mnie do rozwinięcia tego tematu. Spośród ludności polskiego pochodzenia wyłoniło się wiele indywidualności. Są nimi ludzie nauki, sztuki i biznesu reprezentujący polską grupę etniczną w Kanadzie, a także poza jej granicami. Dowodem tej aktywności są liczne przedsięwzięcia podejmowane dla dobra Polski i Kanady, rozślawiające polską grupę etniczną wśród społeczeństwa kanadyjskiego.

Poland is a country with a rich history, going back to the Ninth Century. In the Middle Ages, she was a powerful European monarchy. Joined in a union with Lithuania in the Sixteenth Century, she ruled over lands, stretching from the Baltic Sea to the Black Sea. In the Seventeenth Century, she became weakened by an ineffective system of electing kings. Her acquisitive neighbours, Prussia, Austria and Russia, interfering in the internal issues of Poland, in 1795 carried out the Third Partition, in the process wiping her from the map of Europe. Poles, deprived of their homeland, sprang to fight for her independence, waging war by the side of Napoleon and taking part in uprisings. In 1918, Poland gained independence and became a free country. However, she did not enjoy her freedom for very long, for in 1939 she fell under German occupation. The year 1945 saw an end to war actions, but did not bring full independence to Poland. The proximity of the Soviet Nation and its interference on Polish issues limited unconstrained development. Only in the 1980s, was there an end to influences of the eastern neighbour.

The activities of war and the political-economic situation, particularly during the course of the last one hundred years, awakened the eagerness of Poles to a search for a more peaceful and better life across the ocean. The turn of the Nineteenth Century marked the beginning of a wave of mass immigration of Poles to Canada. Earlier immigration had been on an individual basis. The objective of the present account is the presentation of the one-hundred-year history of the Polish ethnic group, which

in 1908 settled in Windsor, in the southern part of the Province of Ontario.

This work is informational in character and based for the most part on unique source texts, the authors of which are representatives of the Polish community in Windsor. These texts reflect essential moments from the life of Polonia and have a local dimension, connected with the life of the City and surrounding region. A second source of information for me was historical literature, which provides the background to the issues presented. Archives form the next important block of sources. The annual reports from the London Diocese, statistical compilations from the University and from the archives of the Public Library in Windsor allowed me to establish the size of the Polish migration to Windsor in the years 1901-2001. As well, an important source was interviews conducted with representatives of the post-War and post-Solidarity immigrations, which permitted me to understand what kinds of changes came into the life of Polonia, together with the appearance of the different waves of immigration.

The first chapter of this work has to do with the broader issue, connected with the settlement of Poles in Canada. A brief historical outline of Polish immigration to Canada is presented, with regard to the kinds of road, trod by the members of the Polish diaspora of Windsor. A later part of the chapter includes the general nature of the Polish community in Canada.

The second chapter deals with the history of the city. Through the general character of the region and the most important

historical facts, the role played by Windsor in the history of Canada is shown.

The next chapter is devoted to the Holy Trinity Parish, which forms not only the centre of spiritual life, but also of secular life. In the Polish Parish, the majority of Polonia organizations develop and the Polish Language School began to operate. The work of the Parish is supported by the Ursuline Sisters, who came to Canada on the eve of the conclusion of the Second Vatican Council. The positions of the Council were important for the development of ethnic parishes, which in their work provided help to their country people in emigration and also nurtured the Polish language, culture and traditions of their ancestors.

The next chapter is about the organizations and societies of Polonia, which were forming from the first years of the presence of Polish people in Windsor. The breadth of the chapter evidences the large scale of the activities and involvement of the Polish ethnic group in matters, connected to Polonia, the City in which it lives and the country of their ancestors.

The last chapter presents the socio-cultural activities of Polonia. Its activities and the fruits of its work prompted me to develop this theme. Many personalities have emerged from among the people of Polish origin. There are among them people of learning, the arts and business, representing the Polish ethnic group in Canada and also beyond its borders. The numerous undertakings, carried out for the good of Poland and Canada, spreading the fame of the Polish ethnic group within Canadian society, are a testimony to these activities.

Introduction

Osadnictwo Polaków w Kanadzie

Spółeczność polska w Kanadzie

Spółeczność Kanady to mozaika grup etnicznych, złożona z ponad 60 grup narodowościowych. Historycznie Kanada była krajem dualistycznym biorąc pod uwagę język i kulturę, lecz w konsekwencji masowej imigracji przybrała charakter pluralistyczny. Obecnie trzecią część ludności tego kraju stanowią przedstawiciele grup etnicznych różnych od grup założycielskich: brytyjskiej i francuskiej.

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych polska grupa etniczna zajmowała pod względem liczebności siódme, a następnie ósme miejsce. Według danych ostatniego spisu grupa polska nie mieści się już wśród dziesięciu największych.

Wielkość polskiej diaspory w Kanadzie zajmuje szóste miejsce na świecie, po USA, byłym ZSRR, Francji, Niemczech, Brazylii, a na kontynencie północnoamerykańskim na drugim.

Przyjęty w 1971 roku program polityki wielokulturowości zapewnia poszczególnym grupom zachowanie i rozwój ich narodowej kultury i języka jako praw konstytucyjnych. Stwarza szansę podjęcia przez grupy etniczne odpowiednich działań dla zachowania i manifestowania na zewnątrz swej odrębności kulturowej w wielonarodowym społeczeństwie. O obliczu danej grupy etnicznej decydują nie tylko czynniki kulturowe, lecz także historyczne, demograficzne, społeczne czy ekonomiczne.

1. Harcerze w obozie dla uchodźców, Rodezja, 1942-1943 r.

Scouts in refugee camp, Rhodesia, 1942-1943.

Tak, jak całe społeczeństwo Kanady stanowi swoistą mozaikę, tak i polska grupa etniczna, ze względu na wewnętrzne wielorakie (społeczne, ekonomiczne, kulturalne, religijne) zróżnicowanie, może być określana terminem mikromozaiki.

Nie jest to już grupa tak jednolita jak w początkach imigracji polskiej do Kanady. Sytuacja współczesna w żadnej mierze nie odpowiada utrwalonym często stereotypom polskiego imigranta zarobkowego, których źródła sięgają wychodźstwa sprzed pierwszej wojny światowej. Stamtąd pochodzi obraz biednego chłopca z Galicji o niskich kwalifikacjach zawodowych, niskiej kulturze, nikłym stopniu świadomości narodowej, lecz pracowitego, uczciwego i umiejącego przystosować się do ciężkich warunków życia i pracy.

Od tego czasu społeczność polska w Kanadzie przeszła znaczne przeobrażenia, a także zmienił się stosunek do niej miejscowego społeczeństwa. Obecnie nie obserwuje się już dyskryminacji w stosunku do Polaków, a pewne przejawy uprzedzeń ze strony Kanadyjczyków pochodzenia anglosaskiego wypływają z ich generalnego poczucia wyższości w stosunku do nowo przybyłych o odmiennej kulturze, którzy nie pasują do ugruntowanego wzoru etnocentrycznego. Pewne zróżnicowanie Polonii kanadyjskiej nie daje podstaw do wytworzenia prostego, stereotypowego obrazu. Można natomiast zarysować pewne charakterystyczne cechy oraz tendencje przemian współczesnej społeczności polskiej.

Polacy mieszkający w Kanadzie wykazują większą mobilność terytorialną niż reszta ludności. Rozmieszczenie geograficzne grupy polskiej na terytorium Kanady jest nierównomierne. Obserwuje się tendencje do migracji z wiejskich rejonów rolniczych, co oznacza migrację z zachodnich

provincji preryjnych (Manitoba, Saskatchewan, Alberta) na wschód, głównie do południowej części Ontario.

W 1996 roku w prowincji Ontario mieszkało 164 085 ludności polskiego pochodzenia. Stanowią one 1,5% ogółu mieszkańców tej prowincji. Drugie, znacznie mniejsze skupisko znajduje się w preryjnej prowincji Alberta: 29 460 osób – 11% grupy polskiej i 1,1% ogółu mieszkańców tej prowincji. W Brytyjskiej Kolumbii mieszka 24 580, w prowincji Quebec 20 365, a w Manitobie 17 525 osób polskiego pochodzenia, co stanowi 1,6% mieszkańców tej prowincji.

Zdecydowana większość grupy polskiej mieszka głównie w większych miastach. Największe skupisko Polaków i osób polskiego pochodzenia znajduje się w Toronto. Mieszka tam 85 tys. (1996) osób. Duże skupiska polonijne znajdują się również w innych metropoliach kanadyjskich: Montrealu, Winnipegu, Hamilton, Vancouver, Edmonton, Calgary, Ottawie, Windsor, London. Obecnie osoby pochodzenia polskiego nie tworzą większych, zwartych osiedli wiejskich, nie tworzą też w miastach gett polskich, choć istnieją dzielnice polskie. W Toronto ulica Roncesvalles (nazywana przez Polaków „Ronceswółką” lub „Marszałkowską”) i rejon do niej przylegający uchodzą za polską dzielnicę miasta.

W Windsor za największe skupisko polskiej grupy etnicznej uważano rejon ulic Langlois i Ottawa. Tam znajduje się m.in. Dom Polski, Credit Union, kościół św. Trójcy oraz konwent sióstr Urszulanek. Obecnie ludność polskiego pochodzenia rozproszona jest po całym mieście i trudno stwierdzić gdzie mieszka największa jej ilość.

W Toronto i jego najbliższej okolicy statystyki z 1996 r. odnotowały 84 280 osób z polskim rodowodem według pierwszej identyfikacji i 76 720 osób przyznających się do polskich korzeni. Inne skupiska polonijne są znacznie mniejsze: w Montrealu zarejestrowano 17 760 osób identyfikujących się wyłącznie polskim pochodzeniem i 20 380 wymieniających je jako jedno z wielu, w Vancouver odpowiednio 15 670 i 34 370, w Edmonton 14 700 (dane z 1991), w Winnipeg 14 025 i 39 945. W spisie z 1991 r. mniej niż 20% kanadyjskiej Polonii zostało zakwalifikowane jako ludność wiejska. Wysoki stopień urbanizacji polskiej diaspory znajduje odzwierciedlenie w jej strukturze zawodowej. Wyraźny awans społeczny polskich imigrantów i osób polskiego pochodzenia nastąpił po II wojnie światowej. Znaczną ich część można zaliczyć obecnie do klasy średniej. Interesujących wniosków dostarcza analiza struktury wiekowej grupy polskiej: wśród podających jedynie polskie pochodzenie

The Settlement of Poles in Canada

The Polish community in Canada

Canadian society is a mosaic of ethnic groups, composed of more than 60 nationalities. Historically, Canada had been a dualistic country, from the standpoint of language and culture, but as a consequence of large-scale immigration, it took on a pluralistic character. Currently the representatives of ethnic groups, other than the founding British and French, form a third part of the population of this country.

In the nineteen sixties and seventies, the Polish ethnic group was in the seventh and later eighth place in terms of numbers. According to data from the latest census, the Polish group by now is not among the ten largest. The size of the Polish diaspora in Canada ranks in sixth place worldwide, after the USA, the former Soviet Union, France, Germany and Brazil, while in second place on the North American continent.

The Multiculturalism Policy, adopted in 1971, guarantees particular ethnic groups the preservation and development of their national culture and language as a constitutional right. It provides ethnic groups with the opportunity to adopt suitable measures for the preservation and external expression of their cultural distinctiveness in a multicultural society. Whether a particular ethnic group is recognized is determined not only by cultural factors, but also by historical, demographic, social or economic considerations.

Just as the whole of Canadian society forms its own mosaic, so too does the Polish ethnic group, with regard to internal diversification (social, economic, cultural, religious), in what can be defined with the expression "micromozaik".

The group is not as homogeneous as at the beginning of Polish immigration to Canada. The current situation in no way fits the frequently recorded stereotypes of the Polish immigrant with a particular earning capacity, the origins of which were before the First World War. From there comes the image of the poor peasant from Galicia, with poor job qualifications, a low level of culture, a small degree of national consciousness, though hardworking, honest and knowing how to adapt to difficult conditions of life and work.

From that time, the Polish community in Canada went through some marked changes and the relationship of the local community to it also changed. Nowadays, one no longer sees discrimination in relation to Polish people, though certain signs of prejudice from Canadians of Anglo-Saxon origin derive from their general feelings of superiority, with respect to newly arrived

individuals from different cultures, who do not fit the established, ethnocentric pattern. A certain differentiation within the Polonia of Canada does not provide any basis for the creation of a simple, stereotypical image. However, it is possible to outline particular characteristic features, as well as tendencies for change, in the present-day Polish community.

Poles living in Canada show greater territorial mobility than the rest of the population. The geographic distribution of Polish people across the Canadian landmass is uneven. One sees a tendency for migration out of the agricultural regions, which means migration from the Prairie Provinces of the West (Manitoba, Saskatchewan and Alberta) to the East, mainly to the southern part of Ontario.

In 1996, there were 164,085 people of Polish origin living in Ontario. They account for 1.5% of the population of that province. A second, markedly smaller concentration is found in the Prairie Province of Alberta: 29,460 people – 11% of the Poles in Canada and 1.1% of the residents of that province. In British Columbia, there are 24,580; in the Province of Québec, 20,365; and in Manitoba, 17,525 people of Polish origin, which accounts for 1.6% of the population of that province.

A distinct majority of Polish people lives in the larger cities. The largest concentration of Poles and people of Polish origin occurs in Toronto. Some 85,000 people (1996) live there. Large concentrations of Polonia also are found in other Canadian metropolitan areas: Montréal, Winnipeg, Hamilton, Vancouver, Edmonton, Calgary, Ottawa, Windsor and London. Nowadays, people of Polish origin do not form larger, tightly-knit, rural settlements; nor do they

form Polish ghettos in the cities, although Polish districts do exist. In Toronto, Roncesvalles Street – Polish people call it "Ronceswólka" or "Marszałkowska" – and the region close by are considered to be the Polish district of the city. In Windsor, the area around Langlois and Ottawa Streets is regarded as the largest concentration of the Polish ethnic group. The Polish Hall, the Credit Union, the Holy Trinity Church and the Convent of the Ursuline Sisters are among the noteworthy locations of the area. At present, people of Polish origin are spread across the entire city and it is difficult to state where most of them might live.

In Toronto and its closest surroundings, the statistics from 1996 recorded 84,280 people of Polish descent according to the initial identification and 76,720 individuals, acknowledging Polish roots. Other concentrations of Polonia are considerably smaller: in Montréal, 17,760 people were registered as identifying solely with a Polish origin and 20,380 mentioned it as one of many; in Vancouver, the corresponding figures were 15,670 and 34,370; in Edmonton, 14,700 (1991 data), and in Winnipeg, 14,025 and 39,945. In the 1991 listing, less than 20% of Canadian Polonia was classified as rural people. The high degree of urbanization of the Polish diaspora is reflected in its structure by occupation. A distinct social advancement of Polish immigrants and people of Polish heritage occurred after the Second World War.

2. Polska młodzież w gimnazjum dla uchodźców, Afryka, 1942-1943 r.

Polish youth in high school for refugees, Africa, 1942-1943.

najwięcej (38,2%) jest osób pomiędzy 25 a 44 rokiem życia, osoby powyżej 65 roku życia stanowią 19%. W grupie podającej polskie pochodzenie jako jedno z wielu najwięcej, bo aż 36,2%, jest młodzieży do 15 roku życia.

Historia polskiej emigracji

Emigracja Polaków do Kanady odbywała się w kilku falach. Były one odzwierciedleniem politycznej i ekonomicznej sytuacji panującej w Europie środkowo-wschodniej. Za pierwszą falę uważa się okres do 1914 roku. Druga fala zamyka się w przedziale od 1919 do 1939 roku. Trzecią stanowi okres po 1939 roku. Każda z tych fal miała swe charakterystyczne cechy.

Wychodźstwo polskie do Kanady ma swój początek już w wieku XVII. Według najnowszych badań, za pierwszego Polaka, który dotarł na ziemię Nowej Francji uważa się Andrzeja Wilka (Andre Loup), pochodzącego z Gdańska. Dotarł on do Quebecu w latach osiemdziesiątych XVII wieku, osiedlił się tam na stałe i założył rodzinę. W latach 1694-1695 brał udział we francuskiej ekspedycji przeciwko Kompanii Hudson Bay. Zatonął w rzece Św. Wawrzyńca w 1719 r.

Jednym z pierwszych Polaków, który na stałe osiadł w Kanadzie był również Dominik Barcz (Dominique Debartsch) z Gdańska. W 1752 r. ożenił się z Therese Filiau-Dubois w Montrealu. Jego rodzina należała do zamożnych i wpływowych ludzi Nowej Francji. Wnuk, Pierre Dominique Debartsch, był członkiem parlamentu Dolnej Kanady oraz brał udział w wojnie 1812-1814 jako dowódca w bitwie pod Chateaugay.

Inne polskie ślady związane są z brytyjskimi lojalistami docierającymi do Kanady po wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych (znaleźli się wśród nich felczer i aptekarz Auguste F. Globensky i kartograf Karol Blaskowitz) oraz z działalnością szkockiego lorda Thomasa Douglasa Selkirka, który w 1817 r. zakładał pierwsze osiedla na terenie dzisiejszej Manitoby (wśród osadników znalazło się między innymi dwunastu polskich jeńców wziętych do niewoli przez Anglików w czasie wojen napoleońskich prowadzonych w Europie).

Następna niewielka grupa Polaków dotarła do Kanady po upadku powstania listopadowego. Byli wśród nich inżynier Aleksander Edwin Kierzkowski, zaangażowany w reformę kanadyjskiego systemu rolnego, oraz Kazimierz Gzowski, który podobnie jak Kierzkowski trafił do Kanady ze Stanów Zjednoczonych i jest dziś dzięki swoim zasługom uważany za patrona kanadyjskiej Polonii. Gzowski zasłynął jako jeden z budowniczych pierwszych linii kolejowych na terenie Górnej i Dolnej Kanady. Na początku lat siedemdziesiątych XIX w. współuczestniczył w projektowaniu i realizacji budowy International Bridge – mostu

nad Niagarą. Organizował kanadyjską milicję oraz stowarzyszenia strzeleckie. Należał też do grona fundatorów i administratorów seminarium duchownego Kościoła Episkopalnego, które dało początek Wycliff College, istniejącemu do dziś przy University of Toronto. Gzowski za swe zasługi otrzymał w 1890 r. od królowej Wiktorii brytyjski tytuł szlachecki.

Historię masowej imigracji Polaków do Kanady rozpoczęli w 1858 r. Kaszubi. Ważnym czynnikiem wychodźstwa była propaganda emigracyjna agentów Towarzystwa Żegluga Morskiej, którzy werbowali ochotników na wyjazd za ocean zachęcając obietnicami nadania na własność ziemi. Udało się to tym łatwiej, że do roku 1860 przejazd statkiem dla wyjeżdżających na stałe był bezpłatny, a dla kompanii okrętowych przynosił duże korzyści. Innym powodem emigracji z Kaszub była panująca w powie-

za ocean był nadmiar rąk do pracy. Powstał on wskutek tego, że stałemu i silnemu przyrostowi naturalnemu wiejskiej ludności Pomorza Gdańskiego, a tym samym Kaszub, towarzyszył wynikający z postępu technicznego spadek zapotrzebowania na siłę roboczą w rolnictwie. Wreszcie bardzo istotnym powodem zamorskiego wychodźstwa była germanizacja i dyskryminacja pruska, która prowadziła do negacji wartości najbardziej przez Kaszubów cenionych, prawa do swojego języka, do gospodarczej niezależności, do zachowania swobód i godności osobistej. Perspektywa osiągnięcia tych wartości za oceanem przezwyciężała nie tylko lęk przed podróżą i obczyzną, ale i niechęć do opuszczenia kraju rodzinnego. Mimo długotrwałego procesu germanizacji Kaszubi czuli się Polakami. Pionierzy osadnictwa kaszubskiego po przybyciu do Kanady podali wszyscy narodowość polską.

Ludność pochodzenia polskiego w Windsor w latach 1901 – 2001

People of Polish origin in Windsor, 1901 – 2001

Lata Year	Ogólna liczba ludności w Windsor General population of Windsor	Liczba ludności pochodzenia polskiego w Windsor Number of people of Polish origin in Windsor
1901	12 153	nie zanotowano <i>not recorded</i>
1911	17 829	169
1921	38 591	752
1931	63 108	1 495
1941	105 311	2 936
1951	120 049	3 819
1961	114 367	3 772
1971	203 300	5 200
1981	*243 640	*4 255
1991	*259 295	*5 095
2001	*304 960	*11 545

* wartości przedstawiają liczbę ludności w metropolii Windsor
the values show the number of people in metropolitan Windsor

cie kościerskim i bytowskim bieda. Ludność kaszubska była również niezadowolona ze swego położenia pod zaborem pruskim, a poprawę warunków bytowych widziała w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Kaszubi zachęcani nabyciem ziemi, której brakowało w rodzinnych wioskach, udawali się więc do Kanady szlakiem wychodźców niemieckich i osiedlali się w ich sąsiedztwie, wzdłuż drogi Ottawa-Opeongo. Za ocean wyjeżdżał głównie proletariusz wiejski, nie mający nic oprócz swej siły roboczej, na którą nie było nabywców w kraju. Emigrowali również małorolni chłopcy nie mogący wyżyć na swoim niewielkim gospodarstwie. W Stanach Zjednoczonych większość imigrantów kierowała się do miast. W Kanadzie imigranci szli na zachód gdzie osiedlali się na żyznej i leżącej odłogiem ziemi, czekającej na pionierów. Kolejnym powodem wyjazdów

Pierwsi przybysze pracowali najpierw przy karczowaniu puszczy, a następnie zagospodarowywali działki rolne. Pierwszych 14 kaszubskich nazwisk, z adnotacją o narodowości polskiej, zapisano w rejestrach w 1859 r. W 1863 r. Kaszubi zajmowali już 38 działek. Grupa ta powiększała się w następnych latach: w 1881 r. źródła notują już 144 kaszubskich rodzin, a w 1887 r. – 200. Szacuje się, że do lat dziewięćdziesiątych głównie z okolic Bytowa i Kościerzyny przybyło do Kanady około 20 000 Kaszubów. Większość z nich osiedliła się na Wyżynie Madawaska w okolicy Barry's Bay i Round Lake Center w prowincji Ontario.

Brak środków finansowych i niezajomość języka utrudniały przybyszom kontakt ze środowiskiem kanadyjskim i sprzyjały podtrzymywaniu więzi rodzinnych oraz sąsiedzkich przeniesionych ze starego

A significant proportion of them presently can be counted within the middle class. An analysis of the ages of the Polish group yields interesting results: among those giving only a Polish origin, most (38.2%) are between 25 and 44 years old; individuals more than 65 years old account for 19%. In the group, giving a Polish origin as one of many, as many as 36.2% are young people, up to 15 years old.

The history of Polish emigration

The emigration of Poles to Canada took place in several waves. These reflected the political and economic situation, which prevailed in Central and Eastern Europe. The first wave is taken to be the period up to 1914. The second wave was the period from 1919 to 1939. The third is the period following the year 1939. Each wave has its own characteristic features.

Polish emigration to Canada began in the Seventeenth Century. According to the most recent studies, Andrzej Wilk (André Loup), from Gdańsk, is considered to be the first Pole to reach the territory of Nouvelle France. He arrived in Québec in the 1680s, settled there and raised a family. In the years 1694-1695, he took part in the French campaign against the Hudson Bay Company. He drowned in the St. Lawrence River in 1719.

One of the first Poles to make a permanent home in Canada was Dominique Barcz (Dominique Debartsch), also from Gdańsk. In 1752, he married Thérèse Filiau-Dubois in Montréal. His family was among the wealthy and influential people of Nouvelle France. His grandson, Pierre Dominique Debartsch, was a Member of Parliament for Lower Canada and also took part in the 1812-1814 War, as a commander in the Battle of Chateaugay.

Other Polish traces are connected to the British loyalists, reaching Canada after the War of Independence of the United States (army surgeon and apothecary Auguste F. Globensky and cartographer Karol Blaskowitz were among them), as well as through the activities of the Scottish Lord Thomas Douglas Selkirk, who in 1817 established the first settlements on the territory of what is now Manitoba (the settlers included twelve Polish prisoners, captured by the English during the Napoleonic Wars in Europe).

The next small group of Poles came to Canada after the defeat of the November Uprising. Among them were the engineer Aleksander Edwin Kierzkowski, involved in reforms to the Canadian farming system, and also Kazimierz Gzowski, who like Kierzkowski entered Canada from the United States and is today as a result of his service the patron of Canada's Polonia. Gzowski gained recognition as one of the

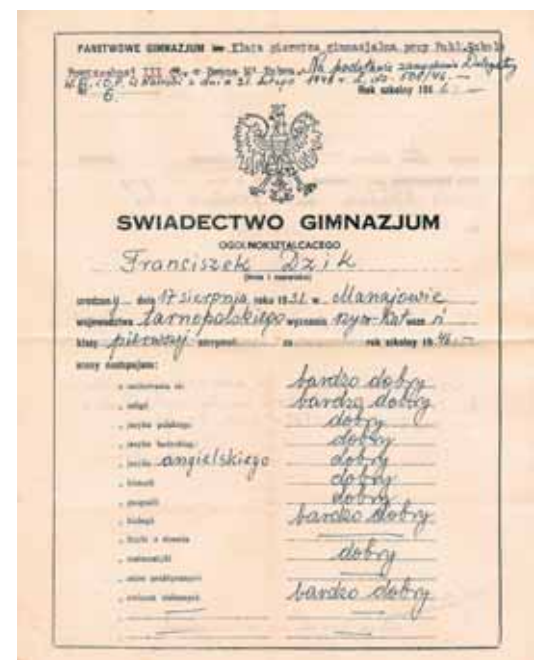
builders of the first railway lines in Upper and Lower Canada. At the start of the 1870s, he also participated in the design and completion of the International Bridge across the Niagara River. He organized a Canadian militia and a rifle association. He also belonged to the circle of founders and administrators of the Seminary of the Episcopalian Church, which marked the beginning of Wycliff College, existing to this day at the University of Toronto. In 1890, Gzowski was knighted for his achievements, by the British Queen Victoria.

In 1858, the Kashubes began the history of mass emigration of Poles to Canada. An important factor in this movement was propaganda for emigration from agents of the Mariners' Association, who recruited volunteers for the ocean voyage, encouraging them with promises of titles to the ownership of land. This was accomplished all the more easily, since up to 1860 the voyage for individuals leaving permanently was free of charge and made large profits for the shipping companies. The poverty, which prevailed in the Kościerzyna and Bytów Districts, was another reason for emigration from Kashuby. The Kashube population was also discontented by falling under Prussian annexation and saw an improvement in living conditions in the United States and Canada. Kashubes, encouraged by the availability of land, which was lacking in their home villages, made their way to Canada on the path of German emigrants and settled close by them, along the Ottawa-Opeongo trail. Mainly the village proletariat traveled the ocean, with nothing besides their strength as laborers, for which there were no buyers in their homeland. Smallholder peasants also emigrated, unable to live on their small farms. In the United States, the majority of immigrants went to the cities. In Canada, immigrants went westwards, where they settled the fertile and uncultivated lands, awaiting pioneers. The next reason for voyages across the ocean was a surplus of hands, needing work. This arose, because a decline in the need for labor in agriculture, arising from progress in technology, accompanied a continuous and strong growth in the rural population of Pomorze Gdańskie and these same Kashubes. Finally, a very essential reason for this emigration overseas was Germanization and Prussian discrimination, which led to a negation of the values, most greatly prized by Kashubes, the right to their own language, to economic independence, to the preservation of freedoms and personal dignity. The prospect of attainment of these values across the ocean overcame not only the apprehension before a journey and living in foreign lands, but also reluctance to leave the homeland. In spite of a long process of Germanization, the Kashubes considered themselves to be Poles. After

3. Świadectwa szkół dla uchodźców w Bwana-M' Kubwa (Afryka), 1945-1946 r.

High-school certificate of refugee school, Bwana-M'Kubwa, Africa, 1945-1946.

4. Wioska dla uchodźców, 1943-1947 r.

Refugee village, 1943-1947.

kontynentu. Rejon osiedlenia przypominał tereny ojczyste, ale nie był zbyt urodzajny. Kaszubi pozostali przez kilka pokoleń społecznością izolowaną, pielęgnującą własny język i tradycje.

Od lat dziewięćdziesiątych XIX w. do Kanady zaczęli napływać polscy imigranci z Wielkopolski, a później z Galicji. Fala imigracyjna z ziem polskich nasiliła się zwłaszcza przed pierwszą wojną światową. Szacuje się, że przybyło wtedy około 60 tys. osób.

Działania wojenne zahamowały proces wyjazdów, ale został on wznowiony już w 1919 r. Po uzyskaniu przez Polskę niepodległości sytuacja ekonomiczna młodego państwa nie przyniosła zasadniczej poprawy położenia szerokich mas społeczeństwa. Układ stosunków gospodarczych i społecznych, trudności związane ze scalem ziem byłych zaborów oraz zniszczenia wojenne sprawiły, że zjawisko emigracji wystąpiło wyraźnie już na początku lat dwudziestych. Przyciągające działanie Kanady oraz ograniczenia imigracyjne wprowadzone w USA wpłynęły również na wzrost liczby imigrantów. Ogółem w okresie międzywojennym do Kanady dotarło około 45 tys. polskich emigrantów. Obydwie fale migracyjne składały się w większości z pozabawionych kwalifikacji osób pochodzących ze wsi. Ludzie ci znajdowali w Kanadzie pracę na najniższych szczeblach drabiny społecznej jako robotnicy rolni, służba domowa, robotnicy pracujący przy budowie kolei i karczowaniu lasu. Bardzo dotkliwie odczuli też skutki wielkiego kryzysu ekonomicznego.

W okresie drugiej wojny światowej Kanada przyjęła około 800 polskich uchodźców. Byli wśród nich rodziny wysokich urzędników państwowych oraz ponad 600 techników, inżynierów i specjalistów przemysłu zbrojeniowego. Uzyskali oni jedynie prawo pobytu czasowego, ale zmiany wprowadzone w Polsce po zakończeniu wojny sprawiły, że większość z nich pozostała w Kanadzie w charakterze imigrantów.

Pod koniec 1946 r. Kanada przyjęła pierwszą grupę byłych żołnierzy polskich z Włoch i Europy Zachodniej. W latach następnych, praktycznie do 1952 r., przyjmowano nadal zdemobilizowanych żołnierzy, byłych jeńców i więźniów oraz innych, którzy zamiast powrotu do rządzonej przez komunistów Polski wybrali emigrację do Ameryki. Fala ta szacowana jest na ponad 55 tysięcy osób. Reprezentowana była przez niemal wszystkie grupy społeczne, a około 20% miało wysokie kwalifikacje zawodowe oraz średnie lub wyższe wykształcenie. Część знаła jeden z obowiązujących w Kanadzie języków, a niektórzy przywozili ze sobą oszczędności. Wszystko to zdecydowanie odróżniało nowych przybyszów od wcześniejszych imigrantów z Polski. Start nowej fali w Kanadzie, choć trudny (zwłaszcza dla tych, którzy musieli odpracować dwuletnie lub roczne kontrakty pracy fizycznej), był jednak bez porównania łatwiejszy niż start pionierów z początku wieku czy nawet emigracji z okresu międzywojennego. Od 1955 r. stopniowo zwiększała się liczba polskich imigrantów napływających bezpośrednio z Polski. Statystyki kanadyjskie podają, że w latach 1953-1971 kraj ten przyjął około 55 tysięcy Polaków, a do 1980 r. dalszych 8 tysięcy.

W pierwszej połowie lat osiemdziesiątych Polacy docierali do Kanady głównie przez obozy dla uchodźców, znajdujących się na terenie Europy Zachodniej. Po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce, dzięki znacznym ułatwieniom zastosowanym przez Kanadę, w kraju tym zalegalizowało swój stały pobyt wiele osób przebywających tu wcześniej na wizach turystycznych (także w USA), natomiast po 1986 r. ponownie wzrosła imigracja z Polski. Fala imigracyjna z lat 1981-1991, nazwana solidarnościową, liczyła ogółem około 80 tysięcy osób. W jej skład wchodził ludźmi o wysokich kwalifikacjach zawodowych i często legitymujący się dyplomem wyższych uczelni.

W latach 1991-1996 Kanada przyjęła dalsze 35 tys. polskich imigrantów. Wysoki odsetek stanowiły w tej grupie osoby mające około trzydziestu lat, wykształcenie uniwersyteckie oraz posiadające dobrą znajomość jednego z kanadyjskich języków urzędowych. Ułatwiło im to stosunkowo szybką integrację ze społeczeństwem kanadyjskim. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych liczba przybyszów z Polski wyraźnie spadła i stan ten utrzymuje się do lat współczesnych.

5. Pozwolenie na wjazd do Zjednoczonego Królestwa, 1948 r.

Authorization for travel to United Kingdom, 1948.

Drogi Polaków do Windsor

Pierwsza polska rodzina przybyła do Windsor w 1908 roku. Nie jest oczywiste skąd pochodziła, ale dała początek polskiemu osadnictwu w mieście. Na przestrzeni ostatniego stulecia wyodrębniono kilka fal osadnictwa Polaków na tym terenie. Pierwszy okres to lata 1908-1939. Polacy przybywali w większości z Polski do Kanady drogą

some time in Canada, the Kashube pioneer settlers all gave their nationality as Polish.

The first newcomers began by clearing the wasteland of vegetation and then started their farming activities. In 1859, the first 14 Kashube surnames, with reference to Polish nationality, were written into the registry. In 1863, the Kashubes already occupied 38 plots. The group increased in the following years: in 1881, sources already record 144 Kashube families and in 1887, 200. It is estimated that by the 1890s, about 20,000 Kashubes traveled to Canada, mainly from the environs of Bytów and Kościerzyna. The majority of them settled in the Madawaska Highlands in the vicinity of Barry's Bay and Round Lake Center in the Province of Ontario.

The lack of financial means and no knowledge of the language made contact with Canadians difficult for the new arrivals and favored the maintenance of the family and neighborly ties, brought from the old country. The settlement region was reminiscent of their homeland, but was not so fertile. For several generations, the Kashubes were an isolated community, maintaining their own language and traditions.

Beginning in the 1890s, Polish immigrants from Wielkopolska and later from Galicia began to pour into Canada. The wave of immigration from Polish lands gained strength in particular before the First World War. It is estimated that about 60,000 people arrived at that time. Wartime action halted the departure process, but it was renewed already in 1919. After Poland gained independence, the economic situation of the young nation did not bring any basic improvement to the circumstances of the broad masses of society. The system of economic and social conditions, the difficulties of merging the territories of former annexations, as well as the devastation of war, brought about a distinct increase in the phenomenon of emigration at the beginning of the 1920s. The appeal of Canada and the immigration limits introduced in the USA also contributed to the increase in the number of immigrants. Altogether, about 45,000 Polish emigrants came to Canada in the period between the wars. Both of the waves of immigration were composed for the most part of individuals with no job qualifications, originating in the villages. These people found work in Canada on the lowest rung of the social ladder as farm laborers, house servants, railroad construction workers and workers clearing the forest. They also felt very acutely the effects of the great economic crisis.

In the time of the Second World War, Canada accepted about 800 Polish refugees. Among them were the families of high-ranking State officials, as well as more than 600 technicians, engineers

and specialists of the arms industry. They gained only the right to a temporary stay, but the changes introduced in Poland after the end of the war caused many of them to remain in Canada as immigrants.

Toward the end of 1946, Canada took in the first group of former Polish soldiers from Italy and Western Europe. In the years that followed, almost up to 1952, there was admission still for demobilized soldiers, former prisoners of war and other prisoners, as well as for others, who chose emigration to North America instead of returning to a Poland, governed by communists. This wave is estimated at more than 55,000 people. It was represented by almost all social groups and about 20% had high professional qualifications, as well as high school or higher education. Some of them knew one of the official languages of Canada and some brought with them their savings. All of this decidedly distinguished the new arrivals from the earlier immigrants from Poland. The start of the new wave in Canada, although difficult (especially for those, who had to work off two-year or one-year contracts of physical labor), was however without comparison easier than the start of the pioneers at the beginning of the century or even of the emigration between the wars. From 1955, there was a gradual increase in the number of Polish immigrants, coming directly from Poland. Canadian statistics show that in the years 1953-1971 the country received about 55,000 Poles and 8,000 more up to 1980. During the first half of the 1980s, Poles came to Canada mainly by way of camps for refugees, who found themselves in parts of Western Europe. After the introduction of Martial Law in Poland, thanks to the marked easing of regulations by Canada, many people, who had traveled here earlier on tourist visas, were able to legalize a permanent stay for themselves

within the country (also in the USA). However, after 1986, immigration from Poland again increased. The wave of immigration from 1981-1991, known as the "Solidarity wave", amounted to around 80,000 people. It included people with high professional qualifications and frequently with degrees from institutions of higher education.

In 1991-1996, Canada accepted a further 35,000 Polish immigrants. A high percentage of this group was composed of individuals, aged around thirty, with university education and showing a good knowledge of one of Canada's official languages. This assisted their relatively rapid integration into Canadian society. In the second half of the 1990s, the number of arrivals from Poland decreased markedly and this continues to the present day.

Polish roads to Windsor

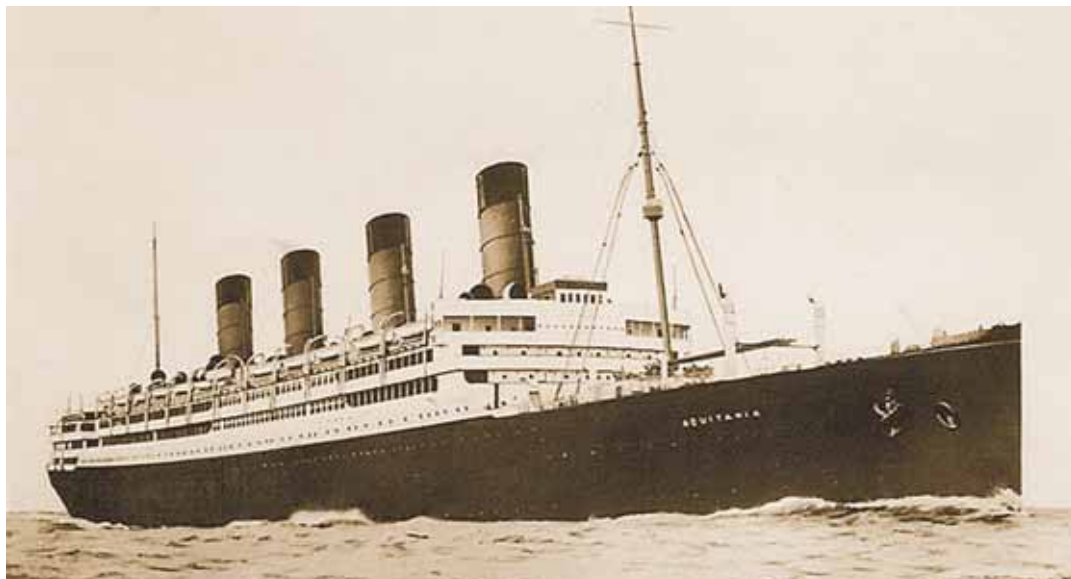
The first Polish family arrived in Windsor in 1908. It is not clear where they came from, but this family provided the beginning of Polish settlement in the city. Several waves of settlement by Poles in the area can be distinguished during the course of the past century. The first period was 1908-1939. Poles came to Canada in most cases by sea. Some came from the Prairie Provinces or from nearby Detroit, as a consequence of migration related to the growth of the automotive industry. The size of Polish immigration in 1931 amounted to 1,495 people.

The outbreak of the Second World War arrested the wave of settlement from Poland. However, the need of the Canadian arms industry for qualified technicians

6. Legitymacja uchodźcy, 1939-1942 r.

Identity card of refugee, 1939-1942.

7. Statek Aquitania, 1949 r.

Ship Aquitania, 1949.

morską. Część przybyła z prowincji preryjnych bądź z pobliskiego Detroit, w wyniku migracji związanej z rozwojem przemysłu samochodowego. Wielkość polskiej imigracji wynosiła w 1931 roku 1495 osób.

Wybuch II wojny światowej wstrzymał falę osadnictwa z Polski. Jednak zapotrzebowanie kanadyjskiego przemysłu zbrojeniowego na wykwalifikowanych techników i inżynierów wzmogło imigrację specjalistów, przyjeżdżających do Kanady na kontrakty. Po wojnie, część pracujących w Kanadzie Polaków wróciła do kraju.

Lata wojny to okres tragicznych dziejów narodu polskiego. Szczególnie dotkliwie dotyczył terenów wschodnich. Na mocy porozumienia niemiecko-sowieckiego z 1939 r. dokonano rozgraniczenia między tymi państwami na terenie okupowanej Polski. Obszar objęty końcem września 1939 r. okupacją radziecką liczył 201 tys. km² z ludnością przekraczającą 13 milionów osób (około 40% Polacy, 34% Ukraińcy, 8,5% Białorusini, 8,5% Żydzi). Polacy zamieszkujący te tereny (dawny obszar województwa stanisławowskiego, tarnopolskiego, część lwowskiego), zostali wypędzeni i zesłani na Sybir. Walczyli o przetrwanie, pracując w kopalniach miedzi (Krasnouralsk) i przy wycinaniu lasów.

Ryzykując utratą życia uciekali na południe Rosji, do Uzbekistanu. Tam pracowali w kołchozach rolniczych. Rodzice umieszczali niejednokrotnie swe dzieci w sierocińcach, gdyż miały one w ten sposób większą szansę na wyjazd z Rosji do Włoch lub Francji. Drogi rozdzielonych rodzin często się rozchodziły (po wojnie organizacja United Nations Relief Association, UNRA, pomagała w odnalezieniu kontaktu z rodziną). Z sierocińców (Krasnowodsk) kierowano dzieci w rejon Zatoki Perskiej (Pahlewi), gdzie trafiały do obozów dla uchodźców (fot. 4). Następnie polscy uchodźcy byli transportowani do Teheranu. Chłopców poniżej 16 roku życia przydzielano do „junaków” (fot. 8), wojskowej szkoły przygotowującej do wojska. Drogą morską Polacy udawali się do Pakistanu (Karachi), a później do Afryki (północna Rodezja – Bwana-M’Kubwa). Podczas pobytu w Afryce, dzieci chodziły do szkół dla uchodźców (fot. 1 i 2). Zdobywały podstawy edukacji w szkole podstawowej i gimnazjum (fot. 3). Po skończeniu wojny część Polaków przybyła do Anglii. Pozwolenie na wyjazd uzyskiwały osoby mające tam rodzinę (np. braci służących podczas wojny w wojsku). Po pobycie w Anglii polscy uchodźcy emigrowali do Kanady. Podróż odbywała się statkiem *Aquitania* (fot. 7) do portu Halifax, gdzie kończyła się ich długa (od 1939 do 1949 roku) tułaczka.

Znaczna część uchodźców udawała się po wojnie z Anglii do Ameryki Południowej oraz do Stanów Zjednoczonych.

W czasie wojennej tułaczki część chłopców, która osiągnęła pełnoletniość, zaciągała się do wojska. Z Teheranu wyjeżdżali wówczas przez Irak do Palestyny, później do Włoch. Wielu walczyło w II Korpusie gen. Władysława Andersa pod Monte Cassino (m.in. Jan Dzik, Henryk Klamut z Windsor). Po skończeniu wojny wyjechali do Anglii, skąd jako zdemobilizowani żołnierze przybyli do Windsor.

Wśród polskiej diaspory z Windsor podobne losy dzielili członkowie Placówki 126 Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej. Piotr Bas, prezes S.W.A.P. również był zesłany na Syberię, następnie przez Daleki Wschód, Afrykę, Anglię przybył do Windsor. Jan Jaworski był zesłany do Niemiec. Należał do Kompanii Wartowniczej Polskiej Dywizji pod komendą wojska amerykańskiego. Podobnie Stanisław Nieć należał do Kompanii Wartowniczej. Po wojnie emigrował do Anglii, a następnie do Kanady. Ryszard Orszt walczył w czasie wojny w podziemnej Armii Wojska Polskiego. Brał udział w Powstaniu Warszawskim i po długiej tułaczce przybył do Windsor.

W roku 1951, kończącym okres imigracji DP-sów (Displaced Person), ilość polskich imigrantów w Windsor wynosiła 3819 osób. Od 1955 roku stopniowo zwiększyła się liczba polskich imigrantów, przybywających bezpośrednio z Polski.

Lata osiemdziesiąte XX wieku to okres imigracji solidarnościowej. Polacy przyjeżdżali do Windsor przez obozy uchodźców, znajdujące się w Europie Zachodniej. Parafia św. Trójcy za pośrednictwem ks. Piotra Sanczenki pełniła rolę gwaranta i umożliwiła przyjazd wielu osób do Windsor. Po 1986 roku ponownie wzrosła ilość imigracji z Polski. Znaczna część stanowiły osoby przyjeżdżające do Windsor na podstawie łączenia rodzin. Obecnie wielkość imigracji polskiej grupy etnicznej wynosi 11 545 osób. Liczba ta dotyczy miasta Windsor wraz z przyległymi miejscowościami, takimi jak między innymi LaSalle, Tecumseh, St. Clair Beach.

and engineers made possible the immigration of specialists, traveling to Canada on contracts. After the war, some of the Poles working in Canada returned to their homeland.

The war years were a period of tragic events for the Polish nation. A particularly sensitive issue related to the eastern territories. On the strength of the German-Soviet pact in 1939 lines of demarcation were set up between these countries on the terrain of occupied Poland. The area taken over at the end of September 1939 by the Soviet occupation amounted to 201,000 km² with a population of more than 13 million people (about 40% Poles, 34% Ukrainians, 8.5% Belarussians and 8.5% Jews). The Poles inhabiting these lands (the former Stanisławów, Tarnopol and in part Lwów Voivodeships) were driven out and deported to Siberia. They fought to survive, working in the copper mines (Krasnouralsk) and cutting down forests. Risking loss of life, they escaped to south of Russia, to Uzbekistan. There they worked on collective farms. Parents frequently put their children in orphanages, so that in this way they would have a better chance of leaving Russia to Italy or France. The roads of these divided families frequently diverged – after the war, the organization United Nations Relief Association (UNRA) assisted in the recovery of contact with the family. Children were directed from the orphanages (Krasnowodsk) into the Persian Gulf region (Pahlevi), where they reached camps for refugees (Photograph 4). Next the Polish refugees were transported to Teheran. Youths under 16 years of age were assigned to “youth brigades” (Photograph 8), military schools, which trained them for the army. Poles made their way by sea to Pakistan (Karachi) and later to Africa (to Northern Rhodesia, now Zambia- Bwana M’Kubwa). During their stay in Africa, the children went to schools for refugees (Photographs 1 and 2). They completed the basics of education at primary schools and high schools (Photograph 3). After the war, some Poles traveled to England. Individuals with family members there (for example, brothers serving in the army during the war) obtained travel authorization. After a stay in England, Polish refugees emigrated to Canada. The journey was on

8. Junacy w Anglii, 1943 r.

*Members of youth brigade
in England, 1943.*

the ship Aquitania (Photograph 7) to the Port of Halifax, where their long (from 1939 to 1949) wandering came to an end.

A substantial proportion of the refugees after the war proceeded from England to South America, as well as to the United States.

During the course of their wartime wandering, some of the youths, who reached adulthood, went into the army. From Teheran, they then traveled through Iraq to Palestine and later to Italy. Many fought in the II Corps of General Władysław Anders at Monte Casino (among them, Jan Dzik and Henryk Klamut, from Windsor). After the war ended, they traveled to England and from there, as demobilized soldiers, they came to Windsor.

Among the Polish diaspora of Windsor, the members of Post 126 of the Polish Army Veterans Association (S.W.A.P.) shared similar experiences. Piotr Bas, the President of S.W.A.P., also was deported to Siberia and then through the Far East, Africa and England, came to Windsor. Jan Jaworski was sent to Germany. He belonged to the Guards Regiment, Polish Division, under the command of the American Army. Stanisław Nieć also was in the Guards Regiment. After the war, he emigrated to England and then to Canada. Ryszard Orszt fought in the

underground Polish Armed Forces during the war. He took part in the Warszawa Uprising and after much wandering came to Windsor.

In the year 1951, which witnessed the end of the period of immigration of DPs (Displaced Persons), the number of Polish immigrants in Windsor amounted to 3,819 people. The number of Polish immigrants, traveling directly from Poland, gradually increased from 1955 onwards.

The 1980s were the period of Solidarity immigration. Poles, finding themselves in Western Europe, came to Windsor by way of refugee camps. The Holy Trinity Parish, through the intervention of Father Piotr Sanczenko, took on the role of guarantor and made possible travel by many people to Windsor. After 1986, the number of immigrations from Poland again rose. People traveling to Windsor on the basis of family reunification made up a significant proportion. At present, the size of the Polish ethnic group is 11,545 persons. This number relates to the City of Windsor, together with outlying locations, such as Lasalle, Tecumseh and St. Clair Beach.

Windsor „Miasto Róż”

(“A City of Roses... a Border of Lights”)

Charakterystyka regionu

Windsor to najbardziej wysunięte na południe kanadyjskie miasto, leżące w prowincji Ontario w rejonie Wielkich Jezior. Jest usytuowane na lewym brzegu rzeki *Detroit* oraz nad jeziorem *St. Clair* i graniczy z amerykańskim miastem Detroit, Michigan (fot. 1). Jest obecnie dziewiętnastym co do wielkości miastem Kanady, liczącym około 208 tysięcy mieszkańców (metropolia Windsor z przyległymi miejscowościami liczy 304 960 mieszkańców).

1. Windsor na mapie Kanady

Location of Windsor in Canada

Windsor to największe kanadyjskie miasto graniczne i jedno z najważniejszych ośrodków transportowych w Ameryce Północnej. Przejście graniczne Windsor-Detroit oraz kanał pomiędzy Windsor a Detroit stanowią największy korytarz graniczno-transportowy na świecie. Około 30% obrotów towarowych pomiędzy Kanadą a Stanami Zjednoczonymi jest odprawiane w Windsor.

Windsor jest również znaczącym ośrodkiem gospodarczym. Miasto nazwane jest kanadyjską stolicą przemysłu motoryzacyjnego. Funkcjonują tu trzy potężne fabryki samochodowe: *Ford* (fot. 2), *General Motors* (fot. 3) i *Chrysler* (fot. 4), będące ważnym

eksporterem na rynku światowym oraz krajowym. Firmy te kooperują z mniejszymi zakładami, produkującymi dla nich części i podzespoły, co w znacznym stopniu wpływa na wzrost ekonomiczny miasta. Jednak z drugiej strony uzależnia małe przedsiębiorstwa od koniunktury dużych zakładów. Firma *Hiram Walker and Sons* (fot. 5), produkująca od roku 1858 wysokogatunkowe alkohole, zaopatruje rynek krajowy i zagraniczny oraz zatrudnia znaczną część mieszkańców.

W Ojibway znajdują się pokłady soli, wydobywane od 1890 roku. Przyległe do Windsor hrabstwa Essex, Chatham-Kent, Lambton oraz Kingsville to wydajne regiony rolnicze.

Herb miasta Windsor

Crest of Windsor City

Characteristics of the region

Windsor is Canada's southernmost city, located in the Province of Ontario, in the Great Lakes region. It is situated on the left bank of the Detroit River and on the shore of Lake St. Clair, bordering on the American city of Detroit, Michigan (Photograph 1). It is presently the nineteenth in size among Canadian cities, with a population of about 208,000 (metropolitan Windsor, including the outlying locations, has 304,960 inhabitants).

Windsor is the largest Canadian border city and one of the most important transportation centres in North America. The Windsor-Detroit border crossing and the river channel between Windsor and Detroit form the largest border transportation corridor in the world. About 30% of the trade turnover between Canada and the United States is sent through Windsor.

Windsor is also a substantial commercial centre. The city is known as the Canadian capital of the motor industry. Three huge car plants operate here: *Ford* (Photograph 2), *General Motors* (Photograph 3) and *Chrysler* (Photograph 4), all important exporters in worldwide, as well as national markets. These firms work with smaller companies, which produce for them parts and subassemblies, and this to a marked degree impacts on the economic growth of the city. However, on the other hand, it makes the smaller companies dependent on the larger firms. The company *Hiram Walker and Sons* (Photograph 5), producing high-quality alcoholic drinks from the year 1858, supplies national and overseas markets and also employs a significant number of the inhabitants.

In Ojibway, there are salt deposits, mined since 1890. Adjacent to Windsor, the Counties of Essex (including the town of Kingsville), Chatham-Kent and Lambton, are productive, agricultural regions. The surroundings of Leamington are the Can-

Windsor, "City of Roses" ("A City of Roses... A Border of Lights")

adian capital of the production of tomatoes and grapes. In Wheatley, there is the largest fishery base of the Province of Ontario. In Sarnia, also an important Canada-USA border crossing, chemical companies are concentrated.

The areas around the city also have natural attractions. The peninsula Point Pelee is a well known National Park, in which many unique species of birds occur. In the historical region of Amherstburg, there is the defensive Fort Malden, from the times of the 1812-1814 War and also the Rebellion of 1837.

Finally, Windsor is an essential academic and cultural centre. About 20,000 students take classes here, most of them at the University of Windsor and the St. Clair College of Applied Arts and Technology. The University of Windsor gained university status in 1963. It had operated as Assumption College (Photograph 6) since 1857.

In the city, there are the Cleary Auditorium and the Memorial Convention Hall, in which concerts are held by the Windsor Symphony Orchestra, the "Windsor Light Opera" and "Theatre Alive" and also other cultural events take place. In Windsor there are also the Willistead Library and Art Gallery, the Art Gallery of Windsor, the Windsor Museum and the Capitol Theatre and Arts Centre. Besides the library, which forms a part of the University (the Leddy Library), the inhabitants of Windsor are also served by the Windsor Public Library, founded in 1894, as well as by smaller libraries, distributed in particular districts of the city.

The city has its own local newspaper, which comes out each day since 1935. In the past century, its name has been changed many times. At the beginning of the twentieth century, a local newspaper, called *Windsor Record*, was published. In 1918, it changed its name to *Border City Star*, to take the name *The Windsor Daily Star* in 1935. Currently, the newspaper comes out under the name *The Windsor Star*. In addition to the daily newspaper, *Windsor Life*, *University of Windsor News*, *Windsor Business*, *Windsor Xperience Magazine* and *City Crow Magazine* are also published.

The first Windsor radio station was CKOK (later CKLW), broadcasting from 1932. Nowadays, several local programmes are broadcast, among others, from the stations CJAM, CKWW and CBC Windsor AM.

In 1954, CKLW-TV was created, a local television station, broadcasting programmes for the inhabitants of Windsor and the surrounding area. At present, the operating networks are The A Channel and Cogeco Cable 11.

Today Windsor is a city, more than 150 years old and rich in history and tradition. It plays an important role in commerce and culture, not only in a local dimension, but also nationwide. The city authorities nurture its development, both in the economic sphere and in the sphere of culture. Through the network of public and Catholic

2. Fabryka samochodów Ford, 2008 r.

Ford Automobile Plant, 2008.

3. Fabryka General Motors, 2005 r.

General Motors Automobile Plant, 2005.

Okolice Leamington są kanadyjską stolicą uprawy pomidorów i winorośli. W Wheatley mieści się największa baza rybołówstwa prowincji Ontario. W Sarni, również ważnym przejściu granicznym Kanada – USA, zlokalizowane są kombinaty chemiczne.

Okolice miasta mają również walory przyrodnicze. Półwysep Point Pelee jest znanym parkiem narodowym, w którym znajduje się wiele unikalnych gatunków ptaków. W historycznym regionie Amherstburg znajduje się obronny Fort Malden, z czasu wojny 1812-1814 oraz Rebelii z 1837 roku.

Windsor to wreszcie istotny ośrodek akademicki i kulturalny. Pobiera tu naukę około 20 tysięcy studentów, którzy studiują głównie na Uniwersytecie Windsorskim (University of Windsor) i St. Clair College (St. Clair College of Applied Arts and Technology). Uniwersytet Windsorski uzyskał status uniwersytecki w 1963 roku. Od roku 1857 funkcjonował jako Assumption College (fot. 6).

W mieście znajdują się Cleary Auditorium i Memorial Convention Hall, w których często koncertuje windsorska orkiestra symfoniczna (Windsor Symphony Orchestra), Windsor „Light Opera”, „Theatre Alive”, oraz mają miejsce inne wydarzenia kulturalne. W Windsor znajduje się także Galeria Willistead (Willistead Library and Art Gallery), Art Gallery of Windsor, Windsor Museum oraz Capitol Theatre & Arts Centre. Poza biblioteką, znajdującą się na terenie Uniwersytetu (Leddy Library),

mieszkańcom Windsor służy Biblioteka Publiczna (The Windsor Public Library), założona w 1894 roku, oraz pomniejsze biblioteki, rozmieszczone w poszczególnych dzielnicach miasta.

Miasto posiada własną gazetę lokalną, która wychodzi codziennie od 1935 roku. W ciągu ostatniego stulecia jej nazwa wielokrotnie ulegała zmianie. Na początku XX wieku ukazywała się lokalna gazeta pod nazwą *Windsor Record*. W 1918 roku zmieniła swą nazwę na *Border Cities Star*, by w roku 1935 przyjąć nazwę *The Windsor Daily Star*. Obecnie gazeta wychodzi pod nazwą *The Windsor Star*. Obok codziennej gazety, ukazują się również: *Windsor Life*, *University of Windsor News*, *Windsor Business*, *Windsor Xperience Magazine* oraz *City Crow Magazine*.

Pierwszą windsorską stacją radiową była stacja CKOK (później CKLW), nadająca od roku 1932. Dzisiaj funkcjonuje kilka programów lokalnych, nadających między innymi ze stacji CJAM, CKWW, CBC Windsor AM.

W roku 1954 utworzono CKLW-TV, lokalną stację telewizyjną emitującą programy dla mieszkańców Windsor i okolic. Obecnie funkcjonującą siecią są: „The A Channel” oraz „Cogeco Cable 11”.

Dziś Windsor to ponad 150 letnie miasto z bogatą historią i tradycją. Odgrywa znaczącą rolę gospodarczą i kulturalną nie tylko w wymiarze lokalnym, ale i ogólnokrajowym. Władze miasta czuwają nad jego rozwojem zarówno w sferze ekonomicznej, jak i w sferze kultury. Poprzez sieć szkół publicznych i katolickich młodzi ludzie mogą rozszerzać swe horyzonty intelektualne. Poprzez przynależność do wspólnot

kościelnych mieszkańcy mogą spełniać się w sferze duchowej. W Windsor funkcjonuje wiele kościołów różnych wyznań, w tym kilka etnicznych, a wśród nich polski kościół pod wezwaniem Św. Trójcy. Stanowi on centrum życia duchowego i świeckiego polskich imigrantów oraz stoi na straży budowania harmonii, opartej na kulturze amerykańskiej i polskiej.

Dzieje Windsor od pierwszych lat jego istnienia, poprzez okres pierwszej i drugiej wojny światowej, aż po lata współczesne pozwalają twierdzić, iż miasto to będzie nadal rozwijać się na wielu płaszczyznach, ku dumie jego mieszkańców i Polaków którzy obrali to miejsce za swój dom.

Najważniejsze fakty z historii Windsor

Pierwsze wzmianki o rejonach, na których obecnie znajduje się Windsor pochodzą z sierpnia 1679, kiedy francuski podróżnik Rene – Robert La Salle na statku „Griffon”, dotarł do ujścia rzeki Detroit. 12 sierpnia 1679 dopłynął do jeziora, nadając mu nazwę St.Clair.

Próby europejskiego osadnictwa w rejonie Detroit-Windsor zapoczątkowano w 1701 roku, kiedy przybył tu Sieur De Larnothe Cadillac i założył fort Pontchartrain nad rzeką, od strony Detroit. W roku 1748 zaczęło rozwijać się europejskie osadnictwo po drugiej stronie rzeki. Została wówczas utworzona misja jezuicka (dziś Windsor – dół ulicy Huron Church Road i mostu Ambasador), której celem było nawracanie Indian z plemienia Huron na wiarę katolicką.

schools, young people can broaden their intellectual horizons. By belonging to church communities, inhabitants can be fulfilled spiritually. In Windsor there are many churches of different faiths, including several ethnic in character, and among them the Polish Church, under the name of the Holy Trinity. It forms the centre of spiritual and secular life of Polish immigrants and also stands on guard to build harmony, based on North American and Polish culture.

The history of Windsor, from the first years of its existence, through the period of the First and Second World Wars, all the way to modern times, leads to the conviction that the city will continue to develop at many levels, to the pride of its citizens and of the Poles, who adopted this location as their home.

Most important facts from the history of Windsor

The first references to the region, in which Windsor is now located, date back to August 1679, when the French voyager René-Robert La Salle reached the mouth of the Detroit River on the ship "Griffon". On 12 August, 1679, he arrived at a lake and named it St. Clair.

The efforts at European settlement in the Detroit-Windsor region began in 1701, when Sieur De Larnothe Cadillac came here and founded Fort Pontchartrain at the river, on the Detroit side. In 1748, European settlement began to develop on the other side of the river. At the same time, a Jesuit mission was established (today Windsor- at the end of Huron Church Road and the Ambassador Bridge), for which the purpose was conversion of Indians of the Huron Tribe to the Catholic Faith.

In the years 1748-1760, on both the Windsor and Detroit sides of the river, the French settlement grew. In 1760, the British captured Fort Pontchartrain. From that time, they held control over these lands, but the majority of the settlers were still the French population. The lands formed part of a larger area, negotiated from the Indians, recognized by the British Government and governed by Thomas Talbot from 1771, for about 50 years.

In the year 1797, the settlement of Sandwich came into being. Its main inhabitants were people of French and British origin from Detroit, who wanted to remain under British sovereignty after the occupation of the city by American forces. This fact provided a beginning for the first local settlement and took the form of the first English migration into the region of present-day Windsor.

In 1830, a part of the territory was purchased from the authorities by a gentleman named McDougall, from Little York (present-

day Toronto). At that time, these lands were called South Detroit. In 1836, James Dougall gave the settlement the name of Windsor (at that time it was part of the Township of Sandwich and was known by the name of Richmond). About 300 people lived in the settlement in 1846.

In 1854, a railway line was brought to Windsor, which proved to be an important moment for the industrial development of the city. This period began the third wave of settlement in Walkerville (near East Windsor and Sandwich).

In 1854, Windsor was formally registered as an independent Village and became the final stop on the line of the Great Western Railway.

The membership of the first Council of the "Village" was: Chairman of the Council- Samuel Macdonell; Council Members- Francis Caron, James Cuthbertson, James Dougall, Charles Hunt; Village Clerk- John Stewart. After four years, in 1858, the Village of Windsor, gained the status of "Town".

The composition of the first Council was: Mayor – Samuel Smith Macdonell; Chairman of Council – George Shipley; Councillors – Benjamin Marentette, Mark Richards, John Turk and Town Clerk- Alexander Bartlet.

In that same year, the well known entrepreneur and social activist Hiram Walker founded his distillery (today known worldwide under the prestigious name of Hiram Walker & Sons Ltd.). Hiram

Walker was the owner of a huge property, running south from the Detroit River. On his land, he created a small town, made up of industrial, commercial, agricultural (Walker Farms) and residential districts. The buildings formed a series of houses, constructed for his workers, as well as the settlement Willistead (1906), in the Tudor style. Walkerville is unique in Canada, as an example of a Victorian new town, developed by private capital and inspired by a specific combination of business and philanthropic motives, characteristic for Victorian entrepreneurship.

In 1861, the population of Windsor rose to 2,500.

In 1892, Windsor gained the rights of a City. Oscar E. Fleming took up the office of Mayor. The three small towns, East Windsor, Sandwich and Walkerville, were known by the expression "Border Towns".

In 1935, the "Border Towns" were united and entered into the composition of Windsor.

The city gradually grew in strength and became richer. Its importance as a transportation centre and as a fruit garden also increased.

In 1886, the first electric tram (street car) in the country appeared on the streets

4. Fabryka samochodów Daimler Chrysler, 2005 r.

Daimler Chrysler Automobile Plant, 2005.

W latach 1748-1760 po obu stronach rzeki, zarówno od strony Windsor jak Detroit, rozwijało się francuskie osadnictwo. W roku 1760 fortem Pontchartrain zawładnęli Brytyjczycy. Odtąd sprawowali kontrolę nad tymi terenami, ale większość osadników nadal stanowiła populacja francuska. Tereny te stanowiły część wielkiego obszaru nabytego od Indian, przyznanego przez rząd brytyjski i zarządzanego przez Thomasa Talbota od 1771 roku przez około 50 lat.

W 1797 roku powstała osada Sandwich. Głównymi jej mieszkańcami były osoby pochodzenia francuskiego i brytyjskiego z Detroit, które po zajęciu miasta przez siły amerykańskie chciały pozostać pod zwierzchnictwem brytyjskim. Fakt ten dał początek pierwszemu miejskiemu osadnictwu i zaznaczył się jako pierwsza angielska migracja w rejonie dzisiejszego Windsor.

W roku 1830 część terytorium została wykupiona od władz przez dżentelmena zwanego McDougall, pochodzącego z Little York (dziś Toronto). Tereny te były wówczas zwane Południowym Detroit (South Detroit). W 1836 roku James Dougall nadał osadzie nazwę Windsor (była ona wówczas częścią Township of Sandwich i znana była pod nazwą Richmond). Osadę w 1846 roku zamieszkiwało około 300 osób.

W 1854 roku doprowadzono do Windsor linię kolejową, co okazało się ważnym

momentem dla przemysłowego rozwoju miasta. Okres ten rozpoczął trzecią falę osadnictwa Walkerville (obok East Windsor i Sandwich).

W 1854 roku Windsor zostało formalnie zarejestrowane jako niezależna wioska „village” i stanowiła końcowy przystanek linii „The Great Western Railway”.

Skład pierwszego Zarządu „village” stanowili: przewodniczący rady – Samuel Macdonall; radni: Francis Caron, James Cuthbertson, James Dougall, Charles Hunt; urzędnik (tzw. Village Clerk) – John Stewart.

Po czterech latach, w 1858 roku, wiosce Windsor nadano status „town”.

Skład pierwszego Zarządu stanowili: burmistrz – Samuel Smith Macdonell, przewodniczący rady – George Shipley, radni: Benjamin Marentette, Mark Richards, John Turk, urzędnik – Alexander Bartlet.

W tym też roku znany przedsiębiorca i działacz społeczny Hiram Walker założył gorzelnię (dziś znaną na całym świecie pod prestiżową nazwą Hiram Walker & Sons Ltd.). Hiram Walker był właścicielem ogromnej posiadłości, biegnącej na południe od rzeki Detroit. Na swojej ziemi stworzył miasteczko zawierające dzelnie przemysłowe, handlowe, rolnicze (Walker Farms) oraz mieszkaniowe. Zabudowania stanowiły szereg domów, wybudowanych dla jego pracowników oraz posiadłość Willistead (1906), w stylu Tudorów. Walkerville jest w Kanadzie unikalnym przykładem Wiktoriańskiego nowego miasta, rozwiniętego przez prywatny kapitał i zainspirowanego

specyficzną kombinacją biznesu oraz filantropijnych motywów, charakterystycznych dla Wiktoriańskiej przedsiębiorczości.

W 1861 roku ludność Windsor wzrosła do 2500.

W 1892 roku Windsor uzyskało prawa miejskie. Urząd burmistrza objął Oscar E. Fleming. Trzy miasteczka: East Windsor, Sandwich i Walkerville były wówczas określone mianem „Miast Granicznych”. W 1935 roku „Miasta Graniczne” połączyły się i weszły w skład Windsor.

Miasto stopniowo rosło w siłę i stawało się coraz bogatsze. Rosło również jego znaczenie jako centrum transportu wodnego oraz zagłębia owocowego.

W 1886 roku na ulicach miasta pojawił się pierwszy w kraju elektryczny tramwaj (tzw. street car), łącząc Windsor i Tecumseh. Tramwaj kursował do maja 1939 roku.

W 1904 roku *Ford Motor Co.* rozpoczął działalność w Windsor, czyniąc przemysł samochodowy dominującą dziedziną gospodarczą miasta. W 1920 roku zostały wybudowane kolejne fabryki samochodowe – *General Motors* oraz *Chrysler*. Przemysł samochodowy zmienił miasto o ekonomicznej stagnacji do szybko rozwijającego się ośrodka miejskiego. Przyczynił się również do migracji mniejszości narodowych, w tym polskiej grupy etnicznej, do Windsor.

W 1910 roku ukończono tunel kolejowy między Windsor a Detroit, łącząc tym samym największe państwa Ameryki Północnej i ułatwiając wymianę handlową między nimi. W 1930 roku ukończono Tunel

5. Hiram Walker & Sons, 2005 r.

Hiram Walker & Sons, 2005.

6. Uniwersytet w Windsor, 2006 r.

University of Windsor, 2006.

of the city, linking Windsor and Tecumseh. The tram was running until May 1939.

In 1904, the *Ford Motor Co.* began its activities in Windsor, which made the car industry the dominant economic sector of the city. In 1920, the next car plants – *General Motors* and *Chrysler* – were built. The motor industry changed a city with economic stagnation to a rapidly developing urban centre. It also brought about the migration of national minorities, among them the Polish ethnic group, to Windsor.

In 1910, the railway tunnel between Windsor and Detroit was completed, thus linking the largest countries of North America and facilitating commercial exchange between them. In 1930, the Tunnel and the Ambassador Bridge (Photograph 7) were constructed, connecting Canada and the United States. A Pole, named Ralph Modjeski (Rudolph Modrzejewski), son of the actress Helena Modrzejewska, oversaw the construction of the Ambassador Bridge. He carried out the duties of consultant and principal inspector of the structure.

In July 1941, a recruitment unit of the Polish Army was opened in Windsor. Volunteers from the entire North American continent registered to fight under the command of General Bronisław Duch on the side of the Allied Armies for a free Poland.

During the Second World War and after its end, there was marked economic development of the city and surrounding area.

In 1954, the city celebrated the jubilee of a century of its existence. The citizens took part on a large scale in the jubilee festivities. The Polish ethnic group also joined in the celebration of this jubilee, funding for the city a monument – the “Astrolabe” (“Astrolabium”) of Mikołaj Kopernik (Photograph 8). The monument was erected in Jackson Park, the largest and most beautiful park in the city.

In 1966, the small town of Riverside, Ojibway and the eastern, western and southern part of Sandwich were joined to Windsor. The city became the largest urban centre in the Essex region.

In 1995, a casino was opened in Windsor, a major site for recreation, with a view of the river and the city centre of Detroit. In addition to the casino itself, there are a swimming pool, health clubs, a hotel, restaurants and many other attractions.

During the past decades, Windsor became a modern city. Alongside industrial features, there are visible recreational and cultural aspects, which provide citizens with the incentives for self-fulfillment and personal growth and tourists with satisfaction of their needs, as well as aesthetic impressions.

Marks of Windsor on the history of Canada

The history of Windsor is closely connected with the historical events of Canada and the United States. Windsor already entered its name in the pages of history during the Anglo-American War of 1812-1814.

In June 1812, President James Madison declared war on England and already on 12 July of that year, standing at the head of the American Army, General William Hull, together with an army of 2,500 soldiers, crossed the Canadian border at Detroit and took the town of Sandwich. There he set up a headquarters and a camp for his army and later advanced to the north. In pamphlets, he called upon Canadians to support the American Army: “The United States brings you peace, freedom and security. You have a choice, peace or war, captivity and destruction.” The Canadian authorities took into account desertion to the enemy of quite a lot of the groups of “late loyalists”, whose loyalty to the Crown was, to say the least, dubious. The British commander, General Sir Isaac Brock, sharing his fears with the authorities in

i Most Ambasador (fot. 7), łączący Kanadę i Stany Zjednoczone. Nad budową Mostu Ambasador czuwał Polak Ralph Modjeski (Rudolf Modrzejewski), syn aktorki Heleny Modrzejewskiej. Sprawował funkcję konsultanta oraz głównego inspektora budowy.

W lipcu 1941 roku utworzono w Windsorze jednostkę rekrutacyjną Armii Polskiej. Ochotnicy z całego kontynentu amerykańskiego zgłaszali się, by pod dowództwem gen. Bronisława Duchy walczyć u boku wojsk alianckich o wolną Polskę.

W czasie drugiej wojny światowej i po jej zakończeniu, nastąpił znaczny rozwój gospodarczy miasta oraz jego okolic.

W 1954 roku miasto obchodziło jubileusz 100-lecia swego istnienia. Mieszkańcy brali liczny udział w uroczystościach jubi-

sa aspekty rekreacyjne i kulturalne, które dostarczają mieszkańcom bodźców do samorealizacji i rozwoju, a turystom umożliwiają zaspakajanie potrzeb i wrażeń estetycznych.

Ślady Windsor w historii Kanady

Historia Windsor jest ściśle związana z wydarzeniami historycznymi Kanady i Stanów Zjednoczonych. Windsor zapisało się na kartach historii już w czasie wojny anglo-amerykańskiej 1812-1814.

W czerwcu 1812 roku prezydent James Madison wypowiedział Anglii wojnę, a już 12 lipca tego roku, stojący na czele wojska amerykańskiego gen. William Hull wraz

z inicjatywę i uderzyć na nie spodziewających się niczego, dowodzonych przez gen. Hulla Amerykanów. Siły Tecumseha, wspierającego od początku Anglików, okazały się kluczem do powodzenia ofensywy. Część indiańskich oddziałów zajęła Fort Dearborn, regularne wojsko zdobyło Fort Michilimackinac, a połączone siły gen. Brocka i wodza Tecumseha opanowały Detroit. Po tym sukcesie gen. Brock zawrócił do Kanady.

Drugim wydarzeniem historycznym była Bitwa Windsorska z 1838 roku (The Battle of Windsor 1838). Ruchy reformatorskie oraz zbrojne starcia w Górnej i Dolnej Kanadzie w 1837 roku dowiodły niezbicie, że zwierzchnictwo Londynu nad Brytyjską Ameryką Północną natrafiło na sprzeciw części ludności. Zarówno William Lyon Mackenzie, jak i Louis-Joseph Papineau niejednokrotnie odwoływali się do republikańskich wzorów i amerykańskiej demokracji zza południowej granicy. Po zduszeniu buntów większość uchodźców, w tym również William Lyon Mackenzie i Louis-Joseph Papineau, osiadła w Stanach Zjednoczonych, starając się przekonać władze w Waszyngtonie co do celowości inwazji, która uwolniłaby „uciemiężony lud” od angielskiej opresji. Rząd amerykański nie był wprawdzie skłonny do zbrojnej interwencji, ale też nie sprzeciwiał się stanowczo lokalnym inicjatywom, skierowanym przeciwko Kanadzie.

W 1838 roku zjazd aneksjonistów w Cleveland (Ohio) uchwalił powstanie republikańskiego rządu Kanady i wezwał do utworzenia ochotniczego wojska. Z szeroko zakrojonych planów nic nie wyszło, ale gdzieś na granicy doszło do strzelaniny. Jedną z tych strzelanin, 4 grudnia 1838 roku, miała miejsce w Windsorze. 140 amerykańskich i kanadyjskich zwolenników Williama Lyon Mackenzie przekroczyło rzekę od strony Detroit. Po zdobyciu i spaleniu wojskowych baraków, zajęli miasto. Jednak wkrótce zostali rozgromieni przez oddział terytorialnej milicji, dowodzonej przez pułkownika Johna Prince’a. Czterech uwięzionych najeźdźców zgładzono z rozkazu pułkownika. To spowodowało burzliwą kontrowersję zarówno w Kanadzie, jak i w Stanach Zjednoczonych. Pozostali zostali skazani w London, Górna Kanada, 18-tu wywieziono do karnej kolonii w Tasmanii, a 16-tu deportowano.

Ważnym momentem w historii miasta była pierwsza wojna światowa. W czasie wojny granicę Detroit – Windsor przekraczało wielu polskich ochotników mieszkających w Stanach Zjednoczonych, którzy podążali do wojskowego obozu szkoleniowego w Niagara-on-the-Lake, Ontario. Po wyszkoleniu żołnierze wyjeżdżali do Francji by przy boku wojsk alianckich walczyć o niepodległą Polskę.

Zorganizowanie ochotniczej jednostki wiązało się z problemami natury administracyjno-

7. Most Ambasador

Ambassador Bridge

leuszowych. Polska grupa etniczna również włączyła się w obchody tego jubileuszu, fundując na rzecz miasta pomnik – „astrolabium” Mikołaja Kopernika (fot. 8). Pomnik stanął w Jackson Park, w największym i najpiękniejszym parku miasta.

W 1966 roku przyłączono do Windsoru miasteczko Riverside, Ojibway oraz część wschodnią, zachodnią i południową Sandwich. Miasto stało się największym centrum urbanistycznym w rejonie Essex.

W 1995 roku otworzono w Windsorze kasyno, wielki obiekt rekreacyjny z widokiem na rzekę i centrum Detroit. Znajduje się tam, oprócz samego kasyna, basen pływacki, kluby zdrowia, hotel, restauracje i wiele innych atrakcji.

Na przełomie ostatnich dziesięcioleci Windsor stało się miastem nowoczesnym. Obok aspektów przemysłowych, widoczne

z armią 2500 żołnierzy, przekroczył granicę kanadyjską w Detroit i zajął miasto Sandwich. Założył tam zarząd centralny oraz obóz dla swej armii, a później wyruszył na północ. W ulotkach nawoływał Kanadyjczyków do wsparcia armii amerykańskiej: „Stany Zjednoczone przynoszą wam pokój, wolność i bezpieczeństwo. Macie do wyboru: albo pokój, albo wojnę, niewolę i zniszczenie”. Władze kanadyjskie liczyły się z dezercją na stronę wroga sporych grup „późnych lojalistów”, których wierność Koronie była co najmniej wątpliwa. Dowódca brytyjski, gen. Sir Isaac Brock dzieląc swe obawy z władzami w Quebec City pisał: „Nie mam wątpliwości, że większość tutejszej ludności chce bronić kraju, ale wydaje mi się również, że jest wielu takich, którzy traktują obecne wydarzenia z obojętnością, albo są tak proamerykańscy, że cieszą się na myśl o zmianie rządu”.

Przeciągająca się wojna przyniosłaby siłom angielskim zagładę. Aby więc temu zapobiec, gen. Brock postanowił przejąć

Québec City, wrote: "I have no doubt that the majority of the local people wants to defend the Crown, but it seems to me also that there are many, who are treating the current event with indifference, or they are so pro-American that they are happy at the thought of a change in government."

A prolonged war would have brought annihilation to the English forces. In order to avoid this, General Brock decided to take the initiative and to strike the unsuspecting Americans, led by General Hull. The forces of Tecumseh, from the start supporting the English, proved to be the key to the success of the offensive. Part of the Indian detachments took Fort Dearborn, the regular army captured Fort Michilimackinac and the combined forces of General Brock and Chief Tecumseh seized Detroit. After this success, General Brock returned to Canada.

A second historical event was the Battle of Windsor in the year 1838. Reformist movements and armed encounters in Upper and Lower Canada in 1837 proved irrefutably that the sovereignty of London over British North America had met with opposition from part of the population. Both William Lyon Mackenzie and Louis-Joseph Papineau repeatedly advocated republican models and American-style democracy from south of the border. After the suppression of the revolts, most of the displaced people, including William Lyon Mackenzie and Louis-Joseph Papineau, settled in the United States, trying to convince the Government in Washington as to the advisability of an invasion, which would free the "downtrodden people" from English oppression. In fact, the American Government was not inclined toward an armed intervention, but also did not oppose the decidedly local initiative, directed against Canada.

In 1838, a meeting of annexationists in Cleveland, Ohio, supported the establishment of a republican government in Canada and called for the formation of a volunteer army. Nothing came of these wide-ranging plans, but in places on the border shots were fired. On 4 December 1838, one of these fusillades took place in Windsor. One hundred and forty American and Canadian supporters of William Lyon Mackenzie crossed the river from the Detroit side. After taking and burning down the army barracks, they occupied the town. However, they were soon routed by a detachment of the territorial militia, led by Colonel John Prince. Four captured invaders were put to death, on the order of the Colonel. This caused a wild controversy, both in Canada and in the United States. Those remaining were sentenced in London, Upper Canada. Eighteen were sent to a penal colony in Tasmania, while sixteen were deported.

The First World War was an important time in the history of the city. During the war, many Polish volunteers, living in the United States, crossed the border from

Detroit to Windsor, making their way to the military training camp at Niagara-on-the-Lake, Ontario. After their training, the soldiers left for France to fight for the independence of Poland at the side of the Allied Armies.

The organization of volunteer units was connected to problems of a financial-administrative nature. It was finally agreed that Canada would be responsible for the training of the volunteers and France for the financing, while the Polish side took care of the recruitment of volunteers.

A coalition of Polish organizations was formed under the name of the Polish Central Emergency Committee (PCKR), which joined at the side of the Western Allies in the task of creating the Polish Legion. The Organization of Polish Falcons also supported the work of the Committee.

On 8 October 1917, the Secretary of State in Washington, Robert Lansing, authorized recruitment to the Polish Army among Poles, who were not American citizens, and the Canadian Government made a military camp available for the training of Polish volunteers at Niagara-on-the-Lake.

The camp was opened on 4 November 1917, under the name of the "Tadeusz Kościuszko Camp". Colonel A.D. Le Pan became the Commandant.

In almost all concentrations of Polish people in the United States, recruitment centres were opened. In Canada, such centres operated in Winnipeg (Manitoba), Toronto (Ontario) and St. John's (Québec). The organization of public meetings, as well as the widespread propaganda action, carried out in the larger Polish centres, were the main factor in mobilization. Well known celebrities took part in the propaganda action, including the pianist and great patriot Ignacy J. Paderewski, Roman Dmowski- Chairman of the Polish National Committee in France, leaders of the Organization of Polish Falcons- Wincenty Skarżyński, Franciszek Dziób, Andrzej Małkowski, Wacław Gąsiorowski, the PCKR leader- Teofil Starzyński, as well as Jan Maria Horodyski. Ignacy Paderewski, as the delegate from the Polish Central Emergency Committee, already had formed branches of the Committee in France and England earlier at his own cost. He traveled to New York with the intention of opening a third branch. After gaining an awareness of the possibilities of the United States and of the American Polonia, he remained there and in the course of three years, up to the very end of the war, he developed a widespread propaganda machine. How far he sacrificed himself for the Polish Nation can be judged from the words of the Secretary of State: "It is very likely that no one could love Poland more than he." Officers and recruitment organizers, dressed in blue uniforms, similar in colour to the French military uniforms, also took

**8. Astrolabium ku pamięci
Mikołaja Kopernika
w Jackson Park, 2005 r.**

*Astrolabe monument
in memory of Mikołaj Kopernik,
Jackson Park, 2005.*

– finansowej. Ostatecznie ustalono, że Kanada będzie odpowiedzialna za szkolenie ochotników, Francja za finansowanie, natomiast strona polska zajmie się rekrutacją ochotników.

Utworzono koalicję polonijnych organizacji pod nazwą Polski Centralny Komitet Ratunkowy (PCKR), który włączył się w prace nad formowaniem Polskiego Legionu u boku zachodnich sprzymierzeńców. Pracę Komitetu wspierał również Związek Sokołów Polskich.

8 października 1917 roku, sekretarz stanu w Waszyngtonie, Robert Lansing, wydał zezwolenie na rekrutację do Armii Polskiej wśród Polaków, którzy nie byli obywatelami amerykańskimi, a rząd kanadyjski odstąpił obóz wojskowy w Niagara-on-the-Lake, na szkolenie polskich ochotników.

tetu Narodowego Polskiego we Francji, liderzy Związku Sokołów Polskich – Wincenty Skarżyński, Franciszek Dziób, Andrzej Małkowski, Wacław Gąsiorowski, lider PCKR – Teofil Starzyński oraz Jan Maria Horodyski. Ignacy Paderewski, jako delegat Komitetu Ratunkowego Narodu Polskiego za swoje pieniądze założył już wcześniej oddziały tego Komitetu we Francji i w Anglii. Przybywając do Nowego Yorku miał w planie utworzenie trzeciego oddziału. Po zorientowaniu się w możliwościach Stanów Zjednoczonych i Polonii amerykańskiej pozostał na miejscu i w przeciągu trzech lat, aż do zakończenia wojny, rozwinął szeroką działalność propagandową. Jak dalece poświęcił się Narodowi Polskiemu może

jednostka rekrutacyjna do Wojska Polskiego. W tym okresie wydawany był również tygodnik *Odsiecz – Polska Walcząca w Ameryce – Fighting Poland*.

Polonia amerykańska miała wówczas kilkanaście dzienników i kilkadziesiąt tygodników. Większość z nich zaoferowała współpracę z Polskimi Siłami Zbrojnymi w Kanadzie. Niemniej jednak dowództwo doszło do przekonania, że powinno wydawać własny tygodnik. Prasa polonijna prawie wyłącznie posługiwała się językiem polskim. Tymczasem chcąc zwerbować do Sił Zbrojnych młode pokolenie, urodzone i wykształcone w szkołach anglojęzycznych, trzeba było również przemawiać do niego w jego języku. Pismo musiało więc być dwujęzyczne. Każdy artykuł w języku polskim miał obok siebie angielskie tłumaczenie. Redaktorem naczelnym pisma był por. Wacław Drzewiecki. Zastępcą redaktora naczelnego był Ludwik Rubel, jeden z redaktorów krakowskiego *Ilustrowanego Kuryera Codziennego*, kapral, a później wachmistrz ułanów. W *Odsieczy* pracował Ryszard Kiersnowski, dziennikarz z warszawskiego *Kuriera Polskiego* i jednocześnie poeta, a strzelec w wojsku. Marian Walentynowicz, profesor Instytutu Architektury, a wachmistrz w wojsku, wzbogacał pismo o rysunki i karykatury. W zespole redakcyjnym był również Józef Karpiński, dziennikarz i bankowiec, specjalista od angielskich tłumaczeń, a strzelec w wojsku. Znalazł się też nieznanego pochodzenia zecer, strzelec Jan Szwed, brat zakonny z Niepokalanowa (Nagasaki) w Japonii, który zrzucił habit i zgłosił się do Wojska Polskiego. Był zecerem pisma zakonnego w języku japońskim, więc Anglicy zabrali go do siebie ze względu na znajomość języków orientalnych.

Pismo było drukowane w zakładach graficznych miejscowego dziennika *Windsor Daily Star*. Zakłady drukarskie nabyły polskie czcionki, a polscy linotypiści dojeżdżali z sąsiedniego Detroit by składać tygodnik.

Początkowo redakcja *Odsieczy* mieściła się w kuchni i innych pomieszczeniach rezydencji Dowództwa Polskich Sił Zbrojnych (na Riverside), ale upały 1941 i brak odpowiednich pomieszczeń, zmusiły redakcję jesienią 1941, do wynajęcia domu przy 849 Kildare Rd (fot. 9).

Odsiecz o rozmiarach 44 x 30 cm miała 16 stron. Środek jej stanowiły dwie strony ilustracji, a na ostatniej był „komik” – „Przygody Walentego Pompki”. Było to więc pismo dostosowane do formy czasopism amerykańskich. Pierwszy numer ukazał się z datą 17 lipca 1941, ostatni 19 kwietnia 1942 roku. Ogółem w przeciągu 9 miesięcy wyszło 38 numerów *Odsieczy*, nakład przewyższył 20 000 egzemplarzy. Tygodnik miał 79 punktów sprzedaży w Stanach Zjednoczonych, w tym 31 w parafiach zarówno rzymsko-katolickich, jak i polsko-narodowych, 10 punktów sprzedaży w Kanadzie i 1 w Wielkiej Brytanii (fot. 10).

9. Stone House, miejsce redagowania gazety *Odsiecz*, 2005 r.

Stone House, where newspaper Relief Force was edited, 2005.

Obóz ten otworzono 4 listopada 1917 roku, nadając mu nazwę „Obóz Tadeusza Kościuszki”. Komendantem został płk A. D. Le Pan.

Prawie we wszystkich polskich skupiskach w Stanach Zjednoczonych zostały utworzone centra rekrutacyjne. W Kanadzie centra funkcjonowały w Winnipeg (Manitoba), Toronto (Ontario) i w St. John's (Quebec). Głównym czynnikiem werbunkowym było urządzenie wieców oraz szeroka działalność propagandowa, prowadzona w większych ośrodkach polonijnych. W akcji propagandowej brały udział znane osobistości, m.in. pianista i wielki patriota Ignacy J. Paderewski, Roman Dmowski – przewodniczący Komii-

świadczyć wypowiedź sekretarza stanu: „Od niego chyba już nikt Polski więcej kochać nie potrafi!”. Akcję werbunkową podejmowali również oficerowie i organizatorzy rekrutacyjni ubrani w błękitne mundury, podobne do kolorów wojska francuskiego, stąd nazwa „Błękitna Armia”. Polacy żołnierzy tej armii nazywali „Hallerczykami”, którzy wyruszyli ochotniczo do Armii Polskiej we Francji i walczyli o wolną Polskę pod dowództwem gen. Józefa Hallera, sławionego walkami w Legionach Polskich, stworzonych u boku Austrii przez Józefa Piłsudskiego. Od października 1917 do kwietnia 1919 roku w równoległe działających jednostkach: w Fort Niagara (USA), St. John's (Quebec) i Niagara-on-the-Lake przebywało 20 700 ochotników, którzy wyjechali do Francji w 30 transportach.

W czasie drugiej wojny światowej, w latach 1941-1942 funkcjonowała w Windsor

on the propaganda activities and from this came the name, "the Blue Army". Polish soldiers called this army "the Hallerczyks". They joined the Polish Army in France as volunteers and fought for a free Poland under the leadership of General Józef Haller, made famous by battles of the Polish Legions, formed on the side of Austria by Józef Pilsudski. From October 1917 to April 1919, 20, 700 volunteers came as collateral units in Fort Niagara (USA), St. John's (Québec) and Niagara-on-the-Lake, leaving for France in 30 transports.

During the Second World War, in the years 1941-1942, a detachment recruiting for the Polish Army operated in Windsor. In the same period, a weekly publication was released with the title *Odsiecz – Polska Walcząca w Ameryce* – *Fighting Poland (Relief Force – Fighting Poland in America)*.

The American Polonia at that time had a dozen or so dailies and several tens of weeklies. The majority of them offered to cooperate with the Polish Armed Forces in Canada. Nonetheless, the leadership arrived at the conclusion that they should publish their own weekly. The Polish press operated almost entirely in the Polish language. At the same time, they wanted to mobilize the younger generation, born and educated in English-speaking schools, and so it was also necessary to address them in their own language. The publication had to be bilingual. Each article in the Polish language had next to it the English translation. The Editor-in-Chief of the magazine was Lieutenant Waclaw Drzewiecki. The Assistant Editor-in-Chief was Ludwik Rubel, one of the editors of the Kraków publication *Ilustrowany Kurjer Codzienny (Illustrated Daily Courier)*, a corporal and later Sergeant Major in the cavalry (the ulans). In *Odsiecz (Relief Force)*, there was Ryszard Kiersnowski, a reporter from the Warszawa *Kurier Polski (Polish Courier)*, while also a poet and rifleman in the army. Marian Walentynowicz, a professor in the Institute of Architecture and a sergeant major in the army, enriched the publication with drawings and caricatures. Also in the editorial team was Józef Karpiński, a reporter and a banker, specialist in English translations, and a rifleman in the army. There was also a type-setter of unknown origin, Jan Szwed, a rifleman and monastic Brother from Nagasaki, Japan, who set aside his robes and entered the Polish Army. He had been a type-setter for a monastic publication in the Japanese language and so the English took him, on account of his knowledge of oriental languages.

The magazine was published in the graphics department of the local newspaper, *The Windsor Daily Star*. The print departments obtained Polish characters and Polish linotype operators traveled daily

from neighboring Detroit to put together the weekly publication.

At the start, the editorial staff of *Relief Force* fitted into the kitchen and other parts of the quarters of the Command of the Polish Armed Forces (on Riverside), but the hot weather of 1941 and the lack of suitable space in autumn 1941 forced them to rent a house at 849 Kildare Road (Photograph 9).

Relief Force, in a format of 44 x 30 cm, was 16 pages long. Its centre pages were two pages of illustrations and on the last one there was a comic strip, "The Adventures of Walenty Pompka". It was therefore a publication, adapted to the form of American magazines. The first issue appeared on 17 July 1941; the final one on 19 April 1942. Overall, during the course of 9 months, 33 issues of *Relief Force* came out and the circulation exceeded 20 000 copies. The weekly had 79 sales locations in the United States and among them 31 in Roman Catholic, as well as Polish National parishes, 10 sales locations in Canada and one in Great Britain (Photograph 10).

Its main task was the popularization of enlistment in the Polish Armed Forces in Canada, as well as informing about the situation on the front. In each issue of *Relief Force* were included "the conditions of enlistment into the Polish Army in Canada" in Polish and in English, under titles, such as "Attention", "Attention, Volunteers", and so on. A very poignant part of the weekly was "Letters from Soldiers", which shared with readers impressions of the stay in the Recruitment Centre in Windsor, or in the Training Camp in Owen Sound.

The editorial team of *Relief Force* did not content themselves with only the publication of the weekly. Their activities expanded with the opening of the Publishing House, which in the course of several months could boast of a number of publications. These included "The Adventures of Walenty Pompka", "Stanzas of Soldiers", "The Polish Soldier", and a songbook, "We Bring to Poland Song, Life and Our Blood", as well as the bound annual edition of *Relief Force*. The editorial staff collected all of the numbers of the weekly, published in 1941, had them bound with a hard cover, and sold them as an annual. In this way, it is possible to come across the annual edition of *Relief Force* in many Polish homes in the United States and Canada. Unfortunately, time ran out for the production of a second annual.

Windsor during the Second World War

The Second World War was a specific period in the history of Polish emigration and particularly the Polish ethnic group in Windsor. In the years 1941-1942, the Recruitment Unit of the Polish Armed

10. Gazeta Odsiecz – Polska Walcząca w Ameryce – Fighting Poland, 1941 r.

Newspaper *Relief Force* – *Fighting Poland in America*, 1941.

11. Obwieszczenie wzywające ochotników do zaciągania się do wojska, 1941 r.

Notice calling for volunteers to enlist in the Polish Army, 1941.

Głównym jego zadaniem było propagowanie zaciągania się do Polskich Sił Zbrojnych w Kanadzie oraz informowanie o sytuacji na froncie. W każdym numerze *Odsieczy* były zamieszczone „warunki przyjęcia do Wojska Polskiego w Kanadzie” w języku polskim i angielskim, umieszczane pod różnymi tytułami takimi jak „Bacznosc”, „Bacznosc Ochotnicy”, itp. Bardzo sugestywne w tygodniku były „Listy Żołnierzy”, którzy dzielili się z czytelnikami wrażeniami z pobytu w Ośrodku Rekrutacyjnym w Windsor lub w Obozie Szkoleniowym w Owen Sound.

Zespół redakcyjny *Odsieczy* nie zadowolili się jedynie wydawaniem tygodnika. Działalność swą poszerzył przez utworzenie Wydawnictwa, które w ciągu kilku miesięcy mogło poszczycić się kilkoma publikacjami. Jedną z nich były „Przemyślenia Walentego Pompki”, „Strofy żołnierskie”, „Żołnierz Polski”, śpiewnik – „Polsce niesiemy śpiew, życie i krew” oraz opracowany rocznik *Odsieczy*. Redakcja zebrała wszystkie numery tygodnika wydane w 1941 roku, oddała je do opracowania w twarde okładki i sprzedawała jako rocznik. Tym sposobem w niejednym domu polskim w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie można natrafić na rocznik *Odsieczy*. Niestety, zabrakło czasu by wydać drugi rocznik.

Windsor w czasie drugiej wojny światowej

Druga wojna światowa była szczególnym okresem w historii polskiej emigracji, a szczególnie polskiej grupy etnicznej w Windsor. W latach 1941-1942 funkcjonowała tam Jednostka Rekrutacyjna Polskich Sił Zbrojnych. Już 18 września 1939 roku, kiedy w Polsce trwały działania wojenne, Jan Pawlica, konsul generalny Polski w Ottawie, przedłożył Ministerstwu Spraw Zagranicznych Kanady propozycję rekrutacji obywateli polskich w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych do Armii Polskiej, formującej się we Francji. Ministerstwo z góry zastrzegło sobie, że pobór do Wojska Polskiego mógł być tylko ochotniczy i dotyczyć jedynie obywateli polskich, mieszkających w Kanadzie. Obywatele kanadyjscy mogli służyć w Polskich Siłach Zbrojnych, o ile otrzymali uprzednio pozwolenie rządu kanadyjskiego. Ochotnicy ze Stanów Zjednoczonych musieli uzyskać pozwolenie rządu amerykańskiego.

Pod koniec marca 1940 roku przybył do Kanady gen. Józef Haller, by w imieniu rządu polskiego we Francji sfinalizować sprawę rekrutacji do Wojska Polskiego. Po uciążliwych pertraktacjach doszło do ugody polsko-kanadyjskiej. Przewidywała ona, że w miesiącach letnich ochotnicy mieli gromadzić się w Halifax, Nowa Szkocja, skąd na statkach brytyjskich mieli odjechać do Francji, na koszt rządu angielskiego. Wydatki związane z rekrutacją miały pokryć ośrodki

polonijne, a resztę rząd polski we Francji. Jednakże plany gromadzenia ochotników do Wojska Polskiego w Halifax uniemożliwiła klęska, jaką poniosła Francja w czerwcu 1940 roku. Niemniej jednak myśli rekrutacji ochotników nie porzucono.

W lipcu 1940 roku przybyła do Kanady Polska Misja Wojskowa, na czele której stał płk dypl. Franciszek A. Rola-Arciszewski. Jej celem było wysondowanie opinii władz i społeczeństwa kanadyjskiego i amerykańskiego, oraz ustalenie ewentualnych warunków, na mocy których miał powstać punkt poboru ochotników do Wojska Polskiego w Kanadzie.

W lutym 1941 roku ponownie przybył gen. J. Haller, który odbył wiele podróży po głównych ośrodkach polonijnych w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. W tym samym miesiącu doszło do porozumienia między rządem kanadyjskim i polskim w sprawie rekrutacji. Akcję poboru ochotników przyjęto pod nazwą *Polskie Siły Zbrojne w Kanadzie* (fot. 11). Warunki rekrutacji wyszczególniono w memorandum z 24 lutego 1941 roku:

„1. Ani obywatele kanadyjscy, ani też poddani brytyjscy nie mogą się zaciągać do Polskich Sił Zbrojnych w Kanadzie, chyba że każdy z nich indywidualnie i z góry uzyska na to zgodę władz kanadyjskich.

2. Rekrutacja do Polskich Sił Zbrojnych w Stanach Zjednoczonych odbywać się będzie w pełnej dyskrekcji i zgodnie z prawami jakie obowiązują.

3. Rząd kanadyjski nie przyjmuje na siebie odpowiedzialności finansowej czy jakiegokolwiek innej, za szkolenie, organizowanie i wyposażenie zaciągniętych ochotników.

4. Rząd kanadyjski nie przyjmuje na siebie odpowiedzialności za żołd, dodatki, koszty transportu, wyżywienia i mieszkania ochotników, ani też za koszty powrotu do Kanady po wojnie lub w wypadku, gdy ochotnik zostanie zwolniony z wojska.

5. Czynniki polskie nie będą przyjmowały do wojska osób, które pracują w zasadniczych działach gospodarki kanadyjskiej.

6. Rząd kanadyjski nie bierze odpowiedzialności za leczenie medyczne i koszty szpitalne ochotników jak długo służą w Polskich Siłach Zbrojnych oraz pensji i podobnych odszkodowań...

7. Oficerowie i szeregowi Polskich Sił Zbrojnych będą podlegać polskiemu prawu wojskowemu i będą sądzeni w polskich sądach. Za wykroczenia przeciw prawu Kanady, będą podlegać sądom kanadyjskim.

8. Będzie wszystko uczynione, by ochotnicy wiedzieli, na jakich warunkach zostali przyjęci do Polskich Sił Zbrojnych.

9. Ministerstwo Obrony Narodowej Kanady zrobi wszystko co będzie w jego możliwości, by rekrutacja i szkolenie Polskich Sił Zbrojnych przebiegały pomyślnie”.

Dnia 1 kwietnia 1941 roku na pancerniku brytyjskim przybył do portu Halifax gen. Władysław Sikorski, Wódz Naczelny Wojsk Polskich oraz premier rządu polskiego

Forces operated there. Already on 18 September 1939, when war actions were taking place in Poland, Jan Pawlica, the Consul General of Poland in Ottawa, submitted to the Ministry of Foreign Affairs a proposal for the recruitment of Polish citizens in Canada and the United States into the Polish Army, forming in France. The Ministry beforehand had stipulated that conscription into the Polish Army could be only on a volunteer basis and could relate only to Polish citizens living in Canada. Canadian citizens could serve in the Polish Armed Forces, provided they received permission in advance from the Canadian Government. Volunteers from the United States had to obtain the permission of the American Government.

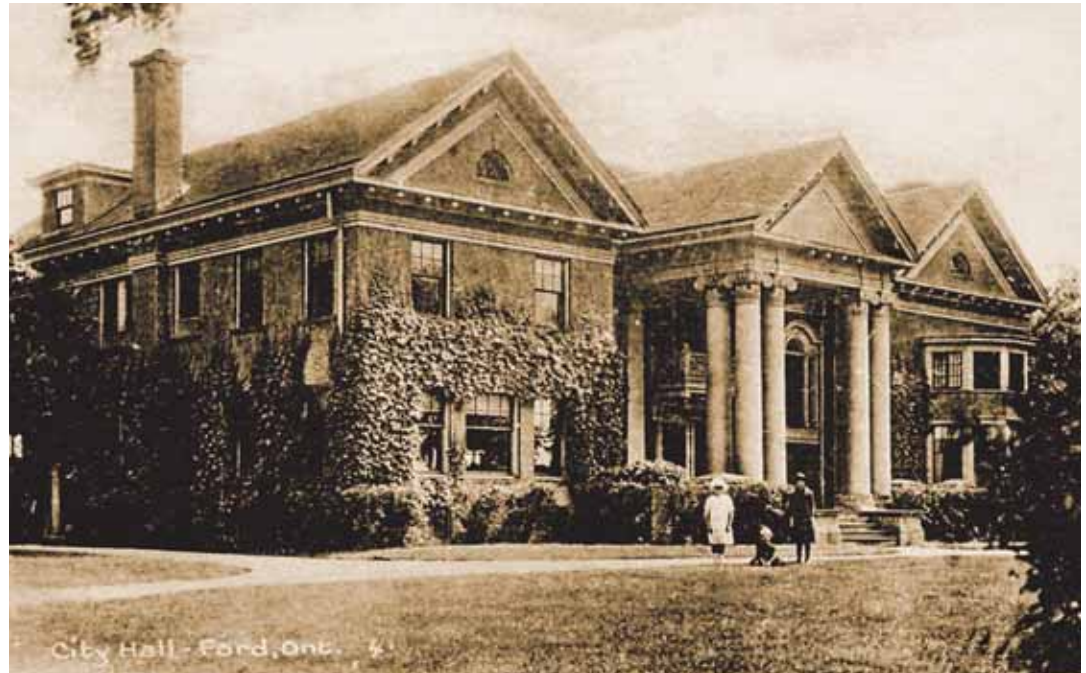
At the end of March 1940, General Józef Haller came to Canada to finalize the matter of recruitment into the Polish Army, in the name of the Polish Government in France. After some onerous negotiations, a Polish-Canadian agreement was reached. It anticipated that in the summer months volunteers would have to assemble in Halifax, Nova Scotia, and from there they would travel to France on British ships, at the cost of the English Government. The expenses connected with recruitment were to be covered by the Polonia centres and the rest by the Polish Government in France. However, the plans to gather the Polish Army volunteers in Halifax were made impossible by the defeat, which France suffered in June 1940. Nevertheless, the concept of recruiting volunteers was not abandoned.

In July 1940, the Polish Military Mission came to Canada, led by Colonel Franciszek A. Rola-Arciszewski. Its purpose was to sound out the opinion of the Government and the Canadian and American public, as well as to establish eventual conditions, on the strength of which the point of conscription of volunteers to the Polish Army in Canada was to come into being.

In February 1941, General J. Haller came again. He made numerous journeys to the main Polonia centres in the United States and Canada. During the same month, an agreement was reached between the Canadian and Polish Governments on the issue of recruitment. The action of conscription of volunteers was accepted under the title of *The Polish Armed Forces in Canada* (Photograph 11). The conditions of recruitment were specified in a memorandum, dated 24 February 1941:

1. *Neither Canadian citizens, nor British subjects, may join the Polish Armed Forces in Canada, unless each one of them individually and in advance obtains agreement to this from the Canadian Government.*

2. *Recruitment to the Polish Armed Forces in the United States will take place at full discretion and in agreement with existing laws.*

3. *The Canadian Government assumes no responsibility, financial or of any other kind, for the training, organization and provision of equipment for the enlisted volunteers.*

4. *The Canadian Government assumes no responsibility for the pay, allowances, costs of transport, food, and accommodation of the volunteers, nor also for the cost of the return to Canada after the war or in the event of the volunteer being discharged from the army.*

5. *The Polish authorities will not admit into the army persons, who work in essential parts of the Canadian economy.*

6. *The Canadian Government does not take any responsibility for the medical treatment and hospital costs of volunteers, for as long as they serve in the Polish Armed Forces, as well as for pension and similar compensation...*

7. *Officers and private soldiers of the Polish Armed Forces will be subject to Polish Military Law and will be tried in Polish courts. For transgressions against the law of Canada, they will be subject to Canadian courts.*

8. *All steps will be taken, so that volunteers will know the conditions, under which they were admitted into the Polish Armed Forces.*

9. *The Ministry of National Defense of Canada will do everything within its possibilities, so that the recruitment and training of the Polish Armed Forces will take place successfully.*

On 1 April 1941, General Władysław Sikorski, Commander-in-Chief of the Polish Army and Premier of the Polish Government in London, came to the Port of Halifax on a British warship. The main purpose was the finalization of the agreement between Poland and Canada, regarding the formation of the Polish Armed Forces in Canada. The Premier of Canada, Mackenzie King, greeted General Sikorski, after his arrival

12. Henkel House – kwatera główna Wojska Polskiego

*Henkel House
– Headquarters of Polish Army.*

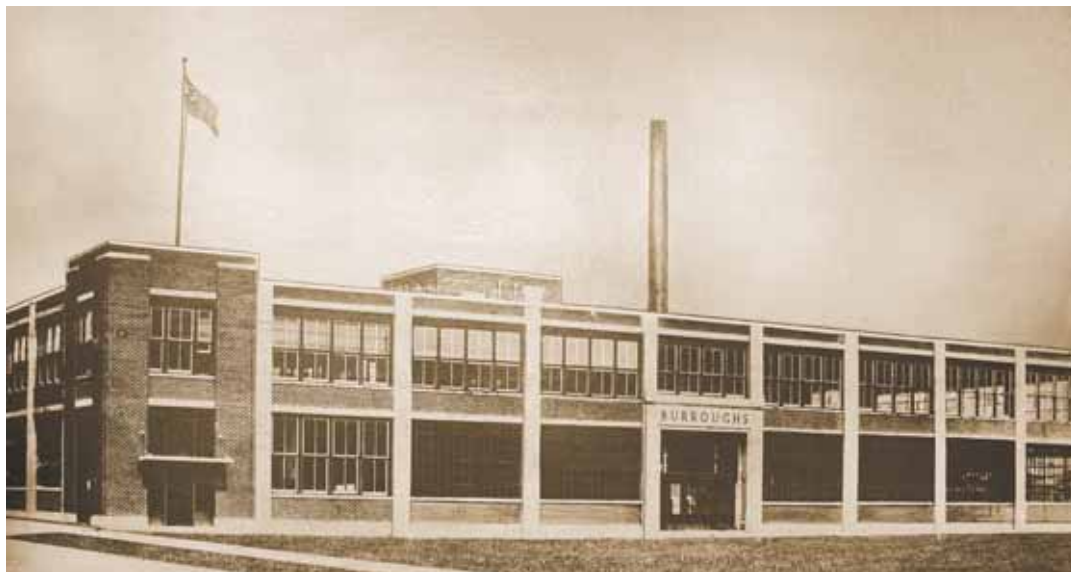
13. Budynek administracji Polskich Sił Zbrojnych, 1941 r.

*Administration Building
of Polish Armed Forces, 1941.*

in Ottawa on 3 April. The Polish delegation, which besides General Sikorski included A. Falter, Minister of the Treasury; Wiktor Podoski, Consul General; Colonel F.A. Rola-Arciszewski; Colonel L. Mitkiewicz; and Captain S. Zamoyski sat down to talks. The following represented Canada:

Colonel J.L. Ralston, Minister of National Defense, Major C. Power, Minister of the Air Force; J.L. Ilsley, Minister of the Treasury; and Colonel A.A. Magee.

The financing of the project proved to be the greatest problem. The Canadian delegation refused to give financial assistance,

14. Koszary Wojska Polskiego, 1941 r.

Quarters of Polish Army, 1941.

w Londynie. Głównym celem wizyty było sfinalizowanie porozumienia między Polską i Kanadą w sprawie formowania Polskich Sił Zbrojnych w Kanadzie. Po przybyciu do Ottawy, 3 kwietnia, gen. Sikorskiego powitał premier Kanady Mackenzie King. Polska delegacja, w skład której obok gen. Sikorskiego wchodził: A. Falter, minister skarbu; Wiktor Podoski, konsul generalny; płk F. A. Rola-Arciszewski; płk L. Mitkiewicz i kpt. S. Zamoyski, zasiadła do rozmów. Kanadę reprezentowali: płk J. L. Ralston, minister Obrony Narodowej; mjr C. Power, minister Lotnictwa; J. L. Ilsley, minister Skarbu i płk A.A. Magee.

Głównym problemem okazało się finansowanie projektu. Delegacja kanadyjska odmówiła pomocy finansowej, gdyż była obciążona kosztami szkolenia żołnierzy Brytyjskiej Wspólnoty. Ostatecznie ustalono że rząd polski złoży w Banku Kanady 2 miliony dolarów w złocie i 400 tysięcy w walucie, jako gwarancję na pokrycie kosztów rekrutacji i szkolenia Polskich Sił Zbrojnych.

Polska Misja Wojskowa została oficjalnie uznana za organ, uprawniony do załatwiania spraw umowy. Misja, działając w porozumieniu z konsulem generalnym Rzeczypospolitej Polskiej, Wiktorem Podoskim oraz kapitanem Armii Polskiej i Armii Kanadyjskiej dr Aleksandrem Rytelem i prof. Lucasem z Wydziału Farmakologii Uniwersytetu w Toronto, znalazła możliwość utworzenia jednostki rekrutacyjnej w Windsor. Lokalizacja okazała się bardzo trafna gdyż to miasto graniczne leży w połowie kontynentu północnoamerykańskiego i sąsiaduje z dużymi ośrodkami polonijnymi, takimi jak Detroit, Milwaukee, czy Chicago. Windsor odstąpiło bezpłatnie na użytek wojska dwa opuszczone budynki. Jednym z nich okazała się rezydencja przy zbiegu ulic George i Riverside Drive, znana pod nazwą „Henkel House” (fot. 12), drugim budynek przy

zbiegu ulic Drouillard i Riverside Drive, służący niegdyś za ratusz miasta East Windsor (fot. 13). Henkel House został przeznaczony na Kwaterę Główną, drugi budynek na administrację Polskich Sił Zbrojnych. Firma maszyn biurowych „Burroughs”, odstąpiła bezpłatnie piętro swej fabryki, przy zbiegu ulic McDougall i Elliott. Budynek ten przeznaczono na koszary dla wojska (fot. 14). Po wyremontowaniu budynków, w marcu 1941 roku, przystąpiono do rekrutacji ochotników. Komendantem ośrodka został, do czasu przybycia gen. Bronisława Ducha, kapitan dr Aleksander Rytel, znany pod pseudonimem „Aer”.

3 maja 1941 roku nastąpiło oficjalne otwarcie Ośrodka Wojska Polskiego w Windsor. Burmistrz miasta Arthur J. Reaume, wręczył klucze kpt. Aerowi. Uroczystość ta była wielkim wydarzeniem dla miejscowej Polonii.

Niestety nie udało się w Windsor znaleźć pomieszczenia na lokalizację całej jednostki. Zgodnie z umową polsko-kanadyjską ochotnicy mieli być szkoleni od 6 tygodni do 3 miesięcy w Kanadzie i następnie odsyłani do Armii Polskiej w Anglii. Potrzebny więc był obóz szkoleniowy. W miejscowości Owen Sound (200 km na północny-zachód od Toronto) firma „North American Furniture Company”, przekazała nieczynną fabrykę mebli na koszary dla wojska. Polskie Siły Zbrojne dysponowały więc ośrodkiem w Windsor, który pełnił rolę biura rekrutacyjnego oraz ośrodkiem w Owen Sound, przeznaczonym na obóz szkoleniowy.

Władze wojskowe określiły szczegółowe warunki, jakie musieli spełniać ochotnicy, zaciągający się do wojska. Ustalono między innymi:

– Do Armii Polskiej w Kanadzie mogli wstępować obywatele polscy oraz obywatele państw sprzymierzonych i neutralnych, z wyjątkiem obywateli kanadyjskich.

– Ochotnik podpisywał kontrakt, w którym zobowiązywał się do podporządkowania się wszystkim przepisom i regulaminom Wojska Polskiego. Ochotnik nie

składał przysięgi, nie miał więc obawy aby mógł utracić prawa obywatelskie Stanów Zjednoczonych. Obywatele polscy składali normalną przysięgę.

– Warunki wieku: a) ochotnicy do lotnictwa od 18 do 24 lat – personel latający; do 33 lat personel ziemny, b) ochotnicy do marynarki od 18 do 27 lat, c) ochotnicy do czołgów i piechoty zmotoryzowanej od 18 do 40 lat. Ponadto mogli być przyjęci w wieku od 40 do 50 lat specjaliści: biurokraci i buchalterzy, telegrafici i radiotelegrafici, mechanicy i technicy lotnictwa, elektromechanicy, kucharze, krawcy, cieśle, stolarze i ślusarze.

– Zaciąg ochotniczy obowiązywał do końca wojny.

– Rząd Polski gwarantował ochotnikom zaopatrzenie inwalidzkie tak w Polsce, jak i poza granicami Polski. Wdowom i sierotom przyznawał szczególne uprawnienia: pierwszeństwo przy uzyskaniu pracy, prawa do wyjątkowych ulg i ułatwień w dziedzinie kredytowej i podatkowej, prawo do zaopatrzenia inwalidzkiego oraz renty dla wdów i sierot, prawa do nadania ziemi oraz pierwszeństwa przy podziale ziemi w ramach reformy rolnej.

– Został ustalony następujący żołd. Na czas pobytu w Kanadzie: dla szeregowego – 1 dolar kanadyjski dziennie; dla starszego szeregowego – 1.15; dla kaprała – 1.30; dla plutonowego – 1.50. Po wyjeździe z Kanady obowiązywał żołd angielski, to znaczy żołd pobierany wówczas przez Wojska Polskie w Anglii, równy żołdowi żołnierzy Armii Brytyjskiej. Z chwilą przyjazdu do Polski obowiązywał żołd ustalony dla Armii Polskiej w Polsce.

– Dodatki rodzinne przysługiwały żołnierzom żonatym wcielonym w Kanadzie do ośrodków Wojska Polskiego, a których rodziny mieszkaly w Kanadzie lub w Stanach Zjednoczonych.

– Każdy ochotnik, który odpowiadał wyżej podanym warunkom wieku, zgłaszał się pisemnie do najbliższego konsulatu Rzeczypospolitej Polskiej w Kanadzie i Stanach Zjednoczonych.

– Każdy kto nadesłał do konsulatów R.P. lub Ośrodka Rekrutacyjnego w Windsor wypełnioną Kartę Rejestracyjną, otrzymywał „Zaświadczenie o dokonaniu rejestracji” wraz z pouczeniem o dalszym postępowaniu.

– Przed wyjazdem do Ośrodka Rekrutacyjnego w Windsor ochotnik był poddany wstępnemu badaniu lekarskiemu.

– Obywatele Stanów Zjednoczonych w drodze do Windsor zatrzymywali się w Detroit, w Placówce Nr 7 Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej przy 5360 McDougall Street, gdzie po zbadaniu przez lekarza Ośrodka Rekrutacyjnego zostali kierowani do Windsor.

Na łamach pierwszego numeru tygodnika *Odsiecz – Polska walcząca w Ameryce* ukazały się odezwy przywódców Narodu Polskiego, wzywające Polaków mieszkających na kontynencie amerykańskim do walki

because it bore the burden of the costs of training soldiers from the British Commonwealth. It was finally established that the Polish Government would deposit in the Bank of Canada 2 million dollars in gold and \$400,000 in banknotes, as a guarantee covering the costs of recruitment and training of the Polish Armed Forces.

The Polish Military Mission was officially recognized as the agent, empowered to put into effect the terms of the agreement. The Mission, working on this understanding with the Consul General of the Polish Republic, Wiktor Podoski, as well as Captain in the Polish Army and in the Canadian Army Dr. Aleksander Rytel and Prof. Lucas from the Department of Pharmacology, University of Toronto, found the possibility to open a Recruitment Centre in Windsor. The choice of location proved to be very apt, because the border city lies midway on the North American continent and is close to large centres of Polonia, such as Detroit, Milwaukee and Chicago. Windsor handed over at no cost two deserted buildings for use by the military. The residence at the intersection of George Street and Riverside Drive, known as "Henkel House" (Photograph 12), proved to be one of them; the building at the intersection of Drouillard Road and Riverside Drive, at one time the town hall of East Windsor (Photograph 13), was the second. Henkel House was designated as the Headquarters, the second building for the Administration of the Polish Armed Forces. The office equipment company Burroughs gave up at no cost one floor of its factory, at the street intersection McDougall and Elliott. This building was taken over as the quarters for the Army (Photograph 14). After the repairs to the buildings, in March 1941, a start was made on the recruitment of volunteers. Captain Dr. Aleksander Rytel, known under the pseudonym "Aer", became the Commandant of the Centre, until the arrival of General Bronisław Duch.

The official opening of the Centre of the Polish Army in Windsor took place on 3 May 1941. The Mayor of the City, Arthur J. Reaume, handed the key to Captain Aer. This ceremony was a great event for the local Polonia.

Unfortunately, it was not possible to find room for location of the entire detachment in Windsor. In accordance with the Polish-Canadian agreement, the volunteers were to be trained from 6 weeks to 3 months in Canada and then sent to the Polish Army in England. Therefore, a training camp was needed.

In Owen Sound (200 km to the northwest of Toronto), the "North American Furniture Company" made available a disused furniture factory as quarters for the Army. Consequently, the Polish Armed Forces had in their possession the Centre at Windsor, which filled the role of a Recruitment

Office, as well as the Centre in Owen Sound, designated as a training camp.

The Army authorities defined detailed conditions, which volunteers enlisting in the Army had to fulfill. Among others, the following were established:

- Polish citizens, as well as the citizens of allied and neutral states, with the exception of Canadian citizens, can enlist in the Polish Army in Canada.

- A volunteer signed a contract, by which he committed himself to submission to all rules and regulations of the Polish Army. A volunteer made no pledge of allegiance; therefore he had no fear that he might lose the rights of a citizen of the United States. Polish citizens made the normal pledge.

- Age requirements: a) volunteers to the Air Force from 18 to 24 years of age, flight personnel; up to 33 years, ground personnel; b) volunteers to the Navy from 18 to 27 years; c) volunteers to tanks and motorized infantry from 18 to 40 years. Furthermore, specialists could be accepted from 40 to 50 years of age: office workers and book-keepers, telegraph operators and radiotelegraph operators, mechanics and flight technicians, electrician-mechanics, cooks, tailors, carpenters, woodworkers, and metal-workers.

- Volunteer enlistment carried a commitment to the end of the war.

- The Polish Government guaranteed means of disability pensions to disabled veterans, both in Poland and outside of the borders of Poland. Particular rights were given to widows and orphans: priority placing in obtaining work, the right to exceptional relief and privileges in obtaining credit and loans, disability pensions for disabled veterans and pensions for widows and orphans, the right to conferment of

land and priority placing in the division of land in the framework of land reform.

- The following pay scale was established. For the stay in Canada: for an infantryman- 1 Canadian dollar a day; for a senior infantryman- 1.15; for a corporal 1.30; for a platoon leader 1.50. After departure from Canada, the English pay scale was applicable, equal to the pay scale of soldiers in the British Army. From the moment of arrival in Poland, the pay scale for the Polish Army in Poland was in effect.

- Family allowances were available for married soldiers, who enlisted in Canada at the Centres of the Polish Army, and whose families lived in Canada or in the United States.

- Each volunteer, who answered the conditions of age given above, applied in writing to the nearest consulate of the Polish Republic in Canada and the United States.

- Each person, who sent to the consulates of the Polish Republic or the Recruitment Centre in Windsor a completed Registration Card, received a "Certificate of Completion of Registration", together with advice on how to proceed.

- Before traveling to the Recruitment Centre in Windsor, the volunteer was given a preliminary medical examination.

- Citizens of the United States on their way to Windsor stayed in Detroit, at Post No. 7 of the Polish Army Veterans Association at 5360 McDougall Street, where they were directed to Windsor, after being examined by a doctor from the Recruitment Centre.

15. Obecny budynek byłych koszarów Wojska Polskiego, 2005 r.

Present-day site of former quarters of Polish Army, 2005.

zbrojnej przeciwko okupantowi. Czytamy w nich: „...*Jako Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wzywam Was, Polacy całego świata, byście okazali swą pomoc czynną Sprawie Ojczyźnej, która jest Waszą Sprawą. W walce o wolność i sprawiedliwość nie może zabraknąć Waszej pomocy, Waszego udziału, które są jednoznaczne z dobrze pojętym poczuciem obowiązku, honoru i sumienia. Wierzę w zwycięstwo słusznej sprawy i wzywam Was do czynu – do walki...*”. – Władysław Raczkiewicz, prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wychodźstwie.

„...*Wzywam Was do walki zbrojnej o nieśmiertelny Naród Polski; o Polskę Niepodległą, wolną od wrogów zewnętrznych i od przywar przeszłości, od wyzysku, nierówności i niedostatku. Wzywam Was do walki z tyranią, pogaństwem, barbarzyństwem o nowy, lepszy oraz trwalszy porządek świata, zbudowany na niewzruszonych zasadach chrześcijańskich i demokratycznych*”. – cytowano słowa Wodza Naczelnego, gen. Władysława Sikorskiego.

dowodził kpt. Władysław Smrokowski, a następnie kpt. Marian Lisowski.

W drugim rzucie, 26 września 1941 roku, przyjechało ze Szkocji do Owen Sound 11 oficerów i 39 podoficerów. Stanowili oni obsadę Obozu Szkoleniowego, którego komendantem był płk T. Sujkowski. Po uruchomieniu obozu płk F. Rola-Arciszewski przekazał swe obowiązki we wrześniu 1941 roku ppłk Januszowi Ilińskiemu, który w październiku 1941 roku został przydzielony do poselstwa Rzeczypospolitej Polskiej jako attache wojskowy. Obowiązki szefa Misji Wojskowej przejął płk Stefan Szuk, dotychczasowy szef Misji Lotniczej w Kanadzie.

Generał Duch w czasie pobytu na kontynencie północnoamerykańskim odwiedzał wiele ośrodków polonijnych w Stanach Zjednoczonych i w Kanadzie. Podróże te miały w większości charakter propagandowy. Generał wzywał młodych ludzi do walki u boku wojsk alianckich. „...*Przed Polską otwierają się wielkie drogi – trzeba by Polacy całego świata wykazali taką*

Ich przyjazd, zwłaszcza do małych miejscowości, stawał się zwykle okazją do zgromadzeń i uroczystości łączących elementy patriotyczne i religijne: do mszy, akademii, zabaw. Dzieci uczyły się pieśni i deklamacji, koła kobiet przygotowywały posiłki, lokalni działacze mieli okazję pochwalenia się Domem Polskim lub polską halą.

Akcję werbunkową prowadziły wśród Polonii także konsulaty. Zarejestrowanym wcześniej ochotnikom rozsyłano wezwania do wojska. Konsulowie i urzędnicy konsularni również składali wizyty w polonijnych organizacjach oraz w polskich osiedlach, gdzie zakładali „komórki werbunkowe”, ustanawiali „mężów zaufania” i „agentów rekrutacyjnych”.

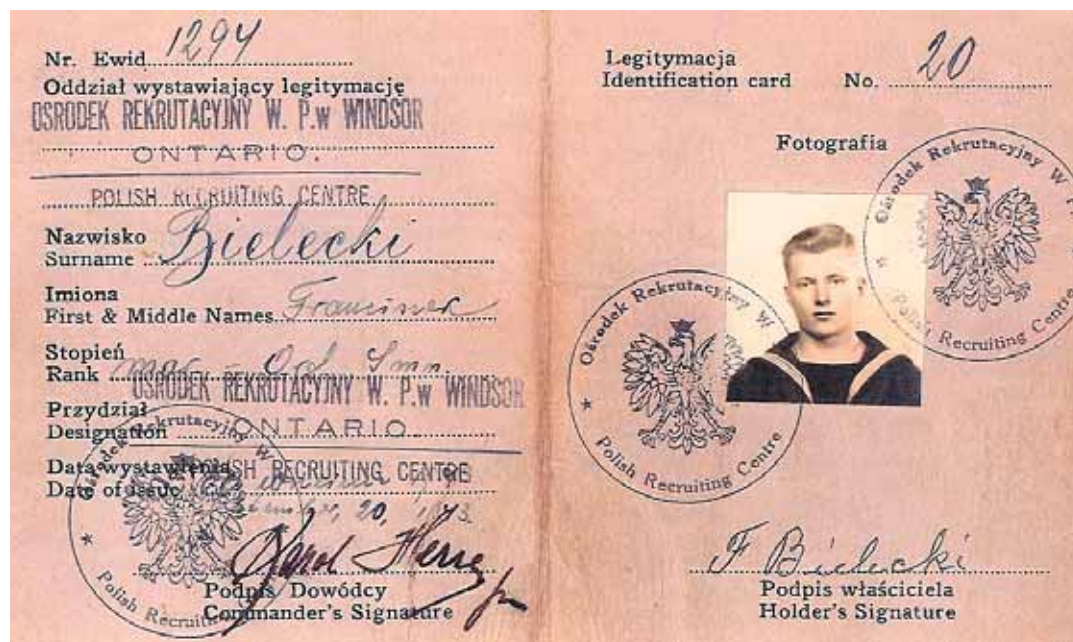
Werbowaniem ochotników zajmowało się również „Towarzystwo Przyjaciół Żołnierza Polskiego w Kanadzie”, utworzone z inicjatywy Polonii amerykańskiej. Zakres działań Towarzystwa obejmował: budzenie ducha wojskowego wśród polskiej młodzieży, informowanie zainteresowanych o warunkach zaciągu do Polskich Sił Zbrojnych w Kanadzie oraz kierowanie ruchem ochotników, przy współpracy z władzami wojskowymi i placówkami dyplomatycznymi. Na czele Towarzystwa stanął płk dr Teofil Starzyński, prezes Sokolstwa Polskiego i weteran pierwszej wojny światowej.

Utworzono również oddziały Towarzystwa, które nazwano „Centrami Przyjaciół Żołnierza Polskiego”. Funkcjonowały one w Baltimore, Boston, Buffalo, Chicago, Chicopee, Cleveland, Detroit, Milwaukee, Newark, New York, Philadelphia, Pittsburgh, Scranton, Syracuse, Toledo, Wilkes-Barre. Na terenie Kanady utworzono bliźniaczą organizację pod nazwą „Punkt Informacyjno-Rekrutacyjny”. Trzy z nich mieściły się w Montrealu, dwa w Toronto, i po jednym w Hamilton, Kirkland Lake, Oshawa, St. Catharines i Windsor.

W kronice ośrodka rekrutacyjnego, która do dziś zachowała się w całości, pierwszy zapis widnieje pod datą 23 marca 1941 roku. Czytamy w niej: „Jeszcze na parę dni przed powołaniem do życia stacji zbornej w Windsor, zgłosili się pierwsi ochotnicy: Jan Trzciński i Stanisław Domora. Obaj przybyli ze Stanów Zjednoczonych”.

14 kwietnia 1941 roku – „Przyjęty został ochotnik nr 3 – Chłędowski Edward. Nieliczna w tym czasie garstka ochotników zaprowadzona jest w koszarach kanadyjskich St. Luke Road Barracks, gdzie kwateruje do czasu wykończenia remontu obu budynków, przeznaczonych dla Wojska Polskiego”.

Zapiski z tej kroniki w sposób szczegółowy przedstawiają funkcjonowanie jednostki rekrutacyjnej oraz współpracę żołnierzy z mieszkańcami Windsor, a w szczególności z polską grupą etniczną. Kronikę prowadzili kolejno dowódcy Kompanii Kadrowej, kpt. Władysław Smrokowski oraz kpt. Marian Lisowski. Oto niektóre wyjątki, pochodzące z kroniki:

16. Legitymacja żołnierza Ośrodka Rekrutacyjnego Wojska Polskiego w Windsor, 1943 r.

Soldier's identity card from Polish Army Recruitment Centre in Windsor, 1943.

20 lipca przybył do Windsor ze swym sztabem gen. Bronisław Duch (1 Dywizja Grenadierów, biorąca udział w obronie Francji w VI 1940 r.), dowódca Polskich Sił Zbrojnych w Kanadzie (fot. 18). Szefem sztabu gen. Ducha był płk dypl. Zenon Wzany. W skład dowództwa wchodziły: Misja Wojskowa z płk. F. Rolą-Arciszewskim, Misja Lotnicza z płk. Stefanem M. Szukiem i Misja Marynarki Wojennej z komandorem W. Zajackowskim. Kwatermistrzem był major W. Tysowski, szefem duszpasterstwa ks. dziekan Ludwik Bombas (fot. 19). Kompanię kadrową w Windsor początkowo

postawę, jaką kroczy Naród cały. Idziemy ku Wolności i ku wielkości Najjaśniejszej Rzeczypospolitej... Wzywam Was do szeregów Polski Walczącej – na Odsiecz oblężonej Wolności Świata. Do walki na lądzie, morzu i w powietrzu...”

Również gen. Józef Haller apelował do Polonii amerykańskiej o pomoc słowami: „...*Wierzę i dzisiaj w Waszą dobrą wolę, pochodzącą z miłości dla Ojczyzny, dzisiaj tak bardzo prześladowanej, o której wolność walczy cały Naród z wiarą w sprawiedliwość Bożą i w zwycięstwo nad barbarzyństwem germańskim...Przychodźcie wnosząc do wiana Polski prócz Waszej dzielności, także Wasze cnoty obywatelskie i rozsądek demokratyczny!...*”

Propagandę na rzecz Polski oraz akcję rekrutacyjną prowadzili wśród Polonii również inni oficerowie z obozów polskich.

In the columns of the first issue of the weekly *Relief Force- Fighting Poland in America*, there appeared the appeals by the leaders of the Polish Nation, calling Poles living on the North American continent to the armed fight against the occupying forces. We read in them: "...As the President of the Polish Republic, I call upon you, Polish people of the whole world, that you render your active assistance to the Issue of the Fatherland, which is your Issue. The fight over freedom and justice cannot be without your help, your participation, which are unequivocal from a well conceived feeling of responsibility, honour and conscience. I believe in the victory of the just cause and I call on you to action – to the fight..." Władysław Raczkiewicz, President of the Polish Government-in-Exile.

"...I call you to the armed fight for the immortal Polish Nation; for the Independence of Poland, free from enemies within and from the shortcomings of the past, from exploitation, inequality and privation. I call you to the fight with tyranny, paganism and barbarism, for a new, better and more resilient world order; built upon the firm principles of Christianity and democracy..." – These are the quoted words of the Commander-in-Chief, General Władysław Sikorski.

On 20 July, together with his staff General Bronisław Duch (1 Division of Grenadiers, taking part in the defense of France in June 1940), the leader of the Polish Armed Forces in Canada came to Windsor (Photograph 18). The Chief of Staff of General Duch was Colonel Zenon Wzacny. The leadership comprised: the Army Mission with Colonel Rola-Arciszewski, the Air Force Mission with Colonel Stefan Sznuk, and the Navy Wartime Mission with Commander W. Zajaczkowski. The Quartermaster was Major W. Tysowski and the Chief of the Chaplaincy was the Reverend Deacon Ludwik Bombas (Photograph 19). The Cadre Company in Windsor was initially led by Captain Władysław Smrokowski and later by Captain Marian Lisowski.

In a second stage, on 26 September 1941, 11 officers and 39 non-commissioned officers traveled from Scotland to Owen Sound. They became the staff at the Training Camp, the Commandant of which was Colonel T. Sujkowski. After beginning the activities of the camp, in September 1941 Colonel F. Rola-Arciszewski passed on his responsibilities to Lieutenant-Colonel Janusz Iliński, who in October 1941 was assigned to represent the Polish Republic as Military Attaché. Colonel Stefan Sznuk, the Head of the Air Force Mission in Canada, assumed the responsibilities of the Head of the Military Mission.

During his stay on the North American continent, General Duch visited numerous Polonia centres in the United States and Canada. These trips were for the most part propaganda-related in character. The General called young people to the fight

alongside the Allied Armies. "...Great roads are opening up in front of Poland – the Polish people must show the whole world the kind of demeanor, with which the entire Nation goes forward. We are moving towards Freedom and towards the greatness of our Most Brilliant Republic. (...) I call you to the ranks of Fighting Poland – for the relief of the Freedom of the World that is under siege. To the fight, on land, on the ocean, and in the air..."

General Józef Haller also appealed to American Polonia for help with these words: "...I believe as well today in your good will, arising out of love for the Father-

The consulates also carried out recruitment action within Polonia. They sent the summons to the Army to volunteers, who had registered earlier. The consuls and consular office staff also paid visits to Polonia organizations, as well as to Polish settlements, where they formed "recruitment cells" and set up "men of confidence" and "recruitment agents".

The "Society of Friends of the Polish Soldier in Canada", created on the initiative of the American Polonia, was also engaged in the recruitment of volunteers. The scope of the activities of the Society covered: awakening of a military spirit among Pol-

DOWODZTWO ODDZIAŁÓW W. P. W KANADZIE
H.Q. POLISH ARMED FORCES IN CANADA

LEAVE PASS No. 44
PRZEPUSTKA

This is to certify that **ROLEWICZ Ludwik**
Niniejszym zaświadcza się, że

grade **captain** Evid.No. **07405** Born on **August 25th, 1906**
stopień **kapitan** Nr.Ewid. Urodzony dn. **Sierpień 25-ty, 1906**

in **STARA SÓL, Poland** is permitted to be absent from the barracks
w **STARA SÓL, Poland** ma prawo przebywać poza koszarami

in Windsor, Ont. from **Nov. 6th, 1941** until **Nov. 19th, 1941**
w Windsor, Ontario, od **6 Listopada, 1941 r.** do **19 Listopada, 1941 r.**

Issued in Windsor on **Nov. 5th, 1941**
Wydano w Windsor, dnia **5 Listopada, 1941 r.**

WINDSOR, Ontario,
4037 Riverside Drive,
P.O. Box 363,
Tel. 4.8888

17. Przepustka kpt. L. Rolewicza wydana przez Oddziały W.P. w Windsor, 1941 r.

Pass of Captain L. Rolewicz, issued by Polish Army Detachment in Windsor, 1941

land, today so much persecuted, and for whose freedom the entire Nation fights out of belief in the justice of God and in the triumph over German barbarism. ...Come carrying for the endowment of Poland, besides your courage, also your citizen virtues and your democratic wisdom!..."

Other officers from the Polish camps also carried out propaganda on the subject of Poland, as well as recruitment activities, within Polonia. Their arrival generally became an occasion for gatherings and celebrations, linking patriotic and religious elements, especially in small locations: for mass, speeches and good times. Children learned songs and recitations; women's groups prepared meals; civic leaders had occasion to show off the *Dom Polski* or Polish hall.

ish youth, giving information to interested parties on the conditions of enlistment into the Polish Armed Forces in Canada, as well as directing the movement of volunteers through collaboration with the military authorities and diplomatic posts. At the head of the Society was Colonel Dr. Teofil Starzyński, President of the Polish Falcons and Veteran of the First World War.

Branches of the Society, called "Centres of the Friends of the Polish Soldier in Canada", were also formed. These operated in Baltimore, Boston, Buffalo, Chicago, Chicopee, Cleveland, Detroit, Milwaukee,

18. Gen. Bronisław Duch, 1941 r.

General Bronisław Duch, 1941.

19. Gen. Bronisław Duch z najbliższymi współpracownikami przed budynkiem Dowództwa Oddziałów Polskich w Windsor, 1941 r.

General Bronisław Duch and closest Staff, in front of Headquarters of Polish Army Detachment in Windsor, 1941.

20 kwietnia 1941 roku – „Grupa 10 Związku Polaków w Brantford, Ontario, przekazała dla Polskich Sił Zbrojnych samochód ciężarowy”.

30 kwietnia 1941 roku – „Po wykończeniu remontu budynku Old East City Hall pierwsi ochotnicy zostali przeniesieni z koszar kanadyjskich do stacji zbornej. Stan załogi wynosił: 2 oficerów, 17 szeregowych”.

3 maja 1941 roku – „Pierwsze wystąpienie Wojska Polskiego w Windsor miało miejsce w dniu rocznicy Konstytucji Majowej. W tym dniu burmistrz miasta Windsor wręczył klucze do budynków oddanych Wojsku Polskiemu do dyspozycji... Polonia z Windsor oraz z Chicago ofiarowały Wojsku Polskiemu dwa samochody”.

8 maja 1941 roku – „Druhowi Grabowskiemu powierzono utworzenie Polskiej Orkiestry Wojskowej” (fot. 20).

18 czerwca 1941 roku – „O godz.23.00 przybyła do Windsor pierwsza większa grupa ochotników z Polski via Syberia, Japonia i Ocean Wielki. Grupa ta, licząca 13 ochotników, powitana została na dworcu przez całą naszą załogę oraz miejscową Polonię”.

30 czerwca 1941 roku – „We współpracy Wojska Polskiego z Polonią miejscową oraz ze Stanów Zjednoczonych, dużą rolę odegrały urządzane co niedzielę w ogrodzie przy Kwaterze Głównej ogniska. Wokół tych ognisk zbierali się żołnierze oraz liczni goście i przy śpiewie chóralnym oraz występach artystycznych w miłym nastroju zacieśniały się więzy przyjaźni między Wojskiem a społeczeństwem wychodźczym”.

20 lipca 1941 roku – „O godz.14.10 przybył z Anglii długo oczekiwany dowódca tworzących się oddziałów Wojska Polskiego w Kanadzie, gen. Bronisław Duch wraz z grupą oficerów i instruktorów. Przybyłych powitali na dworcu C.N.R przedstawiciele Polonii windsorskiej i amerykańskiej, Armii Kanadyjskiej, społeczeństwa kanadyjskiego i amerykańskiego (fot. 21). Wzięli następnie udział w pochodzie przez miasto do pomnika Poległych Żołnierzy, gdzie gen. Duch złożył wieniec. W godzinach wieczornych odbył się wspólny obiad żołnierski z licznymi gośćmi”.

31 lipca 1941 roku – „Stan załogi wynosił 185 szeregowych”.

6 sierpnia 1941 roku – „Odjazd pierwszego transportu szeregowych do Obozu Szkoleniowego im. T. Kościuszki w Owen Sound... Od tego czasu regularnie co tydzień, a czasami dwa razy w tygodniu, mają odjeżdżać transporty”.

9 sierpnia 1941 roku – „Na placu przed koszarami wyświetlony został film p.t. „Z dymem pożarów”.

15 sierpnia 1941 roku – „Święto Żołnierza Polskiego odbyło się przy bardzo licznych gościach, którzy zjechali z całej Kanady i Stanów Zjednoczonych w liczbie około 3 tysięcy. Uroczystości rozpoczęły się audycją żołnierską, nadaną przez radiostację windsorską. Dnia 16 sierpnia odbyła się

w Jackson Park uroczystość złożenia hołdu żołnierzom w walkach o niepodległość”.

17 sierpnia 1941 roku – „Odbyło się otwarcie świetlicy im. Ignacego J. Paderewskiego w koszarach Kompanii Kadrowej, ufundowanej przez Koło Pań Pomocy Żołnierzom”.

11 września 1941 roku – „Polonia z Detroit podarowała wyposażenie do kuchni żołnierskiej. Kapitan dr Aleksander Rytel przyjął ambulans, podarowany przez Polonię USA”.

5 października 1941 roku – „Część szeregowych Kompanii Kadrowej wyjechała do Nowego Yorku i wzięła udział w uroczystościach ku czci Kazimierza Pułaskiego, podczas których po raz pierwszy na ulicach Nowego Yorku defilował mały oddział Wojska Polskiego”.

12 października 1941 roku – „Debiut Orkiestry Wojskowej miał miejsce w sali parafialnej kościoła Św. Trójcy, z okazji 25-lecia parafii”.

13 października 1941 roku – „Związek Polaków z Oshawa i Zjednoczenie Polskie Rzymsko-Katolickie w stanie Michigan, przekazało jednostce samochody ciężarowe”.

30 października 1941 roku – „Drużyna piłki nożnej Kompanii Kadrowej osiągnęła sukces. W trzech meczach zdobyła trzy zwycięstwa: nad marynarzami kanadyjskimi 7:0 oraz „Essex Scottish” 6:2 i 4:0”.

11 listopada 1941 roku – „Dzień Święta Niepodległości uczczony był akademią w Domu Ludowym z udziałem orkiestry wojskowej i artystów polskich z Detroit i Toledo”.

27 listopada 1941 roku – „Zorganizowane zostały kursy języka angielskiego i polskiego dla szeregowych Kompanii”.

1 grudnia 1941 roku – „Dzięki pomocy p. Strassburgerowej, przewodniczącej Komitetu Pań z Windsor, zorganizowana została biblioteka przy świetlicy Kompanii Kadrowej”.

24 grudnia 1941 roku – „Pierwsza wigilia w Kanadzie odbyła się przy licznych gościach z Kanady i Stanów Zjednoczonych. Do zebranych przemówił gen. Duch oraz ks. Bombas, potem nastąpiło tradycyjne łamanie się opłatkiem. Po wigilii większość żołnierzy została zaproszona do domów prywatnych obywateli windsorskich, którzy starali się umilić im świąteczne chwile”.

1 stycznia 1942 roku – „Nowy Rok przywitała większość szeregowych na zabawie w Domu Polskim i w Domu Weteranów, w których co sobotę odbywają się zabawy towarzyskie z licznym udziałem szeregowych Kompanii Kadrowej”.

13 stycznia 1942 roku – „Żołnierze Kompanii Kadrowej byli z wycieczką w zakładach samochodowych „Chryslera” – dział montażu samochodów”.

2 marca 1942 roku – „Polonia z Leamington przekazała Kompanii maszynę do pisania”.

14 marca 1942 roku – „Wieczorem w koszarach wybitny współczesny poeta polski Kazimierz Wierzyński wygłosił odczyt na temat Kampanii Wrześniowej w Polsce”.

Newark, New York, Philadelphia, Pittsburg, Scranton, Syracuse, Toledo, and Wilkes-Barre. In Canada, a twin organization called "Information-Recruitment Centres" was opened. Three of them were located in Montréal, two in Toronto, and one each in Hamilton, Kirkland Lake, Oshawa, St. Catherine's and Windsor.

In the Chronicle of the Recruitment Centre, which is preserved in its entirety to this day, the first entry is shown under the date 23 March 1941. In it, we read: "Still a few days before summoning to life the recruitment station in Windsor, the first volunteers, Jan Trzciński and Stanisław Domora, presented themselves. They both came from the United States."

20. Orkiestra Wojska Polskiego przed Domem Polskim, 1941 r.

*Military Orchestra
in front of Dom Polski Hall, 1941.*

On 14 April 1941- "Volunteer number 3 was accepted – Chłędowski Edward. Not so numerous at this time the handful of volunteers is provisioned in the Canadian quarters at St. Luke Road, where they are staying to the end of the reconstruction of both buildings, intended for the Polish Army."

The entries in this Chronicle present in a detailed manner the operation of the recruitment detachment, as well as the cooperation of the soldiers and the citizens of Windsor, and in particular with the Polish ethnic group. The Chronicle was written in succession by the Commanders of the Cadre Company, Captain Władysław Smrokowski and Captain Marian Lisowski. Here are some extracts from the chronicle:

20 April 1941 – "Group 10 of Polish Alliance of Canada in Brantford, delivered a truck for the Polish Armed Forces."

30 April 1941 – "After completion of the repairs to the Old East City Hall building, the first volunteers were brought from their Canadian quarters to the recruitment station. The number of the staff has increased: 2 officers, 17 privates."

3 May 1941 – "The first appearance of the Polish Army in Windsor took place on the anniversary of the May Constitution. On this day the Mayor of Windsor handed over the keys to the buildings, allocated to the Polish Army Polonia from Windsor and Chicago offered the Polish Army two cars."

8 May 1941 – "Comrade Grabowski was charged with forming the Polish Army Orchestra." (Photograph 20).

18 June 1941 – "At 23:00, the first larger group of volunteers from Poland came to Windsor via Siberia, Japan and the Pacific Ocean. The group, consisting of 13 volunteers, was greeted at the railway station by all of our unit and the local Polonia."

30 June 1941 – "Camp fires, organized each Sunday in the garden of the Headquarters, played a major role in the relations between the Polish Army and the local Polonia, as well as that from the United States. Around these camp fires, the soldiers and numerous guests gathered and the ties of friendship between the Army and the immigrant community grew stronger, with choral songs and artistic performances in a pleasant atmosphere."

20 July 1941 – "At 14:10, the long awaited leader of the forming divisions of the Polish Army in Canada, General Bronisław Duch, came from England with a group of officers and instructors. Representatives of the Windsor and American Polonias, the Canadian Army, and the Canadian and American community greeted the arrivals at the C.N.R. railway station (Photograph 21). They next took part in a procession through the city to the Monument to Fallen Soldiers, where General Duch laid a wreath. In the evening, there was a dinner for the soldiers and numerous guests."

31 July 1941 – "The complement of the unit reached 185 enlisted men."

6 August 1941 – "The departure of the first transport of enlisted men to the T. Kościuszko Training Camp in Owen Sound ...From this time, regularly each week and sometimes twice a week, the transports are to leave."

9 August 1941 – "A film, titled *In the Smoke of the Fires*, was shown in the square in front of the quarters."

15 August 1941 – "The Day of the Polish Soldier took place with the strong participation of guests, who came from all over Canada and the United States and amounted to about 3,000. The celebrations began with a performance by the soldiers, broadcast by a Windsor radio station. On 16 August, the

ceremony of paying tribute to soldiers in the battles for independence took place in Jackson Park."

17 August 1941 – "There was the opening of the Ignacy J. Paderewski Common Room in the quarters of the Cadre Company, funded by the Women's Group for Aid to Soldiers."

11 September 1941 – "Polonia in Detroit made a present of equipment for a soldier's kitchen. Capitan Dr. Aleksander Rytel received an ambulance, presented by Polonia USA."

5 October 1941 – "Some of the privates of the Cadre Company traveled to New York and took part in the celebrations in honour of Kazimierz Pułaski, during which for the first time a small division of the Polish Army paraded on the streets of New York."

12 October 1941 – "The debut of the Army Orchestra took place in the Parish Hall of the Holy Trinity Church, on the occasion of the 25th Anniversary of the Parish."

13 October 1941 – "The Polish Alliance of Canada from Oshawa and the Roman Catholic Federation in the State of Michigan presented trucks to the detachment."

30 October 1941 – "The soccer team of the Cadre Company achieved a success. In three matches, it had three wins: against the Canadian Navy 7 – 0 and against the "Essex Scottish" 6 – 2 and 4 – 0."

11 November 1941 – "Independence Day was celebrated with a meeting in the People's Hall, with the participation of the Army Orchestra and Polish artists from Detroit and Toledo."

27 November 1941 – "Courses in the English and Polish languages were organized for the privates of the Company."

1 December 1941 – "Thanks to the help of Ms. Strassburgerowa, Chairwoman of the Women's Committee of Windsor, a library was organized in the Common Room of the Cadre Company."

24 December 1941 – "The first Christmas Eve in Canada took place with the abundant participation of guests from Canada and the United States. General Duch and Father Bombas spoke to those assembled; afterwards there was the traditional breaking of the wafer. After the Christmas Eve celebration, most of the soldiers were invited to the private homes of Windsor citizens, who made efforts to provide a pleasant festive occasion."

1 January 1942 – "Most of the privates greeted the New Year at a dance in the Dom Polski Hall and the Veterans' Hall, in which parties took place every Saturday, with the strong participation of the privates of the Cadre Company."

13 January 1942 – "The soldiers of the Cadre Company were on an excursion at the car plants of "Chrysler" – the Division of Car Assembly."

2 March 1942 – "The Polonia in Leamington gave the Company a typewriter."

21. Młodzież reprezentująca polską grupę etniczną wita gen. B. Duchą, lipiec 1941

Young people from Polish ethnic group greet General B. Duch, July 1941.

30 marca 1942 roku – „Rekolekcje w miejscowym kościele odbyły się z udziałem wszystkich oficerów i szeregowych Kompanii. Naukę prowadził ks. dziekan Bombas”.

15 kwietnia 1942 roku – „Zgodnie z rozkazem Dowódcy Wojska Polskiego, kpt. Władysław Smrokowski zdaje dowództwo Kompanii Kadrowej w ręce kpt. Mariana Lisowskiego. Z dniem dzisiejszym Kompania Kadrowa została przemianowana na Stację Zborną”.

29 kwietnia 1942 roku – „Dziś wyjechała pierwsza grupa ochotników polskich z Windsor do Wielkiej Brytanii (fot. 23). Wszystkie poprzednie transporty odchodziły z Owen Sound. Grupa ta wyjechała wraz z poprzednim dowódcą, kpt. W. Smrokovskim. Na dworcu kolejowym żegnali wyjeżdżających wszyscy pozostali w Windsor żołnierze z gen. Duchem na czele, oraz licznie zebrana publiczność polska i kanadyjska.

3 maja 1942 roku – „Obchód rocznicy Konstytucji 3-go Maja rozpoczął się o godz. 9.30 uroczystym nabożeństwem w polskim kościele. O godz. 15.00 odbyła się uroczysta akademicka w sali Domu Polskiego”.

14 maja 1942 roku – „Przed budynkiem szefostwa Polskiej Misji Wojskowej odbyła się uroczystość z okazji amerykańskiego święta „Flag Day”. Na uroczystość przybyli: Konsul USA, mayor miasta, oficerowie kanadyjscy, przedstawiciele Polonii i liczna publiczność”.

20 maja 1942 roku – „Zlikwidowano Polską Misję Wojskową. Jej agendy przejął Szef Misji Lotniczej płk Stefan Sznuć”.

5 wrzesień 1942 roku – „Z chwilą likwidacji obozu w Owen Sound, stacjonujący tam szeregowi przybyli do Stacji Zbornej, która od tej chwili stanowi jedyny oddział Wojska Polskiego w Kanadzie”.

17 października 1942 roku – „Jugosłowiańska Misja Wojskowa, złożona z kilku oficerów, zwiedziła koszarę Stacji Zbornej, w których w związku z organizowaniem wojsk jugosłowiańskich w Windsor, mają zamieszkać wraz z żołnierzami polskimi”.

27 grudnia 1942 roku – „Z końcem roku stwierdzić należy, że życie w Stacji Zbornej uległo znacznemu zahamowaniu. Dopływ ochotników, z chwilą wybuchu wojny pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Japonią, zmalał do minimum. Z Windsor wyjechało parę transportów do Anglii oraz do szkół lotniczych w Kanadzie. Na miejscu pozostali jedynie funkcyjni. W wypełnionych dawniej koszarach pozostało niewielu szeregowych. Zaniechano więc ćwiczeń”.

Stacja Zborna w Windsor została zamknięta 6 marca 1943 roku. Na miejscu pozostała grupa podoficerów i szeregowych celem przeprowadzenia likwidacji, oraz oddział Pomocniczej Służby Kobiet, który jesienią 1943 roku odpłynął do Wielkiej Brytanii. Ostateczna likwidacja nastąpiła 20 maja 1944 roku, kiedy do Ottawy odjechało z Windsor ostatnich ośmiu żołnierzy.

W ośrodku rekrutacyjnym w Windsor, zarejestrowano łącznie 1250 rekrutów. Część z nich została odrzucona, część nie mogła lub nie chciała opuścić Ameryki. Między grudniem 1941 i listopadem 1942 roku, po wstępnym przeszkoleniu, w siedmiu transportach wysłano do Wielkiej Brytanii

903 ochotników, w tym 30 ochotniczek oraz 40 instruktorów Wojska Polskiego. Łącznie ze Stanów Zjednoczonych zgłosiło się 550 ochotników, z Kanady 250, z Ameryki Łacińskiej 150, z Polski 50 (do Kanady dotarli oni z Hiszpanii, a nawet z Rosji przez Japonię). Spośród polskiej grupy etnicznej z Windsor jako ochotnicy zgłosili się Franciszek Bielecki, Władysław Wójcik, Jan Wilk, Józef Cichoń, Józef Pokrywa, Robert Piec, Edward Goldberg, Jan Sala, Maria Zawisza, Władysława Brańka, Genowefa Łatwińska, Maciej Kusiak, Romuald Mleczo, Edward Dusik, Zdzisław Osuch. Obecnie w Windsor mieszka jeszcze kilku weteranów Polskich Sił Zbrojnych. Są to następujące osoby: Franciszek Bielecki, Edward Goldberg, Robert Piec, Jan Sala.

Odtworzenie dalszych losów całej tej grupy żołnierzy nie jest możliwe ze względu na rozproszenie źródeł oraz fakt, iż część osób, które w Kanadzie przyjęto do Wojska Polskiego, w Europie przeszła do armii amerykańskiej i kanadyjskiej. Po likwidacji Polskiej Misji Wojskowej w Kanadzie rekrutacja do Wojska Polskiego nie została wstrzymana. Kontynuowała ją pozostawiona w Windsor Stacja Zborna. Według niektórych źródeł przyjęła ona i wysłała do Wielkiej Brytanii 323 dalszych kandydatów na żołnierzy.

Na łamach ostatniego numeru tygodnika *Odsiecz*, gen. B. Duch żegnał się z Polonią kanadyjską słowami: „Czynnikiem decydującym, który wpłynął na taką reorganizację stało się wejście Stanów Zjednoczonych do wojny i połączony z tym proces mobilizacji wszystkich sił i rezerwy na rzecz wysiłku wojennego Stanów Zjednoczonych... Żegnając się z Polonią Amerykańską, chcę podkreślić, że wspomnienia z pobytu naszego na zachodniej półkuli wryły się głęboko w nasze umysły i serca. Wiem dziś jeszcze lepiej, aniżeli to wiedziałem przed przybyciem do Ameryki, że po tej stronie Oceanu biją miliony serc polskich, szczerych i gorących. Wiem i wierzę w to głęboko, że Polonia Amerykańska pozostanie na zawsze wielką rezerwą naszego dumnego i szlachetnego Narodu”.

Redakcja tygodnika *Odsiecz*, wyraża słowa podziękowania dla społeczności polskiej i kanadyjskiej: „Okres naszej pracy dla wspólnego celu – dla Polski, nie skończył się. Wierzmy w to głęboko, że myśli i świadectwa prawdy, które czytaliście i widzieliście na kartach „Odsieczy”, dały Wam do ręki broń nową do walki z kłamstwem wrogów waszej wielkiej Matki – Polski. Wy, tu w Ameryce pozostaniecie na zawsze szermierzami ideałów Polski Walczącej – dumni synami Wielkiego Narodu. My zabierzemy z sobą do dalszej walki tę nową broń, w którą Wyście nas wyposażyli – przekonanie i świadectwa Waszej gotowości do pracy dla Polski”.

Żołnierze stacjonujący w Windsor i Owen Sound, w artykule „Pożegnanie z Kanadą” dołączyli słowa wdzięczności: „Dziś, po trzech kwartałach odjeżdżamy z Kanady jako jej

14 March 1942 – "In the evening, in the quarters, the famous Polish modern poet, Kazimierz Wierzyński, made a presentation on the September Campaign in Poland."

30 March 1942 – "Preparatory Easter services were held in the local church, with the participation of all officers and privates of the Company. The Reverend Deacon Bombas gave the sermon."

15 April 1942 – "In accordance with the order of the Commander of the Polish Army, Captain Władysław Smrokowski handed over command of the Cadre Company to Captain Marian Lisowski. From today, it is renamed the Rallying Station."

29 April 1942 – "Today the first group of Polish volunteers from Windsor traveled to Great Britain (Photograph 23). All of the previous transports left from Owen Sound. The group left together with the former Commander, Captain W. Smrokowski. At the railway station, all of those soldiers remaining in Windsor, with General Duch at their head, as well as many people from the Polish and Canadian public, bade farewell to those leaving."

3 May 1942 – "The celebration of the Anniversary of the Constitution of 3rd of May took place at 9:30, with a celebratory mass in the Polish Church. At 15:00, there was a solemn meeting in the Polish Hall."

14 May 1942 – "At the building of the Polish Army Mission leadership, there was a celebration on the occasion of the American holiday "Flag Day". The Consul for the USA, the Mayor of the City, Canadian officers, representatives of Polonia, and numerous members of the public came to the celebration."

20 May 1942 – "The Polish Army Mission was dissolved. The Chief of the Air

Force Mission, Colonel Stefan Sznuk, took over its agenda."

5 September 1942 – "From the time of the liquidation of the camp at Owen Sound, the privates stationed there came to the Rallying Station, which from that time is the only detachment of the Polish Army in Canada."

17 October 1942 – "The Yugoslavian Army Mission, composed of several officers, toured the quarters of the Rallying Station, in which they have to live together with the Polish soldiers, in connection with the organization of the Yugoslavian armies in Windsor."

27 December 1942 – "Towards the end of the year, one has to conclude that life in the Rallying Station is slowed down considerably. The flow of volunteers slowed to a minimum from the time of the outbreak of war between the United States and Japan. A couple of transports from Windsor traveled to England and to the Air Force schools in Canada. Only the staff remained here. Not many privates are left in the once filled quarters. Therefore, the training was relinquished."

The Rallying Station in Windsor was closed on 6 March 1943. In its place, there remained a group of non-commissioned officers and privates to arrange the liquidation, as well as a detachment of the Women's Auxiliary Service, which in the autumn of 1943 sailed to Great Britain. The final liquidation took place on 20 May 1944, when the last eight soldiers traveled from Windsor to Ottawa.

In the Recruitment Centre in Windsor, 1,250 recruits were registered. Some of them were rejected, some could not or did not want to leave America. Between December 1941 and November 1942, after the introductory training, 903 volunteers, including 30 female volunteers, as well as 40 instructors of the Polish Army, were sent to Great Britain in seven transports. Altogether 550 volunteered from the United States, 250 from Canada, 150 from Latin America, and 50 from Poland (they reached Canada from Spain, and even from Russia through Japan). From among the Polish ethnic

**Orzełek Polskich Sił Zbrojnych
na Zachodzie.**

*Eagle emblem of Polish
Armed Forces in West.*

group, the following enlisted as volunteers: Franciszek Bielecki, Władysław Wójcik, Jan Wilk, Józef Cichoń, Józef Pokrywa, Robert Piec, Edward Goldberg, Jan Sala, Maria Zawisza, Władysława Brańka, Genowefa Łatwińska, Maciej Kusiak, Romuald Mleczko, Edward Dusik and Zdzisław Osuch. At the present time, a few veterans of the Polish Armed Forces still live in Windsor. They are: Franciszek Bielecki, Edward Goldberg, Robert Piec and Jan Sala.

The portrayal of the subsequent fates of the entire group of soldiers is not possible, because of the dispersal of sources of information and the fact that a part of the people, accepted into the Polish Army, went into the American and Canadian Armies in Europe. After the liquidation of the Polish Military Mission in Canada, recruitment into the Polish Army was not halted. The Rallying Station remaining in Windsor continued recruiting. According to some sources, it accepted and sent to Great Britain 323 more candidates to be soldiers.

In the columns of the last issue of the weekly *Relief Force*, General B. Duch said farewell to the Canadian Polonia with these words: "The entry of the United States into the war and, connected to this the process of mobilization of all forces and reserves with regard to the war effort of the United States, were the deciding factor, which influenced such a reorganization... In saying farewell to the American Polonia, I want to emphasize that the memories of our stay in the western hemisphere are deeply engraved in our mind and heart. I know today, even better than I knew before I came to America, that on this side of the Ocean millions of Polish hearts are beating, sincere and warm. I know and I deeply believe in it, that the American Polonia remains for all time a huge reserve of our proud and noble People."

The editors of the weekly *Relief Force*, express words of thanks to Polish and Can-

22. Żołnierze Polskich Sił Zbrojnych przed budynkiem Henkel House, 1942 r.

*Soldiers of Polish Armed Forces in front
of Henkel House, 1942.*

23. Polscy marynarze odjeżdżają z Windsor, 1942 r.

Polish sailors leave Windsor, 1942.

szczerzy, gorący i naprawdę oddani przyjaciele. Zastaliśmy tu bowiem nie tylko piękno przyrody i olbrzymi dorobek cywilizacyjno-techniczny, ale także – i to przede wszystkim – otwarte serca i wyciągnięte ku nam dłonie. Nie mówimy jedynie o Polonii kanadyjskiej. Polonia ta dokonała wielu wysiłków by nam życie ułatwić i by stworzyć wokół nas atmosferę domu rodzinnego. Mówimy również o społeczeństwie kanadyjskim w ścisłym tego słowa znaczeniu. Począwszy od naczelnych władz państwowych, a skończywszy na tzw. szarym człowieku z ulicy. Wszyscy w Kanadzie mieli dla nas pogodny uśmiech i nieprzebrane zapasy ludzkiej, uczciwej przyjaźni”.

Wojsko Polskie w Windsor podniosło prestiż Polonii w oczach miejscowej ludności. Mieszkańcy miasta, przed otwarciem jednostki, krytycznie odnosili się do faktu

założenia w mieście Ośrodka Rekrutacyjnego do Polskich Sił Zbrojnych. Obawiali się wzrostu przestępczości i napływu obcych ludzi. Po kilku miesiącach z entuzjazmem odnosili się do wszelkich poczynąń Ośrodka Rekrutacyjnego. Przemarsze przez miasto oddziałów Wojska Polskiego z orkiestrą, zwłaszcza na nabożeństwa do kościoła Św. Trójcy, były oklaskiwane przez zgromadzoną na chodnikach ludność. Ogniska przed budynkiem dowództwa, cieszyły się ogromną popularnością nie tylko polskiej grupy etnicznej z Windsor i Detroit, ale także mieszkańców miasta. Śpiewano przy nich najbardziej popularne pieśni polskie. Koncerty polskich kompozytorów, odczyty i inne kulturalne przedsięwzięcia, przekonały mieszkańców miasta, że Polacy to nie naród zdolny tylko do ciężkiej pracy fizycznej, ale naród posiadający bogatą historię i kulturę. Lokalna gazeta *The Windsor*

24. Defilada Wojska Polskiego w Windsor.

March past of Polish Army in Windsor.

Star, często zamieszczała artykuły związane z ważniejszymi wydarzeniami z życia Jednostki Rekrutacyjnej.

Liczba ochotników, którą zarejestrowano w polskich obozach wojskowych w Kanadzie, była stosunkowo niewielka. Nie zaciągnęła się nawet większość tych, którzy wcześniej dokonywali rejestracji w konsulatach. Przystąpienie USA do wojny oraz działania na rzecz stworzenia Armii Polskiej w Związku Radzieckim przyczyniły się do zmiany strategii władz polskich. W marcu 1942 roku gen. Sikorski, podczas swej kolejnej wizyty w Ameryce, podjął decyzję o likwidacji Polskiej Misji Wojskowej w Kanadzie.

Brak rekrutów ze środowiska polonijnego w USA tłumaczono z jednej strony asymilacją młodego pokolenia, a z drugiej trudnościami stwarzanymi przez władze amerykańskie, które początkowo starały się o utrzymanie neutralności, a po przystąpieniu do wojny zabiegały o ochotników do własnej armii. Nie bez znaczenia była też pamięć o rozczarowaniach, jakie 20 lat wcześniej spotkały żołnierzy gen. Hallera. Podobne czynniki dotyczyły także Kanady. Początkowo władze kanadyjskie nie zezwalały na pobór osób polskiego pochodzenia urodzonych w Kanadzie ani tych, którzy posiadali brytyjski „domicyl”. Status ten można było nabyć po 5 latach pobytu w Kanadzie i wielu przybyszów z Polski posiadało go, gdyż ułatwiał zakup ziemi, otrzymanie pracy czy wyjazd do USA. Sytuacja nie uległa zmianie, nawet gdy od grudnia 1942 roku Kanadyjczycy stworzyli rekrutom możliwość wyboru pomiędzy wstąpieniem do armii kanadyjskiej a służbą w armii narodowej. Obiecywano jeszcze, dość enigmatycznie, pierwszeństwo w przydziale ziemi i otrzymaniu zatrudnienia, a także prawo do ulg kredytowych, podatkowych oraz do renty w wyzwolonej Polsce. Wszystko to razem nie stanowiło dla Polonii kanadyjskiej zbyt silnego magnesu.

Po zamknięciu polskich obozów rekrutacyjnych na terenie Kanady władze polskie oceniły, że brak rekrutów był wynikiem rozbicia Polonii oraz błędów popełnionych wobec tego środowiska przez rządy sanacyjne. Rząd polski działający na emigracji nie miał właściwego rozeznania sytuacji, a jego przedstawiciele nie rozumieli procesów zachodzących w społeczności polonijnej.

adian society: *"The period of our work for a common purpose – for Poland, has not ended. We deeply believe in this, that the thoughts and testimonials of the truth, which you read and saw in the pages of "Relief Force", gave into your hands a new weapon in the fight against the lies of the enemy of your great Mother – Poland. You here in America will always remain advocates of Fighting Poland – proud sons of a Great Nation. We are taking with us to the continuing fight this new weapon, which you supplied to us – the conviction and testimonials of your readiness to work for Poland."*

The soldiers, stationed in Windsor and Owen Sound, in the article "Farewell to Canada" added their words of gratitude: *"Today, after three terms, we are leaving Canada as her sincere, warm and truly committed friends. For we found here not only the beauty of nature and an enormous achievement of civilization and technology,*

that the detachment of the Polish Armed Forces was established in the city. They feared an increase in criminality and an influx of foreigners. After several months, they referred with enthusiasm to every action of the Recruitment Centre. Marches through the city by detachments of the Polish Army with its orchestra, especially to services at the Holy Trinity Church, were applauded by people, gathered along the sidewalks. The campfires in front of the headquarters enjoyed huge popularity, not only with the Polish ethnic group from Windsor and Detroit, but also with the inhabitants of the city. The most popular Polish songs were sung at them. Concerts of music by Polish composers, lectures, and other cultural undertakings convinced the inhabitants of the city that Poles are a nation, capable of not only hard, physical labour, but a nation displaying a rich history and culture. The local newspaper, *The*

solicited volunteers for its own army. As well, not without significance was the memory of the disappointments, encountered by the soldiers of General Haller, some twenty years earlier. Similar factors also related to Canada. Initially the Canadian Government did not allow the conscription of individuals of Polish origin born in Canada, nor of those who possessed British "domicile". It was possible to gain this status after a stay of 5 years in Canada and many of those coming from Poland had it, since it facilitated the purchase of land, getting work and traveling to the USA. This situation did not change, even when after December 1942 the Canadians gave recruits the possibility of a choice between going into the Canadian Army and service in their national army. They were also promised, somewhat enigmatically, priority placing in the allocation of land and obtaining employment, and also the right to relief in credit and taxes, as well as to a pension in liberated Poland. All of this together did not make the Canadian Polonia too strong a magnet.

After the Polish recruitment camps on Canadian territory were closed, the Polish Authorities concluded that the shortage of recruits was a result of the fragmentation of Polonia, as well as the mistakes committed with respect to that environment by the "Sanacja" governments. The Polish Government-in-Exile did not have a good grasp of the situation and its representatives did not understand the processes operating in Polonia society.

25. Złożenie kwiatów pod pomnikiem poległych żołnierzy

Laying of flowers at monument to fallen soldiers.

but also – and this above all, open hearts and hands, extended towards us. We do not speak only of Canadian Polonia. This Polonia has made great efforts to make life easier for us and create around us the atmosphere of the family home. We are also talking about Canadian society in the strict meaning of the word. Beginning with the foremost, national leaders and ending with the everyday man in the street. Everyone in Canada had a cheerful smile and boundless supplies of human, honest friendship."

The Polish Army in Windsor raised the standing of Polonia in the eyes of the local population. The inhabitants of the city, before the opening of the Recruitment Centre, took a critical approach to the fact

Windsor Star frequently featured articles, connected to the more important events in the life of the Recruitment Centre.

The number of volunteers, registered in the Polish Army camps in Canada, was relatively small. It did not reach equal the numbers of those, who previously had completed their registration at the consulates. The entry of the USA into the war, as well as activities related to the creation of the Polish Army in the Soviet Union, brought about a change in strategy on the part of the Polish leaders. In March 1942, General Sikorski, during one of his periodic visits to America, made the decision to close down the Polish Army Mission in Canada.

The scarcity of recruits from the Polonia environment of the USA can be explained on the one hand by assimilation of the younger generation and on the other by difficulties created by the American Authorities, which initially tried to maintain neutrality and after entering the war

Polska Parafia jako centrum życia duchowego i świeckiego

Historia parafii Św. Trójcy

Przybycie Polaków do Windsor było ściśle związane z polskim osadnictwem w Detroit, gdzie około 1850 roku zaczęli napływać polscy imigranci. Pierwsza rodzina polska przyjechała do Windsor w 1908 roku. Liczniejszy napływ Polaków nastąpił po 1914 roku, kiedy zaczęły powstawać w Windsor fabryki samochodowe. W 1915 roku mieszkało w mieście około 300 Polaków. Pochodzili oni głównie z zaboru austriackiego i rosyjskiego.

Pierwsza grupa Polaków nie posiadała polskiego księdza. W latach 1915-1916 opiekę duszpasterską nad Polakami objął ks. Raphael Hubert Dignan, pełniący obowiązki wikarego w angielskiej parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Głosił on kazania w języku angielskim, niezrozumiałym dla wielu nowych imigrantów. Osoby które opanowały podstawy języka, tłumaczyły treść kazań i ogłoszenia księdza-opiekuna na język polski. Do nich należeli Władysław Kwapisz, Franciszek Wandor oraz Andrzej Jakubiak.

1. Ks. Jan Andrzejewski, pierwszy proboszcz parafii z parafianami, 1918 r.

Father Jan Andrzejewski, first Parish Priest, with parishioners, 1918.

W październiku 1916 roku przyjechał do parafii Niepokalanego Poczęcia w Windsor ks. biskup M.F. Fallon z London, Ontario. Do sakramentu bierzmowania zgłosiło się wówczas 50 polskich rodzin i 100 pojedynczych osób. Trudności w porozumiewaniu się księdza Dignana z polskimi imigrantami wpłynęły na decyzję biskupa o przydzielenie księdza Polaka.

Duszpasterstwo w języku polskim zapoczątkował w październiku 1916 roku ks. Jan Andrzejewski (fot. 1). Urodził się on w Milwaukee, Wisconsin. Przed przyjazdem do diecezji London, pełnił funkcję proboszcza parafii Matki Boskiej Częstochowskiej w New Castle w Pensylwanii. 2 października odprawił pierwsze nabożeństwo, jeszcze w suterrenach kościoła Niepokalanego Poczęcia. Gdy do sakramentu bierzmowania przystąpiła tak znaczna grupa Polaków, ks. biskup M.F. Fallon zdecydował o założeniu samodzielnej polskiej parafii i mianował ks. Andrzejewskiego organizatorem i proboszczem parafii polskiej.

W tym samym roku wybuchł pożar w kościele Niepokalanego Poczęcia i młoda, jeszcze bez budynku parafia, musiała szukać tymczasowego schronienia w kościele Św. Anny w Walkerville. Powstała wówczas myśl wybudowania własnego kościoła. Wybrano komitet budowy kościoła, do którego weszli: Michał Winiarz, Ignacy Leśkiewicz, Michał Grycan, Franciszek Wandor,

Antoni Kwapisz, Bazyli Jaworski, Andrzej Jakubiak, Józef Seń, Franciszek Pastuszek. Uchwalono również specjalne opodatkowanie się na cele budowy, w wysokości jednego dolara miesięcznie.

Dzięki staraniom księdza Andrzejewskiego niejaki pan Walter Boug, protestant, darował pod budowę kościoła plac, przy skrzyżowaniu ulic Langlois i Banwell (dziś Ellis). Do darowizny dołączył jednak warunek – budowa kościoła rozpocząć się winna do 1 czerwca 1918 roku i zostać zakończona w ciągu roku. W przypadku nie spełnienia postawionego warunku Boug miał cofnąć darowiznę.

Parafianie aktywnie włączyli się więc w budowę swojej świątyni, wykonując większość prac własnymi rękami. Wkład własnej pracy był konieczny, gdyż przystąpiono do budowy jedynie z dwoma tysiącami dolarów. Miejsce, na którym wznosi się dziś kościół to centrum miasta. W owym czasie było to szczere pole, z dala od ówczesnych granic miasta (fot. 2-5).

27 października 1917 roku ks. biskup Fallon dokonał uroczystego poświęcenia kamienia węgielnego. Widząc wielką gorliwość parafian, udzielił również 18 tysięcznej pożyczki na budowę kościoła. W ciągu pięciu miesięcy stanął polski kościół w Windsor. Na Wielkanoc 1918 roku odprawiono w nim pierwsze nabożeństwo. Poświęcenie kościoła przez ks. biskupa

The Polish Parish as a Centre of Spiritual and Secular Life

The history of the Holy Trinity Parish

The arrival of Poles in Windsor was closely connected to the Polish settlement of Detroit, where Polish immigrants began to stream in, around 1850. The first Polish family came to Windsor in 1908. A larger influx of Poles occurred after 1914, when the car factories began to appear in Windsor. In 1915, about 300 Poles lived in the city. They came mainly from the Austrian and Russian annexed territories.

The first group of Poles did not include a Polish priest. In 1915-1916, the spiritual needs of Poles received attention from Father Raphael Hubert Dignan, who had the responsibilities of Vicar in the English Parish of the Immaculate Conception of the Most Holy Virgin Mary. He delivered his sermons in English, which was not understood by most of the new immigrants. Individuals, who had mastered the basics of the language, interpreted the content of the sermons and announcements of their priest-guardian into the Polish language. Among them were Władysław Kwapisz, Franciszek Wandor and Andrzej Jakubiak.

In October 1916, Bishop M.F. Fallon came to the Parish of the Immaculate Conception in Windsor from London, Ontario. At that time, about 50 Polish families and 100 separate individuals presented themselves for the sacrament of confirmation. The difficulties of communication of Father Dignan with the Polish immigrants influenced the decision of the bishop to assign a priest, who was a Pole.

Father Jan Andrzejewski (Photograph 1) began ministry in the Polish language in October 1916. He was born in Milwaukee, Wisconsin. Before coming to the London Diocese, he had fulfilled the functions of Parish Priest in the Parish of the Mother of God of Częstochowa, in New Castle, Pennsylvania. On 2 October, he conducted the first service, still in the basement of the Church of the Immaculate Conception. When a significant group of Poles had taken the sacrament of confirmation, Bishop M.F. Fallon decided on the creation of an independent Polish parish and named Father Andrzejewski as organizer and Parish Priest of the Polish Parish.

The same year, there was a fire in the Church of the Immaculate Conception and the young parish, still without any building, had to look for temporary shelter in St. Anne's Church, in Walkerville. At that time, a thought arose about building their own church. A Church Construction Committee

was appointed and it comprised: Michał Winiarz, Ignacy Leśkiewicz, Michał Grycan, Franciszek Wandor, Antoni Kwapisz, Bazyli Jaworski, Andrzej Jakubiak, Józef Seń and Franciszek Pastuszek. It was resolved also that there would be a special tax of one dollar a month, for the purpose of construction.

Thanks to the efforts of Father Andrzejewski, a certain Mr. Walter Boug, a Protestant, donated a parcel of land for construction of the church, at the intersection of Langlois and Barnwell (today Ellis). However, he added to the gift one condition – construction of the church should begin

Virgin Mary had offered an organ to the church in 1918. The Holy Trinity Church arose as the fifth in Windsor and also as the fifth Polish church in Canada. It was also the first Polish church in the London Diocese (Photograph 6).

At the start, the parish comprised 700 parishioners, of which 200 belonged to other nationalities, mainly French and English. The parishioners began to group together in different organizations, affiliated with the church. The first was the Society of Brotherly Assistance in the Name of the Holy Trinity. Its main purpose was to bring help to those, who found themselves in dif-

2. Prace przy budowie kościoła, 1917 r.

Work on construction of church, 1917.

no later than 1 June 1918 and be finished in one year. In the event of the condition not being met, Boug would withdraw the gift.

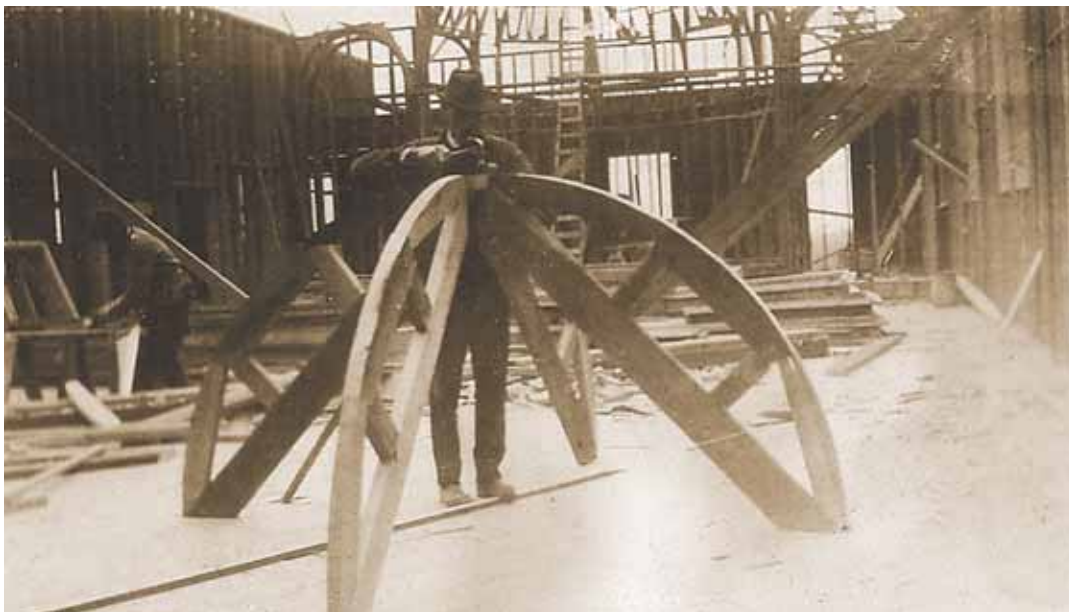
The parishioners actively joined together for the construction of their church, carrying out most of the work with their own hands. This contribution of their own labour was essential, because the building was started with only two thousand dollars. The place, on which the church today rises up, is the centre of the city. In past times, this was an open field, far from the city limits (Photographs 2-5).

On 27 October 1917, Bishop Fallon carried out the celebratory blessing of the corner stone. Seeing the great eagerness of the parishioners, he also made available a loan of \$18,000 for the construction of the church. Within five months, a Polish church was standing in Windsor. During Easter 1918, the first service was conducted in it. The blessing of the church by Bishop Fallon took place in 1919. The Parish of the Immaculate Conception of the Most Holy

3. Powstający kościół parafialny, 1917 r.

Parish church under construction, 1917.

4. Prace przy budowie kościoła, 1917 r.

Work on construction of church, 1917.

Fallona, odbyło się w 1919 roku. Organy do świątyni ofiarowała parafia Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w 1918 roku. Kościół Św. Trójcy powstał jako piąty w Windsor i również jako piąty ze wszystkich kościołów polskich w Kanadzie. Był to także pierwszy polski kościół w diecezji London (fot. 6).

Początkowo do parafii należało 700 parafian, z których 200 należało do innych narodowości, głównie francuskiej i angielskiej. Parafianie zaczęli zrzeszać się w różnych organizacjach przykościelnych. Jako pierwsze powstało Towarzystwo Bratniej

5. Robotnicy przy budowie kościoła, 1917 r.

Workers at construction of church, 1917.

Pomocy pod wezwaniem Św. Trójcy. Jego głównym celem było niesienie pomocy tym, którzy znaleźli się w trudnej sytuacji życiowej. W 1919 roku powstało Towarzystwo Niewiast Różańcowych, a w 1920 Stowarzyszenie Imienia Jezus. Ponadto zorganizowano Koło Dramatyczne oraz Chór Św. Cecylii (1919), który zgodnie z hasłem „dla chwały Bożej i dobra Polonii” działa do chwili obecnej. Chór śpiewa w każdą niedzielę i święta kościelne i narodowe na Mszy św. o godz. 10.30. Do chóru należy około 25 członków.

Organizatorami i dyrygentami chóru byli: Josephina Dysiewicz (1919-1951); Maria Nieć (1951-59); Irena Szpytman (1960-1963); Elżbieta Zemla (1963-1966); s. Panis Michalczuk (1966-1969); E. Zemla (1969-1971) oraz s. Maris Komorska od 1971 do chwili obecnej.

Dyrygentami byli: Michał Ostrowski, Maria Nieć, ks. Edward Mroczynski, ks. Stanisław Kuczaik, ks. Józef Calik, s. Maris Komorska.

Rodzinie Stanisława i Marii Nieć zawdzięcza chór ciągłość swego trwania.

Katolicka Liga Kobiet (C.W.L.) powstała przy Parafii Św. Trójcy w roku 1932. Jej celem jest duchowy rozwój członkiń i praca społeczna dla parafii i Kanady (fot. 18).

Prezeskami były: Paulina Leśkiewicz, Maria Mikuliszyn, Maria Wojcieszyn, Maria Gurgacz, Maria Wawro, Aleksandra Szpakowska, Paulina Janicka, Maria Piękoś, Józefa Zemla, Józefa Bas, Elsie Blak, Irena Zajac i Berta Onuch. Przewodnicząca wchodzi w skład Rady Parafialnej.

Katolicka Liga uczestniczy w życiu parafii – urządza „Święcone”, „Opłatek”, piknik parafialny i inne uroczystości parafialne.

Wszystkie te organizacje korzystały ze sali parafialnej, która znajdowała się w podziemiach kościoła. Powstające organizacje świeckie oraz polska szkoła miały również swój początek w tej sali.

Ksiądz Jan Andrzejewski zarządzał parafią przez 17 lat. Kłopoty zdrowotne zmusiły go w roku 1933 do przerwania pracy w parafii Św. Trójcy.

W latach 1933-1943 obowiązki proboszcza parafii objął ks. Franciszek Nowak. Przez pewien czas pomagał mu w tej pracy ks. A. Rząsa.

Lata pracy księdza Nowaka przypadły na okres drugiej wojny światowej. W Windsor miała wówczas siedzibę jednostka rekrutacyjna Wojska Polskiego. W każdą niedzielę i święta żołnierze maszerowali w zwartej kolumnie do polskiego kościoła. Poprzedzała ich orkiestra pod batutą chorążego Franciszka Grabowskiego. Orkiestra ta była chlubą wojska i Polonii. Nabożeństwa dla żołnierzy odbywały się w niedzielę i święta o godzinie 10 rano. Mszę odprawiał ks. płk Ludwik Bombas, dziekan i kapelan oddziałów polskich w Kanadzie. W ten sposób, kościół św. Trójcy stał się polskim kościołem garnizonowym w Kanadzie.

W latach 1943-1949 opiekę nad parafią objął ks. Paweł Sargewitz. Choć sam nie był Polakiem, służył z poświęceniem polskiej parafii.

W roku 1949, czwartym proboszczem parafii został ks. dr Ludwik Kociszewski. Przybył on z Anglii, gdzie w okresie drugiej wojny światowej pełnił obowiązki kapelana Armii Polskiej. Po objęciu probostwa przystąpił do renowacji i upiększania kościoła. Powołano komitet, którego celem było wybudowanie domu parafialnego. W ciągu roku, w miejsce starego domku parafialnego, powstała murowana plebania. Po jej ukończeniu ksiądz proboszcz, przy poparciu i ofiarności parafian, przystąpił do prac renowacyjnych wnętrza kościoła. Po siedmiu latach intensywnej pracy księdza i parafian, powstały nowe ołtarze.

Ołtarz główny przedstawia Tróję Przenajświętszą, której poświęcony jest kościół (fot. 7). Ołtarze boczne przedstawiają Najświętsze Serce Pana Jezusa oraz Niepokalanego Poczęcie Najświętszej Maryi Panny. Obok ołtarza Matki Boskiej, umieszczone są figury Św. Józefa i Św. Franciszka

difficult life situations. In 1919, the Society of Women of the Rosary came into being and in 1920, the Association in the Name of Jesus. Furthermore, a Drama Circle was organized, as well as the St. Cecilia Choir (1919), which in accordance with the slogan "in praise of God and for the good of Poland", continues to the present day. The Choir sings every Sunday and on each Church and national festival, at the 10:00 Holy Mass. On average, the Choir has 25 members.

The organizers and conductors of the Choir were: Josephina Dysiewicz (1919); Maria Nieć (1951-1959), Irena Szpytman (1960-1963); Elżbieta Zemla (1963-1966); Sr. Panis Michalczuk (1966-1969); Elżbieta Zemla (1969-1971) and Sr. Maris Komorka, from 1971 to the present day.

The conductors were: Michał Ostrowski, Maria Nieć, Fr. Edward Mroczyński, Fr. Stanisław Kuczaik, Fr. Józef Calik and Sr. Maris Komorska. The Choir is indebted to the family of Stanisław and Maria Nieć for its long-lasting perseverance.

The Catholic Women's League (CWL) originated in the Holy Trinity Parish in 1932. Its objective is the spiritual growth of

its members and social work for the Parish and for Canada (Photograph 18).

The presidents of CWL were: Paulina Leśkiewicz, Maria Mikuliszyn, Maria Wawro, Aleksandra Szpakowska, Paulina Janicka, Maria Pękoś, Józefa Zemla, Józefa Bas, Elsie Blak, Irena Zajac and Berta Onuch. The chair belongs to the Parish Council.

The Catholic League participates in Parish life – it organizes the Easter Food Blessing, the Christmas Wafer-Breaking Dinner, the Parish Picnic and other celebrations of the Parish. All of these organizations benefited from the Parish Hall, which was located in the basement of the church. The newly forming secular organizations and also the Polish School also had their beginnings in that hall.

Father Jan Andrejewski officiated in the parish for 17 years. Health problems forced him in 1933 to discontinue his work in the Holy Trinity Parish.

From 1933 to 1943, Father Franciszek Nowak took on the duties of Parish Priest. For some period of time, Father A. Rząsa assisted him in this work.

The years of service of Father Nowak were in the time of the Second World War. At that time, a recruitment detachment of the Polish Army had a base in Windsor. On each Sunday and for festivals, the soldiers marched in a compact column to the Polish Church. The orchestra went before them, under the baton of Ensign Franciszek Grabowski. The orchestra was the pride of the Army and of Polonia. Services for the soldiers took place on Sundays and church holidays at 10:00 in the morning. The mass was conducted by Rev. Colonel Ludwik Bombas, Deacon and Chaplain of the Polish detachments in Canada. In this way, the Holy Trinity Church became a Polish garrison church in Canada.

In the years 1943-1949, Father Paweł Sargewitz took up the welfare of the Parish. Although he was not a Pole, he served the Polish Parish with devotion.

6. Parafianie przy nowo wybudowanym kościele, 1918 r.

*Parishioners at newly
constructed church, 1918.*

z Asyżu, które wraz z płaskorzeźbą Drogi Krzyżowej i stajenką bożonarodzeniową wykonano w Bolzano, we Włoszech. Do całości wnętrza kościoła dopasowano chrzcielnicę i posąg Św. Teresy od Dzieciątka Jezus. We wnętrzu kościoła, na żelaznej kratce, odgradzającej chrzcielnicę od pozostałej części świątyni, umieszczono sylwetkę orła w koronie oraz dwie daty związane z historią Kościoła w Polsce: 966 – datę chrztu Polski i 1956 – datę Polskiego

Roku Maryjnego, ogłoszonego w 300-rocznicę obrony Częstochowy. Polichromię zaprojektował i wykonał wraz z żoną Karol Malczyk, artysta malarz, absolwent Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie i jednocześnie mieszkaniec Windsor. Na uroczystość jubileuszu 40-lecia parafii, odrestaurowano wnętrze całego kościoła.

Po wybudowaniu plebanii i odnowieniu kościoła, wysiłek ks. Kociszewskiego zmierzał do zgromadzenia przy parafii jak

organizacje polonijne, pielęgnowały więc religię, kulturę i tradycje polskiej diaspory, wzbogacając ich życie duchowe i świeckie.

Po dwunastu latach pracy, choroba serca zmusiła księdza Kociszewskiego do rezygnacji z obowiązków duszpasterskich.

16 czerwca 1961 roku parafię objął ks. Wawrzyniec Antoni Wnuk (fot. 8), założyciel parafii Matki Boskiej Zwycięskiej w Chatham, Ontario. Ksiądz Wawrzyniec Wnuk uzyskał święcenia kapłańskie z rąk prymasa Polski, kardynała Augusta Hlonda w Gnieźnie w 1933 roku. Pierwszą jego placówką duszpasterską była parafia św. Mikołaja w Inowrocławiu, a od roku 1938 do wybuchu drugiej wojny światowej, parafia św. Trójcy w Gnieźnie. Po aresztowaniu, w roku 1939, został wysiedlony do Piotrkowa Trybunalskiego, gdzie prowadził działalność duszpasterską oraz organizował pomoc dla uwięzionych i prześladowanych. 15 sierpnia 1943 roku został za tę działalność ponownie aresztowany i wywieziony do obozu koncentracyjnego Oświęcim-Brzezinka, gdzie otrzymał numer 137808-62543 (fot. 9). W obozie, zarażony tyfusem plamistym, walczył przez tygodnie o życie. Dzięki pomocy lekarzy współwięźniów (prof. Bogdana Wróblewskiego z Łodzi i dr Zenktelera) wyszedł zwycięsko z choroby. Profesor B. Wróblewski pisze w pamiętniku: „Ks. Wnuk, kiedy kryzys minął, jako rekonwalescent, owinięty w koc, sam półżywy udzielał pomocy duchowej, spełniając powinności kapłańskie... Okrucieństwu i gwałtowi można było jedynie przeciwstawić swoją godność i wiarę. Takie zachowanie godne człowieka i spełnienie powinności w warunkach obozu, było także wyrazem walki podziemnej”.

W czerwcu 1944 roku, gdy zbliżała się ofensywa wojsk sowieckich, ks. Wnuk został wywieziony w grupie 2 tysięcy Polaków i Rosjan do Buchenwaldu, następnie do Dory, Harzungen i Elbrich. W kwietniu 1945 roku nastąpiła ewakuacja obozu – marsz 2 tysięcy więźniów w kierunku Dachau. Tylko 280 osób przeżyło ten marsz i dotarło do Kleinmühlingen. Pozostali zginęli lub zostali zabici przez Niemców. 29 kwietnia 1945 roku, 72 dywizja Armii Amerykańskiej wyzwoliła więźniów, wśród nich księdza Wawrzyńca. Po pobycie w szpitalu i rekonwalescencji ks. Wnuk rozpoczął pracę duszpasterską w Niemczech. Najpierw pracował w obozach dla wysiedleńców (DP-sów) w Westfalii (Bad Sassendorf i Borghorst), a od roku 1947 pełnił obowiązki duszpasterskie w więzieniu alianckim pod zarządem brytyjskim w Werl, koło Soest. Przebywali tam więźniowie z całej Europy, między innymi było około tysiąca Polaków, Rosjan, Jugosłowian i Żydów. Dzięki staraniom księdza utworzono 3 klasową szkołę podstawową, by uczyć małoletnich więźniów pisać i czytać. Około 20 osób przystąpiło do pierwszej Komunii Świętej, a ponad 100 osób otrzymało sakrament bierzmowania z rąk

7. Wnętrze kościoła, 1955-1957 r.

Interior of church, 1955-1957.

8. Ks. Wawrzyniec Wnuk

Father Wawrzyniec Wnuk.

największej ilości polskich imigrantów oraz wzbogacenia życia religijnego, opartego na narodowych tradycjach, wyniesionych z kraju ojców. W pracy tej pomagał księdzu proboszczowi ks. dr Walery Jasiński, profesor seminarium duchownego w Orchard Lake, Michigan. Parafia stała się centrum życia duchowego i świeckiego miejscowej Polonii. Wspierała polskich imigrantów oraz starała się stworzyć wśród swych wiernych, harmonię pomiędzy religią katolicką, a kulturą amerykańską i polską. Pomoc w pracy księdza stanowiła encyklika papieża Piusa XII, „Summi Pontificatus”, która podkreślała ważność życia religijnego, opartego na narodowych zwyczajach. W konstytucji apostolskiej *Exsul Familia* papież zwracał uwagę na ważność parafii językowych i wprowadzał przepisy prawnokościelne, regulujące duszpasterstwo emigranckie. W konstytucji tej podkreśla się iż tam gdzie na stałe osiedlili się imigranci, należy dostarczyć im oraz ich potomkom właściwej pomocy duszpasterskiej, przez założenie „parafii narodowościowej”.

Ważną częścią pracy księdza była praca z młodzieżą, zwłaszcza z drugiej i trzeciej generacji, która urodziła się już w Kanadzie, ale pragnęła zachować wartości i tradycje przodków. Kościół, oraz istniejące

In 1949, Rev. Dr. Ludwik Kociszewski became the fourth parish priest. He came from England, where during the Second World War he fulfilled the duties of a chaplain in the Polish Army. After beginning his duties, he began the renovation and beautification of the Church. A committee was formed, with the objective of building a priest's residence. During the course of a year, in the place of the old priest's residence, there arose a brick rectory. After the completion of it, the Parish Priest began the work of renovating the interior of the church, with the support and generosity of the parishioners. After seven years of intensive work by the Parish Priest and the parish, new altars came into being. The main altar displays the Most Holy Trinity, to which the Church is dedicated (Photograph 7). The side altars show the Most Holy Heart of Lord Jesus, as well as the Immaculate Conception of the Most Holy Virgin Mary. Next to the altar of the Mother of God, there are the figures of Saint Joseph and Saint Francis of Assisi, which together with a relief of the Road to the Cross and the stable of the Birth of Christ, were created in Bolzano, Italy. A baptismal font and statue of St. Teresa with the Infant Jesus were fitted to the entirety of the interior of the church. Inside of the church, on an iron grating, separating the font from the rest of the Church, there is the outline of an eagle, wearing a crown, and two dates that are connected to the history of the Church in Poland: 966 – the date of the conversion of Poland to Christianity and 1956 – the date of the Polish Year of Mary, announced on the three-hundredth anniversary of the defense of Częstochowa. Together with his wife, the artist-painter Karol Malczyk, a graduate of the Academy of Fine Arts in Kraków and also at the same time a citizen of Windsor, designed and completed a polychrome. The entire interior of the church was restored for the celebration of the Fortieth Anniversary of the Parish.

After the construction of the rectory and the reconstruction of the church, Father Kociszewski turned his efforts to gathering in the parish as large a number of Polish immigrants as possible, as well as enriching their religious life, on the basis of national traditions, brought from the land of their fathers. In this work, the Parish Priest received the help of Rev. Dr. Walery Jasiński, a professor at the Seminary in Orchard Lake, Michigan. The parish became the centre of the spiritual and secular life of the local Polonia. It supported Polish immigrants and tried to create among the faithful a harmony between the Catholic Religion and the American and Polish culture. Help in this work of the priest came from the Encyclical of Pope Pius XII, *Summi Pontificatus*, which emphasized the importance of religious life, founded on national customs. In the Apostolic Constitu-

tion *Exsul Familia*, the Pope drew attention to the importance of linguistic parishes and introduced regulations in Church laws for ministry to emigrants. In the Constitution, it is emphasized that, where immigrants have settled permanently, it is necessary to provide them and their offspring appropriate, pastoral assistance, through the establishment of a "nationalistic parish".

Accordingly, an important part of the priest's work was interaction with young people, especially those of the second and third generations, who were already born in Canada, but wanted to keep the values and traditions of their ancestors. The church and existing Polonia organizations therefore cultivated the religion, culture and traditions of the Polish diaspora, enriching their spiritual and secular life.

After twelve years of work, a heart complaint forced Father Kociszewski to resign from his pastoral duties.

On 16 June 1961, the Reverend Wawrzyniec Antoni Wnuk (Photograph 8), the founder of the Parish of the Mother of God Victorious, in Chatham, Ontario, took over the Parish. Father Wawrzyniec Wnuk obtained holy orders from the hand of the Polish Primate, Cardinal August Hlond, in Gniezno, in 1933. His first posting as a priest was the Parish of St. Mikołaj, in Inowrocław, and from 1938 to the outbreak of the Second World War, the Parish of the Holy Trinity in Gniezno. After his arrest in 1939, he was sent to Piotrków Tribunański, where he carried out his pastoral

duties and also organized assistance for the imprisoned and persecuted. On 15 August 1943, for these activities he was arrested again and transported to the Oświęcim-Brzezinka Concentration Camp, where he was assigned number 137808-62543 (Photograph 9). In the camp, he contracted typhus and for a week fought for his life. Thanks to the help of doctors among his fellow prisoners (Prof. Bogdan Wróblewski from Łódź and Dr. Zenkteler), he conquered the disease.

9. Legitymacja więźnia, 1939-1945 r.

Prisoner's identity card, 1939-1945.

10. Ks. W. Wnuk w Polsce z Ks. Kard. E. Carterem, Ks. Prymasem Stefanem Wyszyńskim oraz Ks. Poissonem, 1977 r.

Father W. Wnuk in Poland, with Cardinal E. Carter, Primate Stefan Wyszyński and Father Poisson, 1977.

Professor B. Wróblewski writes in his diary: "Father Wnuk, when the crisis had passed, as a convalescent, wrapped around with a blanket, half-alive himself, gave spiritual help, fulfilling the responsibilities of a chaplain... One could only place one's own dignity and faith in opposition to the cruelty and the violence. Such behaviour, worthy of a human being, and the fulfillment of a responsibility in the conditions of the camp were also an expression of the underground fight".

ks. arcybiskupa Józefa Gawliny z Rzymu. Obowiązki naczelnego kapelana więzienia łączył ks. Wnuk z funkcją dziekana na okręg westfalsko-nadreński, a od 1949 roku z obowiązkami szefa duszpasterstwa na całą strefę brytyjską. Wpływowa praca księdza oraz bardzo dobra współpraca z oficerami brytyjskimi, pozwalała księdzu niejednokrotnie skorzystać z przywileju apelacji dla więźniów, zwłaszcza z karą śmierci oraz dożywotnimi wyrokami (peti-

tion for clemency). Naczelne dowództwo brytyjskie uwzględniało często prośbę księdza. W ten sposób zdołano uratować przed wyrokiem śmierci wiele osób. Wśród nich Annę Sosnowską, córkę polskiego artysty Ludwika i Ireny Solskich, która zawdzięcza księdzu swoje ocalenie.

W 1951 roku ks. Wnuk wyjechał do Ameryki Północnej. Przybył do Detroit, Michigan do polskiej parafii Św. Władysława w Hamtramck, Michigan. Pracował tam sześć lat.

16 czerwca 1957 roku ks. arcybiskup J. Gawlina powierzył księdzu zorganizowanie nowej polskiej parafii w Chatham, Ontario. W czerwcu 1961 roku, po czterech latach pracy w Chatham, biskup diecezji London ks. Jan C. Cody przeniósł księdza Wnuka do odległego o 100 km Windsor, do parafii św. Trójcy.

Ksiądz Wnuk przyjechał do Windsor z misją zjednania zróżnicowanej Polonii – dawnej i powojennej emigracji. Myślą przewodnią w pracy duszpasterskiej stała się odbudowa życia duchowego parafii oraz łączenie wspólnoty polonijnej, tej istniejącej od 1916 roku i przybyłej po drugiej wojnie światowej. Wzmocnienie więzi parafialnej nastąpiło poprzez skupienie parafian przy ołtarzu i uczestnictwo w Eucharystii.

Szczególną uwagę ksiądz proboszcz poświęcił dzieciom i młodzieży. Do pomocy zaprosił kapłanów ze zgromadzenia księży Michalitów, których głównym zadaniem i powołaniem jest troska i praca z młodzieżą.

30 września 1962 roku poświęcono i otwarto pierwszy na kontynencie amerykańskim dom zakonny zgromadzenia księży Michalitów przy ulicy 3771 Sandwich West. Wybrali oni Windsor jako miejsce rozpoczęcia pracy apostolskiej dla młodzieży. Michalita ks. Stanisław Nierychlewski rozpoczął pracę jako opiekun chóru parafialnego oraz udzielał dzieciom i młodzieży nauki gry na instrumentach muzycznych. Utworzono również orkiestrę muzyczną „Polonez”. Pierwsze instrumenty muzyczne zakupił

ksiądz Wnuk za własne pieniądze, otrzymane jako odszkodowanie za pobyt w obozie koncentracyjnym w Niemczech.

6 czerwca 1964 roku wyświęcony został pierwszy kapłan polskiego pochodzenia – ks. Tadeusz Kowalski.

W grudniu 1965 roku, po długich staraniach księdza Wnuka, przyjechało z Polski dziesięć sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego. Założyły one swój konwent w Windsor by służyć rodakom swym sercem, radą i pomocą oraz kultywować polskość na kontynencie amerykańskim.

Od 1966 roku parafię wspomagali księża asystenci z Towarzystwa Chrystusowego, których specjalnym celem jest praca dla Polaków, znajdujących się poza granicami państwa. Praca z dziećmi i młodzieżą zaowocowała utworzeniem liczego koła ministrantów, Krucjaty Eucharystycznej i Sodalicji Mariańskiej. Dzieci i młodzież brała liczny udział w uroczystościach kościelnych i patriotycznych. Troska ks. Wnuka o podtrzymanie polskości i kultywowanie wiedzy o kraju przodków przejawiała się w dużym zaangażowaniu w działalność Szkoły Języka Polskiego, która istnieje przy parafii od 1925 roku. Z inicjatywy księdza powstała w 1972 roku grupa taneczna „Tatry”, która zbliża młodych ludzi do tradycji narodowych i kształtuje poczucie więzi kulturowej z Polską.

W 1975 roku ks. kanonik Wnuk wyjechał do Australii na Kongres Eucharystyczny, a także do Brazylii i Argentyny. Celem podróży było zapoznanie się z pracą misyjną księży Chrystusowców i sióstr Urszulanek.

W 1977 roku ks. biskup Emmett Carter, ordynariusz diecezji London nadał księdzu Wnukowi godność Prałata. Polonia windorska wyraziła swą radość poprzez ufundowanie Stypendium im. Księdza Wawrzyńca Wnuka dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Odsetki z sumy 10 tysięcy dolarów są corocznie przekazywane do dyspozycji rektora uczelni.

Z inicjatywy księdza oraz parafian powstały również inne fundusze charytatywne. Fundusz im. Mikołaja Kopernika, utworzony w 1973 roku, obchodzonym jako Rok Kopernikowski, przeznaczony na stypendia dla studentów Uniwersytetu w Windsor. Fundusz im. Tadeusza Polewskiego i Ludmiły Szulgo, którzy w 1979 roku zginęli w wypadku samochodowym. Odsetki z 10 tysięcznego funduszu są przekazywane na pomoc głodującym dzieciom na całym świecie. Fundusz Wieczysty im. Stanisława Grabowieckiego, przekazany do dyspozycji episkopatu polskiego i kanadyjskiego. Fundusz Pomocy Polsce – „Polish Relief Fund”. Suma 200 tysięcy dolarów została rozdzielona w czasie stanu wojennego głównie na pomoc polskim szpitalom. Fundusz Złotego Jubileuszu ks. Infułata Wawrzyńca Wnuka, przekazywano na potrzeby studiujących młodzieży z Windsor.

Parafia należy również do Towarzystwa Przyjaciół KUL. Kościół św. Trójcy, organizacje polonijne oraz osoby prywatne, poprzez

**11. Ks. W. Wnuk
z Janem Pawłem II, 1980 r.**

*Father W. Wnuk
with Pope John Paul II, 1980.*

**12. Ks. Wawrzyniec Wnuk z Krzyżem
Komandorskim Orderu Zasługi RP,
1994 r.**

*Father Wawrzyniec Wnuk
with Commander's Cross, Order of Merit
of Polish Republic, 1994.*

In June 1944, as the offensive of the Soviet Armies approached, Father Wnuk was sent in a group of 2,000 Poles and Russians to Buchenwald and next to Dora, Harzungen and Ellrich. In April 1945, there followed the evacuation of the camp – the march of 2,000 prisoners in the direction of Dachau. Only 280 people survived this march and reached Kleinmühlingen. Those, who were left behind, died or were killed by the Germans. On 29 April 1945, the 72nd Division of the American Army liberated the prisoners, among them Father Wawrzyniec. After a stay in hospital and convalescence, Father Wnuk began his work of ministry in Germany. First of all, he worked in camps for the displaced persons (DPs) in Westfalen (Bad Sassendorf and Borghorst) and from 1947 he carried out his pastoral duties in an Allies prison under British control at Werl, near Soest. Prisoners came there from all over Europe and they included around a thousand Poles, Russians, Yugoslavians and Jews. As a result of the efforts of the Priest, a three-class elementary school was opened to teach young prisoners how to read and write. Around 20 people had the first Holy Communion and more than 100 people received the sacrament from the hand of Archbishop Józef Gawlina, from Rome. Father Wnuk connected his duties as Head Chaplain of the prison with the function of Deacon for the Nordrhein-Westfalen District and, from 1949, with the duties of the Chief Chaplain for the entire British Zone. The influential work of the priest and his very good cooperation with the British officers on a number of occasions permitted him to take advantage of the privilege of appeal on behalf of the prisoners (a Petition for Clemency), in particular with the death penalty and life sentences. The British High Command frequently complied with the request of the priest. In this way, he was able to save many people from the death sentence, among them Anna Sosnowska, daughter of the Polish artist Ludwik and Irena Solski, who owes the priest her salvation.

In 1951, Father Wnuk travelled to North America. He came to Detroit, Michigan, to the Polish parish of St. Władysław, in Hamtramck, Michigan. He worked there for six years.

On 16 June 1957, Archbishop J. Gawlina entrusted the priest with the organization of a new Polish parish in Chatham, Ontario. In June 1961, after four years of work in Chatham, the Bishop of the London Diocese, Jan C. Cody, transferred Father Wnuk a distance of 100 km to Windsor, to the Parish of Holy Trinity.

Father Wnuk traveled to Windsor with the mission of unifying a diversified Polonia – the emigrations of long ago and of post-War times. The guiding thought in pastoral work becomes the restoration

of the spiritual life of the parish and the binding of the Polonia community, of that existing since 1916 and those arriving after the Second World War. The strengthening of bonds within the Parish occurred through the concentration of the parishioners at the altar and their participation in the Eucharist.

The Parish Priest gave particular attention to children and youth. He invited to his aid chaplains from the Michaelite congregation of priests, whose main task and calling is care and work with young people.

On 30 September 1962, the first Monastic Hall of the Congregation of Michaelite Priests on the North American continent was dedicated and opened at 3771 Sandwich Street West. They chose Windsor as the place for beginning apostolic work for young people. Michaelite Father Stanisław Nierychlewski began his work as the patron of the Parish Choir and also taught the children and young people how to play musical instruments. Also the orchestra "Polonez" was formed. Father Wnuk bought the first musical instruments out of his own money, received as compensation for his stay in a concentration camp in Germany.

13. Ks. W. Wnuk w towarzystwie J. Flisa, B. Grzełońskiego, ks. P. Sanczenki, J. Baryckiego oraz T. Kusiora, 1999 r.

Father W. Wnuk, with J. Flis, B. Grzełoński, Father P. Sanczenko, J. Barycki and T. Kusior, 1999.

14. Spotkanie z ks. W. Wnukiem w Parlamencie Kanadyjskim, Ottawa 1994 r.

Meeting with Rev. W. Wnuk at Canadian Parliament, Ottawa 1994.

On 6 June 1964, Father Tadeusz Kowalski was ordained as the first priest of Polish origin.

In December 1965, after long efforts by Father Wnuk, ten Ursuline Sisters of the Agonizing Heart of Jesus arrived from Poland. They established their Convent in Windsor, so as to serve their compatriots with heart, advice and help, as well as to cultivate Polish identity on the American continent.

From 1966, the Parish received the help of priest assistants from the Society of Christ, the special purpose of which is work for Poles, who find themselves beyond the borders of their country. The

work with children and youth was fruitful in opening many circles of ministrants, including the Crusade of the Eucharist and the Marian Sodality. Children and young people took part in Church and patriotic festivals. The care of Father Wnuk to maintain the Polish identity and cultivate knowledge about the land of the ancestors showed in his great involvement in the activities of the Polish Language School, which exists in the Parish since 1925. On the initiative of the Priest, in the year 1972, the dance group "Tatry" was formed to bring young people closer to national traditions and shape feelings of cultural ties with Poland.

15. Kościół wraz z plebanią przed rozbudową, 2004 r.

Church and presbytery, before enlargement, 2004.

liczne fundacje, wspierają działalność uniwersytetu. Ponadto parafia wspierała wiele akcji pomocy, między innymi pomoc finansową na budowę Domu Pielgrzyma im. Jana Pawła II w Rzymie, zbiórkę funduszy na zakup spektrografu dla Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, czy też pomoc ofiarom trzęsienia ziemi.

W 1977 roku ks. prałat Wawrzyniec Wnuk, na zaproszenie ks. kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski, towarzyszył w podróży do Polski przewodniczącemu konferencji episkopatu kanadyjskiego ks. kardynałowi E. Carterowi (fot. 10). Ksiądz kardynał E. Carter poprosił księdza prałata o zorganizowanie tej pielgrzymki. Trasa pielgrzymki obejmowała Warszawę, Kraków, Gniezno, Częstochowę, Oświęcim, Poznań i Lublin oraz Niemcy wschodnie, zachodnie i Rzym. Podróż ta w swoisty sposób zapisała się w pamięci i sercu księdza prałata oraz zbliżyła ks. kardynała Cartera do narodu polskiego. Dała również księdzu możliwość obcowania z wielkimi autorytetami kościoła polskiego, z księdzem kardynałem Stefanem Wyszyńskim, Prymasem Polski oraz z księdzem kardynałem Karolem Wojtyłą. W późniejszym okresie ks. Wawrzyniec miał okazję spotkać się z Karolem Wojtyłą, ale już jako z papieżem (fot. 11). W 1983 roku ks. prałat W. Wnuk obchodził Złoty Jubileusz kapłaństwa oraz złożył rezygnację z pracy duszpasterskiej, przenosząc się do konwentu Sióstr Urszulanek.

W czerwcu 1983 roku wziął w Poznaniu udział w uroczystościach beatyfikacyjnych Matki Urszuli Ledóchowskiej, założycielki Sióstr Urszulanek S.J.K.

We wrześniu 1985 roku ks. kardynał Józef Glemp, Prymas Polski, będąc w Stanach Zjednoczonych, złożył w Windsor wizytę księdzu prałatowi, dziękując za pracę na rzecz Kościoła w Polsce oraz złożył na ręce księdza podziękowanie polskiej diasporze w Windsor za troskę o Polskę.

15 czerwca 1986 roku, w kościele św. Trójcy, ks. biskup John M. Sherlock nadał księdzu prałatowi godność Protonotariusza Apostolskiego.

Ks. Infułat Wawrzyniec Wnuk otrzymał za działalność społeczną na rzecz polskiej diaspory oraz społeczeństwa kanadyjskiego wiele wysokich wyróżnień i odznaczeń, m.in.: w 1992 r. Medal 125-lecia Kanady, w 1994 r. Krzyż Komandorski Orderu Zasługi RP (fot. 12), w 2002 r. Złoty Medal Jubileuszu Królowej Elżbiety II oraz w 2005 r. Order of Ontario.

Zmarł 6 sierpnia 2006 r. w dzień swoich 98 urodzin. Był wielkim Polakiem i człowiekiem, który jak podkreślał, kierował się w swym życiu umiłowaniem Boga i ojczyzny. Jako niestrudzony Rycerz Kolumba (Knights of Columbus Council, numer 1453), działał na rzecz społeczeństwa kanadyjskiego i polskiego. Został pochowany w Polsce, na cmentarzu sióstr Urszulanek w Pniewach.

W latach 1983-2003 obowiązki proboszcza parafii pełnił ks. Piotr Sanczenko.

Ksiądz Piotr urodził się w Nieświeżu, na krańcach wschodnich Rzeczypospolitej. W kwietniu 1943 roku, jako 16 letni chłopiec, został aresztowany przez władze niemieckie i wywieziony na przymusowe roboty do Niemiec. Pracował w ciężkich warunkach w cegielni w Loerrach, na południu Schwarzwald. Po wojnie uczęszczał do polskiego liceum w Rottweil i tam w roku 1947, zdał maturę. Wstąpił do seminarium i rozpoczął studia filozoficzne na Uniwersytecie we Freiburgu. W 1950 roku, po ukończeniu studiów, przybył do Stanów Zjednoczonych i wstąpił do polskiego seminarium duchownego w Orchard Lake, Michigan. W 1954 roku otrzymał święcenia kapłańskie i wyjechał do Kanady. Został wikariuszem w powstającej polskiej parafii w London. W latach 1961-1963 pełnił obowiązki wikariusza w parafii św. Trójcy w Windsor. W latach 1963-1973 został proboszczem parafii Matki Boskiej Zwycięskiej w Chatham, Ontario. W latach 1973-1983 wrócił jako proboszcz do parafii Matki Boskiej Częstochowskiej w London, Ontario. W roku 1983 został mianowany proboszczem najstarszej polskiej parafii w diecezji – parafii św. Trójcy w Windsor. Lata pracy księdza Piotra w Windsor zbiegły się ze wzmożoną emigracją solidarnościową. Ksiądz Piotr podjął więc trud niesienia pomocy imigrantom na szeroką skalę. Już wcześniej, będąc proboszczem w London, pomagał imigrantom wietnamskim i polskim. Doświadczenie to wykorzystał w niesieniu pomocy tym, którzy w latach 80-tych znaleźli się na obczyźnie. Aby móc skutecznie prowadzić akcję pomocy, parafia otrzymała od władz federalnych przywilej, na mocy którego mogła występować jako oficjalny sponsor-gwarant. W tym okresie sponsorstwo kościoła katolickiego, obok sponsorstwa rządowego, odgrywało znaczącą rolę w procesie imigracji Polaków do Kanady. W latach 1983-1991 za pośrednictwem parafii św. Trójcy zdołano podpisać 1000 umów imigracyjnych.

Polscy imigranci przybywali do Windsor z krajów Europy Zachodniej, głównie z Niemiec, Austrii, Włoch, Grecji oraz Wielkiej Brytanii. Pracę księdza Piotra wspomagał ks. Infułat W. Wnuk, ks. wikariusz Zbigniew Rodzinka, Siostry Urszulanki S.J.K. oraz powołany Komitet Pomocy Emigrantom, na czele którego stała Rada Parafialna.

Polska parafia dawała nowoprzybyłym poczucie bezpieczeństwa, zaspakajała ich potrzeby duchowe oraz stanowiła część kraju ojczystego. Ksiądz Piotr wspierał przybyłych nie tylko duchowo ale często materialnie, pomagając w załatwianiu formalności imigracyjnych, w szukaniu mieszkania, szkoły czy też pracy. Służył zawsze radą i był obecny tam, gdzie oczekiwano pomocy.

Oprócz obowiązków jakie wziął na siebie pomagając polskim imigrantom, ksiądz Piotr wypełniał wszelkie obowiązki gospodarza parafii i opiekuna Szkoły Języka Polskiego. Dbał o rozwój parafii i podejmował wszelkie starania by parafianie jak najliczniej uczestniczyli w życiu wspólnoty. Odprawiał raz w tygodniu nabożeństwo w języku angielskim, aby parafianie innych narodowości oraz ci, którym łatwiej posługiwać się językiem angielskim, mogli korzystać z usług kościoła św. Trójcy. W swej pracy podkreślał ważność asymilacji ze społeczeństwem kanadyjskim i jednocześnie dbał o krzewienie polskości, o zachowanie wierności mowie ojczystej, kulturze narodowej i religijnej. Ksiądz Piotr był otwarty na problemy kościoła powszechnego. Poprzez Fundację Andrzeja Boboli, wspierał kościół na wschodzie Europy oraz kontynuował pomoc dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Kościół Św. Trójcy systematycznie odnawiano i upiększano. W 2000 roku, na dziedzińcu kościoła wzniesiono pomnik, poświęcony papieżowi Janowi Pawłowi II.

W 2004 roku ks. kanonik Piotr Sanczenko obchodził jubileusz 50-lecia kapłaństwa. Przy tej okazji Konsul Generalny Rzeczypospolitej Polskiej, dr Piotr Konowrocki odznaczył księdza kanonika Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, za działalność na rzecz polskiej diaspory w Kanadzie. Trzy lata później, 13 marca 2007 roku ks. kanonik Piotr Sanczenko za długoletnie zasługi dla kościoła został wyróżniony przez papieża Benedykta XVI tytułem prałata.

W 2003 roku obowiązki proboszcza parafii objął ks. Roman T. Waszkiewicz. Przed przyjazdem do Windsor, ksiądz Roman pracował na placówce we Francji. Obecnie kontynuuje on pracę na rzecz parafii św. Trójcy i podobnie jak poprzedni księża, sprawuje opiekę nad Szkołą Języka Polskiego. Podjął również trud rozbudowy kościoła, który z biegiem czasu okazywał się za mały.

W okresie wzmożonej imigracji solidarnościowej liczebność parafii sukcesywnie się zwiększała. Pojawiła się zatem konieczność rozbudowy kościoła. Niejednokrotnie brano pod uwagę rozbudowę świątyni, jednakże

In 1975, Canon Wnuk traveled to Australia for the Eucharistic Congress and also to Brazil and Argentina. The purpose of the journey was to become acquainted with the missionary work of the Society of Christ Fathers and the Ursuline Sisters.

In 1977, Bishop Emmett Carter, of the London Diocese, conferred on Father Wnuk the distinction of Prelate. The Windsor Polonia expressed its joy by funding the Father Wawrzyniec Wnuk Scholarship for the Catholic University of Lublin. Interest from the sum of \$10,000 is disbursed each year, at the discretion of the Rector of the University.

On the initiative of the Father, as well as the parishioners, other charitable funds were created. The Mikołaj Kopernik Fund was begun in 1973, which was celebrated as the Year of Kopernik, and was designated as a bursary for students at the University of Windsor. There was the Fund in the names of Tadeusz Polewski and Ludmiła Szulgo, who died in 1979, in a car accident. Interest from \$10,000 of the fund is allocated for aid to starving children all over the world. The Stanisław Grabowiecki Perpetual Fund was bequeathed at the discretion of the Polish and Canadian episcopate. The Polish Relief Fund – “Fundusz

Pomocy Polsce” – a sum of \$200,000 was allocated during the state of Martial Law, mainly for aid to Polish hospitals. The Fund of the Golden Jubilee for Mitered Priest Wawrzyniec Wnuk was designated for the needs of young students in Windsor.

The Parish also supports the Society of the Friends of KUL (the Catholic University of Lublin). The Holy Trinity Church, Polonia organizations and private individuals through many funds support the activities of the University. Furthermore, the Parish supports many aid activities, including financial assistance for the construction of the John Paul II Hall of the Pilgrim, in Rome, the collection of funds for the purchase of a spectrograph for the Mikołaj Kopernik University in Toruń, and also assistance for earthquake victims.

In 1977, the Reverend Prelate Wawrzyniec Wnuk, at the invitation of Cardinal Stefan Wyszyński, the Polish Primate, accompanied on a journey to Poland Cardinal E. Carter (Photograph 10), Chairman of the Conference of the Canadian Episcopate. Cardinal Carter had requested that the Rev. Prelate organize the pilgrimage. The route of the pilgrimage included Warszawa, Kraków, Gniezno, Częstochowa, Oświęcim, Poznań and Lublin, as well as East and West Ger-

many and Rome. This journey etched itself in a distinctive way on the memory of the Reverend Prelate and also brought Cardinal Carter closer to the Polish Nation. It also gave the Father the possibility of interaction with a great authority on the Polish Church, Cardinal Stefan Wyszyński, the Polish Primate, as well as with Cardinal Karol Wojtyła. At a later time, Father Wawrzyniec had occasion to meet with Karol Wojtyła, but when the latter was Pope (Photograph 11). In 1983, the Reverend Prelate Wnuk celebrated the Golden Jubilee of his Ministry and tendered his resignation from the work of ministry, moving to the Convent of the Ursuline Sisters.

In June 1983, he took part in the beatification celebrations in Poznań, for the Reverend Mother Ursula Ledóchowska, founder of the Ursuline Sisters of the Agonizing Heart of Jesus.

In September 1985, Cardinal Józef Glemp, the Polish Primate, was in the United States and made a visit to the Reverend Prelate in

16. Kwiaty pod pomnikiem Jana Pawła II w dniu Jego śmierci, 2005 r.

Flowers at monument to John Paul II, on day of his death, 2005.

17. Kościół św. Trójcy po rozbudowie, 2007 r.

*Holy Trinity Church,
after extension, 2007.*

dopiero w lutym 2003 roku doszło do spotkania rady parafialnej z architektem i właścicielem firmy Archway and Associate Architect z St. Catharines, Stanisławem Szaflarskim, w celu rozpoczęcia inwestycji. Zatwierdzono przygotowany przez radę parafialną plan działania i wybrano przewodniczącego komitetu budowlanego, inż. Ryszarda Kuśmierczyka. 16 września 2003 r. na posiedzeniu Diecezjalnej Komisji Budowlanej w London, nastąpiła prezentacja projektu – „Church Renovation Business Plan”. Po uzyskaniu oficjalnej zgody na realizację, podpisano umowę z firmą Archway and Associate Architect na wykonanie dokumentacji. W lutym 2004 roku ukończono raport budowlany. 22 lutego odbyło się pierwsze zebranie komitetu budowlanego, w skład którego weszli: ks. Roman Waszkiewicz, inż. Ryszard Kuśmierczyk, ks. Sławomir Szwagrzyk, Andrew Bas, inż. Walbert Nari, inż. Jacek Ohl, Aldo Polidori, Patrick Redko. 18 maja 2004 r. zatwierdzono projekt techniczny. Do końca grudnia parafia zebrała ponad 325 tys. dolarów. Znaczną część ofiarowała pani Julia

Rodzik. Zaciągnięto również pożyczkę na sumę nie przekraczającą 600 tys. dolarów. 16 marca 2005 r. z kilku firm, które zgłosiły się do przetargu wybrano De Angelis Construction Inc. z Maidstone, Ontario. 10 kwietnia odprawiona została w kościele św. Trójcy ostatnia msza św. Na czas rozbudowy msze św. odbywały się w kościele św. Anny. Do rozbudowującego się kościoła wykonano również nowy dzwon, który odlano w Polsce przez firmę Felczyńscy z Gliwic. Nowy dzwon poświęcono 8 sierpnia 2005 r. Dokonano równocześnie renowacji witraży. Na ten cel parafianie zebrali własne fundusze. 24 października podniesiono szczytową partię wieży, pokrytą blachą miedzianą wraz z zamontowanym dzwonem. Operację tę przeprowadziła firma Victoria Steel Corporation, należąca do rodziny Victora Basa. 17 grudnia 2005 r. uzyskano pozwolenie na użytkowanie budynku. Pierwsza uroczysta msza św. w odnowionym kościele odbyła się 18 grudnia 2005 r. Ordynariusz Diecezji London, ks. biskup Ronald Fabbro dokonał dnia 29 stycznia 2006 roku uroczystego otwarcia i poświęcenia dobudowanej części kościoła (fot. 17).

W kościele św. Trójcy oprócz ks. Waszkiewicza pracuje także ks. wikariusz Sławomir Szwagrzyk. Wspiera on w pracy duszpasterskiej księdza Romana oraz współpracuje z organizacjami polonijnymi. W 2006 roku

ks. Roman Waszkiewicz za zasługi dla kościoła został wyróżniony przez papieża Benedykta XVI tytułem prałata.

Siostry Urszulanki Serca Jezusa Konającego

Grupa dziesięciu sióstr ze zgromadzenia Szarych Urszulanek Serca Jezusa Konającego, przyjechała do Windsor 4 grudnia 1965 roku. Przyjazd ten był na owe czasy dużym osiągnięciem, gdyż wówczas siostronom zakonnym i kapłanom nie pozwalano podejmować pracy poza granicami Polski. Episkopat Stanów Zjednoczonych czy Kanady nie przyjmował kapłanów i sióstr zakonnych spoza własnej diecezji. Konieczne więc były liczne zabiegi, umożliwiające przyjazd sióstr. Dzięki dwuletnim staraniom ks. Wawrzyńca Wnuka, który wielokrotnie zwracał się z prośbą do polskich oraz kanadyjskich władz kościelnych i państwowych o przyjazd sióstr, udało się osiągnąć cel. Siostry Urszulanki przyjechały jako pierwsza grupa zakonu żeńskiego, której pozwolono w tak licznym składzie wyjechać z Polski. Po dwutygodniowej podróży statkiem „Batory”, pod opieką Siostry Przełożonej Małgorzaty Górskiej, dotarły do Windsor: S. Urszula Wolniewicz, S. Luiza Stachoń, S. Magdalena Budniak,

Windsor, to thank him for his work for the Church in Poland and also to pass on thanks to the Polish diaspora of Windsor, regarding their consideration for Poland.

On 15 June 1986, in the Holy Trinity Church, Bishop John M. Sherlock bestowed upon the Reverend Prelate the distinction of Protonotary Apostolic.

For his social activities for the Polish diaspora and Canadian society, the Reverend Prelate Wawrzyniec Wnuk received many high honours and distinctions, including: in 1992, the 125th Anniversary of Canada Medal; in 1994, the Commander's Order of Merit of the Polish Republic (Photograph 12); in 2002, the Queen Elizabeth II Golden Jubilee Medal; and in 2005, the Order of Ontario. He died on 6 August 2006, on the day of his 98th birthday. He was a great Pole and human being, who as he himself emphasized, made his way through his life with a love of God and of his Homeland. As an indefatigable Knight of Columbus (Knights of Columbus Council, Number 1453), he acted for the benefit of Canadian and Polish society. He was buried in Poland, in the cemetery of the Ursuline Sisters, in Pniewy.

From 1983-2003, Father Piotr Sanczenko carried out the duties of Parish Priest. Father Piotr was born in Nieśwież, on the eastern frontiers of the Republic. In April 1943, as a 16-year-old youth, he was arrested by the German authorities and transported to forced labour in Germany. He worked in hard conditions in a brick works at Loerr, to the south of Schwarzwald. After the war, he attended the Polish Lyceum in Rottweil and there in 1947 he received his high-school diploma. He entered the seminary and began studies in philosophy at the University of Freiburg. In 1950, after completing his studies, he came to the United States and entered the Polish Seminary at Orchard Lake, Michigan. In 1954, he was ordained and left for Canada. He became the Vicar in a newly forming Polish parish in London.

From 1961-1963, he carried out the duties of Vicar in the Parish of Holy Trinity in Windsor. In the years 1963-1973, he was Parish Priest in the Parish of Mother of God Triumphant, in Chatham, Ontario. In 1973-1983, he returned as Parish Priest to the Parish of Mother of God of Częstochowa, in London, Ontario. In 1983, he was appointed Parish Priest in the oldest Polish parish in the Diocese—the Holy Trinity Parish, in Windsor. The years of work of Father Piotr in Windsor coincided with the increased Solidarity emigration. Therefore Father Piotr took on the difficult task of bringing help to immigrants on a wide scale. Previously, as a parish priest in London, he had already helped Vietnamese and Polish immigrants. He was able to take advantage of this experience in helping those, who in the 1980s found themselves in a foreign land. In order to

effectively carry out the relief activities, the parish received from the Federal Government the privilege to declare itself an official sponsor-guarantor. During this period, sponsorship by the Catholic Church, next to Government sponsorship, played a major role in the process of immigration of Poles to Canada. In the years 1983-1991, 1,000 immigration agreements were signed as an intervention by the Holy Trinity Parish. Polish immigrants came to Windsor from the countries of Western Europe, mainly from Germany, Austria, Italy, Greece, and Great Britain. Father Piotr was assisted in his work by the Reverend Mitered Prelate W. Wnuk, Vicar Zbigniew Rodzinka, the Ursuline Sisters, and appointed the Committee for Aid to Emigrants, at the head of which stood the Parish Council.

The Polish parish gave newcomers a feeling of security, satisfied their spiritual needs and also presented a small part of their native land. Father Piotr helped the newly arrived, not only spiritually, but frequently in material terms, assisting in the formalities of immigration, in searching for a place to stay, a school and also employment. He always helped with advice and was present, when help was needed.

Besides the responsibilities he took upon himself, helping the Polish immigrants, Father Piotr fulfilled all of the responsibilities of the steward of the Parish and patron of the Polish Language School. He kept an eye on the development of the Parish and supported all efforts by the parishioners to participate in the life of the community in the largest numbers possible. Once a week, he conducted a Mass in the English language, so that the parishioners

of other nationalities, as well as those, who were able to use the English language more easily, could benefit from the services of the Holy Trinity Church. In his work, he underscored the importance of assimilation into Canadian society and at the same time, he paid attention to propagation of the Polish identity and the preservation of faithfulness to the language of the Homeland and the national culture and religion. Father Piotr is sensitive to the problems of the Universal Church. Through the Andrzej Boboli Foundation, he assists the Church in Eastern Europe and continues his work for the Catholic University of Lublin.

The Holy Trinity Church was systematically renovated and beautified. In the year 2000, a statue dedicated to Pope John Paul II was erected in the church courtyard.

In 2004, the Reverend Canon Piotr Sanczenko celebrated the Jubilee of the 50th Anniversary of his ministry. On this occasion, the Consul General of the Polish Republic, Dr. Piotr Konowrocki, awarded the Reverend Canon the Cavalier's Cross of the Order of the Rebirth of Poland, for his activities on behalf of the Polish diaspora in Canada. Three years later, on the 13 March 2007, the Reverend Canon Piotr Sanczenko received the distinction of the title of Prelate from Pope Benedict XVI, for his contribution of many years to the Church.

In 2003, Father Roman T. Waszkiewicz took on the duties of the parish priest. Before coming to Windsor, Father Roman worked

18. Katolicka Liga Kobiet, 1982 r.

Catholic Women's League, 1982.

19. Chór św. Cecylii, 1973 r.

St. Cecilia Choir, 1973.

S. Maria Gąsiorowska, S. Daniela Kołak, S. Pawła Ryniec, S. Samuela Klemczak, S. Panis Michalczyk, S. Kinga Lewicka. W późniejszym terminie dojechały z Polski: S. Maris Komorska (1971 r.), S. Urszula Bruzik (1975 r.), S. Teresa Grochowska (1985 r.), S. Teresa Sroka (1985 r.). W późniejszym okresie do zgromadzenia w Windsor wstąpiły: S. Renee Delisle – jako pierwsza Kanadyjka francuskiego pochodzenia z Quebec (1979 r.), S. Monika Sołtysiak – Kanadyjka polskiego pochodzenia z Vancouver (1980 r.), S. Anna Makara – emigrantka z Polski (1986 r.).

Siostry przyjechały do Windsor w przeddzień zakończenia II Soboru Watykańskiego, który wniósł wiele zmian w obrzędach kościelnych. W miejsce języka łacińskiego, wprowadzono języki narodowe. Zadaniem sióstr stało się więc podtrzymywanie języka narodowego, kultywowanie ducha polskości oraz zgodnie z charyzmatem zgromadzenia, troska o religijne i patriotyczne wychowanie dzieci i młodzieży.

W pierwszym okresie pobytu w Windsor, siostry mieszkaly przy 1430 Pierre Avenue, później miejscem konwentu został dom przy 1371 Langlois Avenue (fot. 20).

Do roku 1985 funkcję przełożonej pełniła S. Małgorzata Górka. Ukończyła Akademię Medyczną w Łodzi, uzyskując dyplom stomatologii. Po przyjeździe do Kanady zajmowała się zorganizowaniem konwentu w Windsor oraz uczyła języka polskiego w Polskiej Szkole. Koordynowała również pracę organizacji przykościelnych. Dziś pełni opiekę nad samotnymi i chorymi parafianami, służy kościołowi i rodakom.

Od roku 1985 funkcję przełożonej pełni S. Magdalena Budniak. Studiowała historię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W Kanadzie ukończyła studia nauczycielskie (Teachers' College of Toronto) oraz uzyskała BA (Bachelor of Arts) na Uni-

wersytecie w Windsor. Wykładała język polski na Uniwersytecie w Windsor. Od 29 lat jest nauczycielem historii, języka niemieckiego, języka polskiego, archeologii oraz religioznawstwa w Brennan High School w Windsor. Obecnie uczy języka polskiego i historii w Katolickim Wydziale Oświaty.

S. Pawła Ryniec skończyła filologię angielską na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W Kanadzie ukończyła studia nauczycielskie (Teachers' College of Toronto). Uczyła łaciny na Uniwersytecie w Sudbury, Ontario. Przez 31 lat uczyła języka angielskiego w Brennan High School w Windsor. Obecnie uczy języka polskiego i geografii w Katolickim Wydziale Oświaty.

S. Urszula Wolniewicz (dziś już nie żyjąca) ukończyła filologię romańską na Uniwersytecie Poznańskim. Wykładała język francuski i polski na Uniwersytecie oraz w St. Clair College w Windsor. Pracowała również w Brennan High School, ucząc języka francuskiego i polskiego.

S. Maria Gąsiorowska ukończyła pedagogikę wczesnoszkolną w Kanadzie. Od początku istnienia do dnia dzisiejszego prowadzi przedszkole, do którego przyjmowane są wszystkie dzieci, niezależnie od narodowości.

S. Maris Komorska jest organistką w kościele Św. Trójcy oraz prowadzi chór kościelny. Pełni również funkcję kierowniczką Szkoły Języka Polskiego.

S. Maria Sołtysiak to Kanadyjka polskiego pochodzenia z Vancouver. Ukończyła bibliotekoznawstwo na University of British Columbia. W ramach wymiany studiowała 4 lata na Uniwersytecie Jagiellońskim. Obecnie uczy religii w St. Ann's High School.

S. Luiza Stachoń ma wykształcenie gastronomiczne i zajmuje się prowadzeniem prac, związanych z gospodarstwem domowym konwentu sióstr.

S. Samuela Klemczak pełni prace pomocnicze w prowadzeniu przedszkola oraz pomaga w kościele Św. Trójcy.

S. Anna Makara pomaga w pracy nad organizacjami kościelnymi. Pracuje z dziećmi i młodzieżą.

S. Teresa Sroka ukończyła pedagogikę wczesnoszkolną na Uniwersytecie w Windsor. Uczy w Szkole Języka Polskiego oraz pracuje z dziećmi i młodzieżą na terenie parafii. Jest nauczycielką w szkole podstawowej w Katolickim Wydziale Oświaty.

S. Elżbieta Mruczek uzyskała BA (Bachelor of Arts) w dziedzinie teologii i jest nauczycielką w Szkole Języka Polskiego. Pracuje z młodzieżą na terenie parafii.

W 1975 roku został utworzony konwent Sióstr Urszulanek w London. Z Windsor wyjechały do pracy w London s. Kinga

20. Konwent sióstr Urszulanek w Windsor, 2005 r.

Convent of Ursuline Sisters in Windsor, 2005.

at a post in France. He is presently continuing the work with regard to the Holy Trinity Parish and like the earlier priests he gives attention to the Polish Language School. He has also taken on the task of building an extension to the Church, which with the passage of time has proved to be too small.

In the period of the increased Solidarity immigration, the population of the Parish successively grew larger. Consequently, there arose the need for an extension to the Church. On more than one occasion, the enlargement of the Church was considered, but only in February 2003 there was a meeting of the Parish Council and an architect and owner of the firm Archway and Associate Architect, from St. Catharines, Stanisław Szaflarski, regarding a start to the expenditure. A work plan was confirmed by the Parish Council as ready and Ryszard Kuśmierczyk, an engineer, was elected as the Chairman of the Building Committee. On 16 September 2003, at a meeting in London of the Diocese Building Commission, the presentation of the project took place – “the Church Renovation Business Plan”. After obtaining official approval for its realization, an agreement on carrying out the documentation was signed with the firm Archway and Associate Architect. In February 2004, the building report was completed. On 22 February, there was the first meeting of the Building Committee, which comprised: Father Roman Waszkiewicz, engineer Ryszard Kuśmierczyk, Father Sławomir Schwagrzyk, Andrew Bas, engineer Walbert Nari, engineer Jacek Ohl, Aldo Polidori and Patrick Redko. On 18 May 2004, the technical project was approved. To the end of December, the Parish had collected more than \$325,000. A significant proportion of this was given by Ms. Julia Rodzik. As well, a loan was taken out for a sum, not exceeding \$600,000. On 16 March 2005, from a number of firms that submitted tenders, De Angelis Construction Inc., from Maidstone, Ontario, was selected. On 10 April, the final mass was conducted in Holy Trinity Church. During the reconstruction, masses were held in St. Anne’s Church. A new bell, cast in Poland by the firm Felczyńscy from Gliwice, was made for the Church under reconstruction. The new bell was blessed on 8 August 2005. Renovation of the stained glass windows was carried out at the same time. With this objective, the parishioners collected their own funds. On 24 October, the uppermost part of the steeple was raised, covered in sheet copper, along with the installed bell. This operation was carried out by the firm, Victoria Steel Corporation, belonging to the family of Victor Bas. On 17 December 2005, authorization to use the building was obtained. The first celebratory mass was held in the renovated Church on 18 December 2005. Bishop Ronald

Fabbro, of the London Diocese, on 29 January 2006, performed the official opening and the blessing of the added part of the Church (Photographs 17).

Besides Father Waszkiewicz, Vicar Sławomir Schwagrzyk also works in the Holy Trinity Church. He assists Father Roman in the work of ministry and also collaborates with the Polonia organizations. In 2006, the Reverend Roman Waszkiewicz gained recognition for his contribution to the Church and received the title of Prelate from Pope Benedict XVI.

The Ursuline Sisters of the Agonizing Heart of Jesus

A group of ten sisters from the Grey Ursulines of the Agonizing Heart of Jesus came to Windsor on 4 December 1965. In former times, this journey was a great accomplishment, because in those days, convent sisters and priests were not permitted to take up work beyond the borders of Poland. The Episcopate in the United States and Canada did not accept priests and convent sisters from outside of their own dioceses. Therefore, numerous interventions were necessary to make the journey of the sisters possible. The objective was achieved, thanks to two years of efforts by Father Wawrzyniec Wnuk, directed many times at both the Polish and Canadian Church and State authorities, requesting the journey of the Sisters. The Ursuline Sisters came as the first group of convent females, who were permitted to leave Poland as such a large number. Under the care of Sister Superior Małgorzata Górka, after a two-week voyage on the ship Batory, the following Sisters reached Windsor: Sr. Urszula Wolniewicz, Sr. Luiza Stachoń, Sr. Magdalena Budniak, Sr. Maria Gąsiorowska, Sr. Daniela Kołak,

21. Koło Przyjaciół Sióstr Urszulanek, 1967 r.

Polish Ursuline Sisters Association, 1967.

Sr. Pawła Ryniec, Sr. Samuela Klemczak, Sr. Panis Michalczyk, and Sr. Kinga Lewicka. At a later time, the following came from Poland: Sr. Maris Komorska (1971), Sr. Urszula Bruzik (1975), Sr. Teresa Grochowska (1985), and Sr. Teresa Sroka (1985). The following were added to the Congregation in Windsor at a later time: Sr. Renée Delisle – as the first Canadian of French heritage, from Québec (1979); Sr. Monika Sołtysiak, a Canadian of Polish descent from Vancouver (1980); and Sr. Anna Makara (1986), an emigrant from Poland.

The Sisters arrived in Windsor on the day before the close of the II Vatican Council, which brought great changes to Church ceremonies. In the place of Latin, the language of the nation was substituted. Accordingly, the task of the Sisters was to

22. Siostry z dziećmi przedszkolnymi, 1996 r.

Sisters with children in Day Nursery, 1996.

23. Przedszkole sióstr Urszulanek, 2003 r.

Day Nursery of Ursuline Sisters, 2003.

Lewicka i s. Urszula Bruzik, absolwentki studiów psychologicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

W 1983 roku powstała placówka w Ottawie. S. Małgorzata Unikowska, s. Daniela Kołak i s. Renee Delisle wyjechały do pracy w stolicy, natomiast s. Kamila Michalczuk wyjechała na studia do Rzymu.

Siostry Urszulanki S.J.K. aktywnie pracują na rzecz środowiska lokalnego oraz na rzecz parafii. Wspierają działalność kościoła Św. Trójcy, który stanowi trwałą ostoję polskości w Windsor. Siostry dbają o wystrój kościoła, zgodny z charakterem polskiej parafii. Prowadzą chór Św. Cecylii (fot. 19) i uświetniają nabożeństwa grą na organach. Pomagają w redagowaniu parafialnej gazetki *Wspólnota*. Pracują z dziećmi i młodzieżą, prowadząc Sodalację Mariańską, Krucjatę Eucharystyczną (fot. 28, 29) i grupę ministrantów. Przygotowują dzieci do pierwszej Komunii Św. oraz sakramentu Bierzmowania. Zajęcia te prowadzą zarówno w języku polskim, jak i w angielskim. Organizują dla dzieci wycieczki, ogniska, zimowe kuligi oraz letnie obozy.

Od 1966 roku prowadzą przedszkole dla wszystkich dzieci, niezależnie od pochodzenia czy wyznania. Pierwsze zajęcia przedszkolne odbywały się w sali parafialnej pod kościołem, natomiast od 1969 roku funkcjonuje przedszkole pod nazwą „Ursula Day Nursery”, w domu przy 1352 Langlois Avenue (fot. 22, 23).

Zasięgiem swej pracy Siostry objęły nie tylko dzieci i młodzież pochodzenia polskiego, ale także podjęły pracę w kanadyjskich katolickich szkołach podstawowych i średnich, zarówno w Windsor jak i w London, Tecumseh, Leamington i Ottawie. Po uzyskaniu kanadyjskich

kwalifikacji zostały pracownikami Uniwersytetu w Windsor.

Siostry włączyły się w pracę Szkoły Języka Polskiego przy parafii Św. Trójcy. Poza nauką języka polskiego, historii i geografii Polski, zapoznają młodzież z dorobkiem kultury narodowej, przekazują tradycje narodowe i rozbudzają zainteresowanie krajem ich przodków. Wraz z młodzieżą organizują uroczyste akademie, związane z obchodami świąt narodowych i kościelnych.

Swą pomocą obejmują również chorych i samotnych. Odwiedzają ich w domach i szpitalach.

Praca Sióstr wychodzi również poza ramy parafii. Z inicjatywy ks. W. Wnuka powstało Koło Przyjaciół Sióstr Urszulanek, którego celem jest współpraca z środowiskiem społecznym. Dzięki tej inicjatywie zdołano zorganizować 10 polonijnych wycieczek do Polski, później również do Rzymu i Ziemi Świętej. Pierwszą taką wycieczkę, czy pielgrzymkę zorganizowano w 1967 roku. Wcześniej Polacy obawiali się samodzielnie wyjeżdżać do Polski. Organizowano więc czarterowe wyjazdy członków Koła Przyjaciół Sióstr Urszulanek. Uczestnicy tej wycieczki, dla swojego bezpieczeństwa, legitymowali się specjalną legitymacją członkowską (fot. 21).

Inną formą współpracy Sióstr ze środowiskiem lokalnym stanowią tradycyjne bazyry gwiazdkowe. Oprócz wypieków, prezentowana jest znana w okolicy polska sztuka cepeliowska.

Do stałych imprez kulturalnych na terenie miasta, należy Festiwal Etniczny „Carrousel of the Nations”. Polska grupa etniczna prezentuje, obok 30 innych grup, dziedzictwo kulturowe swego kraju. Siostry mają duży wkład w zorganizowaniu wystaw, które corocznie prezentowane są pod różnymi hasłami, np.: „Sławni Polacy na arenie międzynarodowej”, „Żeby Polska była Polską”, „Wkład Polonii w kulturę Kanady”, „Tańce

i muzyka polska”, „Malarstwo i rzeźba polska”, „Polskie zwyczaje i sztuka ludowa”.

Działalność Sióstr rozciąga się na szersze środowisko również poprzez współpracę z organizacjami polonijnymi, jak Stowarzyszenie Polskiego Domu Ludowego, Katolicką Ligą Kobiet, Weteranami, Związkiem Polaków w Kanadzie, czy też Polsko-Kanadyjskim Stowarzyszeniem Biznesmenów i Profesjonalistów. Poprzez fundacje i pracę na rzecz społeczności kanadyjskiej, Siostry włączyły się w nurt Kościoła Powszechnego. Praca Szarych Urszulanek w Kanadzie ułatwiła działalność misyjną Sióstr Urszulanek w Ameryce Południowej. Dzięki wsparciu Sióstr zdołano pomóc w zorganizowaniu placówek misyjnych w Argentynie (1969 r.) oraz w Brazylii (1971 r.).

W bieżącym roku upływa 43 lat pracy Sióstr Urszulanek w Windsor. Wniosły one wiele polskości w życie parafii i polskiej grupy etnicznej. Swą niestrudzoną pracą i postawą zakonną zdobyły zaufanie i szacunek hierarchii kościelnych oraz władz kanadyjskich. W pracy z młodym pokoleniem Siostry rozbudzają miłość do polskości i poszanowanie tradycji swych przodków. Rozwijają poczucie dumy z kulturowego dorobku narodu polskiego, a jednocześnie podkreślają wagę asymilacji ze społeczeństwem kanadyjskim. Służą swą radą i pomocą każdemu, kto poszukuje wsparcia i nigdy nie zawiodły swych rodaków. Są godnymi „ambasadorami” polskości na kanadyjskiej ziemi.

Szkoła Języka Polskiego przy parafii św. Trójcy

W Kanadzie pierwsze szkoły, a raczej szkółki w których uczono języka polskiego powstały przy polskich parafiach wokół których koncentrowało się życie pierwszych imigrantów. W szkołach tych księża, a następnie siostry zakonne uczyły dzieci pisać i czytać w języku polskim. Dzieci poznawały także katechizm, pieśni religijne, czasem historię Polski. W miarę upływu lat liczba szkółek rosła i zaczęto je zakładać także pod patronatem powstających organizacji świeckich. Główną funkcją szkółek było podtrzymywanie znajomości języka wśród dzieci imigrantów. Jednak szkoły, zarówno parafialne jak i świeckie, borykały się z problemami związanymi z brakiem pieniędzy, materiałów, programów a zwłaszcza odpowiednio wykwalifikowanych nauczycieli. Sytuacja poprawiła się nieco po drugiej wojnie światowej, ale największe zmiany dokonały się dopiero po roku 1971, kiedy to rząd kanadyjski proklamował politykę wielokulturowości w ramach obowiązującej dwujęzyczności.

Szkoła Języka Polskiego przy parafii Św. Trójcy powstała w 1925 roku. Jej opiekunem został pierwszy proboszcz parafii ks. Jan Andrzejewski. Początkowo zajęcia odbywały się w podziemiach kościoła i obejmowały

sustain the national language, to cultivate the character of all that is Polish, and in line with the charismata of the Order, to pay attention to the religious and patriotic upbringing of children and youth.

In the first part of their stay in Windsor, the Sisters lived at 1430 Pierre Avenue and later at the location of the Convent, the house at 1371 Langlois Avenue (Photograph 20).

Up to 1985, Sr. Małgorzata Górską carried out the functions of the Superior. She had graduated from the Medical Academy in Łódź, gaining a degree in dentistry. After arriving in Canada, she was involved in the organization of the Convent in Windsor and she taught the Polish language at the Polish School. She also coordinated the work of organizations, affiliated with the Church. Today she provides care for the lonely and the sick among members of the Parish and serves the Church and her compatriots.

From 1985, the duties of Superior are carried out by Sr. Magdalena Budniak. She studied history at the Catholic University of Lublin. In Canada, she completed teacher's training at the Teachers' College of Toronto and obtained a BA (Bachelor of Arts) degree at the University of Windsor. She lectured on the Polish language at the University of Windsor. For 29 years, she has taught history, German language, Polish language, archaeology, and religious studies at Brennan High School in Windsor. She presently teaches Polish language and history with the Catholic Board of Education.

Sr. Pawła Ryniec graduated in English Philology from the Catholic University of Lublin. In Canada, she completed teacher's training at the Teachers' College of Toronto. She taught Latin at the Laurentian University in Sudbury, Ontario. She taught English language for 31 years at Brennan High School, in Windsor. She currently teaches Polish language and geography with the Catholic Board of Education.

Sr. Urszula Wolniewicz (deceased) completed Romance Philology at the University of Poznań. She lectured in the French language and the Polish language at the University and also at St. Clair College in Windsor. She also worked at Brennan High School, teaching French and Polish.

Sr. Maria Gąsiorowska completed Preschool Pedagogy in Canada. From the start of its existence to the present day, she runs the Nursery School, which receives all children, regardless of nationality.

Sr. Maris Komorska is the organist in the Holy Trinity Church and leads the Church Choir. She also carries out the duties of the Director of the Polish Language School.

Sr. Maria Sołtysiak is a Canadian of Polish heritage from Vancouver. She graduated in Library Studies from the University of British Columbia. She studied at the Jagiellonian University for four years as an exchange student. Currently she teaches religion at St. Ann's High School.

Sr. Luiza Stachoń has an educational background in Gastronomy and carries out work connected to the home economics of the Convent of the Sisters.

Sr. Samuela Klemczak does auxiliary work in the operation of the Nursery School and helps in the Holy Trinity Church.

Sr. Anna Makara assists with the work, related to the Church organizations. She works with the children and youth.

Sr. Teresa Sroka completed Preschool Pedagogy at the University of Windsor. She teaches in the Polish Language School and also works with children and youth within the Parish. She is an elementary-school teacher with the Catholic Board of Education.

Sr. Elżbieta Mruczek obtained a BA (Bachelor of Arts) degree in Theology and is a teacher in the Polish Language School. She works with young people in the Parish.

In 1975, the Convent of the Ursuline Sisters in London was opened. Sr. Kinga Lewicka and Sr. Urszula Bruzik, graduates in Psychology from the Catholic University of Lublin, left Windsor to take up work in London.

A post was opened in Ottawa in 1983. Sr. Małgorzata Unikowska, Sr. Daniela Kołak, and Sr. Renée Delisle went to work in the capital, while Sr. Kamila Michalczyk traveled to Rome for studies.

The Ursuline Sisters actively work in aid of the local community and also for the Parish. They support the activity of the Holy Trinity Church, which constitutes a sustainable mainstay of Polish identity in Windsor. The Sisters take care of the interior decoration of the Church, consistent with the Polish nature of the Parish. They direct the St. Cecilia Choir (Photograph 19) and enhance services by playing the organ. They assist in the editing of the Parish newspaper *Wspólnota* (Community). They work with children and youth, leading the Marian Sodality, the Eucharistic Crusade and the altar boys (Photographs 28 and 29). They prepare children for their First Communion and Confirmation. They carry out these duties in the Polish language, as well as in English. They organize excursions for children, campfires, winter sledging cavalcades and summer camps.

From 1966, they run a nursery school for all children, regardless of nationality and faith. The first early childhood schooling activities took place in the Parish Hall below the Church. However, from 1969, a nursery school operates under the name of the "Ursula Day Nursery", in the house at 1352 Langlois Avenue (Photographs 22 and 23).

The Sisters included not only children and young people of Polish origin in the scope of their work, but also undertook work in Canadian Catholic elementary and high schools, in Windsor and also in London, Tecumseh, Leamington and Ottawa.

After obtaining Canadian qualifications, they became instructors at the University of Windsor.

The Sisters joined in the work of the Polish Language School of the Holy Trinity Parish. Besides the Polish language and the history and geography of Poland, they acquaint young people with matters of national culture, they impart national traditions and awaken interest in the country of their ancestors. Together with the young people, they organize celebratory meetings, connected with the observance of national and Church holidays.

They also include in their work the sick and the lonely. They visit them at home and in hospitals.

The work of the Sisters also goes beyond the limits of the Parish. The Polish Ursuline Sisters Association arose out of an initiative of Father W. Wnuk, with the objective of collaboration of the Order with the social environment. Thanks to this initiative, 10 Polonia excursions to Poland were organized and later excursions to Rome and the Holy Land. The first such excursion, or pilgrimage, was organized in 1967. Previously, Poles had been reluctant to venture individually to Poland. Therefore chartered trips were organized for members of the Polish Ursuline Sisters Association. The participants in such an excursion, for their own security, gave proof of their identity with a special membership identification card (Photograph 21).

Traditional Christmas bazaars are another form of collaboration of the Sisters with the local community. In addition to baked goods, Polish art from Cepelia, known in this area, is also presented.

The ethnic festival, Carrousel of the Nations, is one of the permanent, cultural events in the city. The Polish ethnic group, among 30 other groups, presents the cultural heritage of its country. The Sisters have a large contribution in the organization of exhibitions, which each year are presented under different slogans, for example: "Famous Poles in the International Arena", "That Poland Would Be Poland", "The Contribution of Polonia to the Culture of Canada", "Polish Dance and Music", "Polish Painting and Sculpture", and "Polish Customs and Folk Art".

The activities of the Sisters also extend into a wider environment, through collaboration with Polonia organizations, such as the Polish People's Home Association, the Catholic League of Women, the Veterans, the Polish Alliance of Canada, and the Polish-Canadian Business and Professional Association. Through foundations and work for the benefit of the Canadian community, the Sisters have joined the current of the Universal Church. The work of the Ursuline Sisters in Canada has facilitated the missionary activities of Ursuline Sisters in South America. Thanks to the support of

naukę pisanie i czytanie w języku polskim. Z chwilą ukończenia budowy Domu Polskiego, szkoła przeniosła się do budynku Stowarzyszenia Polskiego Domu Ludowego przy 1275 Langlois Avenue (fot. 24). Liczba uczniów wynosiła średnio od 19 do 45 rocznie. Pierwszymi nauczycielami, oraz osobami zaangażowanymi w życie szkoły były osoby, które nie miały pedagogicznego wykształcenia, ale chciały uczyć młodzież języka polskiego. Do osób tych należeli: T. Basiński, S. Chadała, J. Cichoń, p. Ciepiewska, p. Dąbrowska, J. Dziwer, J. Tuna, p. Kowalewski, p. Kamieński, J. Kaniewski, B. Leszczyńska, S. Lewandowski, Z. Majtczak, p. Markiewicz, W. Morszczyzna, H. Pajdowska, W. Rajs, W. Szewczyk, p. Witowicka.

Szkoła funkcjonowała pod patronatem kościoła Św. Trójcy. Każdorazowy proboszcz był i jest do dzisiaj, jej opiekunem. Jednocześnie szkoła działała w oparciu o istniejące organizacje polonijne. Do 1947 roku Stowarzyszenie Polskiego Domu Ludowego

udzielało szkole finansowej pomocy, od roku 1947 szkołę wspiera Komitet Międzyorganizacyjny wszystkich organizacji polonijnych działających w mieście.

Po objęciu parafii przez ks. Wawrzyńca Wnuka w pracy szkoły nastąpiły zmiany organizacyjne. Lekcje języka polskiego, po uprzednim uzgodnieniu z Katolickim Wydziałem Oświaty, przeniesiono do szkoły Św. Anieli (St. Angela School) (fot. 31). Użytkowano trzy sale lekcyjne, w których w soboty odbywają się zajęcia. W 1962 roku obowiązki kierownika szkoły objęła Apolonia Kossobudzka, natomiast nauczycielkami były Maria Żehaluk i Julia Wolańska.

Po uzyskaniu kanadyjskich kwalifikacji, siostry włączyły się w pracę szkoły. Funkcję kierowniczką szkoły objęła siostra Urszula Wolniewicz. Ogólna ilość uczniów wzrastała od 40 w latach 70-tych, do 100 w latach 80-tych. W roku szkolnym 1973-1974 utworzono w szkole średniej, Brennan High School, „polską klasę”. Siostra Urszula Wolniewicz, nauczycielka języka francuskiego, prowadziła w tej klasie lekcje języka polskiego, jako jednego z języków obcych. Po kilku latach, ze względu na ograniczenia finansowe, kurs wycofano z programu, jednak okazał się on kursem pionierskim.

Po roku 1971 na mocy Heritage Language Programme zmienił się status polskich szkół. Nadal pozostały one szkołami etnicznymi, ale działają w ramach kanadyjskiego systemu oświaty. Organizacja polskich szkół etnicznych jest odwzorowaniem szkolnych placówek kanadyjskich. Język polski na poziomie szkoły średniej jest przedmiotem punktowanym. W 1983 roku Katolicki Wydział Oświaty zatwierdził program nauczania języka polskiego w szkole średniej. Program ten realizowany jest na trzech poziomach: klasa 10,11,12 (Ontario Academic Credit) i objęty jest mianem kursów kredytowych z języka polskiego, realizowanych do dnia dzisiejszego. Program obejmuje w klasie 10 język polski i geografii, w klasie 11 język polski i historię, w klasie 12 literaturę polską. Plan roczny nauczania klas podstawowych obejmuje 30 sobót po 2,5 godziny, klasy licealne mają do 110 godzin rocznie. Zajęcia odbywają się w soboty w Szkole Św. Anieli (fot. 31, 32) oraz w godzinach popołudniowych (klasy licealne) w sali Credit Union. Klasy są dzielone na mniejsze oddziały, w zależności od wieku uczniów oraz stopnia zaawansowania języka. Zorganizowano również klasę dla uczniów nie posługujących się językiem polskim. Poprzez uczestnictwo

24. Szkoła Języka Polskiego w Domu Polskim, 1948-1949 r.

*Polish Language School
in Dom Polski Hall, 1948-1949.*

the Sisters, aid was provided for the organization of missionary posts in Argentina (1969) and Brazil (1971).

The current year marks 43 years of work of the Ursuline Sisters in Windsor. They have brought Polish character to the life of the Parish and to the Polish ethnic group. With their unremitting work and convent attitude, they have gained the confidence and respect of the Church hierarchy and the Canadian authorities. In their work with the younger generation, the Sisters build love for the Polish identity and respect for traditions of the ancestors. They develop a feeling of pride in the cultural heritage of the Polish Nation and at the same time emphasize the importance of assimilation into Canadian society. They serve with their advice and their help everyone in need of assistance and never have they let down their countrymen. They are worthy “ambassadors” on Canadian soil for everything that is Polish.

The Polish Language School of the Holy Trinity Parish

In Canada, the first small schools, where the Polish language was taught, arose within Polish parishes, around which the lives of the first immigrants were concentrated. The priest and then the convent sisters taught children to read and write in the Polish language in these schools. The children also became acquainted with the Catechism, religious songs, and sometimes the history of Poland. In the passage of time, the number of schools increased and they also fell under the control of secular organizations. The main function of these small schools was to maintain knowledge of the language among the children of immigrants. However, the schools, both parish and secular, struggled with problems connected with a lack of money, materials, programmes, and in particular, appropriately qualified teachers. The situation corrected itself somewhat after the Second World War, but the greatest changes occurred only after 1971, when the Canadian Government proclaimed its Multiculturalism Policy, in the framework of its bilingual commitment.

The Polish Language School of the Holy Trinity Parish originated in 1925. The first parish priest, Father Jan Andrzejewski, was its patron. At the start, its activities took place in the basement of the Church and consisted of writing and reading in the Polish language. After completion of the building of the Dom Polski Hall, the school was transferred to the building of the Polish People’s Home Association, at 1275 Langlois Avenue (Photograph 24). The number of students rose from an average of 19 to 45 each year. Individuals, who were without pedagogical training, but wanted to teach young people the Polish

Rok Year	Ilość nauczycieli No. of Teachers	Ilość uczniów No. of Students	Kursy kredytowe Credit Courses	Razem Total
1916-1925		20		
1925-1947	19	19-45		
1947-1965	3	40		
1965-1983	5	100		
1983-1984	5	102		
1984-1985	6	130		
1985-1986	6	124		
1986-1987	7	130		
1987-1988	8	155		
1988-1989	7	185		
1989-1990	6	229	34	263
1990-1991	7	257	30	287
1991-1992	7	271	35	306
1992-1993	8	220	31	251
1993-1994	8	283	72	355
1994-1995	8	265	53	318
1995-1996	9	278	40	318
1996-1997	10	279	49	328
1997-1998	9	299	59	358
1998-1999	11	300	65	365
2000-2001	11	300	55	355
2001-2002	11	285	52	337
2003-2004	11	270	50	320
2004-2005	12	255	57	312
2005-2006	11	233	52	285
2006-2007	11	228	45	274

language, were the first teachers and people, involved in the life of the school. They included: T. Basiński, S. Chadała, J. Cichoń, Ms. Ciepielowska, Ms. Dąbrowska, J. Dziwer, J. Tuna, Mr. Kowalewski, Mr. Kamiński, J. Kaniewski, B. Leszczyńska, S. Lewandowski, Z. Majtczak, Mr. Markiewicz, W. Morszczyzna, H. Pajdowska, W. Rajs, W. Szewczyk and Ms. Witowicka.

The school operated under the patronage of the Holy Trinity Church. Successive parish priests have been and are to this day the patrons. At the same time, the school was run with the support of existing Polonia organizations. Up to 1947, the Polish People’s Home Association gave the school financial assistance; after 1947, the Inter-organizational Committee of all Polonia organizations, operating in the city, has provided support for the school.

After Father Wawrzyniec Wnuk took over the Parish, organizational changes took place in the work of the school. Lessons in the Polish language, with the prior approval of the Catholic Board of Education, were moved to the St. Angela School (Photograph 31). Access was given to three classrooms, in which the activities take place each Saturday. In 1962, Apolonia Kosobudzka took over the duties of Director of the School, while Maria Żehaluk and Julia Wolańska worked as teachers.

After obtaining Canadian qualifications, the Sisters joined in the work of the school. Sister Urszula Wolniewicz assumed the function of Director of the School. The general number of students in the school grew to 40 in the 1970s and to 100 in the 1980s. In the school year 1973-1974, a “Polish class” was started at Brennan High School. Sister Urszula Wolniewicz, a French teacher, gave lessons on the Polish language in this class, as one of the foreign languages. After a few years, as a result of financial limitations, the course was taken out of the programme. However, it proved to be a pioneering course.

After 1971, the status of Polish schools changed, because of the Heritage Language Programme. They still remained ethnic schools, while operating within the Canadian system of education. The organization of Polish ethnic schools is a reflection of Canadian teaching institutions. The Polish language at the high-school level is a credit course. In 1983, the Catholic Board of Education approved the curriculum for teaching the Polish language at high schools. This curriculum is taught at three levels, Grades 10, 11 and 12 (Ontario Academic Credit) and is covered under the heading of credit courses in the Polish language, taken to this day. The curriculum includes in Grade 10 Polish Language and Geography, in Grade

**25. Kadra nauczycielska
Szkoły Języka Polskiego, 2006 r.**

*Personnel of Polish Language School,
2006.*

w tych zajęciach młodzież uczy się języka, historii i kultury narodu polskiego. Program nauczania przygotowywany jest przez Związek Nauczycielstwa Polskiego w Kanadzie, który jest odpowiedzialny za działalność polskich szkół. Związek ten organizuje i koordynuje pracę polskich szkół etnicznych i współpracuje z kanadyjskimi instytucjami oświatowymi. Wraz z Katolickim Wydziałem Oświaty (Catholic Board of Education) współdecyduje o zatrudnianiu nauczycieli, weryfikując ich kwalifikacje pedagogiczne i stopień znajomości języka polskiego. Nauczyciele, członkowie ZNP, opracowują podręczniki i pomoce dydaktyczne dla uczniów wszystkich klas. Podręczniki te są systematycznie poprawiane, uzupełniane i wznawiane. Zostały także oficjalnie

**26. Jasełka w wykonaniu uczniów
Szkoły Języka Polskiego, 1985 r.**

*Nativity Play, as presented by students
of Polish Language School, 1985.*

**NAUCZYCIELE SZKOŁY JĘZYKA POLSKIEGO
W WINDSOR (1925 – 2007)**

TEACHERS AT THE POLISH LANGUAGE SCHOOL
IN WINDSOR 1925 – 2007

BASIŃSKI TADEUSZ
BARTOSZEWICZ WIESŁAWA
BOCHUS WIESŁAWA
BORAWSKA ANNA
BRONHARD ELŻBIETA
S. BUDNIAK MAGDALENA
CHAJDAŁA S.
CHEMEL ANNA
S. KOMORSKA MARIS
CICHOŃ J.
P. CIEPIEŁOWSKA
CZAJKOWSKI ANDRZEJ
P. DĄBROWSKA
DZIWER J.
S. GAŚSIOROWSKA MARIA
S. GÓRSKA MAŁGORZATA
GROCHOWSKA TERESA

JUNG J.

KAMIEŃSKI J.
KANIEWSKI JAN
KIJAK ELŻBIETA
KLIMSKA MARTA
S. KOŁAK DANIELA
KONIOR MACIEJ
KOSSOBUDZKA APOLONIA
KOWAL LIDIA
P. KOWALEWSKI
LESZCZYŃSKA B.
LEWANDOWSKI S.
MAJTCZAK Z.
MALINOWSKA URSZULA
MARKIEWICZ STEFANIA
MARYNOWSKA HANKA
MICHALAK ANNA
MINKIEWICZ HANNA
MORSZCZYŻNA WACŁAW
s. MRUCZEK ELŻBIETA

NARI MARIOLA
PAJDOWSKA HELENA
P. PIETRASZKO
RAJS W.
S. RYNIĘC PAWŁA
S. SROKA TERESA
SZEWCZYK W.

TUNA J.
S. UNIKOWSKA MAŁGORZATA
URBANEK ALEKSANDRA
WADAS BARBARA
WICHLĄCZ JOLANTA
P. WITOWICKA
WOLAŃSKA JULIA
S. WOLNIEWICZ URSZULA
ZIELIŃSKA JANINA
ŻEHALUK MARIA
ŻŁOBICKA JADWIGA

11 Polish Language and History, and in Grade 12 Polish Literature. The annual schedule for teaching elementary classes comprises 30 Saturdays with 2.5 hours on each; whereas the high-school classes have up to 100 hours in a year. Activities take place at the St Angela School (Photographs 31 and 32), as well as in the afternoon hours (high-school classes) in the Credit Union Hall. The classes are divided into smaller units, depending on the ages of the students and their level of advancement in the language. Classes are also organized for students, not using the Polish language. Young people learn the language, history and culture of the Polish Nation, through participation in these activities. The curriculum was prepared by the Polish Teachers Association in Canada, which is responsible for the activities of the Polish schools. The Association organizes and coordinates the work of the Polish ethnic schools and works with Canadian educational institutions. Together with the Catholic Board of Education, they make joint decisions about the hiring of teachers, the verification of their teaching qualifications, and their degree of knowledge of the Polish language. Teachers and members of the Association work together on handbooks and teaching resources for the students of all levels. The handbooks are systematically corrected, supplemented and updated. They also were officially approved for school use by the Provincial Boards of Education across Canada. The objectives of the curriculum of teaching the Polish language must be in accordance with the establishment of the Government Programme of Teaching Heritage Foreign Languages.

During the years 1985-1990, the Polish Language School in Windsor was subsidized by the Federal Government. From 1993, it is funded by the Catholic Board of Education. However, the money received does not entirely cover the expenses of the school. Therefore there is great appreciation for the donations from Polonia organizations and the Parents Committee, which exists formally since 1966.

From 1996, the function of Director of the School is carried out by Sr. Maris Komorska. Currently 274 students attend the school and 11 teachers work there: Sr. Maris Komorska, Sr. Magdalena Budniak, Sr. Pawła Ryniec, Wiesława Bartoszewicz, Anna Chemel, Mariola Nari, Aleksandra Urbanek, Janina Zielińska, Jadwiga Żłobicka, Anna Michalak, and Sr. Elżbieta Mruzek (Photograph 25).

The priority of the School is teaching the Polish language, imparting knowledge in the field of the history and geography of Poland, as well as building among the young people love and respect for "their own roots", the Polish traditions and culture.

The students at the School are visible in the city environment. They organize

27. Laureaci konkursu recytatorskiego, 1997 r.

Laureates of Recitation Competition, 1997.

regional shows and participate in patriotic celebrations. These include celebrations on the occasion of the Constitution of the 3rd May Holiday (Photograph 33), as well as Independence Day. Celebratory meetings take place in the Holy Trinity Church and in the Polish Hall. Taking part in them are the numerous members of the Polish ethnic group and representatives of Polonia organizations. The traditions of the School include a Nativity play (Jasełka) at Christmas (Photograph 26), an appearance by St. Nicholas (Mikołajek), and Easter Consecration (Święcony). Parents of the

28. Krucjata Eucharystyczna na Cmentarzu na Monte Cassino przy Grobie gen. B. Ducha, 2001 r.

Eucharistic Crusade at grave of General B. Duch, in Monte Cassino Cemetery, 2001.

**29. Krucjata Eucharystyczna w Rzymie
na spotkaniu z Janem Pawłem II,
2001 r.**

*Eucharistic Crusade in Rome
at meeting with John Paul II, 2001.*

**30. Dzieci ze Szkoły Języka Polskiego,
1995 r.**

Children of Polish Language School, 1995.

**31. Szkoła św. Anieli – siedziba Szkoły
Języka Polskiego, 2005 r.**

*St. Angela School, location of Polish
Language School, 2005.*

**32. Młodzież szkolna ze Szkoły Języka
Polskiego, 2007 r.**

Students of Polish Language School, 2007.

33. Akademia z okazji Konstytucji 3 Maja, 1999 r.

*Festive celebration to mark
May 3rd Constitution, 1999.*

zatwierdzone do użytku szkolnego przez kanadyjskie prowincjonalne wydziały oświaty (Provincial Board of Education). Cele programu nauczania języka polskiego muszą bowiem odpowiadać założeniom rządowego Programu Nauczania Języków Ojczystych.

W latach 1985-1990 Szkoła Języka Polskiego w Windsor była subsydiowana przez rząd federalny. Od 1993 roku finansowana jest przez Katolicki Wydział Oświaty, jednak otrzymywane środki finansowe nie pokrywają całkowicie wydatków szkoły. Bardzo cenione są więc dotacje organizacji polonijnych oraz pomoc Komitetu Rodzicielskiego, który istnieje formalnie od 1966 r.

Od 1996 roku funkcję kierownika szkoły pełni s. Maris Komorska. Obecnie do szkoły uczęszcza 274 uczniów i pracuje 11 nauczycieli: s. Maris Komorska, s. Magdalena Budniak, s. Pawła Rynec, Wiesława Bartoszewicz, Anna Chemel, Mariola Nari, Aleksandra Urbanek, Janina Zielińska, Jadwiga Żłobicka, Anna Michalak, s. Elżbieta Mruczek (fot. 25).

Priorytetem szkoły jest nauczanie języka polskiego, przekazywanie wiedzy z zakresu historii i geografii Polski oraz rozbudzanie wśród młodzieży miłości i szacunku do „własnych korzeni”, tradycji i kultury polskiej.

Uczniowie szkoły są widoczni w środowisku miasta. Organizują występy okolicznościowe oraz uczestniczą w uroczystościach patriotycznych. Do nich należą akademie z okazji święta Konstytucji 3 Maja (fot. 33) oraz Dnia Niepodległości. Uroczyste akademie odbywają się w kościele św. Trójcy

oraz w Domu Polskim. Uczestniczą w nich liczne grono polskiej grupy etnicznej oraz przedstawiciele organizacji polonijnych. Do tradycji szkoły należy organizowanie Jasełek (fot. 26), Mikołajek czy Święconego. W tradycyjnych świątach szkolnych biorą również udział rodzice uczniów.

Szkoła corocznie bierze udział w konkursach, organizowanych przez Związek Nauczycielstwa Polskiego w Kanadzie. Dużym zainteresowaniem cieszy się Konkurs Wypracowań Fundacji im. Adama Mickiewicza oraz Konkurs Recytatorski Fundacji Reymonta im. Marii i Czesława Sadowskich (fot. 27). Są to konkursy, w których biorą udział szkoły polonijne z całej Kanady. Szkoła Języka Polskiego z Windsor corocznie ma swoich laureatów, którzy reprezentują szkołę na finałowym konkursie w Toronto.

Pod koniec roku szkolnego uczniowie, w nagrodę za swoje osiągnięcia, wyjeżdżają na wycieczki do atrakcyjnych miejscowości. Klasy licealne wyjeżdżają również na przedstawienia teatralne do Toronto. Wyjazdy te są uwieńczeniem pracy dzieci.

Funkcjonowanie Szkoły Języka Polskiego nie byłoby możliwe bez pracy nauczycieli, bez poświęcenia siostr Urszulanek, wsparcia parafii, kościoła św. Trójcy, organizacji polonijnych oraz pracy rodziców. Nie ulega wątpliwości, że nauka w polskiej szkole jest dla dzieci dodatkowym obciążeniem, podjęciem dodatkowych obowiązków. Spędzają tam przecież czas, który rówieśnicy przeznaczają na zabawę lub przyjemności. Ich motywacja jest bardzo różna. Jest jednak sprawą oczywistą, że liczba szkół polskich w Kanadzie (w 1998 r. języka polskiego uczono w 95 placówkach; w Ontario dzieci uczyły się w 57 szkołach podstawowych i aż w 12 szkołach średnich), liczba zatrudnionych w nich nauczycieli, a także liczba uczących się dzieci świadczy o stale bardzo silnych związkach Polonii z krajem pochodzenia.

students also take part in the traditional School celebrations.

Each year, the School takes part in competitions, organized by the Polish Teachers Association in Canada. The Competition of the Adam Mickiewicz Composition Foundation and the Competition of the Reymont Recitation Foundation in the name of Maria and Czesław Sadowski (Photograph 27) enjoy a great deal of interest. These are competitions, in which Polonia schools from all over Canada take part. The Polish Language School in Windsor each year has its prize-winners, who represent the School at the finals in Toronto.

Near the end of the school year, as a reward for their achievements, students go on trips to attractive locations. The high-school classes also travel to theatre shows in Toronto. These trips are the crowning touches to the hard work of the children.

The operation of the Polish Language School would not be possible without the work of the teachers, without the devotion of the Ursuline Sisters, the support of the Parish, the Holy Trinity Church, the Polonia organizations and the work of the parents. There can be no doubt that for the children, studying in the Polish

School is an additional load, with extra responsibilities. After all, they spend time there, which others of the same age use for games and pleasure. Their motivation varies considerably. However, it is obvious that the number of Polish schools in Canada (in 1998, the Polish language was taught at 95 locations; in Ontario, children studied at 57 elementary schools and at 12 high schools), the number of teachers employed in them,

**34. Ambasador P. Dobrowolski
i J. Flis z wizytą w szkole,
2001 r.**

*Ambassador P. Dobrowolski
and J. Flis, on visit to School, 2001.*

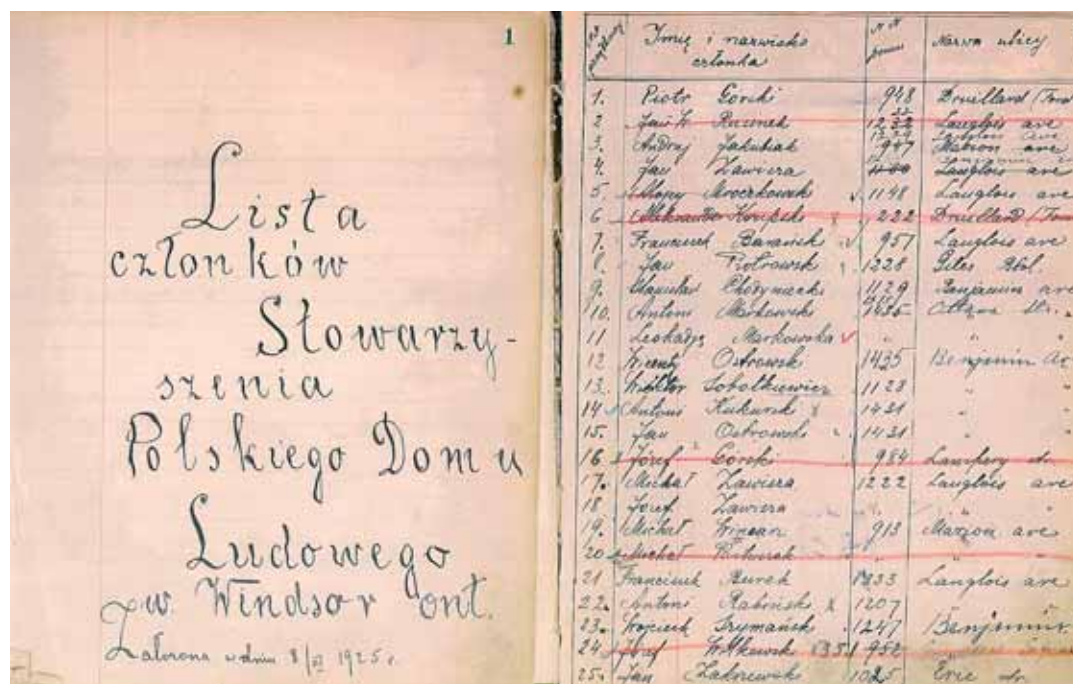
and also the number of children studying in them evidences very strong ties of Polonia with its country of origin.

Organizacje i stowarzyszenia polonijne w Windsor

Stowarzyszenie Polskiego Domu Ludowego

Stowarzyszenie Polskiego Domu Ludowego jest najstarszą i najliczniejszą organizacją polonijną w Windsor. Powstało ono 25 stycznia 1925 roku. W tym dniu w sali pod kościołem św. Trójcy odbył się wiec, na którym zapadła decyzja utworzenia organizacji skupiającej polskich emigrantów oraz wybudowania Polskiego Domu Ludowego. Powołano również komisję konstytucyjną do opracowania statutu nowej organizacji. 8 marca 1925 r. odbył się drugi wiec, na którym sporządzono listę pierwszych 38 członków-założycieli organizacji (fot. 1).

1. Lista pierwszych członków Stowarzyszenia Polskiego Domu Ludowego w Windsor, 1925 r.

List of first members of Polish People's Home Association in Windsor, 1925.

Powołano zarząd w składzie: Piotr Górski – prezes, Andrzej Jakubiak – wiceprezes, Jan Kaniewski – sekretarz protokołowy, Jan Piotrowski – sekretarz finansowy, Stanisław Chodynicki – kasjer, Wiktor Sobotkiewicz – gospodarz. Komisję rewizyjną tworzyli: Antoni Rabiński, Jan Zawisza, Aleksander Krupski. W skład rady nadzorczej weszli: Alojzy Mroczkowski, Józef Witkowski, Paweł Kaniewski. 29 marca 1925 r. odbyło się pierwsze zebranie Zarządu, na którym podjęto decyzje zarejestrowania Stowarzyszenia. Powołano również komitet budowy Domu Ludowego. Dnia 10 listopada 1925 r. władze prowincjonalne dokonały rejestracji Stowarzyszenia (fot. 2).

W 1926 r. kupiono działkę przy zbiegu ulic Shepherd i Parent. Jednak plany co do lokalizacji uległy zmianie. Ostatecznie miejscem pod budowę został plac przy 1275 Langlois Avenue, kupiony w 1929 r. W 1930 r. oddano do użytku górną część budynku, w której mieściła się główna sala ze sceną (fot. 3, 4). Na scenie tej aktorzy-amatorzy, rekrutujący się spośród członków Stowarzyszenia, wystawiali sztuki teatralne. Wśród nich *Otello*, *Barbara Radziwiłłówna*, *Gwiazda Syberii*, *Skalmierzanka*, *Krakowiacy i Górale* i inne. Dom Polski stał się miejscem spotkań członków Stowarzyszenia oraz miejscowej Polonii.

Otwarcie Domu Ludowego zbiegło się z wielkim kryzysem gospodarczym. Kłopoty związane ze spłatą zaciągniętego na budowę długu groziły utratą budynku. Jednak przychylna interwencja burmistrza miasta, Arthura Reauma oraz finansowa pomoc rodziny Jana Kaniewskiego, członka Stowarzyszenia, oddaliła groźbę utraty Domu.

W 1938 r. przystąpiono do rozbudowy budynku, wykańczając piwnicę, w której zorganizowano bibliotekę, kręgielnię, bar i kuchnię. W budynku zaczęły odbywać się sobotnie zajęcia Szkoły Języka Polskiego oraz Szkółki Tańców Narodowych. Mając własne zaplecze lokalne Stowarzyszenie zaczęło współpracować z utworzonym w 1931 r. Zjednoczeniem Zrzeszeń Polskich w Kanadzie. Zrzeszenie to powstało z inspiracji i przy pomocy polskich placówek konsularnych, realizując wytyczne władz polskich, które dążyły do konsolidacji Polonii. Zjednoczenie w momencie powstania połączyło

24 organizacje, które odgrywały dużą rolę w podtrzymywaniu i pogłębianiu więzi Polonii z krajem ojczystym.

Jednym z pierwszych wiceprezesów Zjednoczenia był przedstawiciel Stowarzyszenia Polskiego Domu Ludowego z Windsor, Wiktor Sobotkiewicz. W Windsor odbył się również drugi (1932 r.) oraz siódmy i zarazem ostatni (1943 r.) zjazd delegatów Zjednoczenia, które będąc organem polskiego rządu traciło popularność. W ostatnich obradach w Windsor wzięło udział tylko 27 delegatów.

W latach 1941-1942, kiedy w mieście stacjonował oddział rekrutacyjny Polskich Sił Zbrojnych, Dom Ludowy stał się miejscem spotkań żołnierzy z polską grupą etniczną mieszkającą w Windsor oraz w innych ośrodkach polonijnych Kanady i Stanów Zjednoczonych. Stał się również ośrodkiem werbunkowym, gdzie organizowane były wiece, zachęcające młodych ludzi do wstąpienia do wojska.

W pracę Stowarzyszenia na rzecz polskiego żołnierza aktywnie włączyło się Koło Pań Niesienia Pomocy Żołnierzowi Polskiemu. W sierpniu 1941 r. podczas uroczystości związanych z obchodami Święta Żołnierza Polskiego, członkinie Koła przekazały wojsku kompletnie wyposażoną świetlicę. Często organizowały akcje charytatywne, z których dochód przeznaczany był na potrzeby żołnierzy. W progach Domu niejednokrotnie gościli przedstawiciele władz wojskowych i władz lokalnych, biorąc udział w akademiach patriotycznych organizowanych z okazji świąt narodowych.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej Dom Ludowy stał się kolebką polskości dla powojennej emigracji. Polacy koncentrowali tam swe życie towarzyskie, brali udział w obchodach świąt państwowych oraz organizowali przyjęcia rodzinne.

Zgodnie z niezmiennym od 1925 r. artykułem nr 2 statutu SPDL Stowarzyszenie stawia sobie za cel: prowadzenie akcji kulturalno-oświatowych wśród swych członków i całej Polonii, organizowanie odczytów i imprez w języku polskim i angielskim, współpracę z innymi organizacjami polskimi na polu krzewienia kultury polskiej i wiedzy o Polsce.

Zarząd Stowarzyszenia sukcesywnie dostosowywał obiekt do potrzeb Polonii. Powiększył powierzchnię Domu, wykupując w latach 1957, 1969, 1977, 1981 sąsiadujące działki.

W 1958 r. kupiono plażę w Colchester, nad jeziorem Erie, z której mogli korzystać nie tylko członkowie Stowarzyszenia, ale również inne organizacje i cała społeczność polonijna z Windsor.

Stowarzyszenie od początku swojej działalności popierało wiele akcji charytatywnych,

Polonia Organizations and Societies in Windsor

The Polish People's Home Association

The Polish People's Home Association is the oldest and largest of the Polonia organizations in Windsor. It came into being on 25 January 1925. On that day, in the basement hall below the Holy Trinity Church, there was a meeting, at which the decision was made to form an organization, composed of Polish emigrants, and to build the Polish People's Home (Dom Polski Hall). As well, a Constitutional Committee was appointed to draw up the statutes of the new organization. On 8 March 1925, a second meeting was held and a list was made of the first 38 members- the founders of the organization (Photograph 1). A Council was created, with the following members: Piotr Górski – President, Andrzej Jakubiak – Vice President, Jan Kaniewski – Executive Secretary, Jan Piotrowski – Financial Secretary, Stanisław Chodyncki – Cashier, and Wiktor Sobotkiewicz – Manager. They created an Audit Committee: Antoni Rabiński, Jan Zawisza and Aleksander Krupski. A Board of Trustees was appointed: Alojzy Mroczkowski, Józef Witkowski and Paweł Kaniewski. On 29 March 1925, there was the first meeting of the Council, at which the decision was made to register the Association. As well, a Building Committee was struck for the Dom Polski Hall. On 25 November 1925, the Provincial Government registered the Association (Photograph 2).

A lot was purchased at the intersection of Shepherd and Parent Avenues in 1926. However, the plans regarding the location went through some changes. The building site was finalized at 1275 Langlois Avenue and was purchased in 1929. In 1930, the upper part of the building was available for use, comprising the main hall with a stage (Photographs 3 and 4). On this stage, amateur actors, recruited from among the members of the Association, performed theatrical plays. These included *Othello*, *Barbara Radziwiłłówna*, *The Star of Siberia*, *Skalmierzanki*, *Krakowiacy and Górale*, and others. The Dom Polski Hall became the meeting place of members of the Association and also the local Polonia.

The opening of the Dom Polski Hall coincided with a major economic crisis. Difficulties, related to the payment of loans for the construction, threatened the loss of the building. However, the kind intervention by the Mayor of the City, Arthur Reaume, and financial assistance from the family of Jan Kaniewski, a member of the Association, averted the threat of losing the Hall.

In 1938, expansion of the building was begun, with the completion of the basement, in which a library, a bowling alley, bar and kitchen were set up. The activities of the Polish Language School and the School of National Dances began to take place each Saturday in the building. Having its own local base, the Association began to cooperate in the Federation of Polish Societies in Canada, formed in 1931. This organization came into being through the inspiration of and with the assistance of the Polish consular posts, realizing the guiding principles of the Polish Government, which were aimed at consolidating Polonia. At the time of its formation, the Federation united 24 organizations, which played a major role in maintaining and deepening the ties of Polonia with the homeland.

A member of the Polish People's Home Association, Wiktor Sobotkiewicz, was one of the first Vice Presidents of the Federation. Windsor also witnessed the second (1932), as well as the seventh and last (1943) conference of delegates of the Federation, which as an organ of the Polish Government, lost its popularity. Only 27 delegates took part in the final debates in Windsor.

In the years 1941-1942, when a recruitment detachment of the Polish Armed Forces was stationed in Windsor, the Dom Polski Hall became a meeting place for the soldiers with members of the Polish ethnic group living in Windsor, as well as in other Polonia centres of Canada and the United States. It also became the Recruitment Centre, where meetings were organized to encourage young people to enlist in the Army.

The Women's Circle for Aid to the Polish Soldier actively joined with the Association in its work on behalf of the Polish soldier. In August 1941, during the celebrations, connected with the observance of the Day of the Polish Soldier, the members of the Circle offered the Army a fully stocked common room. They frequently organized charitable activities, the proceeds of which were designated for the needs of soldiers. On numerous occasions, they hosted representatives of the Military Command and local leaders in the Hall, taking part in patriotic meetings, organized on the occasion of national festivals.

After the close of the Second World War, the Dom Polski Hall became the cradle of Polish identity for the post-War emigration. Poles concentrated their social life there, took part in celebrations of national festivals, and organized family receptions.

In agreement with Article No.2 of the PPHA Statute, not changed since 1925, the Association stands for leadership in cultural-educational activities among its

members and all of Polonia; organization of lectures in the Polish and English languages; and collaboration with other Polish organizations in the field of propagation of Polish culture and knowledge about Poland. The Council of the Association repeatedly applied this objective to the needs of Polonia. It enlarged the floor space of the Hall by buying adjacent plots in 1957, 1969, 1977 and 1981. In 1958, it purchased a beach in Colchester, on the shore of Lake Erie, from which not only members of the Association, but also other organizations and the entire Polonia community of Windsor can benefit.

2. Patent nadany organizacji przez władze Ontario, 1925 r.

Certificate of registration given to organization by Ontario Government, 1925.

The Association, from the beginning of its activities, has supported many charitable activities, carried out on a local scale and also going beyond the local community. It provided financial assistance for disabled Polish veterans (1952). It helped the Perpetual Fund, established on the occasion of the One-Thousandth Anniversary of the Conversion of Poland to Christianity, the Adam Mickiewicz Fund and the Władysław Reymont Fund. It also contributed to the reconstruction of the Royal Castle in Warszawa (1971). During the period of Martial

3. Dom Polski, 2004 r.

Dom Polski Hall, 2004.

prowadzonych w wymiarze lokalnym oraz wykraczających poza lokalną społeczność. Pomagało finansowo polskim inwalidom wojennym (1952 r.). Wspomagało Fundusz Wieczysty założony z okazji tysiąclecia chrztu Polski, Fundusz im. Adama Mickiewicza, Fundusz im. Władysława Reymonta. Przyłączyło się również do odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie (1971 r.). W okresie stanu wojennego wspierało „Solidarność”. Stowarzyszenie odpowiada też na potrzeby lokalne, wspierając Szkołę Języka Polskiego, Uniwersytet w Windsor, Zespół Pieśni i Tańca „Tatry”, Grupę Teatralno-

Wokalną „Płomień”, Klub Sportowy „Polonia” oraz dofinansowując stypendia dla utalentowanej młodzieży, wywodzącej się ze środowiska polonijnego.

Corocznie Dom Polski jest wynajmowany dla „Polskiej Wioski” – Carrousel of the Nations, której głównym celem jest propagowanie polskiego dorobku kulturowego. Odbywają się tam również spotkania organizacji polonijnych oraz spotkania przedstawicieli biznesu. W roku 1996 na jedno z takich spotkań, przybył Senator Stanisław Haidasz wraz z małżonką, Maciej Gwozdecki – konsul handlowy Rzeczypospolitej Polskiej oraz Marek Marchelewicz – manager Pekao Cargo International.

W 2000 roku Stowarzyszenie Polskiego Domu Ludowego obchodziło 75 rocznicę

powstania (fot. 5, 6). Na uroczystości jubileuszowe przybył Hon. Herb Gray – wicepremier Kanady, Jacek Junosza Kisielewski – konsul generalny RP, Yvonne Bogoria-Buczowski – wiceprezydent Kongresu Polonii Kanadyjskiej, David Cassivi – radny miejski, ksiądz kanonik Piotr Sanczenko. Stowarzyszenie reprezentował prezes Józef Kawala, a Jerzy Barycki pełnił rolę przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego Obchodów 75-lecia SPDL. Radny miasta Windsor wręczył, ufundowaną przez lokalne władze okolicznościową plakietkę z herbem miasta. Stanisław Nieć, Henryk Klamut i Ryszard Orszt uzyskali podziękowania za wkład pracy w rozwój organizacji.

W 1995 r. powołano Komitet Budowlany SPDL, który pracował do 2003 r. nad koncepcją rozbudowy Domu Polskiego. Opracowano kilkanaście planów rozbudowy, które zakładają wybudowanie nowego obiektu z tyłu istniejącego budynku. Zebrano kilkadziesiąt tysięcy dolarów na fundusz rozbudowy. Zmodernizowano główną salę klubu łącznie z wykonaniem nowoczesnych łazienek. W skład pierwszego Komitetu Budowlanego weszli: Jerzy Barycki, przewodniczący, Gerry Obierski, zastępca przewodniczącego, Ilona Orszt oraz Virginia Obierski, sekretarki protokołowe, członkowie: Jan Armata, Artur Głab, Józefa Rudnicki, Robert Fallenbuchl, John Jedliński, Stanisław Nieć.

W 2005 r. wmurowano w ścianę Polskiego Domu tablicę, upamiętniającą obecność jednostki rekrutacyjnej Wojska Polskiego w Windsor w czasie drugiej wojny światowej. W uroczystościach uczestniczył konsul generalny Piotr Konowrocki oraz licznie zebrana Polonia (fot. 7, 8).

W skład obecnego zarządu SPDL wchodzi: Błażej Wyderkowski – prezes, Jerzy Kubiak – pierwszy wiceprezes, Grażyna Bardowski – drugi wiceprezes, Victor Domała – sekretarz finansowy, Danuta Pogorzelska – sekretarz protokołowy, Stanisław Nieć – kasjer, Marian Dziedzic – gospodarz, Maria Wroniak – przewodnicząca Komisji Imprez. Do Komisji Rewizyjnej wchodzi: Krzysztof Karpiński – przewodniczący oraz członkowie: Sławomir Krusiński, Eugeniusz Bagiński. Przewodniczącą Komisji Kulturalno-Oświatowej jest Danuta Pogorzelska a Komisji ds. Chorych Stanisław Nieć. W skład poczty sztandarowej wchodzi: Eugeniusz Bagiński, Leszek Gorzelski, Krzysztof Falkowski, Tadeusz Popławski.

Polsko-Kanadyjski Klub Miast Granicznych

Polsko-Kanadyjski Klub Miast Granicznych powstał w 1930 r. Głównym celem organizacji było poszerzanie wiadomości o Polsce i Kanadzie poprzez organizowanie odczytów i dyskusji oraz poznawanie przepisów prawnych obowiązujących w tych krajach.

Law, it supported Solidarity (Solidarność). The Association also responds to local needs, supporting the Polish Language School, the University of Windsor, the Tatry Theatre and Dance Ensemble, the Płomień Theatrical-Vocal Group, and the "Polonia" Sports Club, as well as financing bursaries for the talented young people, coming from a Polonia social environment.

Each year, the Dom Polski Hall is occupied for the "Polish Village"- Carrousel of the Nations, which has the main objective of spreading the word about Polish cultural contributions. As well, meetings of Polonia organizations and gatherings of business representatives take place there. In 1996, at one such meeting, there were Senator Stanisław Haidasz and his wife, Maciej Gwozdecki- the Commercial Consul of the Polish Republic, and Marek Marchelewicz-Manager of Pekao Cargo International.

In 2000, the Polish People's Home Association celebrated the 75th Anniversary of its origin (Photographs 5 and 6). Attending the Jubilee celebrations were the Hon. Herb Gray- Deputy Prime Minister of Canada, Jacek Junosza Kisielewski – Consul General of the Polish Republic, Yvonne Bogoria-Buczkowski – Vice President of the Canadian-Polish Congress, David Cassivi- City Council, and the Reverend Canon Piotr Sanczenko. President Józef Kawala represented the Association and Jerzy Barycki had the role of Chairman of the Organizing Committee of the Celebration of the 75th Anniversary of the PPHA. The City Councillor presented a plaque with the heraldic arms of the City, funded by the local authorities. Stanisław Nieć, Henryk Klamut, and Ryszard Orszt received recognition of their contribution to the development of the organization.

In 1995, the PPHA Building Committee was created and worked up to 2003 on the concept of an extension to the Dom Polski Hall. They worked on a dozen or so extension plans, which dealt with the erection of a new structure at the back of the existing building. Several tens of thousands of dollars were collected for a reconstruction fund. The main hall of the club was modernized and modern washrooms were completed. The membership of the first Building Committee was: Jerzy Barycki – Chair, Gerry Obierski – Vice Chair, Ilona Orszt and Virginia Obierski – Recording Secretaries, and Members – Jan Armata, Artur Glab, Józefa Rudnicki, Robert Fallenbuchl, John Jedliński, and Stanisław Nieć.

In 2005, a plaque was set in a wall of the Dom Polski Hall to commemorate the presence of the recruitment detachment of the Polish Army in Windsor during the Second World War. Consul General Piotr Konowrocki and many representatives of Polonia participated in the celebrations (Photographs 7 and 8).

The present PPHA Council includes: Błażej Wyderkowski – President, Jerzy Kubiak- First Vice President, Grażyna Bardowski – Second Vice President, Victor Domagała – Financial Secretary, Danuta Pogorzelska – Recording Secretary, Stanisław Nieć – Cashier, Marian Dziedzic- Manager, Maria Wroniak- Chair, Entertainments Committee. The Audit Committee consists of Krzysztof Karpiński- Chair, and Members- Sławomir Krusiński and Eugeniusz Bagiński. The Chair of the Cultural-Educational Committee is Danuta Pogorzelska; the Chair of the Committee to Aid the Sick is Stanisław Nieć. The Colours Party consists of: Eugeniusz Bagiński, Leszek Gorzelski, Krzysztof Falkowski and Tadeusz Popławski.

The Border Cities Polish-Canadian Club

The Border Cities Polish-Canadian Club originated in 1930. The main objective of the organization was to broaden knowledge about Poland and Canada through the presentation of lectures and discussions and gaining awareness of binding legal regulations in these countries. The Club had its own building at 1530 Langlois Avenue, which was made available for the Credit Union in the early period of its activities. Currently the Club is small. Its President is Paul Perz.

Post 126 of the Polish Army Veterans Association in Windsor

Post 126 was formed on 20 February 1932, on the initiative of Artur Waldo, the Commandant of District VI of the Polish Army Veterans Association (S.W.A.P.). At the first organizational meeting, a provisional Council was elected and consisted of Stanisław Levandowski, Albin Hałas and Józef Jarecki. The objective of the newly created organization was the assembly of

former soldiers of the Polish Armed Forces, the provision of comradely assistance, cultural-educational and patriotic work, and work on behalf of Canadian and Polish society.

In the beginning period of activities of the Polish Army Veterans Association, meetings were in the Dom Polski Hall and in the Parish Hall of the Holy Trinity Church. In the years 1934-1940, the Post rented a room in the house of the Blak family, at 1022 Langlois Avenue (Photograph 9). In July 1941, the Post began the construction of its own building. On 16 November 1941, there was a celebratory opening of the building at 1052 Langlois Avenue. In the celebrations for the opening of the Veterans' Hall there was participation by General Bronisław Duch, who was visiting the city, together with soldiers, representatives of local government and a large group from the Polish community. During the first ten years, 25 people belonged to the organization.

During the Second World War, Post 126 assisted with the recruitment of volunteers to the Polish Army and supported the soldiers, stationed in Windsor. It assisted soldiers of the Polish Army and soldiers in prison camps, by means of the Polish Defense Fund.

After the close of the Second World War, demobilized soldiers from the Polish Armed Forces joined the Veterans Association. The numbers grew to around 200 members in the 1950s.

In 1946, the Women's Auxiliary Corps came into being at Post 126 (Photograph 10). Anastazja Jedlińska took on the functions of President. The Corps consisted of 33 women, who worked on behalf of the local community. In 1951, a library was opened at the Post and was available to members of the organization and the

4. Dom Polski – widok z boku, 2004 r.

Dom Polski Hall, side view, 2004.

5. Obchody 75-lecia Domu Polskiego, 2000 r.

*Celebration of 75th Anniversary
of Dom Polski Hall, 2000.*

Klub posiadał własny budynek przy 1530 Langlois Avenue, który był udostępniany dla Credit Union w początkowym okresie działalności. Obecnie Klub jest nieliczną organizacją, której przewodniczy Paul Perz.

Placówka 126 Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Windsor

Placówka 126 powstała 20 lutego 1932 roku z inicjatywy komendanta VI Okręgu S.W.A.P Artura Waldo. Na pierwszym zebraniu organizacyjnym wybrano tymczasowy zarząd w składzie: Stanisław Lewandowski, Albin Hałas i Józef Jarecki. Celem powstałej organizacji było zrzeszenie

6. Grupa Płomień na obchodach 75-lecia Domu Polskiego, 2000 r.

*Group Płomień at celebration of 75th
Anniversary of Dom Polski Hall, 2000.*

byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych, niesienie pomocy koleżeńskiej, praca kulturalno-oświatowa i patriotyczna oraz praca na rzecz społeczeństwa kanadyjskiego i polskiego.

W początkowym okresie działalności S.W.A.P. zebrania odbywały się w Domu Polskim oraz w sali parafialnej kościoła św. Trójcy. W latach 1934-1940 Placówka wynajmowała salę w domu państwa Blak, przy 1022 Langlois Avenue (fot. 9). W lipcu 1941 r. przystąpiono do budowy własnego lokalu. 16 listopada 1941 r. odbyło się uroczyste otwarcie budynku przy 1052 Langlois Avenue. W uroczystościach otwarcia Domu Weteranów brał udział przebywający w mieście gen. Bronisław Duch wraz z żołnierzami, przedstawiciele władz lokalnych oraz liczne grono polskiej społeczności. W pierwszych dziesięciu latach do organizacji należało 25 osób.

W czasie drugiej wojny światowej Placówka 126 pomagała w rekrutacji ochotników do Wojska Polskiego oraz wspierała stacjonujących w Windsor żołnierzy. Poprzez Fundusz Obrony Polski, pomagała żołnierzom Armii Polskiej oraz żołnierzom przebywającym w obozach jenieckich.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej do Stowarzyszenia Weteranów dołączyli demobilizowani żołnierze z Polskich Sił Zbrojnych. Stan liczebny powiększył się w latach pięćdziesiątych do około 200 członków.

W 1946 r. przy Placówce 126 powstał Korpus Pomocniczy Pań (fot. 10). Funkcję prezesa pełniła Anastazja Jedlińska. Do Korpusu należały 33 panie, które pracowały na rzecz lokalnej społeczności. W 1951 r. przy placówce utworzono bibliotekę, z której mogli korzystać członkowie organizacji oraz cała społeczność polonijna. W 1955 r. Korpus Pań ofiarował na rzecz Placówki sztandar, który stał się prawdziwą chlubą weteranów (fot. 11).

W 1952 roku zarząd Placówki 126 wraz z ówczesnym komendantem T. Basińskim, w porozumieniu z Zarządem Głównym S.W.A.P. w Nowym Yorku i władzami The Royal Canadian Legion powołał do życia Polish Branch No 537 of The Royal Canadian Legion. Od tej pory Placówka 126 jest częścią składową kanadyjskiego legionu. Przynależność ta umożliwiła polskim weteranom korzystanie ze świadczeń, przysługujących weteranom pierwszej i drugiej wojny światowej (fot. 12).

Członkowie Stowarzyszenia, zgodnie z założeniami organizacji, są zawsze blisko spraw polskich i przekazują następnym pokoleniom wiedzę o polskiej historii. W 1980 roku włączyli się w obchody rocznicy wydarzeń katyńskich. Z ich inicjatywy w lutym odbyło się zebranie przedstawicieli organizacji polonijnych w celu powołania komitetu ku czci pamięci pomordowanych w Katyniu w czasie drugiej wojny światowej polskich oficerów i żołnierzy. Wśród zebranych byli dwaj więźniowie sowieckiego obozu

7. Odślonienie pamiątkowej tablicy upamiętniającej obecność jednostki rekrutacyjnej Wojska Polskiego w Windsor, 2005 r.

Unveiling of plaque, commemorating presence of Recruitment Detachment of Polish Army in Windsor, 2005.

entire Polonia community. In 1955, the Women's Auxiliary presented the Post with a standard, which became a source of pride to the veterans (Photograph 11).

In 1952, the Council of Post 126, together with the Commandant of that time, T. Basiński, in an agreement with the Chief Council of the Polish Army Veterans Association in New York and the officials of the Royal Canadian Legion, brought to life Polish Branch No 537 of the Royal Canadian Legion. From that time, Post 126 is a part of the Canadian Legion. This membership made it possible for the Polish veterans to benefit from the services, available to veterans of the First and Second World Wars (Photograph 12).

Members of the Association, in accordance with the founding of the organization, are always close to Polish issues and share knowledge with the next generation about Polish history. In 1980, they joined the observance of the anniversary of the Katyn events. As a result of their initiative, in February there was a meeting of representatives of Polonia organizations with the purpose of forming a committee to honour the memory of the officers and other soldiers, murdered in Katyn during the Second World War. Among those gathered, there were two prisoners of the Soviet camp at Kozielsk: Dr. Stanisław Sadowski and Zygmunt Stankiewicz. The newly formed Committee on Marking the

40th Anniversary of the Katyn Massacre set itself the task of reminding the public about the Katyn Massacre, making young people aware about Katyn, informing Canadians, awakening public opinions in general, providing help for the erection of a Katyn Monument in Toronto, and assisting the Katyn Institute in Poland.

On 27 April 1980, there was a patriotic meeting on Katyn, in which the Minister of Foreign Affairs, Dr. Mark MacGuigan, Paul Martin, former Minister of Foreign Affairs, the Mayor of the City, Bert Weeks, Polonia organizations with their standards, and the Polonia community took part. On that day, the flag of Poland was raised at City Hall.

In 1990, on the initiative of the members of Post 126, a monument was erected to the Polish veterans, who fought on the fronts of the First and Second World Wars. The monument was placed in the Heavenly Rest Cemetery in Windsor, in the section for veterans of The Royal Canadian Legion. The creators of the monument were Henryk Iwanczewicz, Bolesław Konarzewski, Witold Girstun, Piotr Kotkowicz, Karol Sorycz and Stefan Zieliński. In 2001, the modifications to the monument were completed

8. Uroczystość odsłonięcia pamiątkowej tablicy przy Domu Polskim, 2005 r.

Celebration of unveiling of commemorative plaque at Dom Polski Hall, 2006.

9. Stowarzyszenie Weteranów Armii Polskiej z siedzibą w Blak's Bakery, 1938 r.

*Polish Army Veterans Association
at location in Blak's Bakery, 1938*

w Kozielsku: dr Stanisław Sadowski i Zygmunt Stankiewicz. Powołany Komitet Obchodów 40-lecia Mordu Katyńskiego postawił sobie zadania: przypominać społeczeństwu o mordzie katyńskim, uświadamiać młodzież o Katyniu, poinformować Kanadyjczyków, pobudzić opinię ogółu, pomóc w budowie Pomnika Katyńskiego w Toronto, wspomóc Instytut Katyński w Polsce.

27 kwietnia 1980 r. odbyła się patriotyczna akademicka o Katyniu, w której udział wzięli: minister spraw zagranicznych dr Mark MacGuigan, Paul Martin, były minister spraw zagranicznych z żoną, burmistrz miasta Bert Weeks, organizacje polonijne ze sztandarami oraz społeczność polonijna. W tym dniu flaga polska została wciągnięta na maszt przed ratuszem miejskim.

W 1990 roku z inicjatywy członków Placówki 126 wzniesiono pomnik, poświęcony polskim weteranom poległym na frontach pierwszej i drugiej wojny światowej. Pomnik postawiono na cmentarzu Heavenly Rest w Windsor, w kwaterze weteranów The Royal Canadian Legion. Twórcami pomnika byli: Henryk Iwanczewicz, Bolesław Konarzewski, Witold Girstun, Piotr Kotkowicz, Karol Sorycz, Stefan Zieliński. W 2001 roku dokonano przeróbki pomnika, podnosząc płytę nad powierzchnię ziemi. Zmiany dokonano na podstawie projektu J. Zygmunta Armaty i Ryszarda Orszta. Na płycie widnieje napis: *Za Waszą i Naszą Wolność. Pamięci Weteranów, którzy walczyli w pol-*

skich sprzymierzonych siłach zbrojnych na lądzie, morzu i w powietrzu. (fot. 14).

Corocznie w czerwcu członkowie Stowarzyszenia biorą udział w uroczystościach w Niagara-on-the-Lake, gdzie podczas pierwszej wojny światowej utworzono obóz szkoleniowy dla ochotników do Armii Polskiej. Dzisiaj znajduje się tam cmentarz z mogiłami 27 żołnierzy, którzy zmarli podczas pobytu w tym obozie. W kaplicy cmentarnej każdego roku odprowadzana jest Msza św. z udziałem licznie przybyłych Weteranów, drużyn harcerskich, przedsta-

wicieli organizacji polonijnych z Kanady i Stanów Zjednoczonych.

Placówka 126 była kilkakrotnie gospodarzem zjazdów weteranów. We wrześniu 2001 r. odbył się w Windsor 71 Zjazd Okręgu VI-go Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Ameryce, Korpusu Pomocniczego Pań i Związku Przyjaciół.

Obecnie do Stowarzyszenia należy 17 osób. Funkcję komendanta sprawuje Piotr Bas, wice komendanta Henryk Klamut, członkami zarządu placówki są: Stanisław Nieć, Jan Jaworski oraz Jan Kaczmarczyk. W swej pracy kierują się hasłem „Bóg, Honor, Ojczyzna” i realizują ideały oraz cele organizacji weterańskiej na terenie Kanady i Stanów Zjednoczonych.

Związek Polaków w Kanadzie Grupa 20

Związek Polaków w Kanadzie (ZPwK) jest jedną z największych ponadlokalnych organizacji polonijnych, reprezentującą polonijną społeczność. Ukształtował się on w latach 1920-1924 i łączył działalność samopomocową, ubezpieczeniową i oświatową. Związkowcy starali się o zachowanie polskiego języka i kultury, ale równocześnie wyraźnie deklarowali lojalność w stosunku do Kanady. Organem ZPwK było pismo *Związkowiec*, wydawane jako miesięcznik, a później jako tygodnik w Toronto.

10. Placówka 126 Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej, 1946 r.

Post 126 of Polish Army Veterans Association, 1946.

by raising the plaque above ground level. The changes were carried out on the basis of a project of J. Zygmunt Armata and Ryszard Orszt. On the plaque, there is the inscription: *For Your and Our Freedom. In Memory of the Veterans, who fought in the Polish Allied Armed Forces on land, on sea and in the air.* (Photograph 14).

In June of each year, members of the Association take part in the celebrations in Niagara-on-the-Lake, where a training camp was opened for volunteers of the Polish Army, during the First World War. Today there is a cemetery with the graves of 27 soldiers, who died during their stay in the camp. In the chapel of the cemetery, each year a Holy Mass is held, with the participation of many veterans, scout troops, and representatives of Polonia organizations from Canada and the United States.

Post 126 was several times the host to conferences of veterans. In September 2001, the 71st Meeting of the Branch VI of the Polish Army Veterans Association in America, the Women's Auxiliary Corps and the Union of Friends took place in Windsor.

At the present day, 17 people belong to the Association. Piotr Bas is the Commandant, Henryk Klamut the Vice Commandant, and Members of the Post Council, Stanisław Nieć, Jan Jaworski, and Jan Kaczmarczyk. In their work, they are governed by the motto "God, Honour, Homeland" and realize the ideals and the objectives of this organization of veterans on the soil of Canada and the United States.

The Polish Alliance of Canada, Group 20

The Polish Alliance of Canada (ZPwK) is one of the largest of the regional Polonia organizations, representing the Polonia community. It took shape in the years 1920-1924 and combined the activities of self-help, social welfare and education. Alliance members tried to preserve the Polish language and culture, but at the same time clearly declared their loyalty in relation to Canada. The official organ of the Alliance was the publication, *Związkowiec* (*The Alliacer*), released each month and then as a weekly, in Toronto. Within part of the Alliance Groups, separate women's (the Polish Women's Circle) and young people's (the Youth Group) sections existed. The motto of ZPwK is expressed in the motto "Brotherhood – Tolerance – Education". Even though the members of this organization are for the most part practicing Catholics, it has a decidedly secular character.

Group 20 of the Polish Alliance of Canada was formed on 31 January 1943. The first Council was: J. Krukowski- President, W. Kawka- Vice President, Council Members- A. Bułat, Cz. Sadowski, A. Krzysztóń, A. Karcz, B. Borkowski, S. Tuzin, W. Majczak,

J. Mrugał, H. Żołnierzyk, B. Leszczyńska, and M. Sadowska (Photograph 16).

In May 1945, Group 20 of ZPwK bought a parcel of land at 1089 Tecumseh Avenue East in Windsor. In 1946, construction was begun on the Alliance Hall. In September 1951, there was the grand opening, attended by the Mayor of the City Arthur Reaume, representatives of the Provincial and Federal Governments, and delegates from the Chief Council of ZPwK. In 1961, the Group 20 Alliance Hall was the host to delegates from the Polish Alliance of Canada. Members of the Group worked together with the Chief Council, fitting into its structure and supporting its initiatives. The 1970s were a difficult period for Group 20. A drop in membership, as well as financial problems, connected to the payment of loans for the construction of the Hall, forced the Alliance to lease out the building to the firm Admiral Corporation. Meetings of members and celebrations organized by the Alliance took place in the Dom Polski Hall. Further financial difficulties resulted in the sale of the Alliance Hall in 1985.

However, difficulties of a financial nature did not have the effect of lessening the activities of the Alliance. Group 20 took an active role in the community life of the City and of the Polish ethnic group. Already in 1954, the jubilee year of the origin of Windsor as a settlement, Group 20 together with the Canadian-Polish Congress (KPK), Windsor District, took the initiative of building

11. Przekazanie Sztandaru Placówki 126 S.W.A.P., 1955 r.

Transfer of standard to Post 126 of S.W.A.P., 1955.

12. Stowarzyszenie Weteranów Armii Polskiej, 1969 r.

Polish Army Veterans Association, 1969.

a monument in honour of Mikołaj Kopernik, as a gift to the City from the Polish ethnic group. The monument was erected in Jackson Park, on the initiative of Mieczysław Kuśnierz. The work was supervised by Group 20 President Czesław Sadowski, in collaboration with Mieczysław Cichoń, the President of KPK, Windsor District. Engineer Jan Jadziński designed the monument and engineer R. Senkowski worked on the plaque.

Group 20 also was the initiator of numerous events, which became a tradition for the Polish community. It organized the Rose

Ball, the Harvest Festival (Dożynki) Ball and from 1958, the Miss Polonia Ball.

From 1975, Group 20, as a member of the Multicultural Council, has participated in the preparations for Carrousel of the Nations.

In spite of the Polish Alliance of Canada leaving the Canadian-Polish Congress, Group 20 gives financial support to the organizations KPK, the Polish Research Institute, and Community Care KPK. It supports the Adam Mickiewicz Foundation and the Władysław Reymont Foundation, created in association with the Chief Council

13. Grupa Weteranów przy kościele św. Trójcy
(Group of Veterans at Holy Trinity Church)
Od I rzędu (from front row): **A. Jedlińska, K. Zięba, M. Dąbrowska, H. Iwancewicz, E. Kowal, J. Dzik, J. Karczmarczyk, B. Iwanowski, A. Libera, J. Szawara, P. Koziej, W. Pernal, T. Gajewski, H. Glonek, S. Zieliński, P. Bas, V. Girstun, H. Klamut, K. Żak, 1995 r.**

Przy części Grup Związkowych istniały osobne sekcje kobiece (Koła Polek) i młodzieżowe (Grona Młodzieży). Dewizę ZPwK stanowiło hasło „Braterstwo – Tolerancja – Oświata”. Mimo że członkami tej organizacji byli w większości praktykujący katolicy, miała ona zdecydowanie świecki charakter.

Grupa 20 Związku Polaków w Kanadzie została założona 31 stycznia 1943 r. Skład pierwszego zarządu stanowili: J. Krukowski – prezes, W. Kawka – wiceprezes. Członkowie zarządu – A. Bułat, Cz. Sadowski, A. Krzysztoń, A. Karcz, B. Borkowski, S. Tuzin, W. Majczak, J. Mrugał, H. Żołnierzyk, B. Leszczyńska, M. Sadowska (fot. 16).

W maju 1945 r. Grupa 20-ta ZPwK kupiła działkę przy 1089 Tecumseh East w Windsor. W 1946 r. przystąpiono do budowy Domu Związkowego. We wrześniu 1951 r. nastąpiło uroczyste otwarcie, w obecności burmistrza miasta Arthura Reaume, przedstawicieli władz prowincjonalnych i federalnych oraz delegacji Zarządu Głównego ZPwK. W 1961 r. Dom Związkowy Grupy 20-tej był gospodarzem zjazdu delegatów Związku Polaków w Kanadzie. Członkowie Grupy współpracowali z Zarządem Głównym, włączając się w jego struktury i popierając prowadzone inicjatywy. Lata siedemdziesiąte były trudnym okresem dla Grupy 20-tej. Spadek członkowstwa oraz problemy finansowe,

związane ze spłatą długu zaciągniętego na budowę Domu, zmusiły Związek do wydzierżawienia lokalu firmie Admiral Corporation. Zebrania członków oraz organizowane uroczystości prowadzono w Domu Polskim. Dalsze trudności finansowe doprowadziły w konsekwencji do sprzedaży Domu Związkowego w 1985 r.

Trudności natury finansowej nie wpłynęły jednak na zmniejszenie aktywności Związku. Grupa 20-ta brała aktywny udział w życiu społecznym miasta oraz polskiej grupy etnicznej. Już w 1954 r. w roku jubileuszu 100-lecia powstania Windsor jako osady, Grupa 20-ta wraz z Kongresem Polonii Kanadyjskiej Okręgu Windsor, podjęła inicjatywę budowy pomnika ku czci Mikołaja Kopernika, jako daru polskiej grupy etnicznej dla miasta. Pomnik wzniesiono w Jackson Park z inicjatywy

Mieczysława Kuśnierza. Pracami kierował prezes Grupy 20-tej Czesław Sadowski przy współpracy Mieczysława Cichonia, prezesa KPK Okręgu Windsor. Projekt pomnika przygotował inż. Jan Jadźwiński, tablicę wykonał inż. R. Senkowski.

Grupa 20-ta była również inicjatorem wielu imprez, które przeszły do tradycji polskiej społeczności. Organizowano Bal Różany, Bal Dożynkowy, a od 1958 r. Bal Miss Polonia.

Od 1975 r. Grupa 20-ta jako członek Stowarzyszenia Wielokulturowości partycypuje w przygotowaniu „Carrousel of the Nations”.

Pomimo wystąpienia Związku Polaków w Kanadzie z Kongresu Polonii Kanadyjskiej, Grupa 20-ta wspiera finansowo organizacje KPK, Polski Instytut Badawczy oraz Opiekę Społeczną KPK. Wspiera Fundację im. Adama Mickiewicza i Fundację im. Władysława Reymonta, powstałą przy Zarządzie Głównym ZPwK. Włączyła się również w budowę *Place Polonaise* w Grimsby, Ontario, Domu Związkowego ZPwK.

W marcu 1978 r. założono Unię Kredytową przy Grupie 20-tej. Jej pierwszym prezesem został Wiesław Bielecki. Biuro mieściło się w sali Polsko-Kanadyjskiego Klubu Miast Granicznych przy 1530 Langlois Avenue. Unia Kredytowa była organizacją służącą całej Polonii. Jej zasoby finansowe pozwalały na udzielanie pożyczek personalnych do trzech tysięcy dolarów i nie obejmowały pożyczek hipotecznych. W 1990 r. Unia Kredytowa przy Grupie 20-tej ZPwK weszła w skład Unii Kredytowej Św. Kazimierza – Św. Stanisława, która urzędowała we własnym budynku przy 924 Ottawa Street.

14. Pomnik poświęcony poległym weteranom z pierwszej i drugiej wojny światowej, 2001 r.

Monument in honour of veterans from First and Second World Wars, 2001.

of ZPwK. It also joined in the construction of *Place Polonaise* in Grimsby, Ontario, the Alliance Hall of ZPwK.

In March 1978, the Credit Union was created in Group 20. Wiesław Bielecki became its first President. Its office was located on the premises of the Polish-Canadian Club of Border Cities, at 1530 Langlois Avenue. The Credit Union was an organization, serving the whole of Polonia. Its financial reserves permitted the disbursement of personal loans for up to three thousand dollars, but did not include mortgage loans. In 1990, the Credit Union in Group 20 of ZPwK became a part of the St. Kazimierz – St. Stanisław Credit Union, which operated in its own building at 924 Ottawa Street.

In 1979, Czesław and Maria Sadowski, members of Group 20, established the Czesław and Maria Sadowski Perpetual Fund. The interest from this fund is turned over for the cultural-educational needs of Polish youth in Windsor. Currently the Władysław Reymont Foundation administers this fund.

In 1993, Franciszek Kmietowicz, a member of Group 20 ZPwK for many years and former editor of the leading Polish weekly, *Pole Star* (*Gwiazda Polarna*), in Stevens Point, Wisconsin, set up the Franciszek Kmietowicz Bursary Fund. The interest from this fund was designated as bursaries for the offspring of those, actively engaged in the work of Group 20, the Polish Women's Circle, and the Youth Group in Windsor.

Group 20 took on and still continues a series of activities, such as the collection of funds for the support of Polonia organizations and institutions. The funds are specified as donations to the Polish Language School, the Tatry Song and Dance Ensemble, the *Płomień* Theatrical-Vocal Group, the "Polonia" Sports Club, the Olympic Committee, the Canadian Cancer Society, the United Way, the Goodfellows, the Metropolitan General Hospital, and the Hotel Dieu Hospital. The Group also assists with the organization of Polish Week in Windsor. In 1995, members made efforts for the purpose of conferment of a standard for their organization. The standard was blessed at a celebratory mass in the Holy Trinity Church. In 1998, on the initiative of the President, Andrzej Oczachowski, Group 20 joined in the action to help the Polish Children's Homes. The action involved the Polonia social environment, as well as the organizations existing in it. The sum of \$14,000 was sent to four Children's Homes in Poland.

Currently, Group 20 is not large and also does not have its own building, but its activities are visible in the environment. The current Council consists of: Ryszard Rudyk- President, Edward Chemel- First Vice President, Andrzej Oczachowski- Second Vice President, Zbigniew Kruba- Secretary, Virginia Obierski – Financial Secretary, Diane Jaryszek, Krystyna

Szczech, Halina Roznawski and Władysław Kozakowski- Organizers, Zdzisław Roznawski – Treasurer. The Audit Committee comprises: Władysław Kozakowski, Stanisław Wójcik, Jacek Swaczyński, Zygmund Bielec, and Jerzy Mroczek (Photograph 18). Halina Roznawski is the representative on the W. Reymont Foundation and Edward Chemel and Władysław Kozakowski are on the Canadian Polish Congress. The Colours Party is Edward Chemel, Andrzej Oczachowski, Władysław Kozakowski, Ryszard Rudyk, Zdzisław Roznawski, Zbigniew Kruba and Krzysztof Adamczak. Kazimierz Tarnowski and Tadeusz Stanczak are in the Commission for Affairs of the Sick.

Group had taken up. It also took part in the parades, which took place on 1 July for "Canada Day". The parades passed through the centre of the city, along Ouellette Avenue. The young people, dressed in folk costumes, played on musical instruments and presented national dances. With the passing of the years, the number of members was decreasing. In 1988, the activities of the Polish Women's Circle of Group 20 of the Polish Alliance of Canada were suspended.

15. Grono Młodzieży przy Grupie 20-tej ZPwK, 1952 r.

Youth Group of ZPwK Group 20, 1952.

The Polish Women's Circle of the Polish Alliance of Canada Group 20

The Polish Women's Circle of Group 20 of ZPwK was founded on 25 July 1944. The Circle offers assistance on behalf of Group 20 and the Youth Group. The first Council was made up of: M. Kordas – Chair, M. Sadowska – Vice Chair, F. Baranowska-Secretary, E. Kresta- Financial Secretary, J. Herdzik and A. Krzysztoń – Managers of Enterprises, F. Stach- Treasurer, H. Racja and M. Kowalik – Organizers, J. Ilnicka, K. Gregorczyk and M. Bułat – Auditors.

From the beginning of its activities, the Circle entered into collaboration with other Polonia organizations, joining the District's Canadian Polish Congress, the Committee for Bringing Assistance to Poland and the Polish Red Cross. During the Second World War, members brought aid to soldiers and prisoners of war and after the end of War actions, they brought help to the needy, sending parcels to Poland. As an aid organ, the Polish Women's Circle joined in all of the actions, which Group 20 and the Youth

The Youth Group of the Polish Alliance of Canada Group 20

The Youth Group of Group 20 of ZPwK came into being on 9 March 1952 (Photograph 15). At the start, the activities of the Group involved 12 individuals. Wiesław Bielecki became the President of the Group. The meeting place was the Alliance Hall at 1089 Tecumseh Avenue East. The main objective of the Group was the propagation of Polish culture, with particular emphasis on national dances.

In 1954, the Youth Group Dance Ensemble was created. For the most part, the dance teachers were instructors from Detroit and included Anna Szczepkowska and Alicja Tuczkiwicz. The ensemble traveled to appear in many Polonia centres, mainly in Ontario and the State of Michigan, and achieved successes.

During the celebration of the 100th Anniversary of the City, the Dance Ensemble, at that time made up of 30 people, took part in the parade and in the evening performed the "trojak" in Jackson Park, where the Jubilee celebrations took place

16. Związek Polaków w Kanadzie, 1954 r.

Polish Alliance of Canada, 1954

17. Występ Grona Młodzieży ZPwK w Jackson Park z okazji 100-lecia miasta, 1954 r.

Performance by ZPwK Youth Group in Jackson Park, on occasion of 100th Anniversary of City, 1954.

W 1979 r. członkowie Grupy 20-tej, Czesław i Maria Sadowski założyli Fundusz Wieczysty Czesława i Marii Sadowskich. Odsetki z tego funduszu są przekazywane na cele kulturalno-oświatowe polskiej młodzieży z Windsor. Obecnie fundusz ten administruje Fundacja im. Władysława Reymonta.

W 1993 r. Franciszek Kmietowicz, długoletni członek Grupy 20-tej ZPwK, były redaktor naczelny polskiego tygodnika *Gwiazda Polarna* w Stevens Point, Wisconsin, założył Fundusz Stypendialny im. Franciszka Kmietowicza. Odsetki z funduszu zostały przeznaczone na stypendia dla potomków działaczy Grupy 20-tej, Koła Polek i Grona Młodzieży z Windsor.

Grupa 20 podejmowała i nadal podejmuje szereg działań, takich jak zbieranie funduszy na wsparcie organizacji i instytucji polonijnych. Fundusze są przekazywane w formie dotacji dla Szkoły Języka Polskiego, Zespołu Tanecznego „Tatry”, Grupy Teatralno-Wokalnej „Płomień”, Klubu Sportowego „Polonia”, Komitetu Olimpijskiego, Canadian Cancer Society, The United Way, The Goodfellows, Metropolitan General Hospital, Hotel Dieu Hospital. Grupa pomaga również w organizowaniu „Polskiego Tygodnia” w Windsor. W 1995 r. członkowie podjęli starania w celu nadania swej organizacji sztandaru. Sztandar został poświęcony na uroczystej mszy w kościele św. Trójcy. W 1998 r. z inicjatywy prezesa Andrzeja Oczachowskiego, Grupa 20 włączyła się w akcję niesienia pomocy polskim

(Photograph 17). In 1962, at the Polka Party Festival of Frank Yankovic, the Ensemble won three first prizes for choreography, music and national costumes, handcrafted by the Circle of Friends of the Youth Group and the Polish Women's Circle. The lack of funds for instructors and the purchase of new costumes in 1964 led to the suspension of the activities of the Ensemble.

Two years later, in 1966, a new dance group, made up of 40 people, was formed. Ludmiła Żak, from Detroit, was the instructor. The group continued until 1968. In 1970, again there was an attempt to form a group. Twenty-six eager dancers, aged from 15 to 24 years, came forward. The original costumes for the group, called Krakowiaki, came from Poland. The costs related to the activities of the dance group were covered by numerous fund-raising events, organized by the Youth Group (picnics, lotteries, bake sales, dance shows). In 1975, the twelve-person group, the ensemble Krakowiaki, traveled to Poland. While in Mielce, the ensemble gained experience at the side of the group Rzeszowiacy. After its return from Poland, the ensemble took its performances to many centres of Polonia. However, in 1978, it ended its activities. The Youth Group also had its own choir. Prof. Władysław Budweil, from Hamtramck, Michigan, was its Director. The members of the choir also performed with the St. Cecilia Parish Choir.

The members of the Group, besides dance, placed major emphasis on the development of sport. The Group formed the bowling club, the Eagle Bowling League, which took part in tournaments, organized by the Youth Group Central Council of the Polish Alliance and by the Youth Section of the Polish National Alliance, in Detroit. In addition to bowling, there were also volley ball and table-tennis teams.

In the 1960s, the Youth Group worked with the movement of the Polish Alliance of Canada. It twice took on the role of host for the Meeting of Delegates of the Youth Groups. In 1969, it published the young people's monthly, *Jak tam idzie* (*How It Goes*).

In the 1970s, the actions of Group members diminished. The area of youth activities was divided into northern and southern parts. The Group 20 Youth Group took the lead in the Southern District. In 1990, at the General Meeting of Delegates of the Youth Groups in Windsor, eight members from Windsor were chosen for the Central Council of the Youth Groups.

During the period 1952-1993, 1,500 people were active in the organization. At the present time, the Group is a rather small organization, bringing together the children of former, active members.

18. Zarząd Związku Polaków w Kanadzie, Windsor 2007 r.

Council of Polish Alliance of Canada, Windsor, 2007.

The Canadian-Polish Congress

In the period 2-4 September 1944, a meeting of the Canadian Polonia took place in Toronto. At this meeting, the Canadian-Polish Congress (KPK) was given life. Its founders were 121 delegates, representing 115 organizations and societies from 27 cities across Canada. The three-day conference yielded a programme and regulations for the activities of the new organizational structure, which took on the role of representing all of the existing Polish groups in Canada. A lawyer, Józef Grocholski, became the President of the newly created Congress. Five Vice Presidents were also elected to represent the Polonia social environments in particular regions of Canada (Toronto, Windsor, Montréal, Vancouver, Winnipeg).

In 1944, the Windsor Branch of the Canadian-Polish Congress was formed. Its base was located in the Dom Polski Hall. The Windsor Branch supported initiatives taken up by the Congress and also worked together with the Chief Council. In 1957, it joined the Polish Relief Fund. The Branch assumed the patronage of the Polish Relief

Committee, which had operated since 1940, activities that had not ended with the close of the Second World War. The members of the organization were active in the national structures of the Congress. In 1960, they took part in the meeting of Canadian Polonia, called by the Congress. At this meeting, the Millennium Perpetual Fund was created, to mark the one thousand years since the Conversion of Poland to Christianity. The Windsor Branch supported the newly formed fund.

In 1966, the activities of the Windsor Branch of the Canadian-Polish Congress were suspended. The reason was the liquidation of

19. Założenie Kongresu Polonii Kanadyjskiej Okręg Windsor, 2001 r.

Establishment of Canadian-Polish Congress, Windsor Branch, 2001.

Domom Dziecka. Akcję poparło środowisko polonijne oraz istniejące w nim organizacje. Sumę 14 tysięcy dolarów wysłano do czterech Domów Dziecka w Polsce.

Obecnie Grupa 20-ta nie jest liczna, nie posiada też własnego lokalu, ale jej działania są widoczne w środowisku. W skład obecnego zarządu wchodzi: Ryszard Rudyk – prezes, Edward Chemel – I wiceprezes, Andrzej Oczachowski – II wiceprezes, Zbigniew Kruba – sekretarz, Virginia Obierski – sekretarz finansowy, Diane Jaryszek, Krystyna Szczech, Halina Roznawski, Władysław Kozakowski – organizatorzy, Zdzisław Roznawski – skarbnik. Komisja Rewizyjna: Władysław Kozakowski, Stanisław Wójcik, Jacek Swaczyński, Zygmund Bielec, Jerzy Mroczek. (fot. 18). Halina Roznawski jest reprezentantką do Fundacji im. W. Reymonta, a Edward Chemel i Władysław Kozakowski do Kongresu Polonii Kanadyjskiej. Do pocztu sztandarowego wchodzi: Edward Chemel, Andrzej Oczachowski, Władysław Kozakowski, Ryszard Rudyk, Zdzisław Roznawski, Zbigniew Kruba i Krzysztof Adamczak. W komisji ds. chorych są: Kazimierz Tarnowski i Tadeusz Stanczak.

Koło Polek Grupy 20-tej Związku Polaków w Kanadzie

Koło Polek przy Grupie 20 ZPwK zostało założone 25 lipca 1944 r. Koło pełni funkcję pomocniczą wobec Grupy 20 oraz Grona Młodzieży. Pierwszy zarząd tworzyły: M. Kordas – przewodnicząca, M. Sadowska – wiceprzewodnicząca, F. Baranowska – sekretarz, E. Kresta – sekretarz finansowy, J. Herdzik i A. Krzysztoń – gospodynie przedsięwzięć, F. Stach – skarbnik, H. Racia i M. Kowalik – organizatorki, J. Ilnicka, K. Gregorczyk, M. Bułat – kontrolerki.

Od początku działalności Koło przystąpiło do współpracy z innymi organizacjami polonijnymi, wchodząc w skład Okręgu Kongresu Polonii Kanadyjskiej, Komitetu Niesienia Pomocy Polsce i Polskiego Czerwonego Krzyża. W czasie drugiej wojny światowej członkinie nosły pomoc żołnierzom i jeńcom wojennym, a po skończeniu działań wojennych wspierały potrzebujących, wysyłając paczki do Polski. Jako organ pomocniczy, Koło Polek włączało się we wszystkie akcje podejmowane przez Grupę 20-tą i Grono Młodzieży. Brało również udział w paradach, które odbywały się 1 lipca z okazji „Dnia Kanady”. Parady przechodziły przez centrum miasta, wzdłuż ulicy Ouellette. Młodzież ubrana w stroje ludowe grała na instrumentach muzycznych oraz prezentowała narodowe tańce. Wraz z upływem lat liczba członkiń zmniejszała się. W 1988 roku zawieszono działalność Koła Polek Grupy 20-tej Związku Polaków w Kanadzie.

Grono Młodzieży Grupy 20-tej Związku Polaków w Kanadzie

Grono Młodzieży przy Grupie 20-tej ZPwK powstało 9 marca 1952 r. (fot. 15) W początkowym okresie działalności grupa składała się z 12 osób. Prezesem Grona został Wiesław Bielecki. Miejscem spotkań był Dom Związkowy przy 1089 Tecumseh East. Głównym celem grupy było propagowanie polskiej kultury, ze szczególnym uwzględnieniem tańców narodowych.

W 1954 r. założono „Zespół Taneczny Grona Młodzieży”. Nauczycielami tańca byli w głównej mierze instruktorzy z Detroit, wśród nich Anna Szczepkowska, Alicja Tuzkiewicz. Zespół wyjeżdżał z występami do wielu ośrodków polonijnych, głównie w Ontario oraz w stanie Michigan i odnosził sukcesy.

Podczas obchodów 100-lecia miasta, zespół taneczny, wówczas składający się z 30 osób, wziął udział w paradzie, a wieczorem wykonał „trojaka” w Jackson Park, gdzie odbywały się uroczystości jubileuszowe (fot. 17). W 1962 roku na festiwalu „Polka Party” Franka Yankovica zespół uzyskał trzy pierwsze nagrody za układ taneczny, muzykę oraz kostiumy narodowe, wykonane własnoręcznie przez Koło Przyjaciół Grona Młodzieży i Koło Polek. Brak funduszy na opłaty instruktorów i zakup nowych kostiumów, doprowadziły w 1964 roku do zawieszenia działalności zespołu.

Dwa lata później, w 1966 roku, założono nową grupę taneczną składającą się z 40 osób. Instruktorami była Ludmiła Żak z Detroit. Zespół funkcjonował do 1968 r. W 1970 roku ponownie podjęto próbę utworzenia zespołu. Zgłosiło się 26 chętnych tancerzy w wieku 15-24 lat. Oryginalne kostiumy dla zespołu „Krakowiaki” przywieziono z Polski. Koszty związane z funkcjonowaniem zespołu były pokrywane przez liczne imprezy dochodowe, organizowane przez Grono (pikniki, loterie, sprzedaż wyrobów cukierniczych, pokazy taneczne). W 1975 roku dwunastoosobowa grupa zespołu „Krakowiaki”, wyjechała do Polski. Przebywając w Mielcu nabierała doświadczenia przy boku zespołu „Rzeszowiacy”. Po powrocie z Polski zespół wyjeżdżał z występami do wielu ośrodków polonijnych. Jednak w 1978 roku zawiesił swą działalność. Grono Młodzieży miało również własny chór. Prowadził go prof. Władysław Budweil z Hamtramck, Michigan. Członkowie chóru występowali również z parafialnym chórem św. Cecylii.

Członkowie Grona, obok tańca, kładli duży nacisk na rozwój sportu. Przy grupie powstał kręglarski klub sportowy „Orla Liga Kręglarska”, który brał udział w turniejach organizowanych przez Zarząd Centralny Gron Młodzieży Związku Polaków i przez Sekcję Młodzieży Związku Narodowego Polskiego w Detroit. Obok kręglarstwa istniała również drużyna piłki siatkowej i tenisa stołowego.

W latach sześćdziesiątych Grono Młodzieży współpracowało z ruchem Związku Polaków w Kanadzie. Dwukrotnie pełniło rolę gospodarza Zjazdu Delegatów Gron Młodzieży. W 1969 r. redagowało młodzieżowy miesięcznik *Jak tam idzie*.

W latach siedemdziesiątych aktywność członków Grona osłabła. Obszar działania młodzieżowego został podzielony na obszar Północny i Południowy. Grono Młodzieży Grupy 20 stanęło na czele okręgu Południe. W 1990 r. na Walnym Zjeździe Delegatów Gron Młodzieży w Windsor, ośmiu członków z Windsor zostało wybranych do Zarządu Centralnego Grona Młodzieży.

Na przestrzeni lat 1952-1993 w organizacji działało 1500 osób. Obecnie Grono jest niewielką organizacją, skupiającą potomków byłych działaczy.

Kongres Polonii Kanadyjskiej

W dniach 2-4 września 1944 roku odbył się w Toronto zjazd Polonii kanadyjskiej. Na zjeździe tym powołano do życia Kongres Polonii Kanadyjskiej. Jego założycielem zostało 121 delegatów, reprezentujących 115 organizacji i towarzystw z 27 miast z terenu całej Kanady. W czasie trzydniowych obrad opracowano program oraz regulamin działalności nowej struktury organizacyjnej, która przyjęła rolę reprezentacji całej mieszkającej w Kanadzie grupy polskiej. Prezesem nowo utworzonego Kongresu został mecenas Józef Grocholski. Wybrano też 5 wiceprezesów, którzy mieli reprezentować środowiska polonijne w poszczególnych rejonach Kanady (Toronto, Windsor, Montreal, Vancouver, Winnipeg).

W 1944 roku został założony Okręg Windsor Kongresu Polonii Kanadyjskiej. Jego siedziba mieściła się w Domu Polskim. Okręg Windsor wspierał inicjatywy podejmowane przez KPK oraz współpracował z Zarządem Głównym. W 1957 r. włączył się w Fundusz Pomocy Polsce. Okręg przejął patronat nad działającym od 1940 r. Komitetem Niesienia Pomocy Polsce, którego działalność nie ustała wraz z zakończeniem drugiej wojny światowej. Członkowie organizacji byli aktywni w krajowych strukturach Kongresu. W 1960 r. brali udział w zjeździe Polonii kanadyjskiej, zwołanym przez KPK. Na zjeździe tym utworzono Milenijny Fundusz Wieczysty z okazji tysiąclecia chrztu Polski. Okręg Windsor wspierał nowo powstały fundusz.

W 1966 roku zawieszono działalność Okręgu Windsor Kongresu Polonii Kanadyjskiej. Przyczyną była likwidacja niektórych organizacji (np. Sokolstwa Polskiego) po zakończeniu drugiej wojny światowej, co wpłynęło w znacznej mierze na zmniejszenie liczebności Okręgu. Towarzystwo Dobroczynnych Polek i Klub im. Józefa Piłsudskiego połączył się ze Stowarzyszeniem Polskiego Domu Ludowego, co również uszczupliło liczbę członków. Innym powodem były wewnętrzne problemy z jakimi borykał się Okręg.

certain organizations (for example, the Polish Falcons) after the end of the Second World War, which to a large extent had the effect of reducing numbers in the Branch. The Polish Women's Benevolent Society and the Józef Pilsudski Club united with the Polish People's Home Association, which also thinned the ranks of the members. Another reason was the internal problems, with which the Branch struggled.

On 1 December 2001, the Canadian-Polish Congress was reactivated in Windsor, when the President of the Canadian-Polish Congress, Elżbieta Rogacka, met with the Presidents of Windsor Polonia organizations: Halina Roznawski, Director of the Polonia Centre (Windsor) Inc.; Ryszard Chelstowski, President of the Polish Social Club; Jerzy Barycki, President of the Polish Canadian Business and Professional Association of Windsor; and Zdzisław Roznawski, President of the Polish Alliance of Canada Group 20 (Photograph 19). The participants in the meeting opened a provisional Council of the Windsor Branch of the Congress, with Ryszard Chelstowski as Chair.

On 27 June 2002, at an Open Meeting of the Windsor Branch of the Canadian-Polish Congress, a permanent Council of the Windsor-Chatham Branch was created: The Council was: Jerzy Barycki- President, Antoni Jedliński- Vice President, Leokadia Bortkiewicz- Treasurer, Krzysztof Blasiak- Secretary. The Members of the Council were: Józefa Palimaka, Ewa Barycka, Adam Wierczak, Dariusz Kosior, and Ryszard Chelstowski. The Windsor Branch of the Canadian-Polish Congress was made up of the following organizations: the Polish Social Club in Windsor, the Polish-Canadian Club in Chatham, the Polish Alliance of Canada Group 20, the Polish-Canadian Business and Professional Association of Windsor, and the Polonia Centre (Windsor) Inc.

The objectives, which the Congress advanced for itself were: representation of the Polish organizations in the Windsor-Chatham region, support for and collaboration with Polish-Canadian organizations, promotion and strengthening of Polish culture on the basis of Polish tradition and history, awakening of the society to the contribution of Poland to the development of different aspects of life in Canada and in the world as a whole, strengthening of the ties between Canadians of Polish descent and Canadian society, support for new organizations, based on Polish history, culture and national traditions, defense of the good name of Polish nationality, propagation of true Polish history, help for new immigrants, and maintenance of ties with Poland.

Congress members work together in support of the local community. They support the Millennium Perpetual Fund, participating in the celebration of Polish national festivals, are patrons and co-orga-

20. Spotkanie Polonii z ambasadorem P. Dobrowolskim, 2001 r.

Meeting of Polonia with Ambassador P. Dobrowolski, 2001.

nizers of Polish Week in Windsor, during which the inhabitants of the city have occasion to increase their knowledge of Poland and get to know the achievements of the Polish ethnic group.

The activities of the Branch also go beyond Windsor. In 2002, Jerzy Barycki took part in the XXVII General Assembly of the Canadian-Polish Congress in Winnipeg and he also joined in the work of the Congress Council. The Council representing the Polish ethnic group in Windsor presented in 2003 a petition to the Chief Council of the Congress, on the subject of the entry of Poland into the European Union. In 2003 and 2004, the Council came forward in the name of the Windsor Polonia with a petition to the Prime Minister of Canada on the matter of support for the candidacy of Jesse Flis for Senator. It appealed to the branches of the Congress in Canada about support for the candidacy of Jesse Flis, an active Polonia worker and former Representative of the Liberal Party in the Federal Parliament.

The Windsor-Chatham Branch and the Chief Council of the Congress recognized the Tatry Song and Dance Ensemble with a certificate of recognition, acknowledging its body of creativity and contribution to the spread of Polish culture. The Council supported the award of the Gold Insignia of the Canadian-Polish Congress to the Rev. Piotr Sanczenko and to the Rev. Mitered Priest Wawrzyniec Wnuk.

At the XXXIX Meeting of the Congress in Calgary, Jerzy Barycki was given the function of Vice President of Polish Affairs, in the Canadian-Polish Congress. Accordingly, he submitted his resignation from the function of President of the Windsor-Chatham Branch of the Congress. On 16 February 2007, the composition of the Council was: Antoni Jedliński- President, Ewa Barycka – Vice President, Dorota

Witalec- Secretary, Leokadia Bortkiewicz- Treasurer, Jerzy Barycki- Past President. Members of the Council are: Dariusz Kosior, Ryszard Rudyk, Józefa Palimaka, Urszula Sejda and Adam Wierczak.

The Polish Social Club in Windsor

The Polish Social Club in Windsor was formed in 1951 by former soldiers of the Polish Armed Forces, fighting under British leadership during the Second World War. The main initiators of opening the Club were Captain Zbigniew Giera and Major Stanisław Mikosz. At the organizational meeting, held on 7 July 1951, the first Council was created: Z. Giera, J. Newlin, B. Konarzewski, M. Ostrowska, A. Kossobudzka, S. Mikosz and A. Goertz.

The objective of the Club was the maintenance of cultural life and Polish tradition, as well as the spreading of Polish culture and thought within Canadian society. At the time of foundation, a rule of loyalty to Poland and Canada was accepted and also its apolitical character was emphasized, as well as belonging to the Canadian-Polish Congress. The activities of the Club mainly involved the organization of lectures, literary gatherings, concerts, exhibitions, patriotic meetings and the screening of Polish historical films. In the context of propagating Polish culture, the Club began radio programmes in the English language and promoted the recording of Polish songs and also verses and the works of Polish poets and writers, translated into English.

21. Polish Vets, 1952 r.

Polish Vets, 1952.

W dniu 1 grudnia 2001 roku na spotkaniu prezesa Kongresu Polonii Kanadyjskiej, Elżbiety Rogackiej z prezesami windsorskich organizacji polonijnych w składzie: Halina Roznawski, dyrektor Polonia Centre (Windsor) Inc., Ryszard Chelstowski, prezes Polskiego Klubu Towarzyskiego, Jerzy Barycki, prezes Polsko-Kanadyjskiego Stowarzyszenia Biznesmenów i Profesjonalistów w Windsor oraz Zdzisław Roznawski, prezes Związku Polaków w Kanadzie Grupa 20-ta, reaktywowano Kongres Polonii Kanadyjskiej w Windsor (fot. 19). Uczestnicy spotkania utworzyli tymczasowy Zarząd KPK Oddział Windsor z przewodniczącym Ryszardem Chelstowskim.

27 czerwca 2002 roku na Walnym Zebraniu KPK Okręgu Windsor powołano stały Zarząd KPK Okręg Windsor-Chatham. W skład zarządu weszli: Jerzy Barycki – prezes, Antoni Jedliński – wiceprezes, Leokadia Bortkiewicz – skarbnik, Krzysztof Blasiak – sekretarz. Członkowie zarządu: Józef Palimąka, Ewa Barycka, Adam Wierciak, Dariusz Kosior, Ryszard Chelstowski. Skład Kongresu Polonii Kanadyjskiej Okręgu Windsor-Chatham stanowią następujące organizacje: Polski Klub Towarzyski w Windsor, Polsko-Kanadyjski Klub w Chatham, Związek Polaków w Kanadzie Grupa 20-ta, Polsko-Kanadyjskie Stowarzyszenie Biznesmenów i Profesjonalistów w Windsor oraz Polonia Centre (Windsor) Inc.

Cele, jakie założył sobie KPK to: reprezentowanie polskich organizacji w rejonie Windsor-Chatham, wsparcie i współpraca z polsko-kanadyjskimi organizacjami, promowanie i umacnianie polskiej kultury opartej na polskich tradycjach i historii, uświadamianie społeczeństwa o wkładzie Polski w rozwój różnych dziedzin życia w Ka-

nadzie i na świecie, umacnianie więzi pomiędzy Kanadyjczykami polskiego pochodzenia i kanadyjskim społeczeństwem, wspieranie nowych organizacji opartych na polskiej historii, kulturze i narodowych tradycjach, obrona dobrego imienia polskiej narodowości, propagowanie prawdziwej polskiej historii, pomoc nowym imigrantom, podtrzymywanie więzi z Polską.

Członkowie KPK działają społecznie na rzecz lokalnej społeczności. Wspierają Wieczysty Fundusz Milenijny, włączają się w obchody polskich świąt narodowych, są patronami i współorganizatorami Polskich Tygodni w Windsor, podczas których mieszkańcy miasta mają okazję poszerzyć wiedzę o Polsce i poznać dorobek polskiej grupy etnicznej.

Działalność Okręgu wykracza także poza Windsor. W 2002 r. Jerzy Barycki brał udział w XXVII Walnym Zejeździe KPK w Winnipeg, włączył się również w prace Rady KPK. Zarząd reprezentując polską grupę etniczną z Windsor, wystosował w 2003 r. petycję do Zarządu Głównego KPK w sprawie poparcia wejścia Polski do Unii Europejskiej. W 2003 i 2004 r. wystąpił w imieniu Polonii windsorskiej z petycją do premiera Kanady w sprawie poparcia kandydatury Jesse Flisa na senatora. Apelowal do okręgów KPK w Kanadzie o poparcie kandydatury Jesse Flisa, aktywnego działacza polonijnego, byłego posła Partii Liberalnej do parlamentu federalnego.

Okręg Windsor-Chatham oraz Zarząd Główny KPK przyznał Zespołowi Pieśni i Tańca „Tatry” dyplom uznania za całokształt twórczości i wkład w krzewienie polskiej kultury. Zarząd poparł przyznanie ks. Piotrowi Sancence i ks. Infułatowi Wawrzyńcowi Wnukowi Złotej Odznaki Kongresu Polonii Kanadyjskiej.

Na XXXIX Zejeździe KPK w Calgary powierzono Jerzemu Baryckiemu funkcję wiceprezesa Kongresu Polonii Kanadyjskiej ds. polskich. Wobec powyższego złożył on

rezygnację z funkcji prezesa KPK Okręgu Windsor-Chatham. Dnia 16 lutego 2007 roku został uzupełniony skład Zarządu: Antoni Jedliński – prezes, Ewa Barycka – wiceprezes, Dorota Witalec – sekretarz, Leokadia Bortkiewicz – skarbnik, Jerzy Barycki – były prezes. Członkowie Zarządu: Dariusz Kosior, Ryszard Rudyk, Józefa Palimąka, Urszula Sejda i Adam Wierciak.

Polski Klub Towarzyski w Windsor

Polski Klub Towarzyski w Windsor został założony w 1951 r. przez byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych, walczących pod dowództwem brytyjskim w czasie drugiej wojny światowej. Głównymi inicjatorami utworzenia Klubu byli rotmistrz Zbigniew Giera i major Stanisław Mikosz. Na zebraniu organizacyjnym, które odbyło się 7 lipca 1951 r. powołano pierwszy zarząd: Z. Giera, J. Newlin, B. Konarzewski, M. Ostrowska, A. Kossobudzka, S. Mikosz, A. Goertz.

Celem Klubu było podtrzymanie życia kulturalnego i polskich tradycji oraz szerzenie kultury i myśli polskiej wśród społeczeństwa kanadyjskiego. W momencie założenia przyjęto również zasadę lojalności wobec Polski i Kanady oraz określono swą apolityczność i zarazem przynależność do Kongresu Polonii Kanadyjskiej. Działalność Klubu przejawiała się głównie poprzez organizowanie odczytów, spotkań literackich, koncertów, wystaw, akademii patriotycznych oraz projekcji polskich filmów historycznych. W ramach krzewienia polskiej kultury Klub zainicjował polskie audycje radiowe w języku angielskim, propagując nagrania polskich pieśni oraz tłumaczonych na język angielski wierszy i dzieł polskich poetów i literatów.

Klub organizował również akcje charytatywne oraz imprezy dochodowe (bale karnawałowe z kotylionem), z których dochód przeznaczany był na wsparcie polskich instytucji i organizacji polonijnych. Wspierał działalność, m.in.: Instytutu i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Zakładu dla Ociemniałych w Laskach. Zakupił wiele naukowych książek dla Uniwersytetu w Windsor. Klub wspiera finansowo Szkołę Języka Polskiego, Fundusz Mickiewiczowski oraz Fundusz św. Andrzeja Boboli, zorganizowany na potrzeby kościołów polskich w byłym Związku Radzieckim. Klub jest organizatorem tradycyjnych biegów myśliwskich św. Huberta.

Klub nie posiadał własnego budynku, więc często korzystał z sali parafialnej, Domu Weteranów i Domu Polskiego, gdzie zorganizował m.in.: Wieczór Mickiewiczowski, Akademię z okazji Dnia Niepodległości oraz Powstania Warszawskiego, Godzinę Literacką Czesława Miłosza, recital Witolda Małcużyńskiego, czy Wieczór z Poezją Ryszarda Orszta („Wicher”) mieszkańca Windsor, byłego żołnierza Armii Krajowej.

The Club also organized charitable activities and fund-raising shows (Carnival Balls with cotillion), from which the proceeds were designated for the support of Polish institutions and Polonia organizations. It supported activities, including the General Sikorski Institute and Museum in London, the Catholic University of Lublin and the Institute for the Blind in Laski. It purchased many books for the University of Windsor. The Club gives financial support to the Polish Language School, the Mickiewicz Fund and the St. Andrzej Bobola Fund, set up for the needs of Polish churches in the former Soviet Union. The Club is the organizer of the traditional Hunters' Runs in the name of St. Hubert.

The Club does not have a building of its own and therefore has frequently taken advantage of the Parish Hall, the Veterans' Hall and the Dom Polski Hall, where it organized, among other events, a Mickiewicz Evening, a Meeting for Independence Day and the Warszawa Uprising, a Czesław Miłosz Literary Hour, a Witold Małcużyński Recital, and An Evening of the Poetry of Ryszard Orszt ("Wicher"), an inhabitant of Windsor and former soldier of the Home Army (Armia Krajowa).

The current Council is: Lilianna Rappe-President, Krystyna Chelstowska- Vice President, Jerzy Sokołowski- Treasurer, Urszula Seyda- Secretary. The delegates to the Canadian-Polish Congress are Urszula Seyda and Adam Wierczak.

The Scout Troop

The Polish Scout Troop in Windsor was formed in 1953, on the initiative of Father Dr. Ludwik Kociszewski. O. Różycki and K. Szmelter organized the Troop and Guide Teresa Wojcińska became the Commandant. The Troop belonged to the Circle of Senior Scouts "Czeremosz". In 1955, this circle was joined with the Circle of Senior Scouts in Detroit. From the time of formation of the Troop, it consisted of the Guide Group, "Lilie", the Scouts and the Cub Scouts and Brownies, "Kujawianki". In 1954, the Circle of Friends of Scouting came into being, it gave material support to the Troop, organized scout camps and summer camps. A part of the tradition of the Scouts and Cubs was participation in the Summer Camp at Barry's Bay, Ontario (Kaszuby, Ontario), to which Scout troops came from all over Canada. During the summer period, the Polish People's Home Association made a beach available for scouting use and summer camps were organized there.

In addition to their own activities, the Scouts took part in national festivals, patriotic meetings and celebrations of religious holidays, for example, keeping watch at the Tomb of Our Lord on Good Friday. Membership of the Scouts helped in raising young

people in the Catholic and the national spirit. It developed in them friendship, help to each other and teamwork.

Scouting in Windsor was nurtured by the following individuals: Teresa Wojcińska-Waśniewska (1953-1956), Jadwiga Giera (1956-1959), Maria Żehaluk (1959-1964) (Photograph 23), Maria Chodorowicz- the Guide Troop, Zygmunt Armata – the Scout Troop, Jan Krukowski, Sebastian Minkiewicz, and Mateusz Minkiewicz – the Cub Scouts. In the 1960s, on account of a lack of patrons, Scouting in Windsor went through a kind of lull. The organization of activities with the Scouts is carried out by Elżbieta Gorzelnik. The Scouts, although they are a small group, form an inseparable part of the Polish Language School of the Holy Trinity Parish.

The Polonia Sports Club

The sporting activities of the Polish ethnic group in Windsor began in the 1950s. From 1951 to 1953, there was a Polish soccer team, the "Polish Vets" (Photograph 21), which Post 126 of the Polish Army Veterans Association organized and funded.

Former soldiers of the Polish Army made up the team. In 1952, the team won the title of League Champions in the Essex County Soccer Association. However, after three years it was dissolved.

In the 1950s and 1970s, several attempts were made to form a soccer team through the Dom Polski Hall, but without a great deal of success. From 1973-1974, there was a junior team with ages of up to ten years, formed by Zdzisław Kulesza. This team won the title of League Champions in the Essex County Minor Soccer Association, but did not continue its activities.

The true development of sport occurred in the 1980s, that is, during the period of increased Solidarity emigration. In 1982, the Polonia Sports Club was founded. The Club conformed to the appropriate legal statutes and its activities were registered with the Province of Ontario. It was in this way able to develop with regard to sport

and as an organization. The Club carries out sporting and recreational activities, grouping children, youth and adults in several sports sections: Soccer- Seniors, Soccer- the Oldtimers (Photograph 22), Soccer – Juniors (up to 18 years), Soccer- Juniors (under 15 years old), and Juniors (up to 13 years), Tennis, Table Tennis, Volleyball, Angling Section, and Skiing Section.

More than 200 competitive players, trainers and active organizers are registered at the Club.

The Seniors Team plays in the Inter City Soccer League. It won the League Champions title five times (1990, 1992, 1993, 1995 and 1996) and twice the cup play-offs (1996, 1997). In 1999, it played in the Michigan-Ontario Soccer League. The Seniors Team (the Oldtimers) was formed in 1996. Players, who are older than 30 years, make up the team. They play in the Windsor Soccer Recreation League. The Juniors Team of individuals less than 18 years old was created in 1993. In 1996, it was in third place in the League. In 1997, for the first time the team traveled to a tournament in Toronto, in which it reached the semi-final. The Juniors Team, of members younger than 15 years of age, was formed in 1996. They

22. Drużyna Piłki Nożnej – Oldtimers, 2002 r.

Oldtimers Soccer Team, 2002.

**23. Drużyna Harcerek z opiekunką
M. Żehaluk i ks. W. Wnukiem,
Windsor 1966 r.**

*Scout Troop with Leader M. Żehaluk
and Father W. Wnuk, Windsor, 1966.*

W skład obecnego zarządu wchodzi: Lilianna Rappe – prezes, Krystyna Chełstowska – wiceprezes, Jerzy Sokołowski – skarbnik, Urszula Seyda – sekretarz, delegaci do KPK: Urszula Seyda, Adam Wierciak.

Drużyna Harcerska

Drużyna Harcerstwa Polskiego w Windsor została założona w 1953 r. z inicjatywy ks. dr Ludwika Kociszewskiego. Zorganizowaniem drużyny zajęli się O. Różycki i K. Szmelter, a kierowniczką została drużna Teresa Wojcińska. Drużyna należała do Kręgu Starszoharcerskiego „Czeremosz”. W 1955 r. krąg ten połączył się z Kręgiem Starszoharcerskim w Detroit.

24. Orkiestra młodzieżowa Polonez.

Polonez Youth Orchestra.

Od chwili założenia drużyna składała się z grupy harcerek „Lilie”, harcerzy oraz gromady Zuchów „Kujawianki”. W 1954 r. powstało Koło Przyjaciół Harcerstwa, które materialnie wspierało drużynę, organizowało obozy harcerskie oraz kolonie letnie. Do tradycji harcerzy i grupy zuchów należał udział w letnim obozie w Barry’s Bay (Kaszuby, Ontario), gdzie przyjeżdżały wszystkie drużyny harcerskie z Kanady. W okresie letnim Stowarzyszenie Polskiego Domu Ludowego oddawało plażę do dyspozycji harcerstwa, gdzie organizowano letnie kolonie.

Obok swojej działalności harcerstwo brało udział w obchodach świąt narodowych, akademiach patriotycznych oraz obchodach świąt religijnych, sprawując wartę przy Grobie Pańskim w Wielki Piątek. Przynależność do harcerstwa pomagała w wychowaniu młodzieży w duchu katolickim i narodowym. Wpajała w nich zasady koleżeństwa, wzajemnej pomocy i współpracy.

Opiekę nad całością pracy harcerskiej w Windsor sprawowali: Teresa Wojcińska – Waśniewska (1953-1956), Jadwiga Giera (1956-1959), Maria Żehaluk (1959-1964) (fot. 23), Maria Chodorowicz – drużyna harcerek, Zygmunt Armata – drużyna harce-

rzy, Jan Krukowski, Sebastian Minkiewicz, Mateusz Minkiewicz – gromady zuchowe. W latach 60-tych ze względu na brak opiekunów harcerstwo w Windsor przechodziło pewien zastój. Obecnie organizacją zajęć z harcerzami zajmuje się Elżbieta Gorzelnik. Harcerze, choć tworzą małą grupę, stanowią nieodłączną część Szkoły Języka Polskiego przy parafii św. Trójcy.

Klub Sportowy „Polonia”

Aktywność sportowa polskiej grupy etnicznej z Windsor rozpoczęła się w latach pięćdziesiątych. Od 1951 do 1953 roku istniała drużyna piłkarska „Polish Vets” (fot. 21), którą zorganizowała i finansowała Placówka 126 Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej. W skład drużyny wchodziłi byli żołnierze Armii Polskiej. W 1952 r. drużyna zdobyła tytuł mistrza ligi Essex County Soccer Association. Jednak po trzech latach została rozwiązana.

W latach pięćdziesiątych i siedemdziesiątych podejmowano kilka prób utworzenia drużyn piłkarskich przy Domu Polskim, ale bez większego sukcesu. W latach 1973-1974 istniała drużyna juniorów do lat 10-ciu, utworzona przez Zdzisława Kuleszę. Drużyna ta zdobyła tytuł mistrza ligi Essex County Minor Soccer Association, jednak nie kontynuowała działalności.

Prawdziwy rozwój sportu przypadł na lata osiemdziesiąte, czyli okres wzmożonej imigracji solidarnościowej. W 1982 r. założono Klub Sportowy „Polonia”. Klubowi nadano odpowiedni statut prawny, rejestrując jego działalność w prowincji Ontario. W ten sposób mógł się rozwijać zarówno pod względem sportowym jak i organizacyjnym. Klub prowadzi działalność sportową i rekreacyjną zrzeszającą dzieci, młodzież i dorosłych w kilku sekcjach sportowych: Piłka Nożna – Seniorzy, Piłka Nożna – Oldtimers (fot. 22), Piłka Nożna – Juniorzy poniżej 18 roku życia, Piłka Nożna – Juniorzy poniżej 15 roku życia, Piłka Nożna – Juniorzy poniżej 13 roku życia, Tenis Ziemny, Tenis Stołowy, Piłka Siatkowa, Sekcja Wędkarska, Sekcja Narciarska.

W klubie zarejestrowanych jest ponad 200 zawodników, trenerów i działaczy.

Drużyna Seniorów występuje w Inter City Soccer League. Pięciokrotnie zdobyła tytuł mistrza ligi (1990, 1992, 1993, 1995, 1996), a dwukrotnie puchar play-off (1996 r., 1997 r.). W 1999 r. grała w Michigan-Ontario Soccer League. Drużyna Seniorów (Oldtimers) została założona w 1996 roku. W skład drużyny wchodzi zawodnicy powyżej 30 roku życia. Występują w Windsor Soccer Recreation League. Drużyna Juniorów poniżej 18 roku życia powstała w 1993 roku. W 1996 r. zdobyła trzecie miejsce w lidze. W 1997 r. po raz pierwszy drużyna wyjechała na turniej do Toronto, w którym doszła do półfinału. Drużyna Juniorów poniżej 15 roku życia powstała w 1996 roku. Uczestniczy

25. Zespół Pieśni i Tańca „Tatry”, 2000 r.

Tatry Song and Dance Group, 2000.

play matches in the Vacation League in the summer and in the winter season train in the gym. The Juniors Team, of members less than 13 years old, originated in 1997 and plays in matches of the Windsor District Soccer League.

The Tennis Section began in 1985. From 1986, an annual tennis tournament is organized for the “Polonia Cup”. This section enjoys a great deal of popularity. The Table Tennis Section exists from the very beginning of the Club. Matches were played in the lower part of the Dom Polski Hall. However, there were no organized or systematic games. Only in 1996 was regular training organized in the upper part of the Dom Polski Hall. Each year, a tournament is held for the “Polonia Cup”.

The Volleyball Section exists from 1990. The first matches were played on the Polish beach at Colchester. It is a recreational team, which was victorious over a Canadian team in a match to mark the Tenth Anniversary of the Polonia Sports Club, and appeared in the King A League. Regular training sessions take place in the winter period in the gym of Kennedy High School, but on the Polish beach in the summertime. The Polish Credit Union assists the team financially. The Skiing Section in turn includes active organizers, sportspeople and Club supporters. In the wintertime, skiing trips to the mountains are organized. Up to now, trips have been organized to Québec, New York, Vermont, Alberta, British Columbia and Utah. Dur-

ing their stay in the mountains, representatives of the Polonia Sports Club take part in skiing competitions.

In the years 1994-1996, the Polonia Sports Club rented a hockey arena for a sixteen-person hockey team. At the same time, it gave boys, in the age range of 6 to 10, activities on the ice rink at Lanspeary Park. Today, sportsmen with a Polonia background play in the City leagues in Windsor.

All of the sports sections exist, thanks to the financial support of many organizations. These include the Polish People’s Home Association, the Polish Alliance of Canada Group 20, Post 126 of the Polish Army Veterans Association, Polonia Park, the Carrousel Committee, the Polish Credit Union and the Polish stores and businesses, located in the City.

The Council of the Polonia Sports Club is: Paul Bochus- President, Zbigniew Piątkiewicz- Vice President, Roman Sak- Archivist and Recording Secretary, Stan Batog- Financial Secretary, Zbigniew Kowalczykowski and Wojtek Sikora- Members of the Council.

The Tatry Song and Dance Ensemble

The Tatry Song and Dance Ensemble was formed on 4 October 1972 and performs under the patronage of the Holy Trinity Church (Photograph 25). The objective of the organization was and still remains the

transfer of respect and love for the culture and tradition of their ancestors to young Canadians of Polish descent. The founders of the Ensemble were: Zenon Kalinowski, Kazimierz Żak, Maria Uszyński, Józef Rogucki, and Janina Jaroszewicz. At the beginning, 63 people belonged to the Ensemble and they took their first dance steps under the watchful eyes of famous instructors in dance from the group Galicja from Detroit, Ludmiła Żak, Michał Królewski, and Karolina Kowalewska. The costumes were sewn by Irena Żak and Wiktoria Kalinowski.

The Dance Ensemble worked together with the Polonez Youth Orchestra (Photograph 24), which existed from 1979. From 1988, the finances of the Ensemble are administrated by the Cultural-Entertainment Committee of the Polonia Centre (Windsor) Inc., comprising: Barbara Koczura- President, Anna Rączy and Maria Uszyński – Directors of Administration, Danuta Kuś- Financial Secretary KKR-PC, Barbara Gorzelska – Financial Secretary of the Ensemble Tatry, Sylvia Cypcarz, Janina Lauer, Teresa Odesko, Monika Pernal, Elżbieta Stępnia, and Kazimierz Tarnowski- Committee Coordinators. Parents Committee of the Ensemble Tatry- Administrators: Zofia Byra and Urszula Stępień – Gr. I, Aleksandra Kawala and Mirosława

26. Zespół Pieśni i Tańca „Tatry” w Polsce, Rzeszów 2002 r.

Tatry Song and Dance Group in Rzeszów, Poland, 2002.

w rozgrywkach ligi wakacyjnej, a w sezonie zimowym trenuje na hali sportowej. Drużyna Juniorów poniżej 13 roku życia powstała w 1997 roku i występuje w rozgrywkach Windsor District Soccer League.

Sekcję tenisa ziemnego założono w 1985 roku. Od 1986 r. organizowany jest doroczny turniej tenisowy o „Puchar Polonii”. Sekcja ta cieszy się dużą popularnością. Sekcja tenisa stołowego istnieje od początku powstania klubu. W dolnej hali Domu Polskiego rozgrywano mecze, jednak nie prowadzono zorganizowanej i systematycznej gry. Dopiero w 1996 r. zorganizowano regularne treningi w górnej sali Domu Polskiego. Co roku organizowany jest turniej o „Puchar Polonii”.

Sekcja Piłki Siatkowej istnieje od 1990 roku. Pierwsze mecze rozgrywano okazjonalnie na plaży polskiej w Colchester. Jest to zespół rekreacyjny, który odniósł zwycięstwo w meczu z kanadyjską drużyną z okazji 10-lecia Klubu Sportowego „Polonia” oraz występował w Lidze King A. Regularne treningi odbywają się w okresie zimowym w hali sportowej w Kennedy High School, natomiast w okresie letnim na polskiej plaży. Drużynę wspomaga finansowo Polska Unia Kredytowa.

Do Sekcji Narciarskiej z kolei należy grupa działaczy, zawodników i sympatyków Klubu. W okresie zimowym organizowane są wyjazdy w góry na narty. Zorganizowano dotychczas wyjazdy do Quebec, Nowego Yorku, Vermont, Alberta, British Columbia, Utah. W czasie pobytu w górach, przedstawiciele KS „Polonia” uczestniczą w zawodach narciarskich.

W latach 1994-1996 KS „Polonia” wynajmował halę hokejową dla szesnastoosobowej drużyny hokejowej. Równocześnie prowadzono zajęcia dla chłopców w wieku od 6 do 10 lat na lodowisku Lanspeary Park. Dzisiaj zawodnicy pochodzący ze środowiska polonijnego, grają w ligach miejskich w Windsor.

Wszystkie sekcje sportowe istnieją dzięki finansowemu wsparciu wielu organizacji. Do nich należy między innymi: Stowarzyszenie Polskiego Domu Ludowego, ZPwK Grupa 20-ta, Placówka 126 S.W.A.P., Polonia Park, Komitet Karuzeli, Unia Kredytowa oraz polskie sklepy i firmy istniejące w mieście.

Do Zarządu Klubu Sportowego „Polonia” należą: Paul Bochus – prezes, Zbigniew Piątkiewicz – wiceprezes, Roman Sak – archiwista/sekretarz protokołowy, Stan Batog – sekretarz finansowy, Zbigniew Kowalczykowski, Wojtek Sikora – członkowie zarządu.

Zespół Pieśni i Tańca „Tatry”

Zespół Pieśni i Tańca „Tatry” został założony 4 października 1972 roku i działa pod patronatem kościoła św. Trójcy (fot. 25). Celem organizacji było i jest przekazywanie młodym Kanadyjczykom polskiego pochodzenia szacunku i miłości do kultury i tradycji ich przodków. Założycielami zespołu byli: Zenon Kalinowski, Kazimierz Żak, Maria Uszyński, Józef Rogucki, Janina Jaroszewicz. Na początku do zespołu należały 63 osoby, które stawiały pierwsze kroki taneczne pod okiem znanych instruktorów tańca z zespołu „Galicja” z Detroit, Ludmiły Żak, Michała Królewskiego i Karoliny Kowalewskiej. Szyciem strojów zajmowała się Irena Żak i Wiktoria Kalinowski.

Grupa taneczna współpracowała z orkiestrą młodzieżową „Polonez” (fot. 24), która istniała do 1979 r. Od 1988 r. administrację finansową zespołu prowadzi Komitet Kulturalno-Rozrywkowy przy Polonia Centre (Windsor) Inc. w składzie: Barbara Koczwarą – prezydent, Anna Rączy, Maria Uszyński – dyrektorzy administracyjni, Danuta Kus – sekretarz finansowy KKR-PC, Barbara Gorzelska – sekretarz finansowy Zespołu „Tatry”, Sylwia Cypcarz, Janina Lauer, Teresa Odesko, Monika Pernal, Elżbieta Stępiak, Kazimierz Tarnowski – koordynatorzy Komitetu. Komitet Rodzicielski Zespołu „Tatry” – opiekuni: Zofia Byra i Urszula Stępień – Gr. I, Aleksandra Kawala i Mirosława Rodzinka – Gr. II, Maria Kulesza i Zofia Nieć – Gr. III, Renata Mróz – Gr. IV, Danuta Kus i Janina Lauer – Gr. V. Dyrektor artystyczny i choreograf Zespołu – Elena Kułaga, akordeon – Tomasz Kułaga, instruktor tańca – Elżbieta Kulińska, asystent instruktora – Janina Lauer.

Obecnie zespół liczy około stu członków w pięciu grupach wiekowych od 4 do 22 lat. Program artystyczny zespołu obejmuje tańce regionalne (tj. łowickie, rzeszowskie, nowosądeckie, podhalańskie, lubelskie, kurpiowskie) oraz narodowe tj. polonez, mazur, krakowiak.

27. Otwarcie Polonia Park, 1980 r.

Opening of Polonia Park, 1980.

28. Ks. W. Wnuk z byłym senatorem S. Haidaszem przy Polonia Park, 1996 r.

Father W. Wnuk with former Senator S. Haidasz at Polonia Park, 1996.

Rodzinka – Gr. II, Maria Kulesza and Zofia Nieć – Gr. III, Renata Mróz- Gr. IV, Danuta Kuś and Janina Lauer- Gr. V, Artistic Director and Choreographer of the Ensemble – Elena Kułaga, Accordion- Tomasz Kułaga, Dance Instructor – Elżbieta Kulińska, Assistant Instructor – Janina Lauer. Currently, the Ensemble consists of about a hundred members in five groups.

The Ensemble takes part in many shows, parades and celebrations within Windsor and also beyond it. Among them are: Carrousel of the Nations, the Freedom Festival (Chatham), the Folklore Festival (London), the Windsor Symphony Pop Series, and participation in festivities, such as those of Polish Week in Windsor. The Tatry Ensemble appeared on the stage in Toronto, Ottawa, New York, as well as in many other cities in Ontario and Michigan. The greatest event in the life of the Ensemble was a three-time visit to Poland for the “World Festival of Polonia Folklore Groups”. This festival is organized in Rzeszów and the Ensemble took part in it in 1993, 1999 and 2002 (Photograph 26). Participation in this festival was a great honour for the Ensemble, for in the last XII Festival, Tatry gained recognition from among 34 groups from around the world. The Choreographer of the Ensemble, Lena Kułaga, won an award for her choreography of the Mazur to the music from the opera, *The Haunted Mansion (Straszny Dwór)*, by Stanisław Moniuszko. In April 2003, the Tatry Song and Dance Ensemble celebrated its thirtieth anniversary. From 2004, every two years, the Ensemble organizes the Folklorama concerts. These are impressive shows, enjoying considerable popularity among the inhabitants of Windsor. Song and dance groups from Canada and the USA take part in them.

The level of artistry and output of the Ensemble are to the credit of the dancers, teachers of dance and song, and many people, who for years work with the Ensemble. Management of the Ensemble and the importing of regional costumes from Poland for the young people would not be possible without the financial assistance from Polonia and Canadian organizations. For years, many people have shown support for the Ensemble. These individuals include: Ludmiła Żak, Michał Królewski, Karolina Kowalewska, Father Stanisław Nierychlewski, Rita and Gloria Marchewka, Franciszka Sala, Krystyna Kalinowski, Piotr Król, Danuta Furman, Antoni Kuliński, Agnieszka Spanik, Elżbieta Kuliński, Wiesław Kuliński, Zbigniew Bednarek, Marty Pack, Danuta Nieć, Marek Nieć, Joanna Pogorzelska, Bonnie Belczowski, Paulina Mroczek, Maria Nieć, Lena Kułaga, Janina Lauer and Tomasz Kułaga. Spritual care over the Ensemble is provided by Canon Piotr Sanczenko and Father Roman Waszkiewicz.

29. Obiekt mieszkalny Polonia Park, 2005 r.

Apartments in Polonia Park, 2005.

Polonia Park

Polonia Park is a housing estate in the eastern part of the city. It occupies a surface area of 12.5 hectares, on which 41 buildings accommodate 342 apartments (Photograph 29).

The beginnings of this investment date back to 1973 and to an initiative of the Rev. Mitered Prelate Wawrzyniec Wnuk and Jan Partyka. On 6 May, during a meeting of the Windsor Polonia, there was an expression of the need for the construction of a housing estate, which would serve not only the Polish community, but also the citizens of Windsor. A temporary Board of Directors was appointed, with Aleksander Belke at the head, carrying out the functions of President. As well, three Committees were created: Finance, Construction and Audit-

ing. The preparations for the realization of this project lasted two years.

On 19 April 1975, the Polish Canadian Centre Association of Windsor (Stowarzyszenie Polsko-Kanadyjskie Centrum Windsor) was formed and obtained the legal status of a non-profit organization. During a meeting of the Board of Directors on 6 May 1975, attended by the lawyer G. Goldberg, the Association was officially registered in the Province of Ontario. A formal Council was elected, with Mieczysław Puklicz as Chair.

30. 20-lecie Polonia Park, 2000 r.

Twentieth Anniversary of Polonia Park, 2000.

31. Obiekt mieszkalny Villa Polonia, 2005 r.

Apartments at Villa Polonia, 2005.

Zespół bierze udział w wielu występach, paradach i uroczystościach na terenie Windsor, a także poza jego granicami. Do nich należą: „Carrousel of the Nations”, „Freedom Festival” (Chatham), Festiwal Folklorystyczny (London), Windsor Symphony Pop Series oraz udział w obchodach „Polskiego Tygodnia” w Windsor. Zespół „Tatry” wystąpił także na scenach w Toronto, Ottawie, Nowym Yorku oraz w wielu innych miastach Ontario i Michigan. Największym wydarzeniem w życiu zespołu był trzykrotny wyjazd do Polski na „Światowy Festiwal Polonijnych Zespołów Folklorystycznych”. Festiwal ten jest organizowany w Rzeszowie, a zespół brał w nim udział w latach 1993, 1999 oraz

w 2002 (fot. 26). Udział w tym festiwalu był dla zespołu wielkim zaszczytem, gdyż w ostatnim XII Festiwalu, spośród 34 zespołów z całego świata „Tatry” uzyskały wyróżnienie. Choreograf zespołu, Lena Kułaga, zdobyła nagrodę za choreografię Mazura do muzyki z opery *Straszny Dwór* Stanisława Moniuszki. W kwietniu 2003 roku Zespół Pieśni i Tańca „Tatry” uroczystie obchodził 30-lecie swojego istnienia. Zespół od 2004 roku, co dwa lata, organizuje koncerty „Folklorama”. Są to imponujące imprezy cieszące się dużą popularnością wśród mieszkańców Windsor. Biorą w nich udział zespoły pieśni i tańca z Kanady i USA.

Poziom artystyczny i dorobek zespołu to zasługa tancerzy, nauczycieli tańca i śpiewu oraz wielu osób, które od lat współpracują z zespołem. Prowadzenie Zespołu oraz sprowadzenie z Polski regionalnych kostiumów dla młodzieży byłoby niemożliwe bez pomocy finansowej organizacji polonijnych i kanadyjskich. Z Zespołem od lat sympatyzowało wiele osób. Do nich należą: Ludmiła Żak, Michał Królewski, Karolina Kowalewska, ks. Stanisław Nierychlewski, Rita i Gloria

Marchewka, Franciszka Sala, Krystyna Kalinowski, Piotr Król, Danuta Furman, Antoni Kuliński, Agnieszka Spanik, Elżbieta Kuliński, Wiesław Kuliński, Zbigniew Bednarek, Marty Pack, Danuta Nieć, Marek Nieć, Joanna Pogorzelski, Bonnie Belczowski, Paulina Mroczek, Maria Nieć, Lena Kułaga, Janina Lauer, Tomasz Kułaga. Pieczę nad zespołem sprawują ks. kanonik Piotr Sanzenko oraz ks. Roman Waszkiewicz.

Polonia Park

Polonia Park to osiedle mieszkaniowe, usytuowane we wschodniej części miasta. Zajmuje powierzchnię 12,5 ha, na której znajduje się 41 budynków mieszczących 342 mieszkań (fot. 29).

Początki tej inwestycji sięgają 1973 roku a zainicjowane zostały przez ks. Infułata Wawrzyńca Wnuka i Jana Partykę. W dniu 6 maja, podczas spotkania windsorskiej Polonii, wyrażono potrzebę wybudowania osiedla mieszkaniowego, które służyłoby nie tylko polskiej społeczności ale również mieszkańcom Windsor. Powołano tymczasową Radę Nadzorczą z Aleksandrem Belke na czele, pełniącym funkcję prezesa. Utworzono również trzy komisje: finansową, budowlaną i rewizyjną. Dwa lata trwały przygotowania do realizacji projektu.

19 kwietnia 1975 r. powołano „Stowarzyszenie Polsko-Kanadyjskiego Centrum Windsor” (The Polish Canadian Centre Association of Windsor), które uzyskało status prawny jako organizacja o charakterze bez profitowym. Podczas spotkania Rady Nadzorczej w dniu 6 maja 1975 roku, w obecności prawnika G. Goldberga, dokonano rejestracji stowarzyszenia w prowincji Ontario. Wybrano formalny zarząd, któremu przewodniczył Mieczysław Puklicz.

Projekt uzyskał aprobatę Canada Mortgage and Housing Corporation oraz fundusze federalne na jego realizację. Po upływie pięciu lat, w 1980 roku oddano do użytku pierwszą fazę osiedla (fot. 27).

Członkami pierwszej rady dyrektorów byli – Alexander Belke, John Połomski, Mitch Puklicz, Tadeusz Polewski, Stanisław Dumala, Tadeusz Gajewski, Viktor Bas, Stanisław Siender, Wiesław Bielecki, Julia Wolański. Realizacja tego projektu jest zasługą wielu osób. Do nich należą: ks. Infułat Wawrzyniec Wnuk – inicjator projektu, Jan Partyka, Stanisław Nieć, Jan Armata, Henryk Klamut, Juliusz Stańczak, Roman Sak.

Obecnie Rada Nadzorcza składa się z następujących osób: Albert Flis – prezes, Sławomir Orzyłowski – wiceprezes, Cezary Tywoniuk – sekretarz, Jerzy Barycki – sekretarz finansowy. Dyrektorzy: Ed Belczowski, Paul Drozdowski, Wiesław Grochal, Helen Harrison, Anthony Jaroszewicz, Susan Kalinowski, Zenon Kalinowski, Dariusz Kosior, Stanisław Marek, Stanisław Nieć, Gerald Obierski, Joanna Pogorzelski. Duchową opiekę sprawuje ks. Roman Waszkiewicz, proboszcz parafii św. Trójcy.

32. Wystawa podczas Carrousel of the Nations, 1982 r.

Exhibit during Carrousel of the Nations, 1982.

The project gained the support of the Canada Mortgage and Housing Corporation, as well as Federal funding, for its completion. After the passage of five years, in 1980, the first phase of the estate was put up for use (Photograph 27).

The members of the first Board of Directors were: Aleksander Belke, John Połomski, Mitch Puklicz, Tadeusz Polewski, Stanisław Dumala, Tadeusz Gajewski, Victor Bas, Stanisław Siender, Wiesław Bielecki, and Julia Wolański. Realization of this project involved contributions from many people, including: the Rev. Mitered Prelate Wawrzyniec Wnuk- initiator of the project, Jan Partyka, Stanisław Nieć, Jan Armata, Henryk Klamut, Juliusz Stańczak and Roman Sak.

The current Supervisory Council consists of the following individuals: Albert Flis- President, Sławomir Orzyłowski – Vice President, Cezary Tywoniuk – Secretary, Jerzy Barycki – Financial Secretary. The Directors are: Ed Belczowski, Paul Drozdowski, Wiesław Grochal, Helen Harrison, Anthony Jaroszewicz, Susan Kalinowski, Zenon Kalinowski, Dariusz Kosior, Stanisław Marek, Stanisław Nieć, Gerald Obierski, and Joanna Pogorzelska. Father Roman Waszkiewicz, the Parish Priest of the Holy Trinity Church, provides spiritual care.

On 23 April 2005, Polonia Park celebrated the twenty-fifth anniversary of its origin (Photograph 30). At the jubilee celebration, which took place in the Dom Polski Hall, the following were present: Ambassador of the Polish Republic in Canada Dr. Piotr Ogrodziński, Consul General Dr. Piotr Konowrocki, Consul for Polonia Affairs Andrzej Kręzel, Vice President of the Canadian- Polish Congress Dr. Kazimierz Jagiełło, former Federal Representative for the Parkdale-High Park District Jesse Flis, on a visit to Windsor Mother Jolanta Olech, General Superior of the Ursuline Sisters, Federal Representative for the Windsor-Tecumseh District Joe Comartin, Member of the City Council Dave Cassivi, as well as Father Piotr Sanczenko, the Ursuline Sisters and representatives of local Polonia organizations. The programme of the meeting was the work of the Organizing Committee, the Chair of which was Jerzy Barycki.

The invited guests emphasized in their speeches the fact that Polonia Park enhanced the profile of Polonia within the city community and remains one of the lasting marks of the presence of the Polish ethnic group in Windsor.

On the following day, there was a Holy Mass in the Holy Trinity Church, after which the invited guests were shown the contributions of Polonia organizations, active in Windsor.

Villa Polonia

Villa Polonia is a smaller housing complex, built by the local Polonia. It comprises three apartment blocks, consisting of 72 apart-

ments and are located at Little River Road (Photograph 31). On 24 August 1984, Bishop John M. Sherlock blessed the site of the complex under construction and on 21 September 1985, the buildings were available for use. The buildings are under the administration of River Garden Homes (Windsor) Inc. Its President is Anthony Blak and the Council consists of Andrew Bas, Marian Cholubko, John Jedliński and Mark Polewski.

The Polish Village (Carrousel of the Nations)

In Canada, a Multiculturalism Policy is in effect since 1971. The task arising out of this policy is to build national unity through the benefits from values, flowing out of the richness of cultures, represented by the citizens of Canada, who came from different parts of the world. On the strength of this policy, a Ministry of Multiculturalism was formed and its first Minister was Stanisław Haidasz, a Representative of Polish descent. After creation of the Ministry, multicultural committees arose across Canada and these adopted a variety of names. In Windsor, an expression of French origin was adopted: Carrousel of the Nations.

In 1973, the Multicultural Council originated in Windsor, subsidized by the Federal and Provincial Governments. The objective of the newly formed Council was the preservation and nurturing of national traditions and cultures, while at the same time learning about and respecting the cultures of other ethnic groups. In the framework of a multicultural festival, the Windsor Polonia every year (from 1975) organizes in June the "Polish Village". The Festival lasts three days and includes an exhibition of Polish cultural achievements, organized in the Dom Polski Hall, linked with performances by artistic groups and the tasting of Polish cuisine, known to Canadians. The

33. Wystawa podczas Carrousel of the Nations, 2001 r.

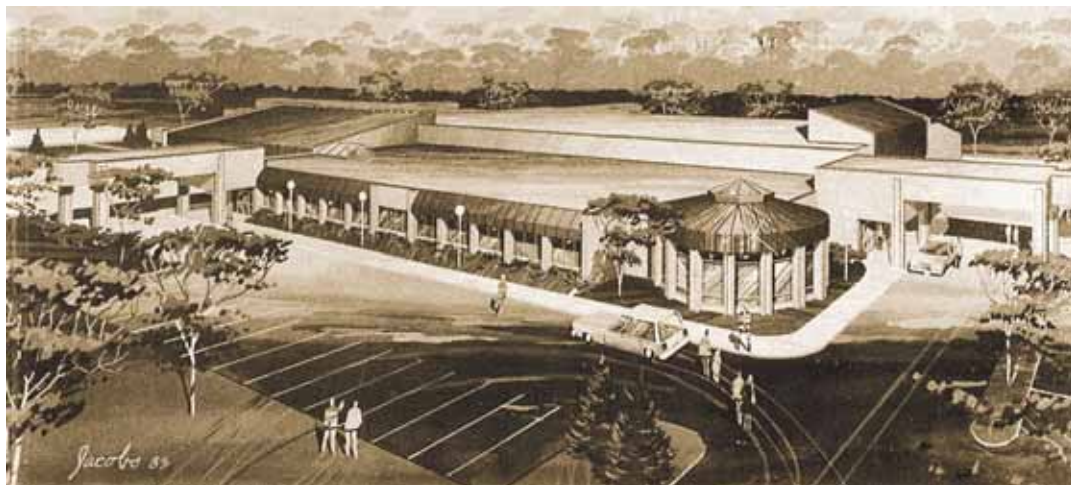
Exhibit during Carrousel of the Nations, 2001.

"Polish Village" enjoys great popularity, as evidenced by the crowds of participants. The organizer of the Festival is the Inter-organization Polonia Committee. The Chairs of the Committee, up the present day, were: Walter Szpak (1976-1978), Piotr Bas (1979-1981), Zbigniew Kruba (1981-1983), Maria Chodorowicz (1983-1989), Walter Bas (1989-1990), Grażyna Janik (1990-1991), Stanisław Nieć (1991-1995), Jerzy Mroczek (1995-1996), Władysław Urban (1996-1997), Stanisław Nieć (1997-2000), Zbigniew Kruba (2000-2002), Stanisław Nieć (2002-2003), Władysław Kozakowski (2003-2004) and Stanisław Nieć (2004-2006). Currently (2006-2007), the Committee is: Włodzimierz Goździewicz- Chair, Wiesław Plizga – First Vice Chair, Mariusz Zalewski- Second Vice Chair, Aleksandra Kawala – Financial Secretary, and Danuta Nogal- Secretary.

34. Degustacja polskiej kuchni podczas Carrousel of the Nations, 1997 r.

Tasting of Polish cuisine during Carrousel of the Nations, 1997.

35. Polonia Centre – wizja ośrodka, 1985 r.

Polonia Centre, plan of centre, 1985.

23 kwietnia 2005 roku Polonia Park obchodziła 25 rocznicę powstania (fot.30). Na uroczystości jubileuszowe, które odbyły się w Domu Polskim przybyli: ambasador Rzeczypospolitej Polskiej w Kanadzie dr Piotr Ogrodziński, konsul generalny dr Piotr Konowrocki, konsul do spraw Polonii Andrzej Krężel, wiceprezes Kongresu Polonii Kanadyjskiej dr Kazimierz Jagiełło, były poseł federalny Okręgu Parkdale-High Park Jesse Flis, przebywająca z wizytą w Windsor Matka Jolanta Olech, przełożona generalna zakonu sióstr Urszulanek, poseł federalny z Okręgu Windsor-Tecumseh Joe Comartin, członek rady miejskiej David Cassivi oraz ks. Piotr Sanczenko, siostry Urszulanki i przedstawiciele lokalnych organizacji polonijnych. Za całokształt spotkania odpowiedzialny był komitet organizacyjny, któremu przewodniczył Jerzy Barycki.

Zaproszeni goście, podczas swych przemówień, podkreślali iż Polonia Park umocniła wizerunek Polonii wśród społeczności miasta i pozostanie jednym z trwałych śladów obecności polskiej grupy etnicznej w Windsor.

W drugim dniu odbyła się msza św. w kościele św. Trójcy, po której przedstawiono zaproszonym gościom dorobek polonijnych organizacji działających w Windsor.

Villa Polonia

Villa Polonia jest mniejszym kompleksem mieszkaniowym wybudowanym przez miejscową Polonię. Składa się z trzech budynków mieszkalnych mieszczących 72 mieszkania i zlokalizowany jest przy Little River Road (fot.31). 24 sierpnia 1984 r. ks. bp. Ordynariusz John M. Sherlock poświęcił teren pod budowę kompleksu, natomiast 21 września 1985 r. oddano obiekt do użytku. Obiekt ten jest administrowany przez River Garden Homes (Windsor) Inc. Jej prezesem jest Anthony Blak, a w skład zarządu wchodzi: Andrew Bas, Marian Cholubko, John Jedlinski, Mark Polewski.

Polska Wioska (Carrousel of the Nations)

W Kanadzie od roku 1971 prowadzona jest polityka wielokulturowości. Zadaniem tej polityki jest budowanie jedności państwa poprzez wykorzystanie wartości płynących z bogactwa kultur, których przedstawicielami są mieszkańcy Kanady, przybyli z różnych stron świata. Na mocy tej polityki powołano Ministerstwo Wielokulturowości, a jej pierwszym ministrem został Stanisław Haidasz, poseł polskiego pochodzenia. Po utworzeniu ministerstwa powstały komitety wielokulturowości w całej Kanadzie, które przyjęły różne nazwy. W Windsor przyjęto nazwę z języka francuskiego Carrousel of the Nations.

W 1973 r. powstało w Windsor Stowarzyszenie Wielokulturowości subsydiowane przez rząd federalny i prowincjonalny. Celem powołanego Stowarzyszenia było zachowanie i pielęgnowanie narodowych tradycji i kultury, a równocześnie poznanie i poszanowanie kultury innych grup

etnicznych. W ramach wielokulturowego festiwalu etnicznego Polonia w Windsor corocznie (od 1975 r.) organizuje w czerwcu „Polską Wioskę”. Festiwal ten trwa trzy dni i obejmuje wystawę polskiego dorobku kulturowego zorganizowaną w Domu Polskim, połączoną z występami zespołów artystycznych i degustacją, znanej Kanadyjczykom, polskiej kuchni. „Polska Wioska” cieszy się dużą popularnością, o czym świadczą tłumy uczestników. Organizatorem festiwalu jest międzyorganizacyjny komitet polonijny. Dotychczasowymi przewodniczącymi komitetu byli: Walter Szpak (1976-1978), Piotr Bas (1979-1981), Zbigniew Kruba (1981-1983), Maria Chodorowicz (1983-1989), Walter Bas (1989-1990), Grażyna Janik (1990-1991), Stanisław Nieć (1991-1995), Jerzy Mroczek (1995-1996), Władysław Urban (1996-1997), Stanisław Nieć (1997-2000), Zbigniew Kruba (2000-2002), Stanisław Nieć (2002-2003), Władysław Kozakowski (2003-2004), Stanisław Nieć (2004-2006). Obecnie w skład komitetu (2006-2007) wchodzi: Włodzimierz Goździewicz – przewodniczący, Wiesław Plizga – I wiceprzewodniczący, Mariusz Zalewski – II wiceprzewodniczący, Aleksandra Kawala – sekretarz finansowy oraz Danuta Nogal – sekretarz.

Siostry Urszulanki mają duży wkład w przygotowanie wystawy, która każdego roku prezentowana jest pod innym hasłem, np.: „Sławni Polacy na arenie międzynarodowej”, „Żeby Polska była Polską”, „Wkład

36. Zespół Pieśni i Tańca Tatry podczas „Dożynek” w klubie Polonia Centre, 1988 r.

Tatry Song and Dance Group, during Harvest Festival in Polonia Centre Club, 1988.

37. Przekazanie czeku dla Biblioteki Uniwersytetu w Windsor, 2004 r.

Presentation of cheque to University of Windsor Library, 2004.

The Ursuline Sisters make a large contribution to the preparation of the exhibition, which each year is presented with a different theme, for example: "Famous Poles in the International Arena", "That Poland Would Be Poland", "The Contribution of Polonia to the Culture of Canada", "The Dance and Music of Poland", "Polish Painting and Sculpture", "Polish Customs and Folk Art", "Open Up to the World", "Poland- A Country between East and West", and "The Contribution of Poles to World Culture" (Photographs 32-34). The Tetry Song and Dance Ensemble and the Theatrical-Vocal Group *Płomień* enhance the Polish Ethnic Festival with their performances. Visiting representatives of local government, members of the Provincial Government and representatives of the worlds of the arts and education elevate the level of meetings and are proof of the appreciation of the Polish ethnic group in Windsor.

The Polonia Centre (Windsor) Inc.

This organization was founded in 1978, on the initiative of Mitered Priest Wawrzyniec Wnuk and members of the Polish ethnic group in Windsor. In 1985, the "Polonia Centre", at Forest Glade Drive and Lauzon Parkway, became available for use, under the authority of the Polonia Centre (Windsor) Inc. (Photograph 35). The building was to be a meeting place for the Polish ethnic group and also serve the inhabitants of the city. It had a restaurant, a coffee house, a bar, a theatre, club rooms, as well as sports facilities, in the form of a racquetball

and tennis court, a pool, a sauna, and an exercise room. In spite of the high quality and appeal of these facilities, the Polonia Centre was closed after five years.

Polonia Centre (Windsor) Inc. operates as a non-profit organization, consisting of a 12-member Council, of which the present Chair is Gerald Koski. It founded PC Management Partners and the Global Maintenance Company, which administer and carry out repair work on behalf of Polonia Park. This made it possible for Polonia Centre (Windsor) Inc. to gain access to financial resources, designated for the needs of Polonia and also the city community. Polonia Centre (Windsor) Inc. administers the Tetry Song and Dance Ensemble, supports the Theatrical-Vocal Group *Płomień*, the "Polonia" Sports Club, and other Polonia organizations. It assists the Polish Language School financially, operating through the Holy Trinity Parish,

and helps in the publication of the Parish quarterly, *Wspólnota (Community)*. It gave the sum of \$50,000 for the reconstruction of the Church, which was finished in December 2005.

In 1996, the Polonia Centre Academic Awards Program was created to give financial support to students, originating in the Polish ethnic group. Bursaries are made available to the best-performing students in amounts of \$1,200, \$1,000 and \$800. However, a condition for obtaining a bursary, apart from high grades in studies, is participation in the life of Polonia and writing an essay on a theme, related to the Canadian Polonia. The award of each bursary takes place during the Harvest Festival ("Dożynki"), organized by the Polonia Centre (Windsor) Inc., part of which is an "Evening of Excellence Dinner" (Photograph 36). In 2004, a total of \$21,700 was designated for awards.

Within the Polonia Centre (Windsor) Inc., there is the Cultural Committee, which jointly organizes Polonia celebrations and pays attention to the cultural development of Polonia, organizing concerts by Polish artists, bringing in new movies, organizing exhibitions or book sales. The Committee keeps up Polish traditions, organizing Harvest Festivals ("Dożynki") and Midsummer's Day bonfires ("Sobótki"). It takes an active role in organizing the "Polish Village" during Carrousel of the Nations and collaborating in the organization of Polish Week in Windsor.

The Polonia Centre (Windsor) Inc. also works on behalf of the Windsor community. Each year, it designates the sum of \$3,500 for the Leddy Library of the University of

38. Rada Dyrektorów Polonia Centre (Windsor) Inc., 2007 r.

Board of Directors, Polonia Centre (Windsor) Inc., 2007.

39. Budynek Credit Union, 2005 r.

Credit Union Building, 2005.

Polonii w kulturę Kanady”, „Tańce i muzyka polska”, „Malarstwo i rzeźba polska”, „Polskie zwyczaje i sztuka ludowa”, „Otworzyć się na świat”, „Polska – kraj między wschodem i zachodem”, „Wkład Polaków w kulturę świata”. (fot. 32-34). Polski festiwal etniczny uświetniają swym występem: Zespół Pieśni i Tańca „Tatry” i Grupa Teatralno-Wokalna „Płomień”. Przybywający przedstawiciele lokalnych władz, członkowie rządu prowincjonalnego oraz przedstawiciele środowiska artystycznego i naukowego podnoszą rangę spotkań i są dowodem uznania dla polskiej grupy etnicznej w Windsor.

Polonia Centre (Windsor) Inc.

Organizacja ta została założona w 1978 r. z inicjatywy ks. inf. Wawrzyńca Wnuka oraz członków polskiej grupy etnicznej w Windsor. W 1985 r. oddano do użytku Polonijne Centrum „Polonia Centre” przy Forest Glade Drive i Lauzon Parkway podlegające Polonia Centre (Windsor) Inc. (fot. 35). Obiekt miał stanowić miejsce spotkań polskiej grupy etnicznej oraz służyć mieszkańcom miasta. Posiadał restaurację, kawiarnię, bar, salę widowiskową, sale klubowe oraz obiekty sportowe w postaci kortu do racquetball i tenisa, basen, saunę, salę ćwiczeń. Pomimo wysokiego standardu i atrakcyjności zajęć po pięciu latach polonijne centrum zamknięto.

Polonia Centre (Windsor) Inc. działa jako organizacja bez profitowa, składająca się z 12 osobowego zarządu, któremu obecnie przewodniczy Gerald Koski. Założyła ona PC Management Partners i Global Maintenance Company, które administrują i prowa-

dzą prace remontowe na rzecz Polonia Park. To umożliwiło Polonii Centre (Windsor) Inc. zdobycie środków finansowych, które w całości są przeznaczane na potrzeby Polonii a także społeczności miasta. Polonia Centre (Windsor) Inc. administruje Zespół Pieśni i Tańca „Tatry”, wspiera Grupę Teatralno-Wokalną „Płomień”, Klub Sportowy „Polonia” i inne organizacje polonijne. Wspomaga finansowo Szkołę Języka Polskiego, funkcjonującą przy parafii św. Trójcy oraz pomaga w wydawaniu kwartalnika parafialnego *Wspólnota*. Przekazała sumę 50 000 dolarów na rozbudowę kościoła, którą zakończono w grudniu 2005 r.

W 1996 r. powołano The Polonia Centre Academic Awards Program, który wspiera finansowo studiującą młodzież wywodzącą się z polskiej grupy etnicznej. Udzielane są stypendia dla najlepszych studentów w wysokości 1200, 1000, 800 dolarów. Jednak warunkiem uzyskania stypendium, poza wysokimi osiągnięciami w nauce jest udział w życiu polonijnym i napisanie eseju o tematyce związanej z polonią kanadyjską. Wręczenie stypendium odbywa się w czasie organizowanych przez Polonia Centre (Windsor) Inc. „Dożynek”, którego częścią jest Evening of Excellence Dinner (fot. 36). W 2004 r. przeznaczono na nagrody 21 700 dolarów.

Przy Polonia Centre (Windsor) Inc. istnieje Komitet Kulturalny, który współorganizuje uroczystości polonijne oraz dba o rozwój kulturalny Polonii organizując koncerty polskich artystów, sprowadzając nowości filmowe, organizując wystawy, czy sprzedaż książek. Komitet podtrzymuje polskie tradycje organizując „Dożynki” i „Sobótki”. Bierze aktywny udział w organizowaniu „Polskiej Wioski” podczas „Carousel of the Nations” oraz współorganizuje Polski Tydzień w Windsor.

Polonia Centre (Windsor) Inc. działa również na rzecz społeczności Windsor. Corocznie przeznacza sumę 3500 dolarów na Bibliotekę Leddy (Leddy Library), funkcjonującą przy Uniwersytecie w Windsor (fot. 37). Kwota ta jest przeznaczana na zakup angielskich książek i czasopism o tematyce związanej z polską historią, ekonomią, kulturą oraz współczesnym życiem. Kwota 1000 dolarów jest przeznaczana corocznie dla Biblioteki Publicznej w Windsor na zakup książek i czasopism związanych z tematyką polską. Polonia Centre (Windsor) Inc. wspiera również Polski Komitet Olimpijski, Salvation Army of Canada i inne akcje charytatywne mające zasięg ponadlokalny. W 2003 r. pomagała finansowo Katarzynie Dziedzic wywodzącej się ze środowiska polonijnego, która brała udział w wyborze Miss International Canada.

Obecnym prezesem Polonii Centre (Windsor) Inc. jest Gerald Koski, zastępcą prezesa Halina Roznawski, sekretarzem Ewa Barycka, skarbnikiem Gerald Obierski, członkami zarządu: Barbara Koczwara, Danuta Kosior, Krzysztof Kruba, Stefan Polewski, Anna Rączy, Maria Uszyńska oraz Robert Zamojski (fot. 38). W skład Komitetu Kulturalnego PC wchodzi: Barbara Koczwara, Anna Rączy, Maria Uszyńska, Sylwia Cypcarz, Barbara Gorzelski, Danuta Kuś, Janina Lauer, Teresa Odesho, Monika Pernal, Elżbieta Stępnia, Kazimierz Tarnowski. Działają również inne komitety: Budowlany: Ewa Barycka, Stefan Polewski; Porad Prawnych: Gerald Koski, Krzysztof Kruba; Członkowska: Maria Uszyńska; Kadrowa: Krzysztof Kruba, Gerald Koski, Gerald Obierski, Stefan Polewski, Halina Roznawski; Stypendialna: Danuta Kosior, Stefan Polewski, Halina Roznawski, Anthony Blak, s. Magdalena Budniak, ks. Roman Waszkiewicz oraz reprezentacja do KPK – Ewa Barycka.

Polska Unia Kredytowa (St. Stanislaus – St. Casimir's Polish Parishes Credit Union Ltd. Holy Trinity Branch)

Działalność Unii Kredytowej w prowincji Ontario rozpoczęła się już w sierpniu 1945 r. Ksiądz oblat Stanisław Puchniak z parafii św. Stanisława w Toronto przeprowadził wówczas zebranie z parafianami w sprawie utworzenia Credit Union. Celem miała być pomoc polskim imigrantom, którzy z powodu istniejącej wówczas dyskryminacji nie mogli zaciągać pożyczek w bankach. We wrześniu 1945 r. nastąpiło otwarcie biura przy 12 Dewnison Avenue (Toronto), istniejącego do dziś. 2 czerwca 1958 r. otworzono drugie biuro przy parafii św. Kazimierza przy Roncesvalles Avenue (Toronto). Na przestrzeni trzech dekad w Ontario powstała sieć oddziałów Credit Union, funkcjonujących

Windsor (Photograph 37). The money is for the purchase of books and periodicals in English about themes, connected with Polish history, economy and culture, as well as modern, daily life. The amount of \$1,000 is earmarked each year for the purchase of books and periodicals with Polish themes by the Windsor Public Library. The Polonia Centre (Windsor) Inc. also supports the Polish Olympic Committee, the Salvation Army of Canada and other charitable activities with ranges outside the local area. In 2003, it gave financial support to Katarzyna Dziedzic, who came from the Polonia social environment and took part in the Miss International Canada Competition.

The current President of the Polonia Centre (Windsor) Inc. is Gerald Koski, the Deputy President Halina Roznawski, the Secretary Ewa Barycka, the Treasurer Gerald Obierski, and Members of the Council Barbara Koczwara, Danuta Kosior, Krzysztof Kruba, Stefan Polewski, Anna Rączy, Maria Uszyńska, and Robert Zamojski (Photograph 38). The Cultural Committee of the Polonia Centre is: Barbara Koczwara, Anna Rączy, Maria Uszyńska, Sylwia Cypcarz, Barbara Gorzelski, Danuta Kuś, Janina Lauer, Teresa Odesho, Monika Pernal, Elżbieta Stępnik, and Kazimierz Tarnowski. There are also other committees: Building- Ewa Barycka and Stefan Polewski; Legal Advice- Gerald Koski and Krzysztof Kruba; Membership- Maria Uszyńska; Staff- Krzysztof Kruba, Gerald Koski, Gerald Obierski, Stefan Polewski, and Halina Roznawski; Bursary- Danuta Kosior, Stefan Polewski, Halina Roznawski, Anthony Blak, S. Magdalena Budniak, and Father Roman Waszkiewicz; and Representation with the Canadian-Polish Congress – Ewa Barycka.

40. Podpisanie Umowy Partnerskiej Lublin – Windsor, 2000 r.

*Signing of Windsor-Lublin
Twinning Agreement, 2000.*

The Polish Credit Union (St. Stanislaus – St. Casimir's Polish Parishes Credit Union Ltd., Holy Trinity Branch)

The activities of the Credit Union in the Province of Ontario already began in August 1945. Oblate Father Stanisław Puchniak, from the St. Stanisław Parish in Toronto, at that time held a meeting with his parishioners on the issue of starting the Credit Union. The objective was to help Polish immigrants, who were not able to obtain loans from the banks, on account of the discrimination, existing at that time. In September 1945, the opening of an office occurred at 12 Dewnison Avenue (Toronto); the office exists to this day. On 2 June 1958, a second office was opened in the Parish of St. Kazimierz, at Roncesvalles Avenue (Toronto). During the course of three decades, six branches of the Credit Union arose in Ontario, functioning under the authority of the Provincial Government. On 14 September 1974, the Credit Union building at 220 Roncesvalles Avenue was opened; on 19 February 1979, the Credit Union office was opened at 2987 Bloor Street West (Toronto); on 4 March 1984, an office at the Parish of the Mother of God, Queen of Poland, in Scarborough; on 30 March 1984, an office in Mississauga; on 11 March 1987, at the Parish of the Most Holy Heart of Lord Jesus, in Kitchener; on 6 September 1987, at the Polish Catholic Mission, in Guelph; on 20 March 1988, at the Parish of St. Jadwiga, in Oshawa; 28 April 1988, at the Parish of St. Alojzy, in Kitchener. At present, there are 17 branches of the Credit Union, including 4 in Toronto, 5 in Mississauga, and other locations.

The history of the Credit Union in Windsor goes back to the 1950s, when there were the first attempts to open savings and loan accounts. The first Board of Directors was: M. Kuśnierz- Chair; and Members- the Rev. Dr. L. Kociszewski, M.

Popielarz, E. Buczek, M. Zamojski and S. Jasiński. This group worked on a voluntary basis. However, after a few years, the group ended its activities. In 1977, again there was an attempt to form the Credit Union, with the intervention of Group 20 of the Polish Alliance of Canada. A founding group was formed, in which Kazimierz Tarnowski was the Chair and one of the members was the founder, Franciszek Kmietowicz. On 18 March 1978, the Group obtained approval to open the Credit Union in Windsor and with the participation of 63 members and \$15,670 as capital, it began its activities. The first Council was: President- Wiesław Bielecki; Chair of the Loans Committee- Jan Pernal, Financial Secretary and Manager- Janina Tarnowska. The office was in the building of the Polish-Canadian Club of Border Cities, at 1530 Langlois Avenue.

On 1 June 1990, the Credit Union of Group 20 of ZPwK combined with the Credit Union. The first workers with the Credit Union of St. Stanisław and St. Kazimierz in Windsor were Anthony Blak, who to this day carries out the functions of Manager, and Józefa Rudnicka and Marta Kuśmierczyk, who work as cashiers. The first office of the Branch was in the lower room of the Dom Polski Hall. On 8 June 1991, the building at 924 Ottawa Street was purchased and a new office was opened there (Photograph 39). Thanks to the influence of the Solidarity wave of immigration, the Branch developed and increased the number of members, as well as its capital. In 1993, it began to work with the Credit Union in Detroit. From the beginning of its existence, the Union remains in close cooperation with the Holy Trinity Parish, in support of establishing its own financial institution, based on ethnicity. The benefits of the existence of such an institution are seen in practical terms as numerous donations to the Polonia organizations, operating in the city, and the Polish Language School. The Branch staff is: Anthony Blak- Manager, Kamila Wierciszewski- Coordinator, Marta Kuśmierczyk, Bożena Orzyłowska, Elżbieta Kulińska and Małgorzata Wosińska. At present, the Windsor Branch of the Credit Union has more than 1,000 members and is one of the largest (outside of Metropolitan Toronto), existing in the Province of Ontario.

The Theatrical-Vocal Group Płomień

The Theatrical-Vocal Group Płomień (Flame) came into being in May 1995. Its founder and Director is Danuta Pogorzelska. From 1998, the Polish People's Home Association took up patronage of the Group. Its main task is the promotion of Polish culture, as well as the presentation of aesthetic and entertaining impressions to the

pod zwierzchnictwem rządu prowincjonalnego. 14 września 1974 r. otworzono gmach Credit Union przy 220 Roncesvalles Avenue, 19 lutego 1979 r. otworzono biuro Credit Union przy 2987 Bloor Street West (Toronto), 4 marca 1984 r. – biuro przy polskiej parafii im. Matki Boskiej Królowej Polski w Scarborough, 30 marca 1984 r. – biuro w Mississauga, 11 marca 1987 r. – przy parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Kitchener, 6 września 1987 r. – przy Polskiej Misji Katolickiej w Guelph, 20 marca 1988 r. – przy parafii św. Jadwigi w Oshawie, 28 kwietnia 1988 r. – przy parafii św. Alojzego w Kitchener. Obecnie w Ontario funkcjonuje 17 oddziałów Credit Union, w tym 4 w Toronto, 5 w Mississauga i innych miejscowościach.

Historia Unii Kredytowej w Windsor sięga lat 50-tych, kiedy podjęto pierwszą próbę utworzenia kasy oszczędnościowo-pożyczkowej. Pierwszą radę dyrektorów stanowili: M. Kuśnierz – przewodniczący i członkowie: ks. dr L. Kociszewski, M. Popielarz, E. Buczek, M. Zamojski, S. Jasiński. Zespół ten pracował w formie wolontariatu, jednak po kilku latach istnienia zakończył swoją

działalność. W 1977 r. ponownie podjęto starania utworzenia Unii, za pośrednictwem Grupy 20 Związku Polaków w Kanadzie. Powołano zespół założycielski, którego przewodniczącym został Kazimierz Tarnowski, a jednym z członków-założycieli Franciszek Kmietowicz. 18 marca 1978 r. Grupa otrzymała zgodę na otwarcie Unii Kredytowej w Windsor i z udziałem 63 członków oraz kapitałem 15 670 dolarów rozpoczęła działalność. Pierwszy zarząd tworzyli: prezes Wiesław Bielecki, przewodniczący komisji pożyczkowej Jan Pernal, sekretarz finansowy i kierownik Janina Tarnowska. Biuro mieściło się w budynku Polsko-Kanadyjskiego Klubu Miast Granicznych przy 1530 Langlois Avenue.

1 czerwca 1990 r. Unia Kredytowa przy grupie 20-tej ZPwK połączyła się z Credit Union. Pierwszymi pracownikami oddziału Credit Union św. Stanisława i św. Kazimierza w Windsor byli: Anthony Blak, który do dziś pełni funkcję kierownika oraz Józefa Rudnicka i Marta Kuśmierczyk, pracujące jako kasjerki. Pierwsze biuro oddziału mieściło się w dolnej sali Domu Polskiego. 8 czerwca 1991 r. zakupiono budynek przy 924 Ottawa Street, w którym otworzono nowe biuro (fot. 39). Dzięki napływowi solidarnościowej fali imigracji oddział rozwijał

się, zwiększał liczbę członków oraz swój kapitał. W 1993 r. nawiązał współpracę z polską Unią Kredytową w Detroit. Od początku swego istnienia Unia pozostaje w ścisłej współpracy z parafią św. Trójcy, popierającej posiadanie własnej etnicznej instytucji finansowej. Korzyści z istnienia takiej instytucji urzeczywistniają się w licznych dotacjach dla funkcjonujących w mieście organizacji polonijnych oraz Szkoły Języka Polskiego. Pracownikami oddziału są: Anthony Blak – kierownik, Kamila Wierciszewski – koordynator, Marta Kuśmierczyk, Bożenna Orzyłowska, Elżbieta Kulinska oraz Małgorzata Wosińska. Obecnie oddział Credit Union w Windsor ma ponad 1000 członków i należy do jednych z największych (poza metropolią Toronto) oddziałów istniejących w prowincji Ontario.

Grupa Teatralno-Wokalna „Płomień”

Grupa Teatralno-Wokalna „Płomień” powstała w maju 1995 roku. Jej założycielką i dyrektorką jest Danuta Pogorzelska. Od 1998 r. patronat nad grupą objęło Stowarzyszenie Polskiego Domu Ludowego. Głównym

41. Grupa Teatralno-Wokalna „Płomień”, 2005 r.

Theatrical-Vocal Group “Płomień”, 2005.

42. Grupy „Tatry” i „Płomień” podczas obchodów Polskiego Tygodnia w Windsor, 2002 r.

Groups „Tatry” and „Płomień”, during celebration of Polish Week in Windsor, 2002.

audience. Besides the propagation of Polish culture and national tradition, the group Płomień gives itself as an objective the dissemination of the elements of modern theatre, poetry and dance (Photograph 41).

At the start, students of the Polish Language School made up the membership of the Group and in particular, the laureates of recitation competitions. The first programme, *An Evening by Candlelight*, dedicated to the Director of the Polish School, S. Urszula Wolniewicz (d.1995), took place in the hall below the Holy Trinity Church. The next shows were *An Evening with Poetry*, a programme on the occasion of the 75th Anniversary of the Polish Army Veterans Association in America and also a programme to mark the Anniversary of the S.W.A.P. Club in Chatham. There the Group was given the name Płomień (Flame). In May 1998, there began the preparations for the programme, *Today I Cannot Come to You*, following the script of Lech Budrecki and Ireneusz Kaniecki. The premiere of the play was on 10 May 1998, in the Dom Polski Hall, and the honourable guests were the Consul of the Polish Republic, Witold Mańkowski, and his wife. Furthermore, the Group has appeared at many gatherings, connected with the celebration of national festivals and also took part in the organization of Carrousel of the Nations, Polish Week in Windsor (Photograph 42), Polish Day in Ontario Place, Toronto, Christmas Show, Society Dinner, Harvest Festivals, and the Jubilee of the

70th Anniversary of the Ministry of the Rev. Mitered Prelate Wawrzyniec Wnuk.

Today the accomplishments of the Group include more than 70 performances, including a play, spectacles and concerts, with which it visited the majority of Polonia centres in Ontario and Michigan. Its repertoire consists mainly of patriotic, festive and banquet programmes, connected to Polish townspeople's lore and typically related to the occasion. The programmes include national songs, other songs, poetry and dance. A significant number of the songs and verses are written by members of the Group.

The Group does community work and is supported by donations from Polonia organizations, private companies and individuals. In 2001, it obtained support from the Ontario Trillium Foundation, amounting to \$12,000, which permitted the purchase of new equipment, stage property, and costumes.

Three generations, with ages ranging from 15 to 70 years, work together in the Group. Some of them represent several Polonia families. The composition of the Group is: Norbert Baczkowski, Bonnie Belczowski, Krystyna Budzik, Michał Bronkowski, Jerry Kowalski, Albert Flis, Patrycja Furman, Elżbieta Molcan-Gorzelnik, Elżbieta Gorzelska, Wiesław Grochal, Jan Kowalski, Dorota Kruba, Sławek Krusiński, Stanisław Łukawski, Tomasz Mróz, Marek Nieć, Maria Nieć, Stanisław Nieć, Danuta Pogorzelska, Joanna Pogorzelska, Marta Popławska, and Zofia Popławska. The following direct the work and administration of the Group: Bonnie Belczowski- Chronicler, Elżbieta Molcan-Gorzelnik- Graphic Project Design, Dorota Kruba- Artistic Director, Stanisław Łukawski- Musical Director, Tomasz Mróz- Treasurer, Marek Nieć- Artistic Director, Maria Nieć- Musical Director, Danuta Pogorzelska- Director and Chronicler. The Choreographer of the

Group is Joanna Pogorzelska, who graduated from the Instructors Programme for Polonia Folklore Groups at the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin.

The Polish-Canadian Business and Professional Association

The initiative of forming the Polish-Canadian Business and Professional Association (PCBPA) of Windsor arose on 14 October 1995 during the first business meeting in the Dom Polski Hall. In October 1996, the Association was formed. In June 1997, the activity of the Association was registered. Its main objective is the support for and promotion of business development, creation of a strong lobby between Polish and Canadian firms, and support for educational, charitable and cultural actions. The Association is an active organization, which undertakes a number of enterprises, leading to the development of Polish-Canadian collaboration in the economic, scientific and cultural spheres. On the initiative of the organization, the Polish-Canadian Business and Professional Association of Windsor, was formed in 1996 to bring together representatives of Polish and Canadian firms, operating within the city and surrounding area.

The Association is the organizer of official, annual business meetings (a business dinner and occasional community luncheons), which have the objective of forming collaboration between Polish and Canadian firms (Photograph 44). As well, the Association carries out activities with dimensions that go beyond the local area.

43. Delegacja z Lublina na spotkaniu z Polonią, 2000 r.

Lublin Delegation at meeting with Polonia, 2000.

jej zadaniem jest promowanie polskiej kultury oraz dostarczanie widzom wrażeń estetycznych i rozrywki. Obok krzewienia polskiej kultury i tradycji narodowej, zespół „Płomień” stawia sobie za cel rozpowszechnianie elementów współczesnego teatru, poezji i tańca (fot. 41).

Na początku w skład grupy wchodził uczniowie Szkoły Języka Polskiego, a głównie laureaci konkursów recytatorskich. Pierwszy program *Wieczór przy świecach*, dedykowany dyrektorce Szkoły Polskiej, siostrze Urszuli Wolniewicz (zm. 1995 r.), odbył się w sali pod kościołem św. Trójcy. Następne występy to *Wieczór z poezją*, program z okazji 75 rocznicy Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Ameryce oraz program z okazji rocznicy klubu S.W.A.P. w Chatham. Tam grupie nadano nazwę „Płomień”. W maju 1997 r. rozpoczęto przygotowania do programu *Dziś do Ciebie przyjść nie mogę*, według scenariusza Lecha Budrec-

nijnych ośrodków Ontario i Michigan. Repertuar stanowią głównie programy patriotyczne, świąteczne, biesiadne nawiązujące do polskiego folkloru mieszczańskiego i typowo okolicznościowe. Programy zawierają pieśni narodowe, piosenki, poezję i taniec. Znaczna część piosenek i wierszy jest własną twórczością członków zespołu.

Zespół pracuje społecznie i utrzymuje się z dotacji organizacji polonijnych, prywatnych firm i indywidualnych osób. W 2001 roku uzyskał wsparcie finansowe z „Ontario Trillium Foundation” w wysokości 12 tysięcy dolarów, co pozwoliło na zakup nowego sprzętu, rekwizytów i strojów.

W zespole współpracują ze sobą przedstawiciele trzech pokoleń od 15 do 70 roku życia. Część z nich to reprezentanci kilku rodzin polonijnych. W skład grupy wchodzi:

Polsko-Kanadyjskie Stowarzyszenie Biznesmenów i Profesjonalistów

Inicjatywa powołania Polsko-Kanadyjskiego Stowarzyszenia Biznesmenów i Profesjonalistów (PCBPA – Polish-Canadian Business and Professional Association of Windsor) powstała 14 października 1995 r. podczas pierwszego biznesowego spotkania w Domu Polskim. W październiku 1996 r. powstało Stowarzyszenie. W czerwcu 1997 r. zarejestrowano działalność organizacji. Jego głównym celem jest wspieranie i promowanie rozwoju przedsiębiorstw, stworzenie mocnego lobby pomiędzy firmami polskimi i kanadyjskimi oraz wspieranie działań edukacyjnych, charytatywnych i kulturalnych. Stowarzyszenie jest aktywną organizacją podejmującą szereg przedsięwzięć prowadzących do rozwoju polsko-kanadyjskiej współpracy w sferze gospodarczej, naukowej i kulturalnej. Z inicjatywy organizacji utworzono w 1996 r. Stowarzyszenie Polsko-Kanadyjskiego Biznesu (Polish-Canadian Business and Professional Association of Windsor) skupiającego przedstawicieli firm polskich i kanadyjskich działających na terenie miasta i okolic.

Stowarzyszenie jest organizatorem corocznych oficjalnych spotkań biznesowych (business dinner oraz okazjonalnych community luncheons), które mają na celu nawiązanie współpracy pomiędzy polskimi i kanadyjskimi firmami (fot. 44). Stowarzyszenie prowadzi również działania mające wymiar ponadlokalny. Zainicjowało w 2000 r. powstanie miast partnerskich Windsor-Lublin (fot. 40). Partycypowało w wyjeździe przedstawicieli władz lokalnych do Lublina (2001 r., 2004 r. i 2006 r.) w celu nawiązania partnerskich kontaktów. Kontakt pomiędzy Windsor a Lublinem zacieśnił się wraz z podpisaniem w 2000 r. porozumienia o utworzeniu miast partnerskich Windsor – Lublin. Pierwsza część porozumienia miała miejsce w Windsor. Partnerska umowa została podpisana przez Andrzeja Pruszkowskiego, burmistrza Lublina, Helenę Pietraszkiewicz, przewodniczącą zarządu miasta Lublina oraz przez kanadyjską stronę, którą reprezentowali Mike Hurst, burmistrz Windsor, June Cox, przewodnicząca komisji ds. stosunków międzynarodowych. Drugą część porozumienia podpisano w Lublinie 25.04.2001 r. Stronę polską reprezentowali Andrzej Pruszkowski i Helena Pietraszkiewicz, stronę kanadyjską Dave Cassivi, wiceburmistrz Windsor i June Cox. Współpraca między Lublinem a Windsor odbywa się również w sferze edukacyjnej. Dnia 17.11.2002 r. podpisano memorandum pomiędzy St. Clair College a Lubelską Szkołą Biznesu (fot. 46). Porozumienie podpisał Michael Vourakes, wiceprezydent St. Clair College oraz ks. prof. Tadeusz Zasępa, rektor Lubelskiej Szkoły Biznesu.

44. Business Dinner organizowany przez Stowarzyszenie Biznesmenów i Profesjonalistów, 2003 r.

Business Dinner, organized by Business and Professional Association, 2003.

kiego i Ireneusza Kanieckiego. Premiera sztuki odbyła się 10 maja 1998 r. w Domu Polskim, a honorowym gościem był konsul Rzeczypospolitej Polskiej Witold Mańkowski z małżonką. Ponadto zespół występował na wielu akademiach, związanych z obchodami świąt narodowych, oraz brał udział w organizowaniu „Carrousel of the Nations”, „Polskiego Tygodnia” (fot. 42) w Windsor, „Polish Day” w Ontario Place – Toronto, „Christmas Show”, „Society Dinner”, „Dożynek”, Jubileuszu 70 rocznicy kapłaństwa ks. Infułata Wawrzyńca Wnuka.

Dziś w dorobku grupy jest ponad 70 występów w tym sztuka, widowiska i koncerty, z którymi goszczono w większości polo-

Norbert Baczkowski, Bonnie Bełczowski, Krystyna Budzik, Michał Bronkowski, Jerry Kowalski, Albert Flis, Patrycja Furman, Elżbieta Molcan-Gorzelnik, Elżbieta Gorzelska, Wiesław Grochal, Jan Kowalski, Dorota Kruba, Sławek Krusiński, Stanisław Łukawski, Tomasz Mróz, Marek Nieć, Maria Nieć, Stanisław Nieć, Danuta Pogorzelska, Joanna Pogorzelska, Marta Popławska i Zofia Popławska. Pracą i administracją grupy kierują: Bonnie Bełczowski – kronikarz, Elżbieta Molcan-Gorzelnik – projektant graficzny, Dorota Kruba – dyrektor artystyczny, Stanisław Łukawski – dyrektor muzyczny, Tomasz Mróz – skarbnik, Marek Nieć – dyrektor artystyczny, Maria Nieć – dyrektor muzyczny, Danuta Pogorzelska – dyrektor, kronikarz. Choreografem grupy jest Joanna Pogorzelska, która ukończyła studium dla instruktorów Polonijnych Zespołów Folklorystycznych przy Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

45. Przekazanie stypendium dla Megan Street, studentki Uniwersytetu w Windsor, 2002 r.

Presentation of award to Megan Street, student at University of Windsor, 2002.

In 2000, it initiated a twin city agreement between Windsor and Lublin (Photograph 40). It participated in trips by representatives of the local government to Lublin (2001, 2004 and 2006) for the purpose of making contacts between partners. The interactions between Windsor and Lublin strengthened with the signing in 2000 of a twin city agreement between Windsor and Lublin. The first part of the agreement took place in Windsor. The partnership agreement was signed by Andrzej Pruszkowski, the Lublin Mayor, Helena Pietraszkiewicz, the Chair of the City Council of Lublin, and by the Canadian side, represented by Mike Hurst, the Mayor of Windsor, and June Cox, Chair of the International Relations Committee. The second part of the agreement was signed in Lublin, on 25 April 2001. The Polish side was represented by Andrzej Pruszkowski and Helena Pietraszkiewicz, the Canadian side by Dave Cassivi, the Deputy Mayor of Windsor, and June Cox. The collaboration between Lublin and Windsor also occurs in the sphere of education. On 17 November 2002, a memorandum was signed between

46. Podpisanie umowy między St. Clair College a Lubelską Szkołą Biznesu, 2002 r.

Signing of agreement between St. Clair College and Lublin School of Business, 2002.

St. Clair College and the Lublin School of Business (Photograph 46). The agreement was signed by Michael Vourakes, Vice President of St. Clair College, and the Rev. Prof. Tadeusz Zasępa, Rector of the Lublin School of Business.

The Association also participated in activities, leading to the honouring of Herb Gray by the Catholic University of Lublin, with the bestowal of the title of Doctor *honoris causa* upon him, on 30 May 2003 (Photograph 48).

Besides activities in the educational-cultural sphere between Windsor and Lublin, they are also linked in the commercial sphere. Twice (in 2001 and 2004), Lublin hosted trade delegations from Windsor (Windsor Trade Mission). On the invitation of Andrzej Pruszkowski, the following visited Lublin: Dave Cassivi, Gary Cian, Secretary of the Windsor City Council, Jerzy Barycki, Member of the International Relations Committee, Dr. Andrzej Dziewiecki, Vice President of the Canadian-Polish Congress, as well as representatives of Windsor companies, June Cox, Jason Cox, Joe Ouellette, Daniel Moynahan and Dr. Zbigniew Pona. The main objective of the visit was the establishment of commercial contacts with firms in Lublin and the surrounding region. On 16 June 2004, at the Seat of the Crown Tribunal, Canadian Commerce Day was organized by the Canadian Embassy through collaboration with the Lublin Promotion Office and the International Relations Committee in Windsor. The following took part in the meeting: Ralph Lysyshyn, the Canadian Ambassador, Henryk Makarewicz, Marshal of the Lublin Voivodeship, Andrzej Pruszkowski, and the representatives of Polish and Canadian firms. Numerous Canadian companies made presentations, including: Pratt & Whitney Canada, which employs 4,500 workers in Rzeszów and 1,130 in Kalisz, as well as Acrolab Inc., Conservall Engineering Inc., Gemite Products Inc., Innovia Solutions, Napier Reid Inc., Petro-Canada Lubricants, Platinum Tool Technologies, SNC Lavalin, Trojan Technologies Inc., VAC Aero, Wentworth Technologies Co. Inc., and Bell Helicopter Canada. During this visit, first business contacts were made, which in the future will bring benefits for both interested parties.

In 2002, the Association was the co-founder of the Windsor-Chatham Branch of the Canadian-Polish Congress. To the important achievements of the PCBPA, it is also necessary to add its participation in activities, leading to the signing of an understanding between Canada and Poland, the objective of which is the development of partnerships in Central Europe. This understanding was signed in Windsor, in November 2002, by Susan Whelan, the Minister for International Cooperation, and Paweł Dobrowolski, the

Polish Ambassador to Canada (Photograph 47). This understanding (the Official Development Assistance in Central Europe Programme- ODACE) includes Poland, the Czech Republic, Hungary, and Slovakia. It is a five-year programme, with the sum of \$15 million designated for the development of cooperation between Canada and Central Europe. This fund from the Canadian International Development Agency (CIDA) is in support of economic reforms, based on democratic principles, and promotes technological development in different regions of Central Europe.

47. Podpisanie umowy między Polską a Kanadą, 2002 r.

Signing of agreement between Poland and Canada, 2002.

48. Herb Gray Doktorem honoris causa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2003 r.

Award of Doctor honoris causa to Herb Gray, Catholic University of Lublin, 2003.

The Association supports the Reconstruction Fund of the Dom Polski Hall, as well as cultural-educational activities in Windsor. It funds bursaries for the best students at the University of Windsor and assists talented youth, raised within the Polish ethnic group. An example, which might be cited, is Daniel Wnukowski, a talented pianist. The Education Fund, initiated in 1996, assisted the development of his musical talents. It also provided help for Halina Masiuk, from Brześć (Belarus),

Stowarzyszenie partycypowało również w działaniach zmierzających do uhonorowania przez Katolicki Uniwersytet Lubelski Herb Gray'a, któremu nadano 30.05.2003 r. tytuł doktora *honoris causa* (fot. 48).

Obok działań w sferze edukacyjno-kulturalnej między Windsor a Lublinem zawieszono również współpracę w sferze gospodarczej. Dwukrotnie (w 2001 i 2004 r.) Lublin gościł delegacje gospodarczą z Windsor (Windsor Trade Mission). Na zaproszenie Andrzeja Pruszkowskiego przyjechali David Cassivi, Gary Cian, sekretarz rady miasta Windsor, Jerzy Barycki, członek komitetu współpracy z zagranicą, dr Andrzej Drzewiecki, wiceprezydent Kongresu Polonii Kanadyjskiej oraz przedstawiciele przedsiębiorstw z Windsor: June Cox, Jason Cox, Joe Ouellette, Daniel Moynahan oraz dr Zbigniew Pona. Głównym celem wizyty było nawiązanie kontaktów gospodarczych z przedsiębiorcami z Lublina i regionu. 16 czerwca 2004 r. w siedzibie Trybunału Koronnego odbył się Kanadyjski Dzień Gospodarczy, zorganizowany przez ambasadę kanadyjską przy współpracy Biura Promocji Lublina oraz Międzynarodowego Komitetu Współpracy z Windsor. W spotkaniu udział wzięli Ralph Lysyshyn, ambasador Kanady, Henryk Makarewicz, marszałek województwa lubelskiego, Andrzej Pruszkowski oraz przedstawiciele firm polskich i kanadyjskich. Swe prezentacje przedstawiły liczne firmy kanadyjskie m.in.: Pratt & Whitney Kanada, zatrudniające 4500 pracowników w Rzeszowie i 1130 pracowników w Kaliszu oraz Acrolab Inc., Conserva Engineering Inc., Gemite Products Inc., Innovia Solutions, Napier Reid Inc., Petro-Canada Lubricants, Platinum Tool Technologies, SNC Lavalin, Trojan Technologies Inc., VAC Aero, Wentworth Technologies Co. Inc., Bell Helicopter Canada. Podczas tej wizyty zawieszono pierwsze kontakty gospodarcze, które w przyszłości przyniosą korzyści dla obu zainteresowanych stron.

W 2002 r. Stowarzyszenie było współzałożycielem Kongresu Polonii Kanadyjskiej Okręg Windsor-Chatham. Do ważnego osiągnięcia PCBPA należy również udział w działaniach zmierzających do podpisania porozumienia między Kanadą i Polską, którego celem jest rozwijanie partnerstwa w Europie Środkowej. Porozumienie to zostało podpisane w Windsor w listopadzie 2002 r. przez Susan Whelan, ministra do spraw międzynarodowej współpracy i Pawła Dobrowolskiego, ambasadora Polski w Kanadzie (fot. 47). Porozumienie to (Official Development Assistance in Central Europe – ODACE) obejmuje Polskę, Czechy, Węgry, Słowację i jest programem pięcioletnim, przeznaczającym sumę 15 mln dolarów na rozwój współpracy pomiędzy Kanadą a Europą Środkową. Fundusz ten, pochodzący z Kanadyjskiej Agencji Międzynarodowego Rozwoju (Canadian International Development Agency – CIDA), wspierający reformy ekonomiczne oparte na zasadach demokratycznych, pozwoli na rozwój myśli technicznej w różnych rejonach Europy Środkowej.

Stowarzyszenie wspierało Fundusz Rozbudowy Domu Polskiego oraz działania kulturalno-oświatowe na terenie Windsor. Funduje stypendia dla najzdolniejszych studentów Uniwersytetu w Windsor, pomaga utalentowanej młodzieży wywodzącej się z polskiej grupy etnicznej. Przykładem może być Daniel Wnukowski, utalentowany pianista dla którego w 1996 r. utworzono Education Fund, pomagający w rozwoju jego muzycznego talentu. Pomagano również utalentowanej muzycznie studentce Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie Halinie Masiuk, pochodzącej z Brześcia (Białoruś) oraz ufundowano stypendium Megan Street, studentce Uniwersytetu w Windsor (fot. 45).

Stowarzyszenie jest inicjatorem oraz jednym z głównych organizatorów Polskiego Tygodnia w Windsor, który odbył się już w roku 2002, 2004 i 2006. W 2008 r. planowany jest kolejny, szczególny Polski

Tydzień, który będzie promował nie tylko Polskę, ale również 100-lecie osadnictwa i dorobek Polonii windsorskiej wśród społeczeństwa kanadyjskiego. W corocznie organizowanych przez Stowarzyszenie spotkaniach biznesowych (Polish Canadian Business and Professional Community Dinner) biorą udział znani politycy, intelektualiści oraz osoby o wysokim autorytecie społecznym, m.in. Tadeusz Diem, ambasador Polski w Kanadzie (14.10.1995 r.), Stanisław Haidasz, senator, były minister ds. wielokulturowości (19.10.1996 r.), Jesse Flis, były parlamentarzysta (18.10.1997 r.), Bogdan Grzełowski, ambasador Polski w Kanadzie (14.11.1998 r. i 16.10.1999 r.), Rt. Hon. Herb Gray, były wicepremier Kanady (02.11.2000 r.), Paweł Dobrowolski, ambasador Polski (30.11.2001 r.), Susan Whelan, minister ds. międzynarodowej współpracy (22.10.2002 r.), Andrzej Pruszkowski, burmistrz Lublina (14.11.2003 r.).

Pracami Stowarzyszenia kieruje rada dyrektorów w składzie: Jerzy Barycki – prezes, Paweł Drozdowski – sekretarz finansowy, Ewa Barycka – sekretarz protokolowy, Artur Głab, Renata Dudzianiec, Antoni Jedliński, Dariusz Kosior, dr Zbigniew Pona, Andrzej Słupecki oraz dr Andrzej Sobiesiak.

Głównym inicjatorem działań Stowarzyszenia jest Jerzy Barycki, który od 10 lat sprawuje funkcję prezesa. W 2005 roku za zasługi dla Polonii i Polski został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi przez dr Piotra Ogrodzińskiego, ambasadora Polski w Kanadzie.

Inne organizacje polonijne

W Windsor istniały organizacje polonijne, które zakończyły już swoją działalność. Do nich należały: Zjednoczenie Zrzeszeń Polskich, Gniazdo 812 Sokolstwa Polskiego, Klub Piłsudskiego, Klub Narutowicza, Towarzystwo Dobroczyńnych Polek.

a talented music student at the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin and also a bursary was awarded to Megan Street, a student at the University of Windsor (Photograph 45).

The Association is the initiator as well as one of the main organizers of Polish Week in Windsor, which took place in 2002, 2004 and 2006. A special Polish Week in the sequence is planned for 2008, when it will promote not only Poland, but also the one-hundredth anniversary of settlement and achievements within Canadian society by the Windsor Polonia. The Association organizes each year the Polish-Canadian Business and Professional Community Dinner, in which there is participation by well known politicians, intellectuals and individuals, of high authority in society. These include Tadeusz Diem, Polish Ambassador to Canada (14 October 1995), Stanisław Haidasz, Senator and the former Minister for Multiculturalism (19 October 1996), Jesse Flis, former Member of Parliament (18 October 1997), Bogdan Grzeloński, the Polish Ambassador to Canada (14 November 1998 and 16 October 1999), Herb Gray, the former Deputy Prime Minister of Canada (2 November 2000), Paweł Dobrowolski, the Polish Ambassador to Canada (30 November 2001), Susan Whelan, the Minister for International Cooperation (22 October 2002) and Andrzej Pruszkowski, the Mayor of Lublin (14 November 2003).

The work of the Association is organized by a Board of Directors: Jerzy Barycki-President, Paweł Drozdowski- Financial Secretary, Ewa Barycka- Recording Secretary, as well as Artur Glab, Renata Dudzianiec, Antoni Jedliński, Dariusz Kosior, Dr. Zbigniew Pona, Andrzej Słupecki and Dr. Andrzej Sobiesiak.

The main initiator of the activities of the Association is Jerzy Barycki, who for the past ten years carries out the function of President. In 2005, for his service to Polonia and Poland, he was awarded the Cavalier's Cross of the Order of Merit by Dr. Piotr Ogrodziński, the Polish Ambassador to Canada.

Other Polonia organizations

In Windsor, there have been other Polonia organizations, which already ended their activities. These include: the Federation of Polish Societies in Canada, Nest 812 of the Polish Falcons, the Piłsudski Club, the Narutowicz Club and the Society of Polish Women Philanthropists.

49. Delegacja handlowa z Lublina w Windsor, 2005 r.

Lublin Trade Mission to Windsor, 2005.

Działalność społeczno-kulturalna Polonii w Windsor

Polscy intelektualiści

Obecnie w Windsor mieszka 11 545 osób pochodzenia polskiego. Awans społeczny polskich imigrantów i osób polskiego pochodzenia pozwala zaliczyć ich do klasy średniej społeczeństwa kanadyjskiego. Znaczna część (zwłaszcza grupa imigracji posolidarnościowej) posiada wyższe wykształcenie. Ze względu na przemysłowy charakter miasta głównym źródłem zatrudnienia są fabryki samochodowe oraz mniejsze firmy kooperujące z trzema magnatami rynku samochodowego (*Chrysler, Ford, General Motors*).

1. Sędzia Hon. Paul Staniszewski

Judge Hon. Paul Staniszewski.

Wśród polskiej grupy etnicznej w Windsor jest wielu lekarzy o różnych specjalnościach oraz lekarzy stomatologów: (m.in. Antoni Bekasiak, Adam Głowacki, Bogusława Małgorzata Hanson, Richard Smoleń, Paweł Marszał, Urszula Flis, Marek Lackorzyński, Adam Pona, Zbigniew Pona, Barbara Potyka, Andrew Rak, Edward Zięba), adwokatów (Suzanne M. Dajczak, John M. Jedliński, Gerald Koski, Krzysztof Kruba, Michael Maleyko, Paweł Staniszewski), inżynierów, ekonomistów, nauczycieli i naukowców. Oto niektórzy spośród liczego grona szczególnie aktywni na rzecz Polonii:

Prof. Zbigniew Fallenbuchl urodził się w Katowicach w 1924 r. We wrześniu 1939 r. jako 15-sto letni harcerz 2-giej Warszawskiej Drużyny Harcerskiej brał udział w obronie Warszawy jako łącznik. Po upadku Warszawy działał w konspiracji przy organizowaniu podziemnego harcerstwa (Krag św. Jerzego), gdzie uzyskał stopień harcmistrza. Jako żołnierz AK (pseudonim Wilanowski) walczył w powstaniu warszawskim w 1944 r. dowodząc plutonem kompanii harcerskiej batalionu „Gustaw”. Został odznaczony Krzyżem Walecznych i awansował do stopnia podporucznika. Po upadku powstania dostał się do niewoli niemieckiej. Po wyzwoleniu do 1947 r. służył we Włoszech i Anglii w 3-ciej Dywizji Strzelców Karpackich II Korpusu. W latach 1949-1952 brał udział w pracy harcerskiej na wychodźstwie, pełniąc funkcję Naczelnika Harcerstwa Polskiego. Był współzałożycielem Związku Młodzieży Chrześcijańsko-Społecznej (1948-1952). Studiował jednocześnie na Uniwersytecie Londyńskim uzyskując w 1951 r. stopień Bachelor of Science in Economics. W latach 1953-1955 pełnił obowiązki członka zarządu głównego Partii Pracy i sekretarza Rady Jednościowej Narodu. W 1955 r. przyjechał do Kanady i podjął dalsze studia na Uniwersytecie w Montrealu. Uzyskał tytuł doktora, a później profesora w dziedzinie ekonomii na Uniwersytecie McGill. Po przyjeździe do Windsor wykładał na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu w Windsor (1959 r.). W latach 1962-1963 i 1970-1979 pełnił obowiązki kierownika Wydziału Ekonomii i Nauk Politycznych. W latach 1965-1966 pełnił obowiązki doradcy rządu Gujany ds. ekonomicznych i jednocześnie dziekana Wydziału Nauk Społecznych na Uniwersytecie Gujańskim. W latach 1970-1973 kierował programem pomocy gospodarczej dla Gujany z ramienia Canadian International Development Agency. Po pobycie w Gujanie wrócił do Windsor i w latach 1985-1990 pełnił obowiązki dziekana Wydziału Ekonomii i Nauk Politycznych na Uniwersytecie w Windsor. Mimo wszechstronności zainteresowań większość prac naukowych prof. Fallenbuchla dotyczy zagadnień związanych z gospodarką państw Europy Wschodniej i Związku Radzieckiego, a w szczególności Polski. W 1979 r. prof. Fallenbuchl otrzymał tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu d'Aix Marseille. Profesor aktywnie włączał się w pracę na rzecz polskiej parafii oraz Polonii w Windsor.

Prof. Zbigniew Fallenbuchl zmarł 15 lipca 1997 roku w Windsor. W uznaniu jego wybitnych zasług dla Polonii w 2000 roku został pośmiertnie odznaczony Krzyżem Oficerskim, Orderu Zasługi RP.

Paweł I. B. Staniszewski urodził się w 1925 r. w Montrealu w rodzinie polskich imigrantów. W 1948 r. podjął studia prawnicze. Po skończeniu studiów rozpoczął praktykę prawniczą w Toronto, pracując w Prokuraturze Generalnej. W 1968 r. został mianowany Sędzią Sądu Okręgowego w Windsor (District Court of Ontario). Swą funkcję pełnił do 1992 r. (fot. 1).

W swym aktywnym życiu był zaangażowany w sprawy społeczności kanadyjskiej i polskiej. W młodości należał do Montrealskiego Klubu Młodzieży (1942 r.). Działał w Klubie Polskich Studentów (1944 r.). W latach 1944-1946 był prezesem Komitetu Centralnego Klubów Młodzieżowych w Montrealu i sekretarzem Polskiego Towarzystwa Opieki. W 1946 r. został prezesem Młodzieżowego Kongresu Polonii Kanadyjskiej, a w 1947 r. sekretarzem generalnym Narodowego Kongresu Polonii Kanadyjskiej. W 1944 r. brał udział w zebraniu założycielskim Kongresu Polonii Kanadyjskiej w Toronto, na którym przyjęto treść konstytucji KPK. Jesienią 1947 r. współorganizował zjazd młodzieży w Montrealu i Toronto, na który zaproszono 34 polsko-kanadyjskie kluby młodzieżowe. Celem zjazdu było utworzenie Kanadyjskiego Kongresu Młodzieżowego i przyjęcie projektu konstytucji. Jako członek Młodzieżowego Kongresu pracował nad wydaniem pierwszego polskiego czasopisma młodzieżowego *The Dawn* (*Jutrzenka*) wydawanego do 1948 r. Jako sympatyk partii liberalnej brał udział w wyborach do parlamentu w roku 1959 i w 1967.

Sędzia P. Staniszewski jest wielkim filantropem, któremu bliskie są sprawy społeczne. W czasie ogłoszenia stanu wojennego w Polsce (1981 r.) aktywnie włączył się w zainicjowany 23.01.1982 r. przez kościół św. Trójcy Fundusz Pomocy Polsce. Dzięki ofiarności polskiej grupy etnicznej oraz społeczności kanadyjskiej zebrano 213 tys. dolarów. Arcybiskupstwo z London i diecezja z Hamilton dodała do funduszu 100 tys. dolarów. Dystrybucją tych środków zajęły się parafie w Polsce, Caritas i Czerwony Krzyż. W latach 1994-1995 za pośrednictwem Kanadyjskiego Czerwonego Krzyża, sędzia Staniszewski ofiarował 40 tys. dolarów na pomoc dla dzieci z Górnego Śląska. Fundusz

Socio-Cultural Activities of Polonia in Windsor

Polish intellectuals

Currently, 11,545 people of Polish origin live in Windsor. The social advancement of Polish immigrants and individuals of Polish heritage makes them referable to the middle class of Canadian society. A significant proportion of them (in particular, the post-Solidarity immigration group) have higher education. On account of the industrial character of the city, the car plants and the smaller companies, cooperating with the Big Three of the auto industry (*Chrysler, Ford, General Motors*), are the main sources of employment.

Among the members of the Polish ethnic group in Windsor, there are many medical doctors of different specializations and also dental surgeons (including Antoni Bekasiak, Adam Glowacki, Bogusława Małgorzata Hanson, Richard Smoleń, Paweł Marszał, Urszula Flis, Marek Lackorzyński, Adam Pona, Zbigniew Pona, Barbara Potyka, Andrew Rak and Edward Zięba), lawyers (Suzanne M. Dajczak, John M. Jedliński, Gerald Koski, Krzysztof Kruba, Michael Malejko and Paweł Staniszewski), engineers, economists, teachers and scientists. Here are a few that are and have been particularly active on behalf of Polonia, from among the many:

Professor Zbigniew Fallenbuchl was born in 1924, in Katowice. In September 1939, he was a 15-year-old scout in the Second Warszawa Scout Troop and took part in the defense of Warszawa, as a courier. After the fall of Warszawa, he worked in the Resistance through the organized, underground Scouts (St. Jerzy Circle), in which he gained the title of Scoutmaster. As a soldier in the Home Army (Armia Krajowa) (code name Wilanowski), he fought in the Warszawa Uprising in 1944, leading a platoon from the Scout Company of the "Gustaw" Battalion. He was decorated with the Cross of Valour and advanced to the rank of Second Lieutenant. After the defeat of the Uprising, he was a prisoner of the Germans. From the time of liberation to 1947, he served in Italy and England, in the Third Division of the Carpathian Rifles II Corps. From 1949-1952, he took part in Scout work in foreign lands, carrying out the function of Commander in the Polish Scouts. He was the cofounder of the Christian-Social Youth Union (1948-1952). At the same time, he studied at the University of London, obtaining in 1951 the degree of Bachelor of Science in

Economics. In the years 1953-1955, he fulfilled the responsibilities of Member of the Chief Council of the Labour Party and Secretary in the National Unity Council. In 1955, he traveled to Canada and took up further studies at the University of Montréal. He gained the title of Professor of Economics at McGill University. After coming to Windsor, he taught in the Faculty of Social Sciences at the University of Windsor (1959). In the years 1962-1963 and 1970-1979, he was Chairman of the Department of Economics and Political Science. In 1965-1966, he fulfilled the duties of Advisor to the Government of Guyana on Economic Affairs and at the same time of the Dean of the Faculty of Social Sciences at the University of Guyana. In 1970-1973, he headed a programme of economic assistance for Guyana, through the Canadian International Development Agency. After his stay in Guyana, he returned to Windsor and from 1985-1990, he was Chairman of the Department of Economics and Political Science at the University of Windsor.² In spite of the wide range of his interests, the majority of the published work of Professor Fallenbuchl deals with problems, related to the economies of the countries of Eastern Europe and the Soviet Union and in particular, Poland. In 1979, Professor Fallenbuchl received the title of Doctor *honoris causa* from the Université d'Aix-Marseilles. The Professor actively joined in work on behalf of the Polish Parish and the Windsor Polonia.

Professor Zbigniew Fallenbuchl died on 15 July 1997 in Windsor. In recognition of his renowned service to Poland, in 2000 he was decorated posthumously, with the Officer's Cross of the Order of Merit of the Republic of Poland.

Paweł I.B. Staniszewski was born in 1925, in Montréal, in a family of Polish immigrants. In 1948, he began law studies. Upon graduation, he began law practice in Toronto, working in the Office of the Prosecutor General. In 1968, he was appointed Judge in the District Court of Ontario, Windsor. He carried out this function until 1992 (Photograph 1).

In his active career, he was involved in the issues of Canadian and Polish society. In his younger days, he belonged to the Montréal Youth Club (1942). He was active in the Polish Students' Club (1944). In 1944-1946, he was President of the Central Committee of Youth Clubs in Montréal and Secretary of the Polish Aid Society. In 1946,

he became President of the Youth Canadian-Polish Congress and in 1947, Secretary General of the National Canadian Polish Congress. In 1944, he took part in the founding meeting of the Canadian-Polish Congress (KPK) in Toronto, at which the contents of the constitution of the Congress were accepted. In the Fall of 1947, he co-organized youth meetings in Montréal and Toronto, to which 34 Polish-Canadian youth clubs were invited. The objective of the meetings was formation of the Canadian Youth Congress and acceptance of the project of a constitution. As a member of the Youth Congress, he worked on publication of the first Polish youth periodical, *The Dawn (Jutrzenka)*, which was released up to 1948. He was a supporter of the Liberal Party and took part in the parliamentary elections of 1959 and 1967.

2. Wręczenie dyplomu Czerwonego Krzyża od Senatu Kanady przez ks. W. Wnuka

Presentation of Red Cross Certificate of Recognition from Canadian Senate by Father W. Wnuk.

Judge P. Staniszewski is a great philanthropist, to whom social issues are close. During the announcement of Martial Law in Poland (1981), he actively joined in the Fund of Assistance for Poland, initiated on 23 January 1982 by the Holy Trinity Church. Thanks to the generosity of the Polish ethnic group and Canadian society, \$213,000 were collected. The Archbishopric in London and the Hamilton Diocese added \$100,000 to the Fund. The distribution of

3. Popiersie F. Chopina wykonane przez M. Filarską.

Bust of F. Chopin created by M. Filarski.

4. Koncert D. Wnukowskiego z orkiestrą symfoniczną w Mississauga, 1999 r.

*Concert by D. Wnukowski with Mississauga
Symphony Orchestra, 1999.*

5. Daniel Wnukowski, 1999 r.

Daniel Wnukowski, 1999

ten został przeznaczony na wakacje dla dzieci z zanieczyszczonego regionu Śląska. Za dar ten podziękowano, organizując w 1997 r. w lokalu Kanadyjskiego Czerwonego Krzyża przyjęcie na cześć ofiarodawcy. W 1996 r. sędzia przewodniczył kampanii kanadyjskiego funduszu pomocy dla ofiar powodzi w Saquenay, Quebec (Canada Saquenay Flood Relief Fund). W skali kraju zebrano 29 mln dolarów.

W 1996 r. ufundował „Stypendium im. Paula I. B. Staniszewskiego” opiewające na sumę 25 tys. dolarów. Stypendium to jest przeznaczone dla studentów Uniwersytetu w Windsor znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej. Sędzia podarował również uniwersyteckiej Bibliotece Leddy dar w postaci swego popiersia wykonanego z brązu. Wywodząc się z Montrealu nigdy nie był obojętny wobec ruchów separatystycznych prowincji Quebec. Po objęciu pozycji lidera „Quebeckiego Bloku Separatystycznego” przez G. Duceppe, sędzia udał się w 1997 r. do Montrealu by pomóc w nadchodzących wyborach Partii Liberalnej, z którą zawsze sympatyzował. Wspierał (również finansowo) kandydata Davida Ly. Choć nie wygrał on wyborów (zajął 2-gie miejsce) to jednak poparcie Davida Ly utwierdziło w przekonaniu, iż warto było podjąć próbę walki z blokiem separatystycznym.

W 1998 r. na Uniwersytecie w Windsor założono „Fundację Paula I. B. Staniszewskiego i Tevis Staniszewskiej”. Fundusz ten opiewający na sumę 51 tys. dolarów oparty jest na tych samych założeniach co stypendium z 1996 r. W 1999 r. ustanowiono kolejne stypendium dla studentów prawa w „Osgoode Hall” Uniwersytetu w York, Ontario składające się z dwóch nagród. Jedna z nich przeznaczona jest dla studenta specjalizującego się w etyce. W 2001 r. założono stypendium w wysokości 25 tys. dolarów dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W czerwcu 2002 r. dr Paweł Dobrowolski, Ambasador Rzeczypospolitej Polskiej, w imieniu Prezydenta uhonorował Sędziego Staniszewskiego Krzyżem Kawalerskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej. Sędzia uzyskał również dyplom Czerwonego Krzyża od senatu kanadyjskiego (fot. 2). Za dar dla Polskich Sił Powietrznych Ambasador wręczył ceremonialny kordzik oficerski Polskich Sił Powietrznych z inskrypcją i list z podziękowaniem od dowódcy Wojsk Lotniczych – gen. Ryszarda Olszewskiego. Ponadto sędzia za swe zasługi został odznaczony Krzyżem Maltańskim (1967 r.), Polskim Złotym Krzyżem Zasługi od Polskiego Rządu na Wygnaniu (1985 r.) i Medalem Jubileuszowym Królowej Elżbiety II (2003 r.). Za zasługi na rzecz Windsor, władze miasta nadały jednej z ulic nazwę z nazwiskiem sędziego.

Bernard Newman (1914-1995) urodził się w Windsor w 1914 roku, jako jedno z pięciu dzieci Williama i Anny Newman-

-Nowosielski. Od dzieciństwa wykazywał wielkie zainteresowanie sportem, a w szczególności gimnastyką. Wiele czasu poświęcał młodzieży i nowym imigrantom. Był nauczycielem w szkole średniej. Władał biegle kilkoma językami, uczył również nowoprzybyłych języka angielskiego.

Był trenerem narodowej reprezentacji gimnastycznej i reprezentował Kanadę podczas olimpiady w Melbourne, Australia (1956 r.). Był jedynym Kanadyjczykiem, który w roku 1954 miał najwięcej osiągnięć w pracy ze sportowcami amatorami w dziedzinie gimnastyki. Bernard Newman był także założycielem Klubu Gimnastycznego w Windsor i mógł poszczycić się zdobyciem przez jego sportowców 4 złotych medali podczas „Pan American Games” i „11 United States National Championships”. Dzięki jego pracy kanadyjska reprezentacja gimnastyczna mogła reprezentować Kanadę podczas Mistrzostw Świata w Moskwie w roku 1958.

Bernard Newman zaczął polityczną karierę w 1954 roku. Przez trzy kolejne kadencje był członkiem rady miejskiej (City Council) Windsor. W 1959 roku rozpoczął karierę w rządzie prowincjonalnym z ramienia Partii Liberalnej. Jako jeden z nielicznych, przez 28 lat pracował w Parlamencie Prowincjonalnym, pełniąc nienagannie różne funkcje w parlamentarnych komisjach.

W czasie swej politycznej kariery, nigdy nie rozczarował swych wyborców i był zawsze blisko ludzkich spraw. Gdy w roku 1987 odchodził na emeryturę, otrzymał w parlamencie owacje na stojąco od wszystkich partii politycznych oraz gratulacje od premiera Pierre Trudeau i papieża Jana Pawła II.

Na Uniwersytecie w Windsor pracuje lub pracowało wielu profesorów i naukowców, głównie w Katedrach Fizyki i Katedrze Mechaniczno-Samochodowej oraz Inżynierii Materiałowej, wywodzących się z polskiej grupy etnicznej. Do nich należą:

Obecni naukowcy:

- Marta Aniołek, Katedra Mechaniczno-Samochodowa i Inżynierii Materiałowej;
- Bożena Barbara Budkowska, Katedra Inżynierii Budownictwa Lądowego i Wodnego i Ochrony Środowiska;
- Jan Ciborowski, Katedra Nauk Biologicznych i Great Lakes Instytut Badań Środowiskowych (GLIER);
- Mieczysław Czajkowski, Katedra Fizyki;
- Frank Holuj, Katedra Fizyki;
- Wojciech Kasprzak, Katedra Mechaniczno-Samochodowa i Inżynierii Materiałowej;
- Władysław Kędziński, Katedra Fizyki;
- Lucjan Krause, Katedra Fizyki (były kierownik i p.o. dziekana Wydziału Fizyki – 1959, 1980);
- Anna Lanoszka, Katedra Nauk Politycznych;

6. Budynek piekarni
Blak's Bakery, 2005 r.

Blak's Bakery, 2005.

the money was carried out by parishes in Poland, as well as by Caritas and the Red Cross. In 1994-1995, through the offices of the Canadian Red Cross, Judge Staniszewski donated \$40,000 to assist the children of Upper Silesia. The Fund was designated for holidays for the children, away from the polluted region of Silesia. For this gift, a reception was organized in 1997, at the premises of the Canadian Red Cross, in honour of the donor. In 1996, the Judge led the campaign for the Canada Saquenay Flood Relief Fund, for the victims of flooding in Saquenay, Québec. On a national scale, \$29 million were collected.

In 1995, he funded the "Paul I.B. Staniszewski Bursary", amounting to a sum of \$25,000. This bursary is intended for students at the University of Windsor, who find themselves in a difficult financial situation. The Judge also donated to the Leddy Library a gift, in the form of a bust of himself, worked in bronze. Coming from Montréal, he never was indifferent to the separatist movements in the Province of Québec. After G. Duceppe took up the post of Leader of the separatist Bloc Québécois, the Judge went to Montréal in 1997, to help in the coming elections the Liberal Party, which he had always supported. He gave his support (also financially) to candidate David Ly. Although the candidate did not win the election (he took second place), still the support for David Ly confirmed the conviction that it was worthwhile to make an attempt in the fight against the separatist Bloc.

In 1998, the "Paul I.B. Staniszewski and Tevis Staniszewski Foundation" was created at the University of Windsor. This

Fund amounts to \$51,000 and is based on the same principles as the 1996 bursary. In 1999, the next bursary was established for students of law at Osgoode Hall, York University, Ontario, consisting of two awards. One of them is for a student, specializing in ethics. In 2001, he set up a bursary to the value of \$25,000 for the Catholic University of Lublin. In June 2002, Dr. Paweł Dobrowolski, Ambassador of the Polish Republic to Canada, in the name of the President, honoured Judge Staniszewski with the Cavalier's Cross of the Order of Merit of the Polish Republic. The Judge also received a certificate of the Red Cross

from the Canadian Senate (Photograph 2). For a gift to the Polish Air Force, the Ambassador presented the Judge with the ceremonial sword of an officer in the Polish Air Force, with an inscription and a letter from the Chief of the Air Force, General Ryszard Olszewski. Furthermore, for his services, the Judge received recognition with the Maltese Cross (1967), the Polish Gold Cross of Merit from the Polish Government-in-Exile (1985), and the Jubilee Medal of Queen Elizabeth II (2003). For his service on behalf of Windsor, the City authorities named a street with the surname of the Judge.

7. Bilet na chleb wydawany podczas II wojny światowej

Bread coupon, printed during Second World War.

8. Piotr Blak z wnukiem, 1974 r.

Piotr Blak and grandson, 1974.

9. Kompleks handlowy Wrocław Court, 2005 r.

Business Plaza Wrocław Court, 2005.

- Barbara Niewitecka, Centrum Rozwoju Edukacyjnego (oraz wcześniej Katedra Fizyki);
- Zbigniew Pasek, Katedra Inżynierii Systemów Przemysłowych i Produkcyjnych;
- Maria Sawicki, Katedra Nauk Biologicznych;
- Andrzej Sobiesiak, Katedra Mechaniczno-Samochodowa i Inżynierii Materiałowej;
- Jerzy Hieronim Sokołowski, Katedra Mechaniczno-Samochodowa i Inżynierii Materiałowej;

- Ewa Szalińska, Great Lakes Instytut Badań Środowiskowych (GLIER);
- Christopher Wydrzyński, Wydział Prawa;
- Barbara Zieliński, Katedra Nauk Biologicznych.

Byli naukowcy i wykładowcy:

- Frank Borowicz, Wydział Prawa;
- Krystyna Budniak (Siostra Magdalena), Katedra Studiów Niemieckich i Słowiańskich;
- Vincent Casmere Chrypiński, Katedra Nauk Politycznych;

11. European Market, 2005 r.

European Market, 2005.

- Zbigniew Marian Fallenbuchl, Kierownik i Dziekan Wydziału Ekonomii;
- Mateusz (Matteo) Gliniski, Kierownik Wydziału Muzycznego;
- Witold Kierkus, Katedra Inżynierii Mechanicznej;
- Edmund Kuffel, Kierownik Wydziału Inżynierii Elektrycznej;
- Jan Tadeusz Łaba, Katedra Inżynierii Budownictwa Lądowego i Wodnego;
- Andrzej Ożarowski, Katedra Chemii i Biochemii;
- ks. Ronald Stanley Pazik, Katedra Studiów Hiszpańskich i Włoskich;
- Matthias Casimir Perz, Katedra Inżynierii Elektrycznej;
- Andrew Przekop, Katedra Studiów Niemieckich i Słowiańskich;
- Zygmund Francis Reif, Katedra Inżynierii Mechanicznej;
- Henryka Wolniewicz (Siostra Urszula), Katedra Studiów Niemieckich i Słowiańskich.

10. Otwarcie kompleksu handlowego Wrocław Court, 1999 r.

*Opening of business plaza
Wrocław Court, 1999.*

Ludzie sztuki

Maria Filarska

Absolwentka Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Jej dorobek artystyczny był prezentowany w galeriach w Nowym Yorku, Detroit i Windsor. Prace artystki uświetniają wystawy organizowane podczas festiwalu narodowości „Carrousel of the Nations”.

Poza pracą artystyczną Maria Filarska udziela się na rzecz lokalnej społeczności. Od 1985 roku pracuje bezinteresownie w Stowarzyszeniu Pomocy Dzieciom (Catholic Children's Aid Association), a do 1998 r. udzielała się społecznie w ośrodku dla nieuleczalnie chorych. Za pracę w wolontariacie otrzymała w 1988 r. odznaczenie „Volunteer Service Award” od ministra ds. obywatelstwa (Minister of Citizenship).

Bernard Newman (1914-1995) was born in Windsor in 1914, as one of the five children of William and Ann Newman-Nowosielski. From his childhood, he showed a great deal of interest in sport and in particular in gymnastics. He gave a great deal of time to young people and new immigrants. He was a teacher at high school. He had a fluent command of several languages; he also taught newcomers English.

He was a trainer of national gymnasts and represented Canada at the Olympic Games in Melbourne, Australia (1956). He was the one Canadian, who in 1954 had most successes in work with amateur sportspeople in the field of gymnastics. Bernard Newman was also the founder of the Gymnastics Club in Windsor and could take pride in the winning of 4 Gold Medals by his sportspeople during the Pan American Games and 11 United States National Championships. Thanks to his efforts, gymnastics could represent Canada at the World Championships in Moscow, in 1958. Bernard Newman began his political career in 1954. For three successive terms, he was a Member of the Windsor City Council. In 1959, he began a career in the Provincial Government in the framework of the Liberal Party. As one of only a few, he worked in the Provincial Parliament for 28 years, irreproachably carrying out different duties in parliamentary committees.

During his political career, he never disappointed his electorate and was always close to human issues. When he retired in 1987, he received a standing ovation in Parliament from all political parties, as well as congratulations from Prime Minister Pierre Trudeau and Pope John Paul II.

At the University of Windsor, there are and were many professors and researchers from the Polish ethnic group, mainly in the Department of Physics and the Department of Mechanical, Automotive and Materials Engineering. They include:

Current Faculty:

- Marta Aniolek, Department of Mechanical, Automotive and Materials Engineering;
- Bożena Barbara Budkowska, Department of Civil and Environmental Engineering;
- Jan Ciborowski, Department of Biological Sciences and Great Lakes Institute of Environmental Research (GLIER);
- Mieczysław Czajkowski, Department of Physics;
- Frank Holuj, Department of Physics,
- Wojciech Kasprzak, Department of Mechanical, Automotive and Materials Engineering;
- Władysław Kędzierski, Department of Physics;
- Lucjan Krause, Department of Physics (former Chair of Department and Dean of Faculty, 1959, 1980);
- Anna Lanoszka, Department of Political Science;

12. Firma Eagle Press & Equipment Co., 2005 r.

Eagle Press & Equipment Co., 2005.

- Barbara Niewitecka, Centre for Educational Development (as well as formerly Department of Physics);
- Zbigniew Pasek, Department of Industrial Engineering;
- Maria Sawicki, Department of Biological Sciences;
- Andrzej Sobiesiak, Department of Mechanical, Automotive and Materials Engineering;
- Jerzy Hieronim Sokołowski, Department of Mechanical, Automotive and Materials Engineering;

- Ewa Szalińska, Great Lakes Institute for Environmental Research (GLIER);
- Christopher Wydrzyński, Faculty of Law;
- Barbara Zieliński, Department of Biological Sciences.

Former Faculty:

- Frank Borowicz, Faculty of Law;
- Krystyna Budniak (Sister Magdalena), Department of German and Slavic Studies;
- Vincent Casmere Chrypiński, Department of Political Science;

13. Firma Victoria Steel – projekt konstrukcji stalowych.

Victoria Steel Company – steel structure.

14. Firma National Auto Radiator, 2005 r.

National Auto Radiator, 2005.

Daniel Wnukowski

Utalentowany pianista i kompozytor. Zaczął grać na pianinie w wieku czterech lat. Jego pierwszym nauczycielem był Vladyslaw Kowalski z Detroit. Od piątego roku życia uczęszczał do Royal Conservatory of Music w Toronto. W wieku 10 lat uzyskał w konserwatorium srebrny medal, zdobywając tym samym najwyższe odznaczenie w jego grupie wiekowej. W 1993 r. zdobył pięć najwyższych nagród podczas festiwalu The Kiwanis Music Festival w Windsor. Mając trzynaście lat komponował utwory symfoniczne i wykonywał solowe partie z Orkiestrą Symfoniczną w Windsor oraz z Southfield Symphony w Michigan (fot. 3-5). W wieku trzynastu

lat ukończył 10 klasę w Royal Conservatory of Music, podczas gdy większość studentów kończy ten poziom mając 20 lat.

Polonia z Windsor z inicjatywy ks. Wawrzyńca Wnuka i Jerzego Baryckiego, założyła w 1996 roku fundację (Daniel Wnukowski Education Fund), by pomóc utalentowanemu pianiście. W 1997 r. Daniel wyjechał do Warszawy, by w ramach rządowego programu podjąć studia na Akademii Muzycznej im. Fryderyka Chopina w Warszawie. Został przyjęty jako najmłodszy, szesnastoletni student, a szkołę średnią w Kanadzie kończył korespondencyjnie, by pod okiem prof. Piotra Palecznego rozwijać swój talent. W cza-

15. Firma GBT Górski Bulk Transport Inc., 2005 r.

GBT Górski Bulk Transport Inc., 2005.

sie studiów w Polsce, Daniel brał udział w licznych recitalach i konkursach fortepianowych, uzyskując wyróżnienia. Podczas wakacyjnych wyjazdów do Kanady, brał udział w licznych koncertach fortepianowych w Ontario i Michigan, na które przybywały znane osobistości. Na koncert z okazji 150-lecia śmierci Fryderyka Chopina w Windsor przybył Ambasador Rzeczypospolitej Polskiej w Ottawie, Bogdan Grzeloński, Jesse Flis, były członek federalnego parlamentu, Edward Polakowski, prezes Stowarzyszenia Śpiewaków Polskich Okręgu IV w Detroit, członkowie rady miejskiej z Windsor, przedstawiciele mediów oraz licznie zgromadzona Polonia windsorska.

W 1999 roku Daniel został wybrany spośród 100 innych studentów muzyki z całego świata, do udziału w koncercie fortepianowym w Amsterdamie. Brał udział w Międzynarodowym Konkursie Chopinowskim w 2000 roku. Daniel początkowo studiował w Akademii Muzycznej w Warszawie pod kierunkiem prof. Piotra Palecznego a następnie w Peabody Conservatory w Baltimore, którą ukończył pod kierunkiem prof. Leona Fleisher'a.

Ludzie biznesu

Kanada jest krajem wielkich możliwości. System prawa i przepisy normujące rozwój gospodarczy są przychylne dla funkcjonowania przedsiębiorstw. Jest to istotne szczególnie dla młodych rozwijających się firm. Nie wszyscy podejmują ryzyko założenia własnej firmy. Nie wszystkim, którzy zdecydowali się na ten krok dopisało szczęście. Jednak są tacy, którzy dzięki swej pracowitości, sprytności i wrodzonym talentom potrafili dokonać czegoś wielkiego i urzeczywistnić swe dążenia.

Wiele osób wywodzących się z polskiej grupy etnicznej w Windsor jest właścicielami mniejszych i większych firm. W mieście funkcjonuje kilka polskich sklepów: European Market (fot. 11), mieszczący się w centrum handlowym „Wrocław Court” (fot. 9, 10), Polish Village Deli, Blak's Bakery Ltd (fot. 6, 8). Istnieje polskie biuro turystyczne – Euro Travel Centre oraz polskie restauracje – Crossroads BBQ i Polish Restaurant Piast. W dziedzinie przemysłowej funkcjonuje wiele mniejszych przedsiębiorstw oraz kilka dużych fabryk będących własnością Polaków. Do nich należą:

1. Victoria Steel Products (fot. 13). Projektuje i wykonuje konstrukcje stalowe. Jest własnością rodziny Bas.

2. Eagle Press & Equipment Co. (fot. 12). Projektuje i produkuje prasy mechaniczne i hydrauliczne. Właścicielem jest rodzina Polewskich.

3. The Narmco Group oraz National Auto Radiator (fot. 14). Zajmuje się projektowaniem i produkowaniem części związanych z przemysłem samochodowym. Firma jest własnością rodziny Rodzik.

– Zbigniew Marian Fallenbuchl, Department of Economics (Chair of Department and Dean of Faculty);

– Mateusz (Matteo) Gliniski, School of Music (Director);

– Witold Kierkus, Department of Mechanical Engineering;

– Edmund Kuffel, Department of Electrical Engineering (Chair of Department);

– Jan Tadeusz Łaba, Department of Civil Engineering;

– Andrej Ożarowski, Department of Chemistry and Biochemistry;

– Rev. Ronald Stanley Pazik, Department of Spanish and Italian Studies;

– Matthias Casimir Perz, Department of Electrical Engineering;

– Andrew Przekop, Department of German and Slavic Studies;

– Zygmunt Francis Reif, Department of Mechanical Engineering;

– Henryka Wolniewicz (Sister Urszula), Department of German and Slavic Studies.

People in the arts

Maria Filarska

A graduate of the Academy of Fine Arts in Warszawa. Her artistic work is exhibited at galleries in New York, Detroit and Windsor. The works of the artist enhance an exhibition, organized during the festival of nationalities, Carrousel of the Nations.

Outside of her artistic work, Maria Filarska participates on behalf of the local community. From 1985, she works selflessly in the Catholic Children's Aid Association and up to 1998, she did community work at

a hospice. For her volunteer work, in 1998 she received the Volunteer Service Award from the Minister of Citizenship.

Daniel Wnukowski

Talented pianist and composer. He began to play the piano at the age of four. His first teacher was Vladislav Kovalski from Detroit. From the age of five, he attended the Royal Conservatory of Music in Toronto. At the age of ten years, he won the Silver Medal in the Conservatory, thus gaining the highest distinction for his age group. In 1993, he won the five highest awards, during the Kiwanis Festival in Windsor. When he was thirteen, he composed symphonic music and performed a solo piece with the Windsor Symphony Orchestra, as well as with the Southfield Symphony in Michigan (Photographs 3-5). At the age of thirteen, he finished Grade 10 in the Royal Conservatory of Music, while most students complete that level, when they are 20 years old.

On the initiative of Father Wawrzyniec Wnuk and Jerzy Barycki, in 1996 Polonia started a fund (the Daniel Wnukowski Education Fund) to help the talented pianist. In 1997, Daniel traveled to Warszawa to begin studies at the Frédéric Chopin Academy of Music in Warszawa, in the framework of a Government programme. He was accepted as the youngest student, just sixteen years old, and completed high school in Canada by correspondence, so as to develop his talent under the eye of Prof. Piotr Paleczny. During his studies in Poland, Daniel took part in numerous recitals and piano competitions, gaining distinction. On vacation in Canada, he entered many piano competitions in Ontario and Michigan, attended by well known individuals. At a concert in Windsor to mark the 150th anniversary of the death of Frédéric Chopin, the following were pres-

16. Posel Joe Comartin (praw.) i Posel Artur Zawisza w Sejmie RP, 2006 r.

Representative Joe Comartin (right) and Representative Artur Zawisza in the Parliament of the Polish Republic, 2006.

ent: the Ambassador of the Polish Republic, Bogdan Grzełowski, former Liberal Member of Parliament, Jesse Flis, the President of the Association of Polish Singers, Branch IV in Detroit, Edward Polakowski, Members of the Windsor City Council, representatives of the media, and a large number of people from the Windsor Polonia.

In 1999, Daniel was picked from among 100 other students of music worldwide to participate in a piano concert in Amsterdam. He took part in the International Chopin Competition in 2000. Daniel first studied at the Academy of Music in Warszawa, under the direction of Prof. Piotr Paleczny, and next at the Peabody Conservatory in Baltimore, which he completed under the direction of Prof. Leon Fleisher.

17. Delegacja miasta Windsor w Lublinie, 2001 r.

Delegation from Windsor in Lublin, 2001.

People in business

Canada is a country of great possibilities. The system of law and regulations, normalizing the development of the economy, are favourable for the operation of companies. This is essential, especially for young, growing firms. Not everyone takes risks in setting up a firm. Not everyone, who has decided to take that step, is smiled upon by fate. However, there are those, who were able to achieve something great and could fulfill their aspirations, thanks to their own hard work, business acumen and inbred talent.

Many people, coming from the Polish ethnic group in Windsor, are the owners of companies, both smaller and larger. In the City, there are several Polish stores: the European Market (Photograph 11), located in the commercial plaza, "Wrocław Court" (Photographs 9 and 10), the Polish Village

4. GBT Górski Bulk Transport Inc. (fot. 15). Firma transportowa z 40-sto letnim doświadczeniem. Jest własnością rodziny Górskich.

Wpływ Polonii na życie społeczne w Windsor

Na podstawie działań podejmowanych przez polską grupę etniczną w Windsor można stwierdzić że jej aktywność ma zakres nie

18. Spotkanie z Prezydentem Lublina, Adamem Wasilewskim, 2007 r.

*Meeting with Mayor of Lublin,
Adam Wasilewski, 2006.*

**Od lewej (from left):
J. Barycki, S. Fic, A. Wasilewski.**

19. Spotkanie z Marszałkiem Senatu RP, 2006 r.

*Meeting with Senate Marshal of Polish
Republic, 2006.*

**Od lewej (from left): J. Comartin,
Marszałek B. Borusewicz, J. Barycki.**

tylko lokalny, związany z życiem Polonii i miasta Windsor ale również wykracza poza region, a nawet kraj w którym żyje.

Polonia dała dowód swego społecznego zaangażowania już podczas drugiej wojny światowej, pomagając stacjonującym w Windsor żołnierzom Polskich Sił Zbrojnych. Istniejące wówczas małe polskie firmy pomagały również miejscowej ludności w trudnych latach wojny. Do jednych z nich należała polska piekarnia „Blak's Bakery”, która żołnierzom a także ludności cywilnej dostarczała bezpłatnie chleb (fot. 7).

Dzisiaj w mieście można z łatwością znaleźć ślady – symbole polskości, dowody obecności Polonii w Windsor. Pierwszym z nich jest kościół św. Trójcy oraz konwent Sióstr Urszulanek SJK. Polski kościół jest nie tylko centrum życia duchowego, ale także świeckiego. W nim miały miejsce pierwsze spotkania organizacji polonijnych oraz działała Szkoła Języka Polskiego. Poprzez zakładane i wspierane przez kościół fundacje np. Fundusz im. Mikołaja Kopernika, Fundusz Pomocy Polsce, Fundusz Wieczysty im. Stanisława Grabowieckiego, Fundusz im. Tadeusza Polewskiego i Ludmiły Szulgo, Fundusz Milenijny, Fundusz Złotego Jubileuszu ks. Infulata Wawrzyńca Wnuka, Fundacja im. Andrzeja Boboli, Stypendium im. ks. Wawrzyńca Wnuka dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz akcje charytatywne, kościół pomaga członkom polskiej grupy etnicznej i mieszkańcom miasta oraz potrzebującym poza granicami Kanady.

Polonia Park i Polonia Centre (Windsor) Inc., służą mieszkańcom miasta, wspierają Uniwersytet w Windsor, bibliotekę uniwersytecką Leddy Library, Bibliotekę Publiczną, a poprzez fundowane stypendia pomagają studiującej młodzieży. Do grona filantropów należy dołączyć organizacje polonijne oraz osoby prywatne, które podejmują szereg akcji charytatywnych.

Konwent sióstr Urszulanek również jest inicjatorem wielu działań na rzecz lokalnej społeczności. Do jednej z nich należy współorganizowanie „Polskiej Wioski” podczas Carrousel of the Nations. Siostry prowadzą również przedszkole, do którego są przyjmowane dzieci niezależnie od wyznania czy pochodzenia. Pracują z młodzieżą nie tylko w Szkole Języka Polskiego ale również w szkołach średnich, a wcześniej również na Uniwersytecie w Windsor.

Innym widocznym symbolem polskości w Windsor jest most Ambasador, łączący Stany Zjednoczone z Kanadą. Jednym z inżynierów i inspektorów budowy był Ralph Modjeski (syn Heleny Modrzejewskiej), który specjalizował się w projektowaniu i budowie mostów i zbudował wiele podobnych dzieł na terenie Ameryki Północnej.

Organizacje polonijne wzniosły pomnik – astrolabium Mikołaja Kopernika w Jackson Park. Pomnik ten jest darem Polonii kanadyjskiej dla miasta, przekazany w stulecie jego istnienia. Aktywność społeczna organizacji polonijnych jest więc związana ze środowiskiem miasta, a w niektórych przypadkach wykracza poza jego granice. Szczególnie aktywne w tym względzie są: Stowarzyszenie Polskiego Domu Ludowego, Kongres Polonii Kanadyjskiej Okręg Windsor-Chatham oraz Polsko-Kanadyjskie Stowarzyszenie Biznesmenów i Profesjonalistów.

W roku 1997 Polonia zwróciła się z petycją, zorganizowaną przez Jerzego Baryckiego, do swych przedstawicieli w parlamencie w sprawie poparcia wejścia Polski do NATO. Petycję poparł wicepremier Kanady Hon. Herb Gray i wraz z rządem Kanady podjął działania, które zaowocowały rozszerzeniem struktur Paktu Północnoatlantyckiego (1999 r.). Kanada była pierwszym krajem, popierającym wejście Polski do NATO. Starania Polonii w tej sprawie oficjalnie poparli: Lloyd Axworthy, minister spraw zagranicznych, Tadeusz Diem, ambasador RP w Kanadzie oraz Wojciech Tyciński, konsul generalny RP w Toronto.

Polsko-Kanadyjskie Stowarzyszenie Biznesmenów i Profesjonalistów pomagało w nawiązywaniu kontaktów pomiędzy Windsor a Lublinem i podpisaniu w 2000 r. umowy o współpracy partnerskiej między tymi miastami. Utworzenie miast partnerskich Windsor – Lublin wpłynęło na rozwój współpracy pomiędzy uczelniami tych miast.

W ramach tej umowy w Windsor rozwinęła się również współpraca z Polską w sferze gospodarczej oraz kulturalno-oświatowej. Firmy działające w mieście i jego regionach (Acrolab Group Co., Pratt & Whitney Canada) otworzyły swoje filie w Polsce, co wpłynęło na ekonomiczny rozwój regionu. Podobne korzyści z tej umowy czerpie również strona polska.

W dniach 19-27 lipca 2006 roku na zaproszenie prezydenta miasta Lublina, Andrzeja Pruszkowskiego, złożył w Polsce wizytę poseł federalny okręgu Windsor-

Deli and Blak's Bakery Ltd. (Photographs 6 and 8). There is a Polish tourist office, Euro Travel Centre, and Polish restaurants, Crossroads BBQ and the Polish Piast Restaurant. In the field of industry, there are many smaller companies and several large factories, which are owned by Poles. These include:

– Victoria Steel Products (Photograph 13). It designs and carries out steel construction. It is owned by the Bas family.

– Eagle Press & Equipment Co. (Photograph 12). It designs and produces mechanical and hydraulic presses. The Polewski family is the owner.

– The Narmco Group and National Auto Radiator (Photograph 14). It does design and production of parts, connected to the auto industry. The firm is the property of the Rodzik family.

– GBT Górski Bulk Transport Inc. (Photograph 15). The firm does transportation work, 40 years of experience. It is owned by the Górski family.

Influence of Polonia on community life in Windsor

On the basis of the spheres of activity, taken up by the Polish ethnic group in Windsor, it can be said that these actions have an effect that is not only local, connected with the life of Polonia and of the City of Windsor, but also go beyond the region and even outside of the country, in which the group resides.

Polonia provided proof of its social involvement already, during the Second World War, by helping the soldiers of the Polish Armed Forces, stationed in Windsor. The small Polish companies, existing at that time, also assisted local people during the difficult times of war. One such company is the Polish bakery, Blak's Bakery, which provided free bread to the soldiers and also to the civilian population (Photograph 7).

Today, it is easy to find in the City traces, symbols of Polish character, proof of the presence of Polonia in Windsor. The first of these is the Holy Trinity Church and the Convent of the Ursuline Sisters of the Agonizing Heart of Jesus. The Polish Church is not only the centre of spiritual life, but also secular life. The first meetings of Polonia organizations took place and the Polish Language School has been active in it. Through funds, created and supported by the Church, such as the Mikołaj Kopernik Fund, the Fund for Help to Poland, the Stanisław Grabowiecki Perpetual Fund, the Tadeusz Polewski and Ludmiła Szulgo Fund, the Millennium Fund, the Golden Jubilee of Mitered Priest Warzyniec Wnuk Fund, the Andrzej Bobola Fund, and the Wawrzyniec Wnuk Bursary for the Catholic University of Lublin, and its charitable actions, the Church helps members of the

20. Spotkanie podczas Polskiego Tygodnia 2002 w Domu Polskim.

Meeting during Polish Week 2002 at Dom Polski Hall

21. Wystawa polskich plakatów w czasie Polskiego Tygodnia, 2002 r.

Exhibition of Polish posters, during Polish Week, 2002.

Polish ethnic group and the inhabitants of the City, as well as those in need beyond the borders of Canada.

Polonia Park and the Polonia Centre (Windsor) Inc. serve the inhabitants of the City, support the University of Windsor, the University's Leddy Library, the Public Library, and through funded bursaries, help young students. To this group of philanthropists, it is necessary to add Polonia organizations and private individuals, who carry out a range of charitable actions.

The Convent of the Ursuline Sisters is the initiator of many activities on behalf of the local community. One of these is the co-organization of the Polish Village during Carrousel of the Nations. The Sisters also run the Nursery School, to which children are accepted, regardless of faith or country of origin. They work with young people, not only in the Polish Language School, but also in the high schools and previously at the University of Windsor, too.

Another visible symbol of Polish identity is the Ambassador Bridge, linking the United States with Canada. One of the engineers and construction inspectors was Ralph Modjeski (the son of Helena Modrzejewska), who specialized in the design and construction of bridges and built many similar works in North America.

The Polonia organizations erected a monument, the Astrolabe of Mikołaj Kopernik, in Jackson Park. This monument was a gift from the Canadian Polonia to the City, bequeathed on the One-hundredth Anniversary of its existence. The social activity of Polonia organizations is therefore connected with the social environment of the City and in some cases, crosses beyond the City limits. Particularly active in this regard are: the Polish People's Home Association, the Canadian-Polish Congress- Windsor-Chatham Branch, and the Polish Canadian Business and Professional Association.

In 1997, Polonia became involved with a petition, organized by Jerzy Barycki, to its representatives in Parliament, on the issue of support for the admission of Poland into NATO. The Deputy Prime Minister of Canada, the Hon. Herb Gray, supported the petition and took action together with the Government of Canada, which bore fruit with the expansion of the North Atlantic Pact (1999). Canada was the first country to support the entry of Poland into NATO. The efforts of Polonia in this matter were officially supported by: Lloyd Axworthy, Minister of Foreign Affairs, Tadeusz Diem, Ambassador of the Polish Republic to Canada, and Wojciech Tyciński, Consul General of the Polish Republic in Toronto.

-Tecumseh, Joe Comartin. Wizytę koordynował i uczestniczył w niej wiceprezes Kongresu Polonii Kanadyjskiej ds. polskich Jerzy Barycki. Zaproszenie posła to rezultat bardzo dobrze rozwijającej się współpracy miast partnerskich Lublina i Windsor. Poseł Comartin pełni swą funkcję trzecią kadencję i jest aktywny nie tylko na szczeblu lokalnym, ale i międzynarodowym. Brał udział w spotkaniu G-8 w Moskwie, jest w parlamencie kanadyjskim wiceprzewodniczącym Partii Nowo-Demokratycznej, Krytykiem Sądownictwa

22. Występ Zespołów „Tatry” i „Płomień” podczas obchodów Polskiego Tygodnia 2002.

Performance by groups Tatry and Płomień during celebrations of Polish Week, 2002.

23. Otwarcie wystawy na Uniwersytecie w Windsor, 2004 r.

Opening of Exhibition at University of Windsor, 2004.

oraz Bezpieczeństwa Publicznego. Pełni również w parlamencie funkcję wiceprzewodniczącego grupy przyjaciół Polski o nazwie: Canada-Poland Parliamentary Friendship Group, utworzonej 20 czerwca 2006 roku. Zadaniem tej grupy jest doradztwo rządowi kanadyjskiemu w sprawach polskich. 10 maja 2006 r. podczas inicjującego spotkania w parlamencie, w którym brali udział posłowie: Borys Wrzesnewskyj – przewodniczący grupy, Joe Comartin – wiceprzewodniczący, Hon. Andrew Telegi – poseł okręgu Kitchener-Waterloo oraz zaproszeni goście: ambasador RP w Kanadzie dr Piotr Ogrodziński, Władysław Lizoń, prezes rady KPK i Jerzy Barycki, wiceprezes KPK ds. polskich, podjęto wiele kwestii związanych z rozwojem współpracy polsko-kanadyjskiej i uznano potrzebę działania na rzecz Polski i Kanady.

Wizyta posła Comartina dowiodła iż nie są mu obojętne sprawy polskie. W pierwszym dniu swego pobytu spotkał się w sejmie RP z posłem Arturem Zawiszą (fot. 16) oraz Polsko-Kanadyjską Grupą Parlamentarną, której przewodniczył poseł Andrzej Ćwierz. Przedmiotem spotkania były sprawy polsko-kanadyjskie, a w głównej mierze rozwój współpracy między tymi krajami. Podkreślano kwestię zniesienia wiz do Kanady obywatelom polskim, która stanowi poważną barierę na drodze współpracy, szczególnie w dziedzinie ekonomicznej.

Innym ważnym punktem wizyty posła był Lublin. Doszło tam do szeregu ważnych spotkań, między innymi z przedstawicielami rady miasta: dr Januszem Mazurkiem, wiceprezydentem Lublina, Zbigniewem Wojciechowskim, wiceprzewodniczącym rady miasta, Piotrem Semeniukiem, dyrektorem Biura Promocji Miasta oraz Oussamah Tamim, konsulem handlowym ambasady Kanady. Zorganizowano również spotkanie,

dotyczące możliwości współpracy naukowej i gospodarczej. Udział w nim wzięli przedstawiciele władz miasta, lubelskich uczelni oraz organizacji biznesowych. Mówcy podkreślali możliwości współpracy polsko-kanadyjskiej, jednak zwracali uwagę na trudności związane z wizowymi wymogami Kanady.

Podczas wizyty w Lublinie doszło do podpisania umowy pomiędzy Wspólnotą Lubelską, reprezentowaną przez prof. Jana Oleszczuka, a Stowarzyszeniem Polsko-Kanadyjskim Biznesmenów i Profesjonalistów w Windsor, reprezentowanym przez Jerzego Baryckiego. Podpisana umowa to kolejny przykład pogłębiania istniejących oraz nawiązywania nowych kontaktów pomiędzy partnerskimi miastami.

W kolejnych dniach wizyty miało miejsce spotkanie w Urzędzie Marszałkowskim, reprezentowanym przez wicemarszałka województwa lubelskiego Stanisława Gogacza. Omówiono możliwości współpracy regionalnej w dziedzinie zdrowia, rolnictwa, czystej energetyki i nauki. Podczas spotkania z rektorem Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie, ks. prof. Stanisławem Wilkiem i jego współpracownikami, podjęto rozmowy o możliwości wymiany studentów i kadry naukowej.

Obok ważnych spotkań natury dyplomatycznej, poseł Comartin miał możliwość poznać część historii i kultury polskiej. Zwiedził muzeum byłego Niemieckiego Obozu Koncentracyjnego na Majdanku, Muzeum Powstania Warszawskiego w Warszawie oraz Warszawskiego Getta. Zwiedził również perłę architektury regionu lubelskiego, Pałac Zamoyskich w Kozłowie, który pośrednio związany jest z historią Kanady i Polski. Kapitan Zamoyski towarzyszył bowiem Premierowi RP Gen. Władysławowi Sikorskiemu, 4 kwietnia 1941 roku, w spotkaniach z rządem Kanady odnośnie organizowania Ośrodka Rekrutacyjnego Wojska Polskiego w Windsor.

Poseł odbył również wiele spotkań z ludźmi nauki i kultury, między innymi ze Stanisławem Leszczyńskim, założycielem Zespołu Pieśni i Tańca Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, który wystąpił specjalnie dla gości z Kanady i z prof. Janem Mazurem, wiceprezesem Wspólnoty Polskiej. Poznał studentów międzynarodowego kursu dla instruktorów tańca Polonijnych Zespołów Ludowych oraz studentów z Kanady, którzy na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim zgłębiają wiedzę w dziedzinie historii, kultury i języka polskiego.

W ostatnich dniach wizyty posła w Polsce doszło w Warszawie do spotkania w Ambasadzie Kanady z konsulem Gregory Cooney, z Michaeliem Ward starszym radcą handlowym ambasady, z Romanem Jankowiakiem konsulem handlowym RP w Montrealu oraz posłem Andrzejem Ćwierzem. Kulminacją pobytu okazało się spotkanie z Marszałkiem Senatu RP Bogdanem Borusewiczem (fot. 19). Podjęto

The Polish-Canadian Business and Professional Association of Windsor has helped in the establishment of contacts between Windsor and Lublin and the signing in 2000 of a twinning agreement between the cities. The creation of a Windsor-Lublin twinning agreement exerted an influence on the development of collaboration between the institutions of higher education in these cities. In the framework of this agreement, in Windsor cooperation with Poland also developed in the commercial, as well as the cultural-educational sphere. Firms, operating in the City (Acrolab Group Co., Pratt & Whitney Canada), opened offices in Poland, which had an economic impact on the growth of the region. The Polish side also derives similar benefits from this agreement.

Joe Comartin, Federal Representative for the Windsor-Tecumseh Riding, made a visit to Poland from 19-27 July 2006, on the invitation of the Mayor of Lublin, Andrzej Pruszkowski. Jerzy Barycki, Vice President for Polish Affairs, of the Canadian Polish Congress, coordinated and participated in the visit. The invitation to the Representative was the result of the collaboration of the twin cities Lublin and Windsor, which is developing very well. Representative Comartin is carrying out his responsibilities for the third term and is active not only at a local level, but also at an international level. He took part in the G-8 Meeting in Moscow, in Parliament he is the Deputy Leader of the New Democratic Party, the Justice Critic and the Public Security Critic. In Parliament, he also fulfills the function of Vice Chair of the Canada-Poland Parliamentary Friendship Group, created on 20 June 2006. The objective of this group is to advise the Canadian Government on Polish affairs. On 10 May 2006, the following took part in an inaugural meeting in the Parliament: Boris Wrzesnewskyj- Chair of the Group, Joe Comartin- Vice Chair, the Hon. Andrew Telegi- Representative for the Kitchener-Waterloo Riding, as well as invited guests Dr. Piotr Ogrodziński, the Ambassador of the Polish Republic in Canada, Władysław Lizoń, President of the Council of the Canadian Polish Congress, and Jerzy Barycki, KPK Vice President for Polish Affairs. Many questions, connected with the development of Polish-Canadian collaboration, were taken up and the need for action on behalf of Poland and Canada was acknowledged.

The visit of Representative Comartin gave proof that he is concerned about Polish issues. In the first day of his stay, in the Parliament of the Republic of Poland, he met with Representative Artur Zawisza (Photograph 16), as well as the Poland-Canada Parliamentary Friendship Group, which Representative Andrzej Ćwiercz headed. Polish-Canadian issues and to a major extent the development of cooperation between the

24. Wystawa „Destination – Poland” na Uniwersytecie w Windsor, 2004 r.

Exhibition Destination Poland at University of Windsor, 2004.

two countries were the subject of the meeting. The question of waivers to Canadian visas for Polish citizens was emphasized; the visas constitute a serious barrier along the road to collaboration, especially in the field of economics.

Another important point of the visit of the Representative was Lublin. There was a series of important meetings there, including with representatives of the City Council: Dr. Janusz Mazurek, Deputy Mayor of Lublin, Zbigniew Wojciechowski, Vice Chair of the City Council, Piotr Semeniuk, Director of the Promotions Office of the City, as well as Oussamah Tamim, Commercial Consul at the Canadian Embassy. As well, there were meetings, dealing with scientific and commercial cooperation. Representatives of the City Authorities, Lublin institutions of higher education, business organizations took part in them. The speakers emphasized possibilities of Polish-Canadian cooperation. However, they drew attention to the difficulties, connected with Canada's visa requirements.

During the visit to Lublin, an agreement was signed by the Lublin Community, represented by Prof. Jan Oleszczuk, and the Polish-Canadian Business and Professional Association of Windsor, represented by Jerzy Barycki. The signed agreement is a further example of the deepening of existing contacts, as well as the formation of new ones, between the twin cities.

On the following days of the visit, a meeting took place in the Marshal's Office and involved the Vice Marshal of the Voivodeship, Stanisław Gogacz. There was a discussion of the possibilities of regional cooperation in the fields of health, agriculture, clean sources of energy, and education. During a meeting with the Rector of the

25. Nowa ulica w Windsor: Lublin Avenue, 2004 r.

New street in Windsor: Lublin Avenue, 2004.

26. Nagrodzeni Krzyżem Kawalerskim Polonia Restituta – Ks. P. Sanczenko i M. Uszyńska, 2004 r.

Presentation of Cavalier's Cross, Polonia Restituta, to Father P. Sanczenko and M. Uszyńska, 2004.

konkretne rozmowy na temat zniesienia wiz do Kanady obywatelom Polski, którzy są pełnoprawnymi członkami Unii Europejskiej, oczekującymi podobnych praw jak pozostali obywatele wspólnoty europejskiej. Marszałek zadeklarował pomoc w tej sprawie.

1 marca 2008 r. zniesiono obowiązek posiadania wiz turystycznych do Kanady dla obywateli Polski.

Wydarzenia z życia Polonii w Windsor ostatnich lat

Z inicjatywy Polsko-Kanadyjskiego Stowarzyszenia Biznesmenów i Profesjonalistów i przy współpracy z Konsulatem Generalnym Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych organizacji polonijnych zorganizowano w 2002 r., 2004 r. i 2006 r. Polski Tydzień w Windsor. Jego celem było przybliżenie

Polski oraz jej tysiącletniej historii, kultury i nauki mieszkańcom miasta. Pierwszy Polski Tydzień odbył się w dniach: 17-23 listopada 2002 r. W obchodach brali udział przedstawiciele władz lokalnych, prowincjonalnych oraz federalnych. Wśród nich: Jacek Junosza-Kisielewski, konsul generalny RP, Paweł Dobrowolski, ambasador RP w Kanadzie, Hon. Herb Gray, były wicepremier Kanady, Michael Hurst, burmistrz Windsor, Michael Wooff, konsul handlowy ambasady kanadyjskiej w Warszawie, Piotr Strutyński, konsul RP w Toronto, Jan Szczurowski, radca handlowy konsulat RP, Roman Kornacki, wiceprezes Polskiej Agencji Inwestycji Zagranicznych, Sandra Papatello, członek parlamentu prowincjonalnego, Susan Whelan, minister ds. Międzynarodowej Współpracy Kanady, Michael A. Salter, Associate Vice President Academic Affairs Uniwersytetu w Windsor, ks. prof. Tadeusz Zasępa, rektor Lubelskiej Szkoły Biznesu, Dave Cassivi, radny miasta, Joe Ouellette, właściciel przedsiębiorstwa Acrolab w Lublinie.

Obchody pierwszego Polskiego Tygodnia, które rozpoczęła msza św. w kościele św. Trójcy były wypełnione wieloma wydarzeniami. Do najważniejszych należały:

1. podpisanie umowy o współpracy naukowej pomiędzy Lubelską Szkołą Biznesu a St. Clair College w obecności burmistrza miasta Michaela Hursta,

2. podpisanie przez S. Whelan i P. Dobrowolskiego międzynarodowej umowy o współpracy polsko-kanadyjskiej,

3. Dzień Polski na Uniwersytecie w Windsor, zorganizowany przez komitet uczelniany pod przewodnictwem prof. Franka Simpsona;

– seminarium pt. „Polska – podróże, handel, bogactwa”. Jakub Wołosz z polskiego biura turystycznego w Nowym Jorku zaprezentował film ukazujący bogactwo krajozawowe Polski,

– wykład prof. Lucjana Krause o naukowym wkładzie profesorów pochodzenia polskiego w rozwój Uniwersytetu,

– wystawa o roli naukowców polskich uczelni oraz Uniwersytetu w Windsor w rozwój przemysłu samochodowego w Kanadzie,

– podziękowanie i wręczenie dyplomu gratulacyjnego byłemu wicepremierowi Kanady Hon. Herb Gray'owi za współpracę i zaangażowanie w sprawy Polonii.

– wykład dr Tamary Trojanowskiej, profesora Wydziału Slawistyki na Uniwersytecie w Toronto na temat przemian zachodzących w polskiej sztuce teatralnej, które są odbi-

Catholic University of Lublin, Father Prof. Stanisław Wilk and his coworkers, there was a discussion about the possibility of exchanges of students and professional personnel.

Along with the important meetings of a diplomatic nature, Representative Comartin was able to encounter a piece of Polish history and culture. He paid a visit to the Museum of the former German Concentration Camp at Majdanek, the Museum of the Warszawa Uprising in Warszawa, and the Warszawa Ghetto. He also saw a pearl of architecture of the Lublin Region, the Castle of the Zamoyski Family at Kozłówka, which is indirectly connected with the history of Canada and Poland. Captain Zamoyski accompanied the Premier of the Polish Republic, General Władysław Sikorski, on 4 April 1941, in meetings with the Government of Canada, regarding the establishment in Windsor of a Recruitment Centre of the Polish Army.

The Representative also had many meetings with individuals of education and culture, including Stanisław Leszczyński, founder of the Song and Dance Ensemble of the Maria Curie-Skłodowska University, performing specially for the guests from Canada, and with Prof. Jan Mazur, Vice President of the Polish Community. He met the students in an international course for instructors of dance in Polonia folk groups and students from Canada, who were increasing their knowledge of Polish history, culture and language at the Catholic University of Lublin.

During the last days of his visit to Poland in Warszawa, the Representative met at the Canadian Embassy with the Consul Greg-

27. Koncert fortepianowy w wykonaniu Piotra Palecznego w czasie obchodów Polskiego Tygodnia 2004

Piano Concert by Piotr Paleczny, during Polish Week, 2004.

28. Koncert Galowy Polska w Europie w czasie obchodów Polskiego Tygodnia 2004

Gala Concert, Poland in Europe, during Polish Week 2004.

ory Cooney, Michael Ward, Senior Commercial Advisor at the Embassy, with Roman Jankowiak, the Commercial Consul in Montréal, and with Representative Andrzej Ćwierz. The high point of his stay was a meeting with the Marshal of the Senate of the Polish Republic, Bogdan Borusewicz (Photograph 19). Specific discussions were held on the subject of the abolition of visas to Canada for the citizens of Poland, who are full members of the European Union, expecting rights, similar to those of other citizens of the European Community. The Marshal promised help in this matter.

March 1, 2008 a temporary resident visa to Canada for Polish citizens has been abolished.

Events from the life of the Windsor Polonia in recent years

On the initiative of the Polish-Canadian Business and Professional Association and through collaboration with the Consulate General of the Polish Republic and other Polonia organizations, Polish Week in Windsor was organized in 2002, 2004 and 2006. Its objective was to bring the inhabitants of the City closer to Poland, with its one thousand years of history, culture and learning. The first Polish Week took place from 17-25 November 2002. Taking part in the celebration were representatives of the local, Provincial and Federal Governments. Among them were: Jacek Junosza-Kisielewski, Consul General of the Polish Republic; Paweł Dobrowolski, Ambassador of the Polish Republic in Canada; the Hon. Herb Gray, the former Deputy Prime Minister of Canada; Michael Hurst, the Mayor of Windsor; Michael Wooff, Commercial Consul at the Canadian Embassy in Warszawa; Piotr Strutyński, Consul of the Polish Republic in Toronto;

Jan Szczurowski, Commercial Advisor at the Consulate of the Polish Republic; Roman Kornacki, Vice President of the Polish Agency for Foreign Investment; Sandra Pupatello, Member of the Provincial Parliament; Susan Whelan, Minister for International Cooperation; Michael A. Salter, Associate Vice President, Academic Affairs, University of Windsor; the Rev. Prof. Tadeusz Zasępa, Rector, Lublin School of Business; Dave Cassivi, City Councillor; and Joe Ouellette, owner of the company Acrolab in Lublin.

The celebrations of the first Polish Week, which began with a Holy Mass at the Holy Trinity Church, were filled with many events. The following were among the most important of them:

- the signing of an agreement on cooperation in education between the Lublin School of Business and St Clair College, in the presence of Mike Hurst, the Mayor of the City;
- the signing of an international agreement on cooperation between Poland and Canada by S. Whelan and P. Dobrowolski;
- Polish Day at the University of Windsor, organized by a committee, chaired by Prof. Frank Simpson:

1. a seminar, titled “Poland – Travels, Trade and Treasures”. Jakub Wołosz, from the Polish Bureau of Tourism in New York, presented a film, which showed the scenic richness of Poland.

2. a lecture by Prof. Lucjan Krause, on the contribution to education of professors of Polish origin at the University.

3. an exhibition on the role of Polish scientists and professors at the University

ciem przemian politycznych, gospodarczych i społecznych w narodzie polskim po roku 1989,

– wykład ks. prof. Tadeusza Zasępy na temat obecnej sytuacji społeczno-ekonomicznej w Polsce,

– wystawa pt. „Polska – Ojczyzna papieża Jana Pawła II” z udziałem konsula Jacka Junosza-Kisielewskiego, młodzieży Szkoły Języka Polskiego oraz Zespołu Pieśni i Tańca „Tatry”,

– wystawa „białych kruków literatury polskiej” w bibliotece uniwersyteckiej Leddy Library,

– wręczenie czeku w wysokości 3, 5 tys. dolarów dla biblioteki uniwersyteckiej od prezesa Polonia Centre (Windsor) Inc. na zakup polskich książek,

– wystawa w bibliotece uniwersyteckiej „Cool... and Polish”, czyli najciekawsze strony internetowe związane z Polską, przygotowana przez Karen Baracat i prof. Franka Simpsona,

– wystawa w Domu Polskim pod hasłem „Polska – Kanada”,

29. Komitet obchodów Polskiego Tygodnia w Windsor, 2004 r.

Organizing Committee for events of Polish Week in Windsor 2004.

– spotkanie w gmachu Art Gallery- wystawa „Najpiękniejsze plakaty polskie”, udostępnione przez konsulat polski w Toronto (fot. 21),

– projekcja filmu *Szyfrowe prace*, wg powieści Stefana Żeromskiego w reż. Pawła Komorowskiego,

– seminarium w St. Clair College na temat „Canada – Poland business” wygłoszone przez Michaela Vourakes, wiceprezenta tej uczelni,

– spotkanie biznesmenów kanadyjskich i polskich,

– spotkanie organizacji polonijnych,

– gala „A to Polska właśnie” w Walkerville High School z udziałem Zespołu Pieśni i Tańca „Tatry” i Grupy Teatralno-Wokalnej „Płomień” (fot. 22)

Podczas pierwszego Polskiego Tygodnia w Windsor zaproszeni goście podkreślali znaczenie partnerskiej współpracy między Polską a Kanadą dla rozwoju gospodarczego oraz kulturalno-oświatowego tych państw oraz zaangażowanie polskich organizacji w życie społeczne miasta. Michael Wooff przyznał, iż partnerstwo Lublin – Windsor jest najbardziej aktywnym partnerstwem w Kanadzie.

Drugi Polski Tydzień w Windsor odbył się w dniach 24-30 października 2004 r.

Organizacją tego wydarzenia, podobnie jak dwa lata wcześniej zajął się Jerzy Barycki, prezes PCBPA przy współpracy z organizacjami polonijnymi, siostrami Urszulankami, parafii św. Trójcy, Uniwersytetem w Windsor, Komitetem Współpracy Międzynarodowej Miasta Windsor oraz Konsulatem Generalnym RP w Toronto (fot. 29). Myślą przewodnią była „Polska w Unii Europejskiej”. W obchodach udział wzięli honorowi goście: Piotr Konowrocki, konsul generalny RP, Andrzej Krężel, konsul ds. Polonii, Wanda Samborska, konsul ds. współpracy gospodarczej, Eddie Francis, burmistrz Windsor, David Cassivi i Jo-Anne Gignac, radni miasta, Joe Comartin, poseł federalny, Sandra Pupatello, członek rządu prowincjonalnego – minister spraw socjalnych, Susan Whelan, były minister rządu federalnego, Mieczysław Olender, charge d'affaires, ambasady RP w Kanadzie, prof. M. Dąbrowski, Dennis Perlin, kierownik Komisji Rozwoju Miasta Windsor i Regionu Essex, prof. Piotr Paleczny, polski pianista.

Obchody Drugiego Polskiego Tygodnia rozpoczęły się mszą św. w polskim kościele z udziałem konsula generalnego Piotra Konowrockiego, podczas której wręczono odznaczenie – Krzyż Kawalerski Polonia

of Windsor in the development of the auto industry in Canada.

4. thanks and the presentation of a certificate of recognition to former Deputy Prime Minister of Canada, the Hon. Herb Gray, for cooperation and involvement in the issues of Polonia.

5. a lecture by Dr. Tamara Trojanowska, Professor in the Department of Slavic Studies at the University of Toronto, on changes occurring in Polish theatrical productions, which reflect political, economic and social changes in the Polish Nation after 1989.

6. a lecture by the Rev. Prof. Tadeusz Zasepa, on the subject of the present socio-economic situation in Poland.

- an exhibition, titled “Poland- The Homeland of Pope John Paul II”, with the participation of Jacek Junosza-Kisielewski, young people of the Polish Language School, and the Tatrzy Song and Dance Ensemble.

- a display of “rarities in Polish literature” in the University of Windsor’s Leddy Library.

- the presentation of a cheque for \$3,500 to the University Library from the

President of the Polonia Centre (Windsor) Inc., for the purchase of Polish books.

- an exhibition in the University Library, titled “Cool ... and Polish”, that is the most interesting Internet documents, connected with Poland, prepared by Karen Baracat and Prof. Frank Simpson.

- an exhibition in the Dom Polski Hall, titled “Poland-Canada”.

- a meeting in the Art Gallery of Windsor- the exhibition “The Most Beautiful Polish Posters”, provided by the Polish Consulate in Toronto (Photograph 21).

- a screening of the movie *The Labours of Sisyphus*, directed by Paweł Komorowski and based on the story by Stefan Żeromski.

- a seminar at St. Clair College on the subject “Canada-Poland Business”, by Michael Vourakes, the Vice President of the institution.

- a meeting of Canadian and Polish businesspeople.

- a meeting of Polonia organizations.

- the Gala Performance, “And That is Our Poland” in Walkerville High School, with the participation of the Tatrzy Song

30. Spotkanie po uroczystościach w kościele św. Trójcy, 2004 r.

Meeting after celebrations in Holy Trinity Church, 2004.

and Dance Ensemble and the Theatrical-Vocal Group *Plomień* (Photograph 22).

During the first Polish Week in Windsor, the invited guests emphasized the significance of the close collaboration between Poland and Canada, for the commercial and the cultural-educational development of these countries, as well as the involvement of Polish organizations in the community life of the City. Michael Woof noted that the Lublin-Windsor twinning is the most active partnership in Canada.

The second Polish Week in Windsor took place from 24-30 October 2004. As was the case two years earlier, the organization of this event involved Jerzy Barycki, President of the Polish-Canadian Business and Professional Association, and Polonia groups, the Ursuline Sisters, the Holy Trinity Parish, the University of Windsor, the International Relations Committee of

31. Uroczysta Msza w Kościele Św. Trójcy podczas obchodów Polskiego Tygodnia, 2006 r.

Celebratory Holy Mass in Holy Trinity Church, during Polish Week 2006.

Restituta Marii Uszyńskiej, współzałożycielce Zespołu Pieśni i Tańca „Tatry” i ks. Kanonikowi Piotrowi Sancence za wkład w pracę społeczną na rzecz Kanady (fot. 26). Oficjalne otwarcie Polskiego Tygodnia odbyło się na posiedzeniu rady miasta w obecności mediów. Do najważniejszych wydarzeń „Tygodnia” należały:

1. przekazanie czeku na sumę 3, 5 tys. (była to piąta dotacja Polonii Centre (Windsor) Inc.) na powiększenie polskiego księgozbioru w bibliotece uniwersyteckiej,

3. uroczystość nadania imienia nowej ulicy w Windsor – Lublin Avenue w obecności burmistrza miasta Eddie’go Francis’a, radnych miasta, posłów oraz przedstawicieli Polonii (fot. 25),

4. wystawa w bibliotece Leddy Library pod hasłem „Destination – Poland”, przygotowana przez prof. Franka Simpsona przedstawiająca skarby wawelskie i dorobek polskiej kultury i nauki (fot. 24),

5. wystawa polskiej książki i sztuki w Domu Polskim,

6. projekcja filmu *Lalka* wg powieści Bolesława Prusa,

32. Poczty Sztandarowe Polskich Organizacji, 2006 r.

Colours Parties of Polish organizations, 2006.

7. seminarium w Odette School of Business w Windsor;

– prelekcja prof. M. Dąbrowskiego, byłego zastępcy ministra finansów Leszka Balcerowicza, z Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych (CASE) w Warszawie na temat „Europa po rozszerzeniu Unii Europejskiej – szanse i wyzwania”,

– wykład Wandy Samborskiej na temat „Jak odnieść sukces w polsko-kanadyjskiej współpracy gospodarczej,

– wystawa „Canada – Poland Connections”, przygotowana przez naukowców Uniwersytetu w Windsor prezentująca dorobek naukowy dr Andrzeja Sobiesiaka, zajmującego się wykorzystaniem paliw alternatywnych i współpracującym z Politechniką Warszawską oraz dr Jerzego Sokołowskiego, prowadzącego badania nad metodą utwardzania aluminium i usprawnianiem technologii odlewniczych, współpracującego z Politechniką w Gliwicach,

– referat prof. P. Wróbla „Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej: Możliwości Federacji Wschodnio-Centralnych Państw Europejskich”, przedstawiający owoce współpracy Uniwersytetu w Windsor i Rady KPK ds. wspierania Katedry Języka Polskiego na Uniwersytecie w Toronto,

– wieczór muzyczny „Friderick Chopin in Memoriam”, poświęcony muzyce kompozytora w 155 rocznicę śmierci w wykonaniu wybitnego polskiego pianisty Piotra Palecznego (fot. 27),

– jubileuszowe 10-te spotkanie biznesmenów, na którym wykład o współpracy z Polską i nowych realiach po wejściu Polski do Unii Europejskiej wygłosiła konsul W. Samborska oraz Dennis Perlin, zachęcający do inwestowania w rejonie Windsor,

– nadanie honorowego członkostwa PCBPA za współpracę z Polonią byłemu ambasadorowi RP prof. Bogdanowi Grzełowskiemu oraz byłej minister rządu federalnego Susan Whelan,

– koncert galowy „Polska w Europie” w którym udział wzięli: Zespół Pieśni i Tańca „Tatry”, Grupa Teatralno-Wokalna „Płomień”, słowacki zespół „Slovak Dancers” oraz ukraińska grupa taneczna „Barvinok” (fot. 28)

W czasie Polskiego Tygodnia honorowi goście podkreślali wagę jego wydarzeń dla Polonii, Polski i Kanady. Minister Sandra Pupatello w czasie swego przemówienia podkreślała wpływ współczesnej Polonii, na życie kulturalne i społeczne Windsor. Wydarzenia Polskiego Tygodnia umocniły wizerunek Polonii w społeczeństwie Windsor oraz uczyniły z tego miasta stolicę Polonii Kanadyjskiej.

Trzeci Polski Tydzień w Windsor obchodzono w dniach 22-28 października 2006 r. Przewodniczącym komitetu organizacyjnego był Jerzy Barycki, natomiast rolę sekretarza komitetu pełniła Anna Rączy. Myślą przewodnią było upamiętnienie 65. rocznicy utworzenia w Windsor Ośrodka Rekrutacji

33. Uroczystość przed Domem Polskim, 2006 r.

Celebrations in front of Dom Polski Hall, 2006.

Od lewej (from left): D. Cassivi, J. Barycki, dr A. Garlicki, Attaché K. Starobrat, J. Watson, A. Krężel

the City of Windsor, and the Consulate General of the Polish Republic in Toronto (Photograph 29). The guiding thought of the event was "Poland in the European Union". These honourable guests took part in the celebrations: Piotr Konowrocki, Consul General of the Polish Republic; Andrzej Krężel, Consul for Polonia Affairs; Wanda Samborska, Commercial Consul; Eddie Francis, the Mayor of Windsor; David Cas-

sivi and Jo-Anne Gignac, City Council; Joe Comartin, Federal Representative; Sandra Pupatello, Member of the Provincial Government, Minister of Social Services; Susan Whelan, former Minister of the Federal Government; Mieczysław Olender, Chargé d'Affaires, Embassy of the Polish Republic in Canada; Prof. M. Dąbrowski; Dennis Perlin, Director of the Windsor Essex County Development Commission; and Prof. Piotr Paleczny, Polish pianist.

The celebrations of the Second Polish Week began with a Holy Mass in the Polish Church, with the participation of the

34. Salutujący Weterani przed pamiątkową tablicą Polskich Sił Zbrojnych, 2006 r.

Saluting veterans in front of Commemorative Plaque to Polish Armed Forces, 2006.

Consul General, Piotr Konowrocki, who presented the decoration, the Cavalier's Cross of the Order of Polonia Restituta, to Maria Uszyńska, co-founder of the Tatry Song and Dance Ensemble, and to the Reverend Canon Piotr Sanczenko, for contributions to community work for Canada (Photograph 26). The official opening of Polish Week took place at a Meeting of the City Council in the presence of the media. The most important events of the "Week" included:

- the presentation of a cheque for the sum of \$3,500 (it was the fifth donation by the Polonia Centre (Windsor) Inc.) for the enlargement of the Polish Collection in the University Library.

- celebration of the naming of a new street in Windsor – Lublin Avenue – in the presence of the Mayor of Windsor, Eddie Francis, City Councillors, Representatives, and individuals from Polonia (Photograph 25).

- under the title "Destination Poland", a meeting and an exhibition of Wawel treasures and outputs of Polish culture and learning in the Leddy Library (Photograph 24), organized by Prof. Frank Simpson.

- a display of Polish books and art in the Dom Polski Hall.

- a screening of the movie, *The Doll*, based on the story by Bolesław Prus.

- a seminar in the University's Odette School of Business by Prof. M. Dąbrowski, former Deputy to the Minister of Finance, Leszek Balcerowicz, now at the Centre of Socio-Economic Analyses (CASE), Warszawa, "Europe after the EU Enlargement- Chances and Challenges".

- a lecture by Wanda Samborska, titled "How to be Successful in Polish-Canadian Business Interactions".

- an exhibition, "Canada-Poland Connections", prepared by engineers at the University of Windsor and presenting the scientific outputs of Dr. Andrzej Sobiesiak, working on benefits from alternative fuels and collaborating with the Warszawa Politechnical Institute, and Dr. Jerzy Sokołowski, carrying out studies on light aluminium casting and working with the Silesian University in Gliwice.

- a lecture by Prof. P. Wróbel, "From the Polish-Lithuanian Commonwealth to the European Union: East-Central European Nations and the Idea of Federation", which was an example of the cooperation between the University of Windsor and the Council of the Canadian-Polish Congress, in its support for the Department of Polish Language at the University of Toronto.

- a musical evening, "F. Chopin In Memoriam", dedicated to the music of the composer, on the occasion of the 155th anniversary of his death, performed by the famous Polish pianist, Piotr Paleczny (Photograph 27).

35. Grupa Teatralno-Wokalna Płomień podczas występu w Domu Polskim, 2006 r.

Theatrical-Vocal Group Płomień performance in Dom Polski Hall, 2006.

36. Nagrodzeni medalami Pro-Memoria Weterani, 2006 r.

Veterans decorated with Pro-Memoria Medal, 2006. Od lewej (from left): J. Sala, F. Bielecki, J. Wilk (pośmiertnie – odznaczenie odebrała żona, posthumously- decoration received by his widow)

do Armii Polskiej. Organizatorami tego wielkiego przedsięwzięcia była polska społeczność wraz z organizacjami polonijnymi działającymi w mieście, Polski Konsulat Generalny w Toronto oraz Uniwersytet w Windsor.

Wydarzenia mające miejsce podczas Polskiego Tygodnia uświetnili goście honorowi, między innymi: konsul Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Krężel, konsul generalny dr Piotr Konowrocki, poseł federalny Jeff Watson, poseł federalny Joe Comartin, attaché Wojska Polskiego kom. Kazimierz Starobrat, mayor miasta Mississauga Hazel McCallion, burmistrz miasta Windsor Eddie Francis, zaprzyjaźniony z Polonią radny miejski David Cassivi, doradca CIDA (Canadian International Development Agency) Richard Beattie, byli posłowie federalni Jesse Flis, Hon. Eugene Whelan, Hon. Susan Whelan, prezes Kongresu Polonii Kanadyjskiej Władysław Lizoń.

Obchody Polskiego Tygodnia rozpoczęło 22 października od niedzielnej Mszy Świętej w kościele Św. Trójcy, koncelebrowanej przez ks. prałata Romana Waszkiewicza, ks. kanonika Piotra Sanczenko oraz ks. Sławomira Schwagrzyka (fot. 31). W mszy uczestniczyli zaproszeni goście, przedstawiciele Polonii, poczty sztandarowe weteranów oraz organizacji polonijnych (fot. 32).

Po południu przed Domem Polskim odbyła się ceremonia złożenia hołdu weteranom drugiej wojny światowej (fot. 33). Zgromadzonych powitał Błażej Wyderkowski, opowiadając o wydarzeniach sprzed 65 lat. Konsul RP Andrzej Krężel, attaché WP kom. Kazimierz Starobrat oraz delegacje polskich organizacji z Windsor i Chatham złożyli

wieniec pod tablicą upamiętniającą ochotników ziemi amerykańskiej, którzy zasiliли szeregi Polskiej Armii (fot. 34). W sali bankietowej Domu Polskiego konsul RP, radny David Cassivi i poseł federalny Jeff Watson dokonali otwarcia wystawy ilustrującej Polskę i jej wkład w światowy pokój oraz rozwój nauki i kultury. Wręczono również dyplomy uznania weteranom rekrutowanym z Windsor w czasie drugiej wojny światowej: Franciszkowi Bieleckiemu, Janowi Sali i Janowi Wilkowi (pośmiertnie) (fot. 36, 37). Komandor Starobrat wręczył im medale Pro-Memoria, a Jerzy Barycki w imieniu posła federalnego Joe Comartina, przekazał dyplomy gratulacyjne. Następnie Komandor Starobrat uroczystie przekazał zasłużonemu weteranowi, Janowi Garlickiemu, nominację na stopień kapitana. Prezes Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Kanadzie dr Andrzej Garlicki, wygłosił mowę o znaczeniu akcji rekrutacyjnej w Windsor dla polskiej historii i przyszłości pokoleń. Wieczór uświetniła występem słowno-muzycznym grupa teatralna „Płomień”, która poezją i pieśnią przypominała obecnym o walce i chwale polskiego oręcza. Razem z wykonawcami śpiewali wzruszeni weterani oraz zgromadzona Polonia. Był to niezapomniany wieczór patriotyzmu, połączony z lekcją historii Polski. (fot. 35)

W kolejnych dniach obchodu Polskiego Tygodnia w Windsor miały miejsce następujące wydarzenia:

– poniedziałek, 23 października – posiedzenie Rady Miasta w City Hall. W obecności burmistrza miasta Eddie Francis’a, delegacji Polonii i radnych miasta otwarto polską wystawę (fot. 39-41) i odczytano

37. Weterani na bankiecie w Domu Polskim, 2006 r.

Veterans at banquet in Dom Polski Hall, 2006.

– the Jubilee Tenth Meeting of Businessmen, at which Consul Wanda Samborska and Dennis Perlin spoke on cooperation with Poland and the new realities after the entry of Poland into the European Union, encouraging investment from the Windsor region.

– the presentation of honorary membership in the Polish Canadian Business and Professional Association to former Ambassador of the Polish Republic, Prof. Bogdan Grzeloński, and to former Minister of the Federal Government, Susan Whelan, for collaboration with Polonia.

– the Gala Concert, Poland in Europe, in which the Tetry Song and Dance Ensemble, the Theatrical-Vocal Group Płomień, the Slovak group Slovak Domovina Dancers, and the Ukrainian dance group Barvinok took part (Photograph 28).

During Polish Week, the honourable guests stressed the importance of its events for Polonia, Poland and Canada. Minister Sandra Pupatello in her speech emphasized the influence of modern Polonia on cultural and community life in Windsor. The events of Polish Week strengthened the image of Polonia in Windsor and made this city the capital of Canadian Polonia.

The third Polish Week in Windsor was celebrated from 22-28 October 2006. The Chair of the Organizing Committee was Jerzy Barycki and the Secretary of the Committee was Anna Rączy. The guiding principle was the commemoration of the 65th anniversary of the opening in Windsor of the Recruitment Centre of the Polish Army. The organizers of this great undertaking were the Polish community, together

with the Polonia organizations operating in the City, the Polish Consulate General in Toronto and the University of Windsor.

The honourable guests, who celebrated the events, taking place during Polish Week, included: Consul of the Polish Republic, Andrzej Krężel; the Consul General, Dr Piotr Konowrocki; Federal Representative, Jeff Watson; Federal Representative, Joe Comartin; Polish Army Attaché, Commander Kazimierz Starobrat; the Mayor of Mississauga, Hazel McCallion; the Mayor of the City of Windsor, Eddie Francis; the City Councillor, friendly towards Polonia, David Cassivi; advisor to the Canadian International Development Agency, Richard Beattie; former Federal Representatives Jesse Flis, the Hon. Eugene Whelan and the Hon. Susan Whelan; and the President of the Canadian-Polish Congress, Władysław Lizoń.

The celebrations of Polish Week began on 22 October, with a Sunday Holy Mass in the Holy Trinity Church, co-celebrated by the Rev. Prelate Roman Waszkiewicz, the Rev. Canon Piotr Sanczenko, and the Rev. Sławomir Szwagrzyk (Photograph 31). In the Mass, they blessed the invited guests, representatives of Polonia, and the Colours Party of the veterans and Polonia organizations (Photograph 32).

In the afternoon, in front of the Dom Polski Hall, there was a ceremony to pay tribute to the veterans of the Second World War (Photograph 33). Błażej Wyderkowski greeted those assembled and spoke about the events of 65 years ago. The Consul of the Polish Republic, Andrzej Krężel, the Polish Military Attaché, Polish Army Commander Kazimierz Starobrat, as well as delegations

from Polish organizations in Windsor and Chatham laid wreaths below the plaque, commemorating the volunteers on American soil, who strengthened the ranks of the Polish Army (Photograph 34). In the banquet room of the Dom Polski Hall, the Consul of the Polish Republic, Councillor David Cassivi and Federal Representative Jeff Watson opened an exhibition, showing Poland and her contribution to world peace and the development of education and culture. As well, certificates of recognition were presented to the veterans, recruited in Windsor during the Second World War, Franciszek Bielecki, Jan Sala and Jan Wilk (posthumously) (Photographs 36 and 37). Commander Starobrat presented each of them with the Pro Memoria Medal and Jerzy Barycki, on behalf of Federal Government Representative Joe Comartin, handed them Certificates of Recognition. Next Commander Starobrat with ceremony promoted the worthy veteran Jan Garlicki to the rank of Captain. The President of the Polish Combatants' Association of Canada, Dr. Andrzej Garlicki, spoke about the significance of the recruitment action in Windsor for Polish history and future generations. The evening was lit up by a performance in words and song by the theatre group Płomień, which with poetry and song reminded those present of the combat and the glory of Polish arms. The veterans and

proklamację (fot. 38). Konsul generalny dr Piotr Konowrocki przekazał pozdrowienia rządu polskiego, prezydent Lublina Andrzej Pruszkowski zaprosił delegatów partnerskiego miasta na obchody 690 rocznicy nadania praw miejskich Lublinowi (DVD). Jerzy Barycki, przewodniczący komitetu organizacyjnego, a zarazem wiceprezes Kongresu Polonii Kanadyjskiej ds. polskich, oficjalnie zaprosił władze miasta na obchody Polskiego Tygodnia. Na posiedzeniu rady miasta wysoko oceniono rolę jaką spełnia polska grupa etniczna w wielokulturowej społeczności Kanady.

– wtorek, 24 października – projekcja filmu pt. *Jasminum*, w reżyserii Jana Jakuba Kolskiego.

– środa, 25 października – dzień na Uniwersytecie w Windsor, uroczyste otwarcie przez prof. Franka Simpsona. Profesor podkreślił rolę i zaangażowanie ludzi spoza środowiska polonijnego (szczególnie pracowników biblioteki uniwersyteckiej) w wydawnictwa Polskiego Tygodnia. Wiceprezydent uniwersytetu (Vice President Academics Provost UW), prof. Neil Gold oficjalnie powitał gości, a pracownik Biblioteki Uniwersyteckiej im. J.F. Leddy, Gwendolyn Ebbett, otworzyła dwie wystawy. Jedną przenośną Polskiego Tygodnia oraz drugą przygotowaną przez pracowników biblioteki, której część stanowiły polskie książki przetłumaczone na język angielski (fot. 42).

Po raz kolejny Polonia Centre (Windsor) Inc. wręczyła uniwersytetowi czek na kwotę 3,500 dolarów na propagowanie polskiej nauki, historii i kultury (fot. 43).

Richard Beattie przedstawił program dotacji polskiego rządu na rzecz rozwijających się krajów afrykańskich i wschodnio-

39. Otwarcie Wystawy Polskiego Tygodnia 2006 w Urzędzie Miasta

Opening of Polish Week 2006 Exhibition in City Hall.

38. Oficjalne otwarcie Obchodów Polskiego Tygodnia 2006 w Urzędzie Miasta

Official launching of Polish Week 2006 events at City Hall.

europyjskich, będący wyrazem aktywności Polski w ramach zobowiązań programów Wspólnoty Europejskiej (fot. 44).

– czwartek, 26 października w kościele św. Trójcy przedstawiono oratorium poetycko-muzyczne *Tu Es Petrus* (DVD), kompozycji Piotra Rubika do libretta Zbigniewa Książka.

– piątek, 27 października upłynął pod hasłem „Polacy – integralna część kanadyjskiego sukcesu”. Poseł federalny okręgu Windsor-Tecumseh, Joe Comartin wygłosił prelekcję, zorganizowaną przez Komisję Uniwersytecką koordynowaną przez prof. Franka Simpsona. Jej tematem była wizyta posła w Polsce i na Ukrainie w lipcu 2006 roku. Poseł podzielił się wrażeniami z pierwszej podróży do Polski, która była rezultatem dobrze rozwijającej się współpracy miast partnerskich Lublin – Windsor i która z pewnością zaowocuje w przyszło-

ści rozwojem współpracy Polski i Kanady w różnych dziedzinach życia.

Wieczorem tego samego dnia odbyło się 12-te Polsko-Kanadyjskie Spotkanie Biznesowe (fot. 46). Był to wieczór ważny nie tylko dla polskiej grupy etnicznej z Windsor, ale również dla społeczności kanadyjskiej, czego wyrazem była obecność takich gości jak: mayor Mississauga Hazel McCallion, konsula RP Andrzeja Krężela, posła federalnego Joe Comartina, byłych posłów federalnych Jesse Flisa, Hon. Eugene Whelan i Hon. Susan Whelan oraz przedstawiciela rady miejskiej Dave Cassivi (fot. 45). Obecni również byli przedstawiciele polonijnego i kanadyjskiego biznesu oraz organizacji polonijnych. Głównym mówcą, któremu prowadzący spotkanie dr Andrzej Sobiesiak udzielił głosu, była pełniąca od 28 lat urząd mayor miasta Mississauga pani Hazel McCallion. Przedstawiła ona innowacyjne metody zarządzania miastem by uczynić go atrakcyjnym dla mieszkańców i dla dynamicznego rozwoju biznesu. Podczas kadencji pani mayor, Mississauga podwoiła liczbę mieszkańców i posiada znaczne nadwyżki budżetowe. Pani McCallion wielokrotnie wspominała liczną grupę Polonii i jej ważną rolę w życiu miasta. Na spotkaniu głos zabrał również poseł Joe Comartin, który nawiązał do swojej wizyty w Polsce i na Ukrainie. Stwierdził iż głównym tematem rozmów polsko-kanadyjskich była sprawa zniesienia wiz do Kanady. Zapewnił iż będzie kontynuował rozpoczętą współpracę ze stroną polską.

the members of Polonia sang together with the performers and were deeply moved. It was an unforgettable evening of patriotism, joined with a lesson in the history of Poland (Photograph 35).

On consecutive days of celebration of Polish Week in Windsor, the following events took place:

– Monday, 23 October – a Meeting of the City Council, at City Hall. In the presence of the Mayor of the City, Eddie Francis, a Polonia delegation and City Councillors, the Polish Exhibition was opened (Photographs 39-41) and the Proclamation was read (Photograph 38). The Consul General, Dr. Piotr Konowrocki, delivered greetings from the Polish Government. In a recorded message (on a DVD), the Mayor of Lublin, Andrzej Pruszkowski, invited delegates from the Twin City to the celebration of the 690th anniversary of the granting of the rights of a city to Lublin. Jerzy Barycki, Chair of the Organizing Committee and also Vice President for Polish Affairs of the Canadian-Polish Congress, officially invited the Municipal Government to the celebrations of Polish Week. Great appreciation was shown at the Meeting of the City Council for the role of the Polish ethnic group in the multicultural society of Canada.

– Tuesday, 24 October – The screening of a film, titled *Jasminum*, directed by Jan Jakub Kolski.

– Wednesday, 25 October – A day at the University of Windsor, was officially opened by Prof. Frank Simpson. The Professor emphasized the role and involvement of people from outside of Polonia (especially

40. Wystawa Polskiego Tygodnia 2006 w Urzędzie Miasta

Polish Week 2006 Exhibition in City Hall.

workers in the University Library) in the events of Polish Week. The Vice President, Academic, and Provost of the University of Windsor, Prof. Neil Gold, officially greeted the guests and Gwendolyn Ebbett, University Librarian of the J.F. Leddy Library, opened two exhibitions. One was the mobile exhibition for Polish Week; the second was prepared by the Library staff and in part consisted of Polish books that had been translated into the English language (Photograph 42).

Once more, the Polonia Centre (Windsor) Inc presented the University with

41. Polonia przed wystawą w Urzędzie Miasta, 2006 r.

Polonia in front of Exhibition in City Hall, 2006.

Na spotkaniu obecni również byli przedstawiciele biznesu. Bernie Gorski z Southwestern Ontario Vintners Association (SWOVA) przedstawił swoje spostrzeżenia na temat rozwoju winnic w rejonie Essex County. Wino z jego winnicy (CREW – Colchester Ridge Estate Winery) było serwowane podczas kolacji. W spotkaniu brał również udział właściciel drugiej polskiej winnicy Alexander Winery, pan Aleksander Bemben.

Na spotkaniu podejmowano także tematy dotyczące przyszłości rejonu Windsor tak mocno związanego z produkcją samochodów oraz sposobów uniezależnienia się miasta od rynku motoryzacyjnego.

Jesse Flis, były poseł z Toronto dobrze znany Polonii, przedstawił rolę polskiej młodzieży w podtrzymywaniu polskości, jej zaangażowaniu i zobowiązaniu wobec Kanady.

Konsul A. Krężel podkreślił znaczenie takich inicjatyw jak Polski Tydzień w rozwoju współpracy Polski i Kanady.

Za wieloletnią pracę dla Polonii i Polski z rąk konsula wysokie odznaczenia państwowe otrzymali Stanisław Nieć – Krzyż Kawalerski PR i Albert Flis – Krzyż Kawalerski OZ (fot. 47, 48). Prezes Kongresu Polonii Kanadyjskiej Władysław Lizoń przedstawił wyniki wyborów do władz Kongresu i optymistycznie wyraził się o przyszłości tej organizacji. Wspólnie z Jerzym Baryckim, wiceprezesem Kongresu Polonii Kanadyjskiej ds. polskich, w uznaniu zasług dla społeczności polonijnej wręczył dyplomy i złote odznaki KPK pani Hazel McCallion i byłej przełożonej Sióstr Urszulanek SJK z Windsor, S. Małgorzacie Górskiej (fot. 49). Wieczór zakończył David Cassivi, przekazując wyrazy uznania i poparcia dla polonijnych działań w imieniu burmistrza Windsor Eddiego Francis'a.

43. Przekazanie Czeku Polonia Centre dla Biblioteki Uniwersyteckiej, 2006 r.

Presentation of cheque by Polonia Centre to University Library, 2006.

– sobota, 28 października – motywem przewodnim tego dnia był „Rok Języka Polskiego”. W Domu Polskim odbył się lunch polonijny, prowadzony przez studentkę Uniwersytetu w Windsor, Dorotę Kruba. Podczas uroczystego spotkania Jasmin Nari, uczennica szkoły średniej i laureatka konkursu na najlepsze wypracowanie w języku polskim pod tytułem: „Jak mnie, obywatela Kanady, ubogaca moje polskie pochodzenie”, prezentowała swoją pracę. Daria Zając, studentka 3-go roku, zajęła pierwsze miejsce wśród wypracowań napisanych w języku angielskim.

Obecni na spotkaniu konsul Andrzej Krężel, były poseł Jesse Flis i prezes KPK Władysław Lizoń, podkreślali zaangażowanie młodzieży w przygotowaniu i uczestnictwie w Polskim Tygodniu. Podkreślali również jak Polonia fundując stypendia, przygotowuje drogę dla młodego pokolenia, które w przyszłości „przejmie pałeczkę”.

Akcentem wieńczącym Polski Tydzień w Windsor była „Folklorama”, maraton tańca i polskiej muzyki. Zespoły polonijne „Tatry” z Windsor, „Kujawiacy” z Kitchener, „Krakowiak” z Bostonu, „Lehici” z Chicago i „Syrena” z Milwaukee zaprezentowały swoje piękne stroje i profesjonalizm tańca (fot. 50, 51). Polsko-kanadyjska widownia entuzjastycznie pożegnała tańczących owacją na stojąco (fot. 52).

Jesienią 2008 roku będzie miał miejsce kolejny, IV Polski Tydzień. Będzie to wyjątkowa rocznica ze względu na uroczyste obchody 100-lecia polskiego osadnictwa w Windsor. Organizowane imprezy przybliżą mieszkańcom miasta kulturę, historię i dorobek polskiej grupy etnicznej, będącej od wieku integralną częścią społeczeństwa kanadyjskiego w Windsor.

42. Wystawa na Uniwersytecie w Windsor, Polski Tydzień w Windsor, 2006 r.

Display at University of Windsor, Polish Week in Windsor, 2006.

Znani obywatele Windsor

Z Windsor pochodzi wiele osób, które są znane w Kanadzie i reprezentują miasto na arenie społeczno-politycznej. Nie wywodzą się z polskiej grupy etnicznej ale w większości utrzymują z nią kontakt, biorąc udział w ważnych momentach życia polonijnego.

Rt. Hon. Herb Gray

Herb Gray urodził się w 1931 roku w Windsor. Wychował się w pobliżu „polskiej dzielnicy”, niedaleko handlowej ulicy Ottawa Street. Jego ojciec, Harry Gray, emigrant z obecnej Białorusi, miał swój wielobranżowy sklep „Gray’s” przy ulicy Ottawa Street.

Jest jednym z najbardziej znanych i szanowanych polityków Kanady. Był posłem federalnym okręgu wyborczego Windsor-West i reprezentował swój region w Izbie Gmin przez 39 lat. Był wybierany jako poseł przez 13 kadencji, co jest niekwestionowanym rekordem. Piastował urząd wicepremiera Kanady, był przewodniczącym rządowej większości w Izbie Gmin oraz Prokuratorem Generalnym Kanady. Był również Ministrem bez teki, współpracującym z wieloma ministerstwami. Podczas pełnienia funkcji wicepremiera był również ministrem odpowiedzialnym za przygotowanie obchodów nowego Milenium oraz był specjalnym pełnomocnikiem Premiera ds. osiedlowych szkół indiańskich. Po rezygnacji poselskiej, w styczniu 2002 roku, powierzono mu stanowisko Przewodniczącego Oddziału Kanadyjskiego, Międzynarodowej Wspólnej Komisji. W uznaniu za zasługi dla Kanady,

a cheque for \$3,500, for the propagation of Polish education, history and culture (Photograph 43).

Richard Beattie described an aid programme of the Polish Government for the developing nations of Africa and Eastern Europe. It reflects the activities of Poland, required in the framework of responsibilities to the European Community (Photograph 44).

– Thursday, 26 October – In the Holy Trinity Church, a poetic and musical oratorio *Tu Es Petrus* was shown from a DVD. The music was composed by Piotr Rubik; the libretto was written by Zbigniew Książek.

– Friday, 27 October took place under the slogan "Poles-an Integral Part of Canadian Success". Federal Representative for the Riding Windsor-Tecumseh, Joe Comartin, presented a lecture, which had been arranged by the University Organizing Committee, chaired by Prof. Frank Simpson. The subject of the presentation was the visit of the Representative to Poland and to Ukraine in July 2006. The Representative shared impressions from his first visit to Poland, which was a result of the blossoming cooperation of the Twin Cities Lublin and Windsor and will doubtless bear fruit in the future development of collaboration between Poland and Canada in different aspects of life.

In the evening of the same day, the Twelfth Polish-Canadian Business Meeting took place (Photograph 46). It was an evening that was important, not only for

44. Prelekcja Richarda Beattie na Uniwersytecie, 2006 r.

Lecture by Richard Beattie at University, 2006.

the Polish ethnic group in Windsor, but also for the Canadian community, as demonstrated by the presence of such guests as: the Mayor of Mississauga, Hazel McCallion; the Consul of the Polish Republic, Andrzej Krężel; Federal Representative, Joe Comartin; former Federal Representatives Jesse Flis, the Hon. Eugene Whelan and the Hon. Susan Whelan; as well as Member of the City Council, Dave Cassivi (Photograph 45). Also present were representatives of Polonia and Canadian business and Polonia organizations.

45. Spotkanie z Panią Hazel Mc Callion – Prezydentem Miasta Mississauga na obchodach Polskiego Tygodnia, 2006

Meeting with Ms. Hazel McCallion, Mayor of City of Mississauga, during Polish Week 2006.

**46. Honorowi Goście na Spotkaniu
Biznesmenów i Profesjonalistów,
2006 r.**

*Honourable guests at Meeting
of Businessmen and Professionals, 2006.*

**47. Stanisław Nieć odznaczony Krzyżem
Kawalerskim PR przez Konsula
A. Krężela, 2006 r.**

*Stanisław Nieć receives Cavalier's Cross
of Polish Republic from Consul A. Krężel,
2006*

Gubernator Generalny Rt.Hon. Adrienne Clarkson, w imieniu Królowej Elżbiety II, nadała mu specjalny tytuł „Right Honourable”, przysługujący premierom, gubernatorom oraz ministrom sprawiedliwości.

W maju 2003 roku Rt.Hon. Herb Gray uzyskał najwyższe wyróżnienie akademickie, honorowy tytuł Doktora *honoris causa* na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Rt.Hon. Herb Gray od wielu lat utrzymuje kontakt z polską grupą etniczną w Windsor. Jako poseł wspierał ich w wielu sprawach, a w roku 1997 przyjął od Polonii windsorskiej petycję o poparcie starań Polski w sprawie przyjęcia do struktur NATO. Dzięki autorytetowi Rt.Hon. Herb Gray'a i wielu innych polityków Kanada stała się pierwszym krajem, który poparł oficjalnie starania Polski o włączenie do NATO.

Hon. Paul Martin Sr. (1903-1992)

Paul Joseph James Martin urodził się w Ottawie w rodzinie irlandzko-francuskiej. Po kilku latach jego rodzina przeprowadziła się do Windsor. W 1935 roku został wybrany do Izby Gmin Kanady i sprawował tę funkcję przez 33 lat. Pracował w rządzie w czasie kadencji czterech premierów: Williama Lyon Mackenzie Kinga, Louisa St. Laurenta, Lestera Pearsona i Pierre'a

Trudeau. Od roku 1946 do 1957 sprawował urząd Ministra Zdrowia. Był zaangażowany w prace nad stworzeniem kanadyjskiego ubezpieczenia szpitalnego i był jednym z „architektów” programu narodowej opieki zdrowotnej. W swej działalności był zawsze blisko spraw narodu polskiego, szczególnie w czasach komunizmu. Poparł między innymi sprawę przyjazdu Sióstr Urszulanek do Kanady. W 1969 roku został Senatorem, a do 1974 roku pracował jako Lider Rządu w Senacie. Trzykrotnie starał się o nominację na lidera Liberalnej Partii Kanady – w latach 1948, 1958 i 1968. Udało się to dopiero jego synowi w 2003 roku.

Rt.Hon. Paul Martin

Paul Edgar Philippe Martin urodził się w Windsor w 1938 roku. Ukończył prawo administracyjne oraz filozofię na Uniwersytecie w Toronto. W 1988 roku został wybrany do Parlamentu. Gdy liberałowie powrócili do władzy w 1993 roku, został mianowany przez premiera Jeana Chretien Ministrem Finansów. Gdy objął swą funkcję, Kanada znajdowała się w recesji. W krótkim czasie uporządkował finanse państwa, stając się autorem kanadyjskiego „cudu gospodarczego” lat dziewięćdziesiątych XX wieku. W czasie jego urzędowania

The Keynote Speaker, introduced by Master of Ceremonies, Dr. Andrzej Sobiesiak, was Ms. Hazel McCallion, who has occupied the position of Mayor of Mississauga for 28 years. She presented innovative methods of running a city, by making it appealing to the citizens and for the dynamic development of business. During the term of office of the Mayor, Mississauga has doubled the number of citizens and has gained a budget surplus. Ms. McCallion made reference many times to the large Polonia group and its important role in the life of the city. Representative Joe Comartin also spoke at the meeting and referred to his visit to Poland and Ukraine. He stated that the main topic of the Polish-Canadian discussions was the issue of abolition of visas to Canada. He assured everyone that he will continue the cooperation, begun with the Polish side.

Representatives of business were also present at the meeting. Bernie Gorski, from the Southwestern Ontario Vintners Association (SWOVA), presented his observations on the development of wineries in the Essex County region. The wines from his winery (CREW- Colchester Ridge Estate Winery) were served during dinner. Mr. Aleksander Bemben, the owner of a second Polish winery, the Aleksander Winery, also took part in the meeting.

At the meeting, there was also consideration of subjects, which are pertinent to the future of the Windsor region, so strongly connected to the production of cars, as well as ways of making the City less dependent on the auto industry.

Jesse Flis, a former Representative from Toronto, well known to Polonia, considered the role of Polish youth in preserving the Polish identity, its participation and responsibilities towards Canada. Consul A. Krężel emphasized the significance of initiatives, such as Polish Week, in the development of the cooperation between Poland and Canada.

For many years of work for Polonia and Poland, high national honours were received from the hand of the Consul by Stanisław Nieć, awarded the Cavalier's Cross of the Polish Republic, and Albert Flis, the Cavalier's Gold Cross of the Polish Republic (Photographs 47 and 48). The President of the Canadian-Polish Congress, Władysław Lizoń, presented the results of the elections to the governing body of the Congress and expressed optimism about the future of the organization. Together with Jerzy Barycki, the Vice President for Polish Affairs of the Canadian-Polish Congress, he presented a Certificate of Recognition and the Gold Medal of the Canadian-Polish Congress to Ms. Hazel McCallion and to Sister Małgorzata Górską, the former Superior of the Ursuline Sisters of the Agonizing Heart of Jesus in Windsor (Photograph 49). David Cassivi brought the

evening to an end with words of appreciation and support for the activities of Polonia from Mayor Eddie Francis, who was unable to attend.

– Saturday, 29 October – The guiding theme for this day was the “Year of the Polish Language”. In the Dom Polski Hall, there was a Polonia Lunch, run by Dorota Kruba, a student at the University of Windsor. During the celebratory meeting, Jasmin Nari, a high-school student, and winner of the competition for the best essay in the Polish language, titled “How My Polish Heritage Enriches Me, a Citizen of Canada”, presented her work. Daria Zająć, a third-year student, took the first place among essays, written in the English language.

Consul Andrzej Krężel, former Representative Jesse Flis, and President of the Canadian-Polish Congress, Władysław Lizoń, who were present at the meeting, emphasized the involvement of young people in the preparation of and participation in Polish Week. They also stressed how Polonia funds bursaries, prepares the way for the younger generation, which in the future will receive the baton.

The crowning piece of Polish Week in Windsor was Folklorama, a marathon of dance and Polish music. The Polonia groups, Tatry from Windsor, Kujawiacy from Kitchener, Krakowiak from Boston, Lechici from Chicago, and Syrena from Milwaukee, presented their beautiful costumes and professionalism in dancing (Photographs 50 and 51). The Polish-Canadian audience enthusiastically bade farewell to the dancers with a standing ovation (Photograph 52).

The Fourth Polish Week in succession will take place in the Fall of 2008. It will be an exceptional anniversary, on account of the celebration of the one-hundredth anniversary of Polish settlement in Windsor. The organized events will bring inhabitants of the City closer to the history, culture and accomplishments of the Polish ethnic group, which for a century has been an integral part of the Canadian community in Windsor.

Well known citizens of Windsor

Many people, who come from Windsor, are well known in Canada and represent the City in the socio-political arena. They do not come from the Polish ethnic group, but in many cases maintain contact with it, taking part in the important moments of Polonia life.

The Right Hon. Herb Gray

Herb Gray was born in 1931 in Windsor. He grew up close to the “Polish district”, not far from the business street, Ottawa Street. His father, Harry Gray, an emigrant

48. Albert Flis odznaczony Krzyżem Kawalerskim OZ, 2006 r.

Albert Flis decorated with Cavalier's Cross, 2006.

49. S. Małgorzata Górską i Pani Hazel McCallion otrzymują Złote Odznaki KPK z rąk Prezesa Władysława Lizioń, 2006 r.

Sr. Małgorzata Górską and Ms. Hazel McCallion receive Gold Medal of KPK from President Władysław Lizoń, 2006.

50. Występ Zespołu Tatry podczas „Folkloramy 2006”

Performance by group Tatry during Folklorama 2006.

całkowity dług publiczny spadł z 71% rocznego dochodu narodowego do 50%. Z czasem Paul Martin zaczął przewyższać popularnością samego lidera partii. W 2003 roku zdołał zapewnić sobie poparcie większości w partii. W oficjalnych wyborach na nowego lidera Paul Martin pokonał wszystkich konkurentów, pozostawiając ich daleko w tyle. Po kilkutygodniowym okresie przejściowym objął 12 grudnia 2003 roku fotel jako dwudziesty pierwszy premier Kanady. W listopadzie 2005 r. parlament uchwalił wotum nieufności wobec jego rządu, co spowodowało przedterminowe wybory parlamentarne, które przeprowadzono 23.01.2006 r. Nowym premierem Kanady został Steven Harper, przedstawiciel partii konserwatywnej, zaprzysiężony 06.02.2006 r.

Hon. Sandra Pupatello

W 1995 roku została wybrana do rządu prowincjonalnego, z ramienia Partii Liberalnej, jako członek Parlamentu Prowincjonalnego (MPP), okręgu Windsor-West. W wyborach 1999 r. i 2003 r. uzyskała ponownie mandat zaufania.

Sandra Pupatello pełniła urząd Ministra Spraw Socjalnych oraz Ministra Odpo-

wiedzialnego za Sprawy Kobiet (Minister Responsible For Women's Issues) oraz Niepełnosprawnych Obywateli Prowincji Ontario (Minister Responsible For Ontarians With Disabilities). Pełniła również funkcję wiceprzewodniczącego Zarządu Skarbu Państwa. Obecnie jest Ministrem Gospodarki i Rozwoju Ekonomicznego oraz Ministrem Odpowiedzialnym za Sprawy Kobiet.

Korzenie społecznej działalności Sandry Pupatello są ściśle związane z miastem Windsor. Była ona menadżerem klubu: „The Rotary Club of Windsor” oraz dyrektorem Essex County Kidney Foundation of Canada. Jest aktywna w klubie: „The Fogolar Furlan Club of Windsor”, gdzie pełniła funkcję dyrektora przez dwie kadencje. W 1996 roku, nadano jej honorowy tytuł: Italian of the Year w Windsor-Essex County. W 2001 roku Uniwersytet Windsorski uhonorował ją prestiżową nagrodą – Charlie Clark Award, za wyróżniającą się pracę na rzecz środowiska lokalnego. W marcu 2003 roku została Kobieta Roku (Windsor Woman of the Year). Działała również na rzecz organizacji United Way oraz była w zarządzie „Windsor Regional Hospital” i „The Windsor Regional Children Centre”.

W swej pracy jako członek Parlamentu Prowincjonalnego działa na rzecz poprawy życia mieszkańców prowincji Ontario. Dąży do wzmocnienia systemu świadczeń socjalnych, wspiera rodziny dotknięte problemem przemocy oraz nadzoruje wdrażanie programu, związanego ze zniesieniem

barier społecznych wobec niepełnosprawnych obywateli prowincji Ontario.

Hon. Dwight Duncan

W 1995 roku został wybrany jako członek Parlamentu Prowincjonalnego (MPP) z ramienia Partii Liberalnej. W wyborach w 1999 r. i 2003 r. dostał ponownie mandat zaufania. Jako członek rządu prowincjonalnego reprezentuje sprawy mieszkańców prowincji oraz regionu Windsor – St. Clair. Od 1995 roku pełnił urząd Ministra Finansów. Jest przewodniczącym Zarządu Gabinetu oraz liderem Izby Gmin. Od października 2003 roku pełnił urząd Ministra Energetyki, a od 2007 r. jest Ministrem Finansów.

Dwight Duncan jest absolwentem Uniwersytetu McGill oraz Uniwersytetu w Windsor. Uzyskał dyplom z dziedziny Ekonomii i Handlu, oraz Biznesu i Administracji. W latach 1987-1995 był administratorem w Brentwood Recovery Centre, największym ośrodku zajmującym się pomocą uzależnionym od alkoholu i narkotyków. W latach 1988-1994 pracował w Zarządzie miasta Windsor oraz współpracował z Rt.Hon. Herb Gray'em, reprezentując mieszkańców miasta.

Hon. Stanley (Stanisław) Haidasz

Stanley Haidasz nie wywodzi się z polonijnego środowiska Windsor, ale poprzez długotrwałą współpracę z śp. ks. Wawrzyńcem Wnukiem i społecznością polonijną jest związany z miejscową Polonią i wiele dla niej uczynił.

from present-day Belarus, had his department store Gray's on Ottawa Street. He is one of the best known and most respected politicians in Canada. He was the Federal Representative of the Election Riding Windsor West and represented his region in the House of Commons for 39 years. He was elected as a Representative for 13 terms, which is unquestionably a record. He occupied the office of Deputy Prime Minister of Canada, he was the Leader of the Government Majority in the House of Commons, as well as the Attorney General of Canada. He also was Minister without Portfolio, working together with many other ministries. While carrying out the functions of Deputy Prime Minister, he was also the Minister responsible for the new millennium celebrations, as well the Special Procurator of the Prime Minister on the residence schools for Indians. After resigning from Parliament in 2002, he was appointed to the Post of Chair of the Canadian Branch of the International Joint Commission. In recognition of his service to Canada, the Governor General, the Right Hon. Adrienne Clarkson, in the name of Queen Elizabeth II, bestowed upon him the title "Right Honourable", which is reserved for Prime Ministers, Governors and Ministers of Justice.

In May 2003, the Right Hon. Herb Gray achieved the highest academic distinction, the honorary title of Doctor *honoris causa* at the Catholic University of Lublin. The Right Hon. Herb Gray for many years has maintained contact with the Polish ethnic group in Windsor. As a Representative, he served them in many matters and in 1997, he took up the petition of the Windsor Polonia about support for the attempts of Poland, regarding entry into the structure of NATO. Thanks to the authority of the Right Hon. Herb Gray and many other politicians, Canada became the first country to give official support to the attempt by Poland to join NATO.

The Hon. Paul Martin Sr. (1903-1992)

Paul Joseph James Martin was born in Ottawa, in an Irish-French family. After several years, his family moved to Windsor. In 1935, he was elected to the House of Commons of Canada and carried out this function for 33 years. He worked in the Government during the terms of four Prime Ministers: William Lyon Mackenzie King, Louis St. Laurent, Lester Pearson and Pierre Trudeau. From 1946 to 1957, he had the office of Minister of Health. He was involved in work on the creation of Canadian Hospital Insurance and was one of the architects of the National Health Care System. In his activities, he was always close to issues of the Polish people, especially in the times of Communism. Among other matters, he gave his support in the issue of the journey to Canada, made by the Ursu-

line Sisters. In 1969, he became a Senator and up to 1974, he worked as Government Leader in the Senate. He tried three times for a nomination to be the Leader of the Liberal Party of Canada, in 1948, 1958 and 1968. This was accomplished by his son, only in 2003.

The Rt. Hon. Paul Martin

Paul Edgar Philippe Martin was born in Windsor in 1938. He graduated in Administrative Law and Philosophy at the University of Toronto. In 1988, he was elected to Parliament. When the Liberals returned to power in 1993, he was named Minister of Finance by Prime Minister Jean Chretien. When he took up this post, Canada was in a recession. In a short while, he put the finances of the country in order, becoming the author of the Canadian "economic miracle" of the 1990s. During his period in office, the entire national debt dropped from 71% of the Gross National Product to 50%. In time, Paul Martin began to surpass the Leader of the Party in popularity.

In 2003, he managed to assure himself of the support of most of the Party. In the official elections for the new leader, Paul Martin defeated all candidates, leaving them far behind. After a transition period of several weeks, on 12 December 2003, he became the twenty-first Prime Minister of Canada. In November 2005, the Parliament passed a "vote of no confidence" against his government, which brought about an early parliamentary election, held on 23 January 2006. Steven Harper, representing the Conservative Party, became the new Prime Minister of Canada and was sworn in on 6 February 2006.

The Hon. Sandra Pupatello

In 1995, she was elected to the Provincial Government, as a member of the Liberal Party, and became the Member of the Provincial Parliament (MPP) for the Windsor West Riding. In the 1999 and 2003 elections, again she obtained a mandate of confidence.

Sandra Pupatello occupied the office of Minister of Community and Social Services, Minister Responsible for Women's Issues and Minister Responsible for Ontarians with Disabilities. She also had the duties of Deputy Chair of the Office of the Treasury. At present, she is the Minister of Economic Development and Trade and also the Minister Responsible for Women's Issues.

The community roots of Sandra Pupatello are closely connected to the City of Windsor. She was the Manager of the Rotary Club of Windsor and the Director of the Essex County Kidney Foundation of Canada. She is active in the Fogolar Furlan Club of Windsor, where she fulfilled the function of Director for two terms. In 1996, she was given the honorary title, Italian of the Year in Windsor-Essex County. In 2001, the University of Windsor honoured

her with the prestigious Charlie Clark Award for Outstanding Service on behalf of the local community. In March 2003, she became Windsor Woman of the Year. She also worked on behalf of the United Way organization and was on the Board of the Windsor Regional Hospital and the Windsor Regional Children Centre.

In her activities as a Member of the Provincial Parliament, she works to improve the lives of the citizens of Ontario. She strives to strengthen social services, supports families affected by problems of violence, and oversees the initiation of a programme, connected with the removal of social barriers regarding disabled citizens of the Province of Ontario.

The Hon. Dwight Duncan

In 1995, he was elected as a Member of the Provincial Parliament (MPP) for the Liberal Party. In the 1999 and 2003 elections, he again received a mandate of confidence. As a Member of the Provincial Government, he represents the interests of the citizens of the Province, as well as the Windsor-St. Clair Region. From 1995, he was Minister of Finance. He is Head of the Cabinet and Leader of the House of Commons. From October 2003, he held the office of Minister of Energy and from 2007, he is the Minister of Finance..

Dwight Duncan is a graduate of McGill University and the University of Windsor. He obtained degrees in the fields of Economics and Commerce, as well as Business Administration. From 1987-1995, he was an administrator in the Brentwood Recovery Centre, the largest care centre for help to people with alcohol and narcotics dependency. In 1988-1994, he worked on the Windsor City Council and also worked with the Right Hon. Herb Gray, representing the inhabitants of the City.

The Hon. Stanley (Stanisław) Haidasz

Stanley Haidasz does not come from a Windsor Polonia social environment, but through a long-lasting collaboration with the late Father Wawrzyniec Wnuk and the Polonia community, he has a connection to the City Polonia and achieved a great deal for it.

S. Haidasz was born in 1923. His parents emigrated to Canada from Stanisławów in 1910. Even though as a small boy, Stanley did not speak Polish, his childhood was dominated by Polish tradition and culture. His grandmother and parents imparted to the boy a love and knowledge of the country, which he did not know, but came to love sincerely. At the age of six, he began his education at the St. Mary's Catholic School. During this period, two people had an enormous influence on the shaping of his personality: Jan Józef Dekowski, a former colonel in the Army of General Józef Haller, and Father Stanisław Puchniak. Both of them

51. Zespół Polonijny podczas występu, „Folklorama 2006”

Group Polonijny during performance in Folklorama 2006.

S. Haidasz urodził się w 1923 roku. Rodzice wyemigrowali w 1910 roku do Kanady ze Stanisławowa. Jako mały chłopiec Stanley nie mówił po polsku, jednak jego dzieciństwo zdominowane było przez tradycję i kulturę polską. Babcia i rodzice przekazali chłopcu miłość i wiedzę o kraju, którego nie znał, ale szczerze pokochał. W wieku 6 lat rozpoczął swoją edukację w szkole katolickiej St. Mary's. W okresie tym ogromny wpływ na kształtowanie jego osobowości wywarło dwoje ludzi: pułkownik Jan Józef Dekowski, były kapelan w armii generała Józefa Hallera i ksiądz Stanisław Puchniak. Obaj zaszczepili w chłopcu poczucie patriotyzmu i wspólnoty narodowej. Po ukończeniu szkoły podstawowej został

przyjęty do prywatnej szkoły katolickiej St. Michael's College School. Dzięki stypendium ufundowanym przez Uniwersytet w Toronto, Haidasz rozpoczął nowicjat w Oblate Missionary Fathers, a następnie studia filozoficzne na Uniwersytecie w Ottawie. Po ukończeniu studiów powrócił do Toronto, gdzie rozpoczął studia medyczne. W okresie tym tworzył polski klub studencki, którego został prezesem oraz sekretarzem w nowo powstałej Credit Union of St. Stanislaus Parish.

W 1957 roku polska społeczność wysunęła jego kandydaturę do federalnego parlamentu z ramienia Partii Liberalnej. Niekwestionowane zwycięstwo Haidasza integruje polski elektorat i przynosi całej Polonii stałe miejsce na arenie politycznej i społecznej Kanady. Po raz pierwszy poseł polskiego pochodzenia został deputowany do federalnego parlamentu. W latach 1963-1970 Haidasz ugruntował swoje miejsce jako polityk piastując funkcje Ministra Spraw Zagranicznych, Spraw Socjalnych, Spraw

Indian i Handlu. W 1964 i 1965 roku był delegatem kanadyjskim na Zgromadzenie Ogólne ONZ. W latach 1972-1974 był sekretarzem stanu ds. wielokulturowości. W 1978 roku premier P. Trudeau nominował go na senatora. W 1981, 1982 i 1983 roku był delegatem parlamentarnym do Rady Północno-atlantycznej. Jako polityk i senator walczył o polskie sprawy, popierając starania Polski do wejścia w struktury NATO, umorzenia polskiego długu oraz pomocy polskiej służbie zdrowia. Stanley Haidasz często gościł w Windsor i brał udział w ważniejszych polonijnych uroczystościach.

Jesse Flis

Był posłem z ramienia Partii Liberalnej okręgu Parkdale-High Park w Toronto, w latach 1979-1984 oraz 1988-1997. Piastował urząd sekretarza parlamentarnego Ministra Transportu i Spraw Zagranicznych.

J. Flis urodził się w 1933 roku w Fosston, Saskatchewan. Ojciec w 1930 roku wyemigrował z Lubelszczyzny. J. Flis ukończył Wydział Psychologii oraz Wydział Pedagogiki Uniwersytetu w Toronto. Całe życie zawodowe poświęcił oświacie, pracując jako nauczyciel, dyrektor i koordynator okręgu Toronto.

Jako polityk na forum kanadyjskiego parlamentu wiele uczynił dla Polski i Polaków, zwłaszcza po 1980 roku. Niejednokrotnie wstawiał się w sprawach imigrantów z Polski i pomocy dla kraju oraz popierał starania Polski w sprawie przyjęcia do NATO. W uznaniu tych zasług został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Zasługi RP w 2000 roku.

Jesse Flis jest nadal bardzo aktywny w pracy społecznej. Czynn timerze udziela się w Copernicus Lodge w Toronto, gdzie pełni funkcje wiceprezesa rady dyrektorów. Utrzymuje bliski kontakt z polską grupą etniczną w Windsor. Jest często honorowym gościem i mówcą w czasie polonijnych uroczystości.

instilled into the boy a feeling of patriotism and community with the people. After completing elementary school, he was accepted into a private Catholic school, St. Michael's College School. Thanks to a bursary, funded by the University of Toronto, Haidasz began his novitiate with the Oblate Missionary Fathers and next studies in Philosophy at the University of Ottawa. After completing his studies, he returned to Toronto, where he began medical studies. During this period, he formed the Polish Students Club and became the President of it, as well as the Secretary of the newly created Credit Union of the St. Stanislaus Parish.

In 1957, the Polish community put forward his candidacy to the Federal Parliament, as a Member of the Liberal Party. The unquestionable victory of Haidasz integrates the Polish electorate and brings the entire Polonia a permanent place in the political and social arena of Canada. For the first time, a Representative of Polish origin became deputized to the Federal Parliament. From 1963-1970, Haidasz secured his position as a politician, taking the functions of Minister of Foreign Affairs, Social Issues, Indian Affairs and Trade. In 1964 and 1965, he was the Canadian delegate at the General Assembly of the United Nations Organization. In 1972-1974, he was Secretary of State for Multicultural Affairs. In 1978, Prime Minister P. Trudeau nominated him as Senator. In 1981, 1982 and 1983, he was the Parliamentary Delegate to the North Atlantic Council. As a politician and Senator, he fought for Polish issues, supporting the efforts of Poland to enter the structure of NATO, the forgiveness of Polish debt and help for the Polish health service. Stanley Haidasz frequently stayed in Windsor and took part in the more important Polonia celebrations.

Jesse Flis

He was a Representative for the Liberal Party of Parkdale-High Park in Toronto, in the years 1979-1984 and 1988-1997. He occupied the office of Parliamentary Secretary of the Minister of Transport and the Minister of Foreign Affairs.

J. Flis was born in 1933 in Fosston, Saskatchewan. His father emigrated from the Lublin area in 1930. J. Flis graduated from the Department of Psychology and the Department of Pedagogical Studies at the University of Toronto. He devoted his entire professional life to education, working as a teacher, director and coordinator in the Toronto area.

As a politician, he achieved a lot for Poland and Polish people in the forum of the Canadian Parliament, especially after 1980. On many occasions, he interceded in matters of immigrants from Poland and

52. Burmistrz Windsor Eddie Francis podczas obchodów Polskiego Tygodnia 2006.

Windsor Mayor Eddie Francis during events of Polish Week 2006.

of help for the country and he supported the efforts by Poland in the issue of entry into NATO. In recognition of these services, in 2000, he was decorated with the Commander's Cross of the Order of Merit of the Polish Republic.

Jesse Flis is still very active in community work. He actively visits Copernicus Lodge in Toronto, where he carries out the duties of Vice President of the Board of Directors. He keeps close contact with the Polish ethnic group in Windsor. He is frequently a guest of honour and speaker during Polonia celebrations.

Zakończenie

Niniejsza praca przedstawiła historię polskiej diaspory w Windsor. Jej początek sięga roku 1908, kiedy przyjechała tam pierwsza polska rodzina. Nie jest wiadomym skąd nastąpił napływ Polaków, jednakże faktem jest iż rozwój gospodarczy miasta spowodowany otwarciem fabryk samochodowych zachęcił Polaków do osiedlania się na tym terenie. Przeprowadzone wywiady z przedstawicielami polskiej grupy etnicznej pozwalają przypuszczać, iż pierwsi Polacy przybyli z preryjnych prowincji Kanady bądź z pobliskiego Detroit. Pomimo licznych prób i poszukiwań nie udało się ustalić nazwiska pierwszej przybyłej do Windsor rodziny, ale być może wśród wielu zawartych w pracy nazwisk, szczególnie działaczy pierwszych organizacji polonijnych, takie nazwisko widnieje.

Analiza źródeł archiwalnych oraz literatury polonijnej pozwala stwierdzić, iż współczesna Polonia w Windsor to grupa ludzi ambitnych i aktywnych. Nie wszyscy członkowie polskiej grupy etnicznej angażują się w podejmowane działa-

nia, jednakże różnorodność organizacji wskazuje na duże uczestnictwo w życiu polonijnym zarówno starszej generacji jak i młodszego pokolenia. Mit biednego imigranta, przybyłego do Kanady w poszukiwaniu chleba jest sukcesywnie obalany. Polska diaspora nie wstydzi się swego pochodzenia i dąży do tego, aby mieszkańcy Windsor zgłębiali wiedzę o Polsce i Polakach. Organizowany od 2002 r. Polski Tydzień w Windsor jest tego dowodem. Jesienią 2008 r. będzie miał miejsce kolejny, IV Polski Tydzień. Będzie to specjalna rocznica ze względu na uroczyste obchody 100-lecia osadnictwa polskiego w Windsor. Organizowane imprezy przybliżą mieszkańcom miasta kulturę, historię i dorobek polskiej grupy etnicznej, będącej od wieku integralną częścią społeczeństwa kanadyjskiego w Windsor.

Praca, będąca pierwszą próbą opracowania monografii dziejów Polonii w Windsor nie byłaby możliwa bez pomocy wielu ludzi. W tym miejscu podziękowania składam siostrze Urszulankom, które poświęciły

mi swój czas i udostępniły zbiory, będące bogatym źródłem informacji z życia parafii św. Trójcy oraz polskiej społeczności. Słowa wdzięczności kieruję do Jerzego Baryckiego, prezesa Polsko-Kanadyjskiego Stowarzyszenia Biznesmenów i Profesjonalistów oraz wiceprezesa Kongresu Polonii Kanadyjskiej ds. polskich, inicjatora wielu przedsięwzięć promujących polską grupę etniczną wśród społeczeństwa kanadyjskiego. Dziękuję również członkom Placówki 126 Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej i innych organizacji polonijnych z Windsor za ciekawe i pouczające rozmowy. Za opiekę naukową oraz cenne sugestie i uwagi recenzyjne podziękowania składam prof. Adamowi Walaszkowi, dr Marcie Kijewskiej-Trembeckiej oraz dr Annie Reczyńskiej z Instytutu Amerykanistyki i Studiów Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Lista osób, z których pomocy i życzliwości korzystałam podczas pobytu w Kanadzie jest długa, ograniczam się więc do złożenia w tym miejscu wyrazów mojej wdzięczności i gorących podziękowań.

Concluding Remarks

The foregoing work presents the history of the Polish diaspora in Windsor. Its beginning goes back to 1908, when the first Polish family arrived there. It is not known where this flow of Polish people came from. However, it is a fact that the commercial development of the City, caused by the opening of the car plants, lured Poles to settle in this area. The interviews, carried out with members of the Polish ethnic group, permit the assumption that the first Poles came from the Prairie Provinces of Canada, or from neighbouring Detroit. In spite of numerous attempts and searches, it was not possible to determine the name of the first family that came to Windsor, but perhaps among the many names mentioned in this work, especially those of activists in the first Polonia organizations, this name is to be seen.

The analysis of the archival sources and the literature of Polonia permit the comment that the present-day Polonia in Windsor is a group of ambitious and hard-working people. Not all members of the Polish ethnic group are involved in activ-

ities. However, the variety of organizations indicates a major participation in Polonia life by both the older and younger generations. The myth of the poor immigrant, coming to Canada in search of daily bread, is systematically demolished. The Polish diaspora makes no attempt to conceal its origin and aims for this: that the inhabitants of Windsor deepen their knowledge of Poland and the Polish people. Polish Week in Windsor, held since 2002, is a proof of this. In the Fall of 2008, there will be the next, fourth Polish Week in Windsor. It will be a special anniversary, on account of the celebration of the one-hundredth anniversary of the first Polish settlement in Windsor. The events organized will bring the inhabitants of the City closer to the culture, the history and the accomplishments of the Polish ethnic group, which for a century has been an integral part of the Canadian community in Windsor.

This study, the first attempt to research the monographs on the achievements of Polonia in Windsor, would not have been possible without the help of many people. Here I offer my thanks to the Ursuline

Sisters, who gave me their time and access to their collections, a rich source of information on life in the Holy Trinity Parish and the Polish community. I direct words of thanks to Jerzy Barycki, President of the Polish-Canadian Business and Professional Association and Vice President for Polish Affairs in the Canadian Polish Congress, the initiator of many events, promoting the Polish ethnic group among the Canadian community. I also thank the members of Post 126 of the Polish Army Veterans Association and other Polonia organizations in Windsor for some interesting and instructive conversations. For their tutelage and their valued suggestions and editorial comments, I extend my thanks to Prof. Adam Walaszek, Dr. Marcia Kijewska-Trembecka and Dr. Anna Reczyńska, in the Institute of American Studies and Polish Diaspora of the Jagiellonian University of Kraków. The list of individuals, from whose help and advice I benefited during my stay in Canada, is long and so I limit myself to offering in this place expressions of my gratitude and warmest thanks.

Bibliografia – *Bibliography*

Archiwalia – *Archival Sources*

1. Archiwa Biblioteki Publicznej w Windsor, *Board of Control Minutes*, nr 949, Oct. 2. 1941
2. Archives of the Diocese of London, *Annual Report of the Parish of Holy Trinity Church*, London 1916
3. Zbiory archiwalne sióstr Urszulanek w Windsor

Dokumenty – *Documents*

1. *Sprawozdanie z pracy Szkoły Języka Polskiego przy parafii św. Trójcy za rok szkolny 2004/2005*, s. Maria Komorska, Windsor 2005
2. *Sprawozdanie z działalności Polonia Centre (Windsor) Inc.*, Halina Roznawski – Windsor 2005
3. List – petycja Polonii z Windsor do Herb Gray’a z 26.05.1997 r.

Źródła drukowane – *Published Sources*

1. *Census of Canada*
2. *Celebrating the 25th Anniversary of Polonia Park*, Windsor 2005
3. *Czterdziestolecie pracy Polskiego Klubu Towarzyskiego w Windsor*, Windsor 1991
4. *Diamantowy Jubileusz Kapłaństwa ks. Infułata Wawrzyńca Wnuka 1933-1993*, Windsor 1993
5. *Diamantowy Jubileusz Związku Polaków w Kanadzie 1907-1982*, Windsor 1982
6. *Grupa Teatralno-Wokalna „Płomień” 1995 – 2005*, Windsor 2005
7. *Memorial Album of Polish People’s Home Association 1925-1950*, Windsor 1950
8. *Pamiętnik Czterdziestolecia Parafii św. Trójcy w Windsor, Ontario 1916-1956*, Windsor 1956
9. *Pamiętnik Pięćdziesięciolecia parafii św. Trójcy w Windsor, Ontario, 1916-1966*, Windsor 1966
10. *Pamiętnik 25-lecia Pracy Sióstr Urszulanek SJK w Kanadzie 1965-1990*, Windsor 1990
11. *Pamiętnik 50-tego Zjazdu Okregu 6-go Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej*, Windsor 1979
12. *Pamiętnik 75-lecia Stowarzyszenia Polskiego Domu Ludowego w Windsor*, Windsor 2000
13. *Pamiętnik 75-lecia Szkoły Języka Polskiego przy parafii św. Trójcy w Windsor, Ontario*, Windsor 2000
14. *Polski Tydzień w Windsor 2002*, Windsor 2002
15. *Polski Tydzień w Windsor 2004*, Windsor 2004
16. *Polski Tydzień w Windsor 2006 – Sprawozdanie*, Windsor 2006
17. *Polsko-Kanadyjski Klub Sportowy „Polonia” 1982-1992*, Windsor 1992
18. *Polsko-Kanadyjski Klub Sportowy „Polonia” 1982-1997*, Windsor 1997
19. *Tatry Song & Dance Ensemble 1972 – 2002*, Windsor 2003
20. *Windsor Panorama*, Windsor 1974
21. *Wizyta pąsta kanadyjskiego Joe Comartina w Polsce 19-27 lipca 2006*, Windsor 2006
22. *ZHP – Wczoraj i Dziś 1910-1960*, Toronto 1960
23. *50 lat Grupy 20-tej ZPwK Windsor, Ontario 1943-1993*, Windsor 1993
24. *50 lat Służby Bogu i Człowiekowi 1954-2004*, Windsor 2004
25. *50 lat w służbie Bogu i Ludziom: 1933-1983*, Windsor 1983
26. *60-lecie Stowarzyszenia Polskiego Domu Ludowego w Windsor 1925-1985*, Windsor 1985
27. *75 lat Parafii św. Trójcy w Windsor 1916-1991*, Windsor 1991

Prasa – *Press Articles*

1. *Biuletyn Związku Nauczycielstwa Polskiego w Kanadzie*, Nr 139, Rok 38, Toronto 2001
2. *Dom Polski*, Biuletyn Nr 2, Windsor, wrzesień 1995
3. *Express Wieczorny (wydanie kanadyjsko-amerykańskie)* Nr 47, 18.11.2004
4. *LaSalle Silhouette*, May 28, 1994
Jan. 20, 1996
Oct. 9, 1999
5. *Nasza Credit Union*, Toronto, July 1997, Nr 377
6. *Odsiecz – Polska Walcząca w Ameryce – Fighting Poland (Relief Force – Fighting Poland in America)*, Vol. 1-2, Windsor 03.08.1941
Vol. 2, Nr 16 (38), Windsor 19.04.1942
7. *Polonia*, wyd. 28 (28), 08.11.1996
8. *Słowo Ojczyście*, Nr 4/156, Rok XXXIV, Londyn 1990
9. *The Windsor Star*, July 21, 1941, Vol. 46, No 121
July 23, 1941, Vol. 46, No 123
March 28, 1995
10. *Tygodnik Świat Polski – The Polish World*, Oct. 28, 1997
Oct. 22, 1999
11. *Wspólnota Polska*, lipiec 2004, Nr 4/2004
12. *Związkowiec*, Toronto, 10.01.2001
13. *Związkowiec*, Toronto, 12.05.2005

Literatura – Literature

1. Avery D. H., Fedorowicz J.K., *The Poles In Kanada*, Ottawa 1982
2. Biskupski M.B., *Canada and the creation of a Polish Army, 1914-1918*, Polish Review, XLIV (1999 Nr 3)
3. Essex County Historical Association. *The Town of Sandwich*, Windsor 1979
4. Grabowski J., *Historia Kanady*, Warszawa 2001
5. *Ilustrowany Atlas Historii Polski*, pod red. W. Sienkiewicza, Warszawa 2006
6. Kmietowicz F., *Polskie Siły Zbrojne w Kanadzie Podczas Drugiej Wojny Światowej*, Windsor 1984
7. Makowski W., *History and Integration of Poles In Canada*, Niagara Peninsula 1967
8. Makowski W., *The Polish People in Canada; A Visual History*, Montreal 1987
9. Plewko J., *Parafia św. Trójcy* [w:] *Leksykon geograficzno-historyczny parafii i kościołów polskich w Kanadzie*, pod red. E. Walewandra, t.1, Lublin 1992
10. Reczyńska A., *Diaspora Polska w Kanadzie* [w:] *Polska Diaspora*, pod red. Adama Walaszka, Kraków 2001
11. Reczyńska A., *Emigracja z Polski do Kanady w okresie międzywojennym*, Wrocław 1986
12. Reczyńska A., *Piętno wojny, Polonia kanadyjska wobec polskich problemów lat 1939-1945*, Kraków 1997
13. Seretny A., *Polskie szkolnictwo etniczne w Kanadzie – przegląd problemów* [w:] *Emigracja z Polski po 1989 roku*, pod red. B. Klimaszewskiego, Kraków 2002
14. Staniszewski P., *Wspomnienia sędziego Pawła I. B. Staniszewskiego*, Canada 2004
15. Stolarczyk S., *Gdy wspominam Kaszuby...*, Toronto 2000
16. Taras P., *Polonia w Detroit*,
17. Turek W., *Poles in Manitoba*, Toronto 1967

Wywiady (Windsor, sierpień 2005) – Interviews (Windsor, August 2005)

1. Ewa i Jerzy Barycki
2. Frank Bielecki
3. Wiesław Bielecki
4. Rodzina Blak
5. S. Magdalena Budniak
6. Członkowie Placówki 126 S.W.A.P. w Windsor (Piotr Bas, Jan Jaworski, Henryk Klamut, Ryszard Orszt, Stanisław Nieć)
7. Franciszek Dzik
8. Władysław Dzik
9. S. Małgorzata Górską
10. Jan Sala
11. Ks. Piotr Sanczenko
12. Jan Wilk
14. Ks. Infułat Wawrzyniec Wnuk
15. Christopher Wzacny
16. Maria Żehaluk

Strony internetowe – Web Documents

1. www.acdi-cida.gc.ca/cida_ind.nsf/dccfe, 25.11.2002
2. www.canada.pl/glos_Kanady/art_1.htm, 28.06.2003
3. www.city.windsor.media.ca, 20.01.2006
4. www.dwightduncan.onmpp.ca/biography.htm, 15.11.2005
5. www.google.pl/search/haidasz, 20.06.2007
6. www.google.pl/search/jesse+flis, 20.06.2007
7. www.ijc.org/rel/about/bio_gray_e.htm, 11.12.2005
8. www.poloniawindsor.ca/domp.htm, 30.05.2006
9. www.poloniawindsor.ca/gr20/gr20ind.htm, 22.05.2006
10. www.poloniawindsor.ca/kpk/kpk.htm, 30.04.2006
11. www.poloniawindsor.ca/plomien/plomien.htm, 10.05.2006
12. www.wincom.net/~bernew/dads.htm, 10.01.2006
13. http://en.wikipedia.org/wiki/Paul_Martin_Sr, 15.11.2005
14. http://pl.wikipedia.org/wiki/Paul_Martin, 15.11.2005
15. <http://pm.gc.ca/eng/default.asp>, 10.07.2006

